

***„Válsághelyzetek hatása a
pénzügyi és a rendvédelmi
szektorra”***

Tanulmánykötet

2022

*„Válsághelyzetek hatása a pénzügyi és a
rendvédelmi szektorra”*

Tanulmánykötet

Dr. Szendi Antal 60. születésnapjára

Kézirat lezárva: 2022.

Kiadja:
a Magyar Rendészettudományi Társaság
Vám- és Pénzügyőri Tagozata

Szerkesztette:
Szabó Andrea
Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes

Felelős kiadó:
Szabó Andrea

ISBN: 978-615-6456-05-2

DOI: 10.37372/mrttp.2022.1

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalomjegyzék

Szerzők	8
Lektorok	10
Előszó és köszöntő!	12
Baráti köszöntések	14
Tanulmányok	24
Balázs Zsolt - Csaba Zágon - Nagy Klaudia: Válságkezelés az adó- és pénzügyi nyomozásban – a Covid19 világjárványra adott válaszok.....	26
Bogotyán Róbert Lajos: A felderítő tevékenység kiemelt szerepe a büntetés-végrehajtási intézetekben a Covid19 humánjárvány idején	40
Borzán Anita - Szekeres Bernadett: Gazdaságvédelem: számviteli értékelés szerepe a világjárvány hatásainak kezelésében.....	50
Czene-Polgár Viktória: Az óra körbe jár, de a forint marad – pénzügyi válságok és megoldási kísérletek 1892-től 1947-ig	62
Czenczer Orsolya: A koronavírus okozta válsághelyzet hatása a büntetés-végrehajtásra – rövid kitekintés	74
Erdős Ákos: Egyes „jövedéki drogok” iránti kereslet alakulása Magyarországon a Covid19 járvány első időszakában	82
Halasi Nóra: Az élelmiszerfogyasztás tendenciái az Észak-alföldi régióban.....	94
Lippai Zsolt - Csatári Károly: A budapesti Gozsdu-udvar rendezvényei biztosításának magán és közbiztonsági aspektusai	108
Magasvári Adrienn: A pénzügyőri szolgálat utánpótlásának kihívásai	124
Nagy Zoltán András: A lezárások kriminogén veszélyei.....	138
Pajor Andrea: Válság-adó-válságadó	150
Potoczki Zoltán: Válságadók az orosz-ukrán konfliktus tükrében.....	160
Suba László: Egy kommunikációs csatorna reneszánsza: Az újra „feltalált” telefon	170
Szabó Andrea: Rendvédelmi szervből központi hivatal – elemzés a jogszabályok tükrében	176
Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes: A járványok elleni védekezésben használt leggyakoribb védőeszközök tarifális besorolása, különös tekintettel a Covid19-re	186

Szerzők

- Balázs Zsolt, dr., mesteroktató,
pénzügyőr ezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
balazs.zsolt@uni-nke.hu
- Bogotyán Róbert, dr., mb. tanszékvezető,
bv. ezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Büntetés-végrehajtási Tanszék,
bogotyán.robort@uni-nke.hu
- Borzán Anita, Dr., PhD, egyetemi docens,
Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar,
Számviteli Tanszék,
borzán.anita@uni-bge.hu
- Czenczer Orsolya, Dr., PhD, egyetemi docens, tudományos főmunkatárs,
bv. alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Rendészettudományi Kar,
Büntetés-végrehajtási Tanszék,
czenczer.orsolya@uni-nke.hu
- Czene-Polgar Viktória, Dr., PhD., tanársegéd,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék
czene-polgar.viktoria@uni-nke.hu
- Csaba Zágón, Dr., PhD., adjunktus,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék
csaba.zagon@uni-nke.hu
- Csatári Károly, kapitányságvezető-helyettes,
rendőr alezredes,
Budapesti Rendőr-főkapitányság, VII. kerületi Rendőrkapitányság,
CsatariKa@budapest.police.hu
- Erdős Ákos, tanársegéd,
pénzügyőr őrnagy
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék
erdos.akos@uni-nke.hu
- Halasi Nóra, kockázatkezelési referens,
Nemzeti Adó- és Vámhivatal Hajdú-Bihar Megyei Adó- és Vámigazgatósága,
Kockázatkezelési Osztály,
halasi.nora@nav.gov.hu
- Lippai Zsolt, mesteroktató
rendőr alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék,
doktori hallgató, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola,
lippai.zsolt@uni-nke.hu

- ▶ Magasvári Adrienn, tanársegéd,
 pénzügyőr alezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék
magasvari.adrienn@uni-nke.hu
- ▶ Nagy Klaudia,
 pénzügyőr főhadnagy,
 NAV Bűnügyi Főigazgatóság
- ▶ Nagy Zoltán András, Dr., PhD., egyetemi docens,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Gazdaságvédelmi-, Kiberbűnözés Elleni Tanszék.
nagy.zoltan.andras@uni-nke.hu
- ▶ Pajor Andrea, dr., mesteroktató,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék
pajor.andrea@uni-nke.hu
- ▶ Potoczki Zoltán dr., mesteroktató
 pénzügyőr alezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék
potoczki.zoltan@uni-nke.hu
- ▶ Suba László, dr., tanársegéd,
 pénzügyőr alezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék
suba.laszlo@nav.gov.hu
- ▶ Szabó Andrea, Dr., PhD, tanszékvezető egyetemi docens,
 pénzügyőr ezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék
szabo.andrea@uni-nke.hu
- ▶ Szekeres Bernadett, Dr., PhD, egyetemi adjunktus,
 Eötvös Loránd Tudományegyetem,
 Gazdálkodástudományi Intézet,
szekeres.bernadett@gtk.elte.hu
- ▶ Zsámbokiné dr. Ficskovszky Ágnes, mesteroktató,
 pénzügyőr alezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék
zsambokine.ficskovszky.agnes@uni-nke.hu

Lektorok

- Magasvári Adrienn, tanársegéd,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék
magasvari.adrienn@uni-nke.hu
- Molnár Katalin, Dr., PhD., egyetemi docens,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Magatartástudományi Tanszék,
molnar.katalin@uni-nke.hu
- Nábrádi András, Dr., PhD., egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
nabradi.andras@econ.unideb.hu
- Németh Zsolt, Dr., PhD, egyetemi docens,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Kriminológiai Tanszék,
kriminologus@gmail.com
- Pallo József, Dr., PhD, habilitált egyetemi docens,
bv. ezredes, főtanácsos,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Tudományos dékánhelyettes,
pallo.jozsef@uni-nke.hu
- Szabó Andrea, Dr., PhD., tanszékvezető egyetemi docens,
pénzügyőr ezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék
szabo.andrea@uni-nke.hu
- Szendrei Ferenc, Dr., Ph.D., tanszékvezető egyetemi docens,
rendőr ezredes, rendőrségi főtanácsos,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Bűnügyi, Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék
szendrei.ferenc@uni-nke.hu
- Szlifka Gábor, Dr., PhD.,ellenőrzési igazgatóhelyettes
NAV Pest megyei Adó- és Vámigazgatóság
szlifka.gabor@nav.gov.hu
- Vágó Zoltán dr., főosztályvezető
bv. ezredes,
BVOP Felderítési Főosztály
- Vörös Géza, Dr. PhD., történész, levéltáros, főosztályvezető
Állambiztonsági Szolgáltatok Történeti Levéltára
voros.geza@abtl.hu
- Zsitnyánszky Lilla, okl. vámszakértő

Előszó és köszöntő!

A mi „Tónibácsinknak”...

Talán sokak számára rendhagyónak hangzik az előbbi megszólítás, főleg annak tudatában, hogy ez a köszöntő egy komoly szakmai és vezetői múlttal rendelkező pénzügyőr ezredes, egyetemi mesteroktató 60. születésnapja alkalmából íródott. Nem szokatlan azonban ez számunkra, a munkatársai számára, hiszen mindannyian – ki hosszabb, ki rövidebb ideje – így nevezzük, így becézzük őt.

Ha a következő sorokban felvillantjuk, hogy mennyi mindent rejt ez a rövidke megszólítás, a Kedves Olvasó is érteni fogja ennek jelentőségét, átérzi a lényegét. Mert ebben bizony benne foglaltatik az érintett teljes személyisége, egész jelleme, gondolkodásmódja, látásmódja, habitusa, hozzá(nk)állása, és természetesen kifejeződik ebben a mi iránta érzett határtalan szeretetünk.

Mivel ő egy ragyogó, egy nagyon szerethető személyiség, kiváltképp, amikor az életvidám, hangosan, már-már fulladozva nevetős énjét mutatja. És higgyék el, gyakran mutatja... Egy igazán alapos és mély szaktudással felvértezett, mindig a hallgatók érdekeit szem előtt tartó, még az „ördögfajzatokkal” és a cserfes, tűzről pattant, „vartyogó” „lánygyerekekkel” is végtelenül türelmes oktató. Aki úgy tanít, hogy közben megszeretteti nem csak az aktuális tantárgyat, de a pénzügyőri hivatást is a hallgatókkal. Akire – nem elsősorban a kora és a rendfokozata miatt – felnéznek a fiatalok, akit annyira tisztelnek, hogy a diplomaosztót követő baráti összetegeződés során és után is csak nagyon nehezen tudják kimondani, „szervusz, Tóni bácsi”. Mert ettől kezdve már a számukra is „Tónibácsi”, a kolléga, akihez a későbbiekben is bátran fordulhatnak szakmai vagy baráti tanácsért.

Ritkán találkozunk a munkahelyi közegben olyan munkatárssal, mint ő. Akinek mindig van egy-két kedves, dicsérő szava, érdeklődő gondolata felénk. Aki mindig előzékeny, lovagias, segítőkész, akire mindig lehet számítani. Akkor is, ha munkáról, helyettesítésről, beugrásról, ügyeletről van szó, és akkor is, ha a szórakozáson, a gőz kieresztésén, a „termelési értekezlet” megszervezésén van a hangsúly, amihez gyakorta hozzájárul a kiváló szilva pálinkájával is.

A szó legnemesebb értelmében véve, úriember, amit tükröz a viselkedése, öltözködése, megjelenése egyaránt. Olyan egyéniség, akire még akkor sem lehet haragudni, ha éppen a mogorva arcát mutatja. Mert azért ilyen is előfordul, néha... Évente egyszer-kétszer biztosan, amikor például leesik az első hó és elakad a vonatközlekedés..., vagy ha egyes ügyek kezeléséből, bizonyos döntésekből hiányzik a józan paraszti logika..., vagy ha bárki (ügyintéző, eladó, kalauz, banktisztviselő stb.) a vélt hatalmi pozíciójából kiindulva fölényesen, lekezelően viselkedik. De a morgós énje valójában aranyzívet takar.

Kívánjuk, hogy a mi „Tónibácsink” még sok-sok kerek évfordulót ünnepeljen velünk és a humorát, a józan gondolkodását, kellemét és jellemét továbbra is ebben a formában őrizze meg. A kötetben megjelent tanulmányokat pedig szeretettel ajánljuk az ünnepelt számára.

Budapest, 2022. november 1.

A Tanszéki Csapat

Baráti köszöntések

Kedves Tóni!

Valahol olvastam, hogy a legjobb dolog a világon gyűjteni a születésnapokat!

Már hatvanat összegyűjtöttél és kívánom, hogy még sokszor tizedet sikerüljön „hozzáadni”, boldogságban, egészségben, meglegedettségben, sikerekben, tartalmas és szép szakmai kihívásokban!

Úgy, mint eddig, hiszen – nem is számolgom – hány éve/évtizede dolgozunk együtt, és mindig olyan szakembernek ismertelek, aki higgadtan, a munkájában magas színvonalon, munkatársaival együttműködően és segítőkészen, az új megmérettetésekre nyitottan dolgozott. Nem felejttem el, amikor a hajdani Vám-és Pénzügyőrség Országos Parancsnokságának vámszakmai vezetőjeként, majd a közép-magyarországi régió elsőszámú vezetőjeként az volt a „feladatod, szereped”, hogy a hatósági munkában meghonosítsd azt az együttműködést az ügyfelekkel, ami az egyik legfontosabb tényező a szolgáltató jellegű vámtevékenységben.

Sok mérföldkövön vagyunk ebben túl, közte az akkori szervezet számos átalakítása, az uniós csatlakozás, az elektronikus vámrendszerek kialakítása, az adóztatási szerével végrehajtott szervezeti integráció, az uniós vámszakmai szabályozás folyamatos fejlődése, és még sorolhatnám. Mind-mind olyan esemény, melynek tevékeny alakítója voltál, a kollégák és én is példaként emlegetünk ebben a munkában, s most már bosszú ideje a jövő vámszakemberei is számíthatnak a tudásodra.

Kívánom, hogy ez még sokáig így legyen, hiszen a hallgatóknak, kollégáknak nagy szüksége van az általad jól ismert szakma-és szervezettörténeti múltra, hagyományokra, fejlődésre, és a jelen szakmai ismereteire.

Én ehhez csak a legjobbakat kívánom Neked!!

Balaska Andrea

Kedves Tóni, Kedves Barátom!

Ahogy az ismert dal is mondja „Ez a nap más mint a többi” és persze az is igaz, hogy ez a nap most Rólád szól, de engedd meg, hogy egy kicsit önző módon belefűzzem a születésnapi köszöntődbe a régóta tartó barátságunkat, amely remélem ugyanolyan nagyon-nagyon hosszú lesz, mint az életed.

Rengeteg vidám emlék kapcsolódik részemről abhoz az időszakhoz, amikor együtt „húztuk az igát” a VPOP-n. Volt melő rendesen, de a Te mindig pozitív, vidám hozzáállásoddal, tulajdonképpen röhögve oldottuk meg közösen. Igazi „vidám barakk” voltunk. Még a vidéki ellenőrzések is kikapcsolódásnak számítottak Melletted, amit mutat az is, hogy akkori vezetőnk úgy indította útnak az ellenőrzési csapatot: „Jó szórakozást!”. Mind e mellett a szakmai megítélésünk a lehető legelismerőbb volt abban az időszakban.

Már régóta ezt a magas szakmai színvonalat, pozitív hozzáállást közvetíted a kezdő fiatal tisztek részére nagy sikerrel. Úgy gondolom meghatározó része lettél a fiatal kollégák legmagasabb szintű képzésében. Mindegyik kezéd alól kikerült kolléga őszinte tisztelettel, szeretett gondol vissza a szakmai oktatójukra, mindenki Tóni bácsi-jára.

Megint önző leszek, de én nagyon sajnálom, hogy megszakadt a közös szakmai tevékenységünk. Még nagyon sokáig bírtam volna, ha a már megkezdett vidám hangulatban folytatjuk a vám szakmai felügyeletet, irányítói ellenőrzéseket.

Gondolataim végén engedd meg, hogy nagyon sok boldogságot, vidámságot és persze jó egészséget kívánjak a családom nevében is 60. születésnapod alkalmából.

Őszinte barátsággal öllelek: Tibi

/Buzási Tibor/

Kedves Tóni!

2009 augusztusát írtunk, amikor a Rendőrtiszti Főiskola Vám- és Pénzügyőri Tanszékere kerülhettem, pénzügyőr százasoként.

Te voltál a tanszéki ügyeletes, talán nem is tudod micsoda megtiszteltetés volt számomra, hogy az első napokat Veled tölthettem. Atyaég, ott állt előttem Szendi ezredes, a Vám- és Pénzügyőrség Vám, majd pedig Jogi Főosztályának vezetője, akit előtte csak a Pénzügyőr újságból ismertem. Emlékszem, világos vászoninged felső két gombja ki volt gombolva és pillanatok alatt kiderült számomra, hogy egy vidám, allűröktől mentes kiváló emberrel van dolgom. Az évek alatt az is kiderült számomra, hogy az elegáns lezserség, a humor és a pozitív gondolkodás és az emberség az ünnepest személyiségének fő jellemzői.

Gyorsan számos közös témánk volt, az ismerősöktől a vibarsarokig.

Emlékszel Tóni, órákat töltöttünk a Farkasvölgyin az orvosi épület első emeletél lévő Tanszék teraszán, beszélgetve odafigyelve egymásra, míg elszívtad a cigarettáidat nyugodtan, kimérten? Ezen beszélgetéseken felkészítéssel a Tanszéki szolgálatra.

Egy másik közös felejthetetlen élményünk, az a kora nyári ominózius tanszéki főzés volt a hegyen, amikor én vállaltam, hogy egy specialitást főzök a Kollégáknak. Mi órákkal korábban ketten kezdtük a főzést, akkurátusan tüzet raktunk, számba vettük és feldaraboltuk a hozzávalókat, ahogy az egy kiváló szerb betyároshoz kell és mire elkészült az étel, én őszintén szólva ki is merültem. Úgy rémlik az étel nagy sikert aratott, köszönhetően, hogy végig ott voltál mellettem, higgadt tanácsokat adtál és bölcsen ügyeltél fűszerezés mértékére.

Manapság sajnos csak nagy ritkán futunk össze a folyosón vagy az oktatási központ aulájában, én persze mindig rohanok, de a mosolyodban, kézfogásodban minden benne van szavak nélkül is, hat évtized bölcsessége, atyai intelmeid és a közös élményeink.

Isten éltesen 60. születésnapod alkalmából Tóni!

***Barátsággal,
Christián Laci***

Kedves Tóni!

Nagy tisztelettel és szeretettel köszöntünk 60. születésnapodon.

Kívánjuk, hogy a következő évtizedek tartalmasan és jó egészségben teljenek, minden úgy sikerüljön ahogy eltervezed.

Megtiszteltetés volt veled dolgozni, mindig visszacseng fülnkebe ma is aktuális mondatod. Az ember a legfontosabb.

Barátsággal: Fekete Tóni és Szepesi Sanyi

Kedves Ezredes Úr, Tóni!

Egy bölcs mondás szerint az ember 60 éves korára mindent megtanul, onnantól kezdve már csak emlékezni kell rá.

Példaértékű szakmai életutadhoz, elért sikereidhez szívből gratulálok!

Nagyon boldog születésnapot és élményekkel teli nyugdíjas éveket kívánok! Majd mesélj, hogy telik, hadd irigykedjünk!

***Baráti üdvözléssel:
zöld vérű fiad,
Fidel Dávid***

52 éves voltál én pedig 36 éves lehettem, mikor egy napon, a Széchenyi-hegy őszi színes környezetében a „rossz szokásunk” összesodort bennünket a Főépület árnyékában kijelölt helyen. Ott és akkor kezdődött minden...., minden, ami az elmúlt nyolc évben is töretlenül működött, működik. Működik, mert az életkori különbség ellenére sok mindenben hasonlóan gondolkodunk.

Bár egyenruhánk más színűek, mégis tíz perces beszélgetéseink során mindig kiderült, hogy zöldek és kékek között nagy az egyetértés. Találkozásaink és beszélgetéseink legnagyobb kincse mégsem a szavakban rejtőzik, hanem a szinte elmaradhatatlan mosoly adja valódi értékét, amely azért néha napján könnyekbe fakadó nevetésbe is átfordult.

60. születésnapodra tiszta szívből mit is kívánhatnék mást, mint, hogy mosolyod, jókedved még sok-sok évig veled legyen, és ha úgy adódik, oszd meg másokkal is mindezt, mint, ahogy velem is tetted!

Gál Erika

60 éve formálod a pénzügyőr képet,
Örülök, hogy kollégám vagy és ismerlek téged,
Tudásod és emberséged naggyá teszi éned,
A Jóisten éltesen egészségben téged.

Szeretettel: Gutván Tibor

Kedves Tóni!

60 felé se feledd: a múlt emlék, a jelen ajándék, a jövő titok.

Üdvözöl: Márkus András

Kedves Ezredes Úr!

Örömmel és büszkeséggel mondhatom, hogy volt szerencsém hallgatóként magamba szívnom az óráidon a tudást, a gondolataid és úgy gondolom az alábbi idézet méltán tükrözi az eddigi életutad.

„A fiatalság a természet ajándéka. A kor azonban műalkotás!”

Isten éltesen Erőben Egészségben!

Baráti üdvözlettel: Habda Zsolt

Kedves Tóni!

Régóta közlekedünk, jövünk-megyünk egymás mellett a főiskola és immár ötödik éve az egyetem folyosóin. A magad természetes kedvességével sosem mulasztod el, hogy legalább egy mosolyt megeressz, de a legtöbbször inkább egy kedves szót, mondatot, bókot mondj. Őszinte érdeklődéssel kérdezed, hogy vagyok, s én tőled viszont. Ujabbán – ˘˘ bevallom, egy szobatársad miatt ˘˘ irodádba is be-betoppanok, s el-elbeszélgetünk. És te tudod, mennyit számít a jó szó, a sok apró gesztus a nehéz hétköznapi napokban.

Születésnapod hallatán szívesen mondtam igent a kérésre, hogy most írásban is kifejezhessem: nagyon jó tudni, ha te is jól vagy, és örülök, hogy ismerhetlek. Engedd meg, hogy ezen a kerek évfordulón én is szaporítsam a köszöntők sorát. Biztos vagyok abban, hogy szép számmal lesznek. Isten éltesen, Tóni!

Molnár Kata

Drága, mindenki Tónibá-ja

Nagyon boldog és sok-sok születésnapot kívánok neked. A felejthetetlen cseresznye mosópor és a nagy nevetések a X. épület előtt Kkásérjenek még végig hosszú-hosszú éveken keresztül. A pletykálásaink és azok a cinkos „ki mit tud és hallott róla” amelyet még egy-két beavatott ért, mutatja azt, hogy örökifjú kollégák leszünk.

Sok boldog és hosszú életet kívánok,

Kolléganőd: Réka

„Azok közé a tanítványok közé tartozom, akiknek nem voltál közvetlen oktatója, így a szakmai tudásodat nem tapasztalhattuk meg az előadások keretein belül. Azonban a Rendőrtiszti Főiskolán, valamint a Vám- és Pénzügyőri Tanszéken lévő jelenléteddel sokkal többet tanítottál nekünk, mint a vámszakmai alapok.

Az évek alatt megmutattad mi a fegyelmezettség, hivatástudat, elkötelezettség, odaadás, tisztelet, segítőkészség, kollegialitás, emberség.

Köszönjük a munkádat!

/Kata – S.W./

Kedves Tóni!

Hálás vagyok a sorsnak, hogy munkatársak lehettünk, majd vezetőként és oktatóként is felügyelted, segítetted a tevékenységem. Munkádhoz sok erőt, jó egészséget kívánok, együttműködésedre a továbbiakban is feltétlenül számítok.

***Tisztelettel:
Hamberger György***

"Mondd és elfelejtem.

Tanítsd és emlékszem majd.

Vonj be és megtanulom."

Benjamin Franklin

Kedves Tóni! Minden vámos nemzedék megérdemelne egy olyan tanárt, mint amilyen te vagy! Ezzel az idézettel kívánok nagyon boldog 60. születésnapot!

Jambrik Tomi

Kedves Ezredes Úr!

Beköszöntött hát a hatodik X is az életedben, valamint lassan lezárul egy korszak a hivatásodban, amely után megkezdődhet a jól megérdemelt nyugállományú pihenésed. Az első találkozásunk óta eltelt időben nagyon sok minden megváltozott körülöttünk, de remélem, hogy egy történet soha nem fog a feledés homályába merülni és mindig mosolyt csal az arcodra. Erről a történetről röviden annyit írnék csak, hogy vámraktár és tömegközlekedési eszköz.

Ezúton is kívánok nagyon boldog születésnapot, valamint hosszan tartó boldog nyugdíjas éveket, erőt és egészséget!

Kriston Balázs

**Szeretett Tanár Úr!
Tisztelt Ezredes Úr!
Kedves Kollégám és Barátom!**

Gazdag életutad egy fontos állomásához érkezted és ez a pillanat kiváló lehetőséget nyújt kollégáidnak, barátaidnak, tisztelőidnek, hogy elismeréssel köszöntsenek. Így teszek én is, fogadd tőlem barátsággal az alábbi gondolatokat.

*Egy pálya útja véget ér.
A gyorsvonat megáll,
s a búcsúzó útutárs
más vonatra száll.
Az idő vonatán
lassan döcög tovább,
s ha kinéz ablakán,
nem fut el úgy a táj,
ahogy elfutott - az ifjúság.*

*Az ember a múltba
ezerszer visszanez,
s szeretné újra élni
mindazt, ami szép.
Lassítaná az időt,
s megállítaná
a legszebb percekét,
de az idő kerekét
megállítani nem lehet.*

*Amilyen hosszú volt az út,
annyi szépet rejt a múlt!
Ahogy este a Nap leszáll,
úgy válik múlttá a jelen,
míg pirkad a hajnal,
a jövő csak sejtelem.
Az ember a múltba
ezerszer visszanez,
könnyűnek látszik a
búcsúzás.
De búcsúzni mindig nehéz.*

(Bódi Irén Az idő vonatán.)

Kedves Tanár úr, munkásságodat X. Kelemen pápához köthető idézettel szeretném lakonikus egyszerűséggel összefoglalni: integer ex integris, azaz jeles ember jelesen cselekszik és erre tanúként hozhatnám kollégáidat, barátaidat, az általad tanított diákokat, akik közül sokan a mai napig látogatnak és megosztják veled sikereiket és kudarcaikat.

Örülök, hogy pályatársként együtt dolgozhattam veled, még ha külön szervezetnél is jártuk utunkat. Bár távozol, de egy részed itt marad velünk gondolatainkban és tovább él az itt végzett hallgatóságban.

Órizni fogom a tartalmas beszélgetéseket a közösen megélt élményeket, amelyeket az idő emlékeké szelídített. Tanári munkásságod jelentősen hozzájárult az általad választott szervezet fejlődéséhez és ahhoz, hogy az általad tanított kollégák megfelelő tudással, emberséggel, józan ítélőképességgel felvértezve végezhessék munkájukat.

A „Mi” korunkban már azt is tudjuk, hogy a legvégén nem az fog számítani, hogy mennyi év volt életünkben, hanem hogy mennyi élet volt éveinkben. Én örülök és megtiszteltetésnek érzem, hogy a „mennyi életnek” tanúja és egy részében bajtársad lehettem.

Kívánok Neked: egészségben gazdag, izgalmasan nyugodt, hosszú nyugdíjas éveket! Isten éltesen sokáig.

**Tengermély tisztelettel:
barátod, Nádasi Béla.**

Kedves Tóni!

Nehéz mit írni, hiszen nagyon sok mindent kaptunk Tőled az évek során. Így hát ezt pár sorban megköszönni nem is nagyon lehet. Örülök, hogy összehozott a sors egy ilyen személyiséggel, akitől rengeteg dolgot tanulhattam. Nem csupán a vám szakmáikra gondolok, hanem azokra is, amiket az élet minden területén tudunk alkalmazni.

60. születésnapod alkalmából szeretettel és tisztelettel köszöntelek!

Ménkü Tibi

Egy rendes határőr nem hisz a számok bűvöletében, nem igen fogadja el, hogy a dátumok determinálnák életét és sorsát. Mégis van valami csodálatos dolog abban, hogy hosszabb-rövidebb kutakodás során mindig találunk valamilyen összefüggést egy szám vagy egy dátum és egy személy között. A határellenőrzés nebezen létezhet vámellenőrzés nélkül. Az mindenképpen szerencsés, hogy a mi hagyományainkban a két tevékenység szervezeti kerete már Szent István óta „kéz a kézben” jár, akár a bőszőrményekre gondolunk akár a Magyar Királyi Vámőrségre. Ennek egyik legjobb hozadéka, hogy mindig is testvérként tekintettünk a másik félre, a határőrökre a vámosokra, a vámosok a határőrökre. Az Egyetem berkein belül, óhatatlanul is egybe forrt a két tanszék kapcsolata, hiszen már a Farkasvölgyi úton is egy épület egy emeletén voltunk összefűzve. Ennek az együttlétnek köszönhetjük a személyes kapcsolatok erősségét is, a közös munkák során kimondás nélkül is hasonló gondolkodást és ritmust.

De visszatérve a dátumokra, november 1-je „vámszempontból” aranykor! Hogy csak kettőt említsünk: 1335-be a Visegrádi Királytalálkozáson ekkor született döntés a bécsi vám megkerüléséről, 1993-ban ezen a napon lépett hatályba az a Maastrichti Szerződés, amely megszüntette a tagállamok közötti vámok és áruk behozatalára és kivitelére vonatkozó mennyiségi korlátozásokat, és a vám együttműködést a tagállamok közös érdekű ügynek tekintették. Két olyan nemzetközi horderejű döntés, amely meghatározó volt történelmünk szempontjából. És akkor 1962-ben megszületik egy gyermek, akinek életét november 1. meghatározza és útját a csillagok „kereskedelmi-vámúttá” nyilvánítják! Neked megadatott az ami nekünk – már rendőröknek – nem: büszkén elmondhatod, hogy vámosnak születted!

Kedves Tóni! Te azon kevesek egyike vagy az Egyetemen, akivel a makacs határrendszerek szívesen dolgoznak együtt, Te azon kevesek egyike vagy aki ráadásul tudod, hogy mi mit akarunk és Te azon kevesek egyike vagy akire mindig is barátként gondoltunk és gondolunk!

Szívből kívánjuk Neked a Határrendészeti Tanszék részéről, hogy még sokáig tudjunk közösen gondolkodni és bármit is hoz a jövő, ha közös munkáról lesz szó, akkor abban csak úgy teljesíteni, ahogy ezt Tőled megszoktuk!

Nagyon Boldog Születésnapot Kívánunk!

Határőrök

Kedves Tóni!

Örömmel tölt el az a tudat, hogy ismerhetlek téged. Nagyon bálás vagyok a fentieknek, hogy te tanítottad a vámjogot, ugyanis bátran merem állítani, hogy nem tudnám ellátni a mindennapi feladataimat az általad tanított alapok nélkül. Gyakran gondolok vissza a vámjog órákra ahol nyíltan beszélgettünk a tananyagról és néha a személyes problémáinkról. Az általad megírt út bárkinek (köztük nekem is) példaként szolgál. Nem ismerek olyan embert, aki rossz véleménnyel lenne rólad és esetleg nem „Tóni bácsiként” hivatkozna rád örömteli mosollyal az arcán. Nagyon örülök, hogy ismerlek téged és a tanítványod lehettem.

Kérlek, engedd meg nekem azt a megtiszteltetést, hogy egy kedvenc idézettemmel szebbé tegyem neked a születésed napját:

„A valódi tudás félreismerhetetlen jele a tanítás képessége.” – Arisztotelész

Boldog 60. születésnapot kívánok!

Üdvözlettel és mély tisztelettel

Német Martin

Kedves Kollégám, Drága Barátom Tóni!

Megtiszteltetés számomra, hogy a több mint három évtizedes ismeretségünk, barátságunk, közös pénzügyőri pályafutásunk okán lehetőséget kaptam arra, hogy néhány személyes gondolattal gazdagítsam e tartalmas ünnepi kiadványt.

Számomra Szendi Tóni nevét kimondva, a Nagycsatorna utcában megélt közös baráti élményeket, a fékezhetetlen nevetéseket, közös kedvencünk, Glória Gusto karikatúráját felidézve mindig ugyan az jut eszembe: az őszinte, hamisítatlan és az „ez már mindig így is marad” barátság.

Szakmai múltunk és jelenünk a szolgálati helyeket tekintve soha nem fonódott ugyan össze, de mindig kivételes baráti figyelemmel tekintettem, tekintettünk egymás előmenetelére, sikereire, és örömmel nyugtáztuk, hogy a másik megtalálta a számítását a hivatás kínálta lehetőségekben.

Én itt a nemzetközi repülőtéren a vámszolgálat egyik vezetőjeként évről évre arathattam le a munkád gyümölcsét, azon fiatal pénzügyőr tisztek tudásában, a szakmai közösséghez való viszonyulásában, az egyenruha iránti elkötelezettségében, akik az egyetem falai között a vámjogról szóló előadásaidat, élet-bölcsöleteidet hallgathatták. Külön öröm számomra, hogy a szakmai helytálláson túl abból a jóízű, egyedi humorból és fuldoklásig fajuló kacagásból is vissza tudnak adni kicsit, amit senki más, csak Te taníthattál meg nekik, ami a mai napig színesebbé teszi a rohanással, a stresszel terhelt mindennapokat.

Értéket jelent számomra, hogy ismerhetlek, barátodként tisztelhetlek és szerethetlek, és fontos, hogy bármikor, ha megtelik a hócipőnk, vagy ettől könnyebben érezzük magunkat, gátlások nélkül becsomagolhatjuk mondanivalónkat, abba a bizonyos szövegbe. 😊

Kívánom, hogy a 60-on túl rád váró évtizedek is teljenek egészségben, harmóniában, élményekkel és programokkal teli, és legyen erőd és energiád ezután is mindig felbőltlenül nevetni.

*Jókedvet adj, és semmi mást, Uram!
A többivel megbirkózom magam.
Akkor a többi nem is érdekel,
szerencse, balsors, kudarc vagy siker.
Hadd mosolyogjak gondon és bajon,
nem kell más, csak ez az egy oltalom,
még magányom kiváltsága se kell,
sorsot cserélek, bárhol, bárkivel,
ha jókedvemből, önként tehetem;
s föl szabadít újra a fegyvelem,
ha értelmét tudom és vállalom,
s nem páncélzat, de szárny a vállamon.
S hogy a holnap se legyen csupa gond,
de kezdődő és folytatódó bolond
kaland, mi egyszer véget ér ugyan -
abhoz is csak jókedvet adj, Uram.*

(Garai Gábor: Jókedvet adj)

Baráti tisztelettel: Sepsi Edit

Drága Ezredes Úr!

*Nagyon sok szeretettel köszöntelek születésnapodon, hálával és szeretettel emlékezem a közösen töltött időkre.
Köszönöm a barátságodat és szeretetedet!*

Minden szépet és jót kívánok!

Szeretettel: Zsitnyanszky Lilla

Kedves Tóni!

Szeretettel köszöntelek születésnapodon! Számomra az Egyetemen mindig Te voltál az a biztos pont, akire számíthattam a továbbképzéseken, aki reggelente mindig jókedvűen és kedvesen köszöntött. Köszönöm, hogy mindig nyitott fülekkel és szívvel hallgattad a gondolatainkat az oktatásról, annak megújulásáról. Akkor, amikor Rád gondolok egy Obádovics Gyula idézet jut eszembe: „Minden tanárnál az a legfontosabb, hogy igazi pedagógiai lelkiületű, tiszta szívű ember legyen, különben nem tudja átadni az ismeretanyagot.” Te egy ilyen igazi, pedagógiai lelkiületű, tiszta szívű ember vagy, aki a hallgatóiért, közvetlen és tágabb környezetében lévő kollégáiért mindent megtesz. Köszönöm azt az odafordulást, azt a sok-sok munkát és szeretetet, amit adtál nekünk az elmúlt években!

Kívánom, hogy az elkövetkezendő éveket egészségben, szeretetben töltsd a magad és mindannyiunk örömére!

Hegedűs Judit

*“ Arcodon a napsugár fényes mosolya,
szívedben az ifjúság örök illata.
Kívánom, álmaid mindig elérhesd,
vágycsárnyán lelkedet magasba repíthesd.
Ragyogjanak rád a csillagok,
kívánok nagyon boldog születésnapot!”*

Boldog születésnapot kíván az osztálya!

II/11.szakasz

Tanulmányok

Balázs Zsolt* - Csaba Zágon* - Nagy Klaudia*: Válságkezelés az adó- és pénzügyi nyomozásban – a Covid19 világjárványra adott válaszok

Absztrakt

A bűnüldözés Magyarországon is kapacitáshiánnyal küzd, csakúgy, mint sok más országban. Ez a megállapítás az adó- és pénzügyi nyomozásra is igaz. A szakterület igyekszik gyorsan és hatékonyan alkalmazkodni a különböző társadalmi és gazdasági változások által támasztott új kihívásokhoz a rendelkezésre álló erőforrások felhasználásával. A 2020-as évtől kezdődő Covid19 világjárvány rendkívüli kihívást jelentett a bűnüldözésben is és alapjaiban változtatta meg a korábban paradigmaként elfogadott válságkezelési elgondolásokat.

Az egészségügyi kormányzat szabta keretek között a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV), a szervezetten belül pedig a Bűnügyi Főigazgatóság gyors járványügyi intézkedésekkel próbálta felvenni a küzdelmet és igyekezett megőrizni szervezet működőképességét.

A tanulmány célja ezt a folyamatot bemutatni a történeti előzmények ismertetésétől kezdve. Az ismertetés során a szerzők vizsgálják, hogy milyen állapotban érte a nyomozó szolgálatot a válság és melyek voltak a sikeres és kevésbé sikeres megoldások.

A kérdésekre a szerzők a NAV Bűnügyi Főigazgatóság egészségügyi veszélyhelyzet kezelésére kialakult gyakorlata, annak tapasztalatai, valamint az adó- és pénzügyi nyomozások eredményességét jellemző főbb indikátorait tartalmazó szakterületi jelentések elemzésével válaszolnak.

Kulcsszavak: Covid19, válságkezelés, NAV Bűnügyi Főigazgatóság

Abstract

Like in many other countries, law enforcement in Hungary is struggling with a lack of capacity. This statement is also true for tax and financial investigations where the organisation has been trying to adapt quickly and effectively to the new challenges posed by various social and economic changes using the resources available. The Covid19 pandemic started in 2020, has also posed an extraordinary challenge to law enforcement and fundamentally changed the crisis management paradigm. Within the framework set by the Health Government, the National Tax and Customs Administration (NTCA), and within the organisation, the Directorate General for Criminal Investigation has been trying to fight back with rapid epidemiological measures and to keep their organisation operational.

This study aims to describe this process, starting with a historical background. The authors examine their state when the crisis hit the Investigative Service and the successful and less successful solutions they were forced to apply.

* dr. Balázs Zsolt, pénzügyőr ezredes, mesteroktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, (2010. és 2022 között a NAV Észak-magyarországi Bűnügyi Igazgatóságának vezetője) <https://orcid.org/0000-0001-7943-5733> balazs.zsolt@uni-nke.hu

* Dr. Csaba Zágon, PhD, pénzügyőr alezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0001-6615-8466>, csaba.zagon@uni-nke.hu

* Nagy Klaudia pénzügyőr főhadnagy, NAV Bűnügyi Főigazgatóság. <https://orcid.org/0000-0003-1542-4116>

The authors answer these questions by analysing the practice of the Directorate General for Criminal Investigation of the NTCA, its experience in dealing with health emergencies and the analysis of specialised reports containing the key performance indicators of the effectiveness of tax and financial investigations.

Keywords: Covid19, crisis management, Directorate General for Criminal Affairs, NTCA

Bevezetés

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (régi Be.) 2006. szeptember 15-től életbe lépett módosítása bővítette a Vám- és Pénzügyőrség (VP) bűnügyi szolgálatának nyomozó hatósági jogkörét. A vámnyomozó hatóság a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) pénzügyi nyomozó szolgálatának jogelődje, amely ekkor kapta meg korábban az APEH-nél, majd később a rendőrségnél működő adónyomozó szervezet feladatait és részben erőforrásait is. A hasonló feladatokat ellátó két speciális nyomozó hatóság összevonása sok tekintetben előnyös helyzetet teremtett, de előre nem látott kihívások elé is állította az szervezet vezetőit. Ez egyik ilyen terület az extrém ügyteher kialakulása volt, ami adónyomozók által „hozott” és a már meglévő nyomozások feladatainak összeadódásából fakadtak, miközben a nyomozó szolgálat humán erőforrás hiánnyal küzdött. Az erőforrás hiány a szervezeti összevonáskor azért alakult ki, mert egyrészt az előzetesen felmért ügyek mennyiségéhez képest lényegesen több ügy került át az új szervezethez, másrészt pedig azért, mert az adónyomozóknak csak egy része vállalta az áthelyezését a rendőrségtől. (Bakai et al., 2021)

A szervezettől független, külső (konceptcionális szakpolitikai irányvonal-váltások, gazdasági traumák, természeti katasztrófahelyzetek stb.), de időnként a szervezeti jellegű, belső döntések is állították kihívások elé az országosan is viszonylag kis létszámú (2006-2022 közötti időszakban 800 és 1200 fő között folyamatosan változó) bűnügyi szakterületet. Ebből fakadón jelentős tapasztalat keletkezett a kihívások, különböző eredetű válsághelyzetek kezelésében, a lehetséges megoldási alternatívák rövid időn belüli kidolgozásában és hatékony megvalósításában.

A rendészet minden területén, de általában a bűnüldöző hatóságokra is igaz az az evidencia, hogy a szervezetek céljainak elérését, a küldetésének teljesítését egy konkrét időpontban csak a véges mennyiségű és minőségű erőforrások alkalmazásával tudják elérni. Erőforrások alatt többféle tényezőt értünk, amelybe beletartoznak azok az elemek, amelyeket a szervezet, a szervezet rendelkezésére álló eszközök és azok alkalmazási módszerei segítségével írhatunk le. Minden olyan tényezőt pedig, ami a célok maradéktalan megvalósítását a jövőben akadályozhatja, a szervezetek kockázatnak tekintenek függetlenül attól, hogy azok belső, vagy külső tényezőknek köszönhetők. Ha a bűnüldöző hatóság saját erőforrásai csökkennének – esetünkben például a koronavírus járvány miatt az állomány tömeges megbetegedése hatására, azt belső kockázatnak értelmezhetnénk. Külső kockázatnak pedig például a járványnak a bűnözésre gyakorolt olyan hatásait tekinthetjük, amely egyes bűnügyi területeken az esetszámok, vagy a költségvetést érő károk növekedéséhez, vagy másként fogalmazva a társadalom fenyegetettségének növekedéséhez vezet. Ha a járvány bizonyos területen a fenyegetés csökkenését idézné elő, akkor azt nem kockázatnak, hanem lehetőségnek értékelhetnénk. A kockázatkezelési eljárások célja tehát az erőforrások szervezeti szinten történő elosztása oly módon, hogy a célok elérésére az erőforrásokat hatékonyan használjuk fel a bűnözés fenyegetésének csökkentése, ideális esetben a megszüntetése érdekében. Ez valójában a szervezet küldetése. A kockázatkezelő tevékenységet pedig úgy kell végezni, hogy lehetőleg az összes ismert kockázat hatását együttesen, de nem azonos mértékben csökkentsük. Röviden ez azt jelenti, hogy a célok elérését leginkább fenyegető kockázatokra az erőforrások elosztásakor több, míg a kisebb fenyegetések kezelésére kevesebb jusson. (Csaba, 2021)

A világméretű koronavírus járvány (Covid19) 2020 tavaszán Magyarországot is elérte majd addig nem tapasztalt kihívások elé állította a társadalmat. A teljes közigazgatási spektrum, ezen belül a bünyügyi igazgatás részterületei is – egyik napról a másikra – azzal szembesültek, hogy az emberi élet védelmének mindent felülíró elsődlegessége alaptevékenységük ellátását sodorta veszélybe. Magyarország Kormánya veszélyhelyzetet hirdetett ki (40/2020. (III.11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről), majd egymás után jelentek meg a veszélyhelyzet során foganatosítandó intézkedésekről szóló rendelkezések, amelyek a szervek hatásköri sajátosságaihoz igazodva tartalmazták a védekezéshez kapcsolódó részletszabályokat. Így például a zárlati kötelezettségekről, bírósági ítélezési szünetről is születtek intézkedések (41/2020. (III.11.) Korm. rendelet; 45/2020. (III.14.) Korm. rendelet), amelyek a nyomozó szolgálat feladatait, illetve munkavégzését is befolyásolták.

A NAV vonatkozásában első alkalommal a 2020. március 18-án kiadott, a szervezetet vezető államtitkári intézkedés (5023/2020/VEZ körlevél) tartalmazta a specifikus védekezési részletszabályokat, mely a foglalkoztatottak egészségügyi védelme, a NAV folyamatos működésének biztosítása, a koronavírus járvány megelőzésének, terjedésének megakadályozása érdekében született.

2020 márciusa és 2022 júniusa között a koronavírus járvány egyes hullámainak jelentkezésével és enyhülésével párhuzamosan alakultak – szigorodtak vagy lazultak – a vészhelyzeti előírások és az ezeknek megfelelő munkaügyi, szolgálatsszervezési gyakorlat. E kényszerű gyakorlatok az idő múlásával egyfajta „védekezési és vészhelyzeti működési rutin” megszerzésével nemcsak elviselhetővé, megvalósíthatóvá tették az alpműködés fenntartását a bünyügyi igazgatásban, hanem bizonyos szempontból újdonságot, többletet is hoztak. Ugyanakkor a bünyözők – különösen a szervezett bünyözői körök – komoly lehetőséget láttak a pandémia társadalomra gyakorolt hatásaiban. A bünyűekben, így a pénzügyi, gazdasági bünyűcselekmények trendjei terén is változások következtek be. (Nyeste, 2022)

Mielőtt azonban az adó- és pénzügyi nyomozásokra nehezedő vilá járványi hatásokat és az azokra adott meglepően eredményesnek tűnő válaszokat vizsgálnánk, előjáróban szükségesnek tartjuk bemutatni, hogy mely külső és belső okokból fakadó válsághelyzetekkel kellett a szakterületnek szembenéznie korábban. E visszatekintésünk nem titkolt célja az, hogy demonstráljuk: a válságkezelés nem újkeletű kihívás a NAV, illetve a VP bünyügyi szakterülete életében.

A NAV (és jogelődje) bünyügyi szakterületének válságkezelési előzményei

Ahogy arra előzőleg már utaltunk, a (régi) Be.t örvény 2006. évi módosításával újra a VP nyomozószolgálatához került a költségvetést közvetlenül, vagy akár közvetetten is sértő pénzügyi, gazdasági bünyűcselekmények nyomozásának hatásköre. (Aszalós, 2020) A meglévő pénzügyőr nyomozói állomány – amely addig legfőképpen a klasszikus vám- és jövedéki bevételek beszedését sértő deliktumok felderítését és vizsgálatát végezte – kiegészült az 1999-2002 közötti időszakban működött, az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) Bünyügyi Igazgatóságának korábbi, pályán maradó szakembergárdájával, valamint néhány, a civil gazdasági életből, vagy éppen az APEH adóztatási szakterületeiről érkező kollégával. (Bakai et al., 2021)

A hatáskörbővítéssel azonban nemcsak – az eredeti elképzeléseknek megfelelően – az újonnan induló pénzügyi, gazdasági ügyek nyomozásának feladatával szélesedett a korábban már meglévő nyomozati hatáskör, melynek várható tömege nagyjából igazodott az új szervezetenél tervezett és az ügyek feldolgozásához szükséges emberi erőforrásokhoz. A változtatást megelőző pillanatban benyújtott és elfogadott önálló képviselői törvénymódosítási javaslat eredményeképpen az addig a Rendőrség különböző szerveinél szétszórtan folytatott, korábban (sok esetben öt-hat éves, vagy még régebben) indult, és a tervezésnél fel nem mért ügyek

halmaza is átkerültek. Ez szinte megoldhatatlan feladat elé állította a VP akkori vezetését. Ezen ügytömeg szabályszerű feldolgozásának kényszerű feladata – a nyomozásoknak az elkövetési időhöz képest való rendkívüli mértékű elhúzódásán túlmenően – nem csak nagyságrendjét tekintve, hanem rendezetlensége, gyakran irathányos állapota miatt is rendkívüli kihívást jelentett.

Ez a súlyos „indulási deficit” így tizenhat év távlatából is, talán még a mai napig érezteti hatását. Ezzel együtt kellett a mindenkori kormányzati elvárásoknak megfelelni és az adókötelezettségek teljesítésére a legnagyobb veszélyt jelentő bűncselekmények elkövetőit a büntető eljárások eszközeivel visszatartani az elkövetéstől, illetve ezzel is hozzájárulni az adómorál javulásához (Vankó, 2017). Ez pedig csak úgy képzelhető el, ha kezelhető szinten tartják a folyamatban lévő ügyek mennyiségét, nincsenek hátralékok és a bűnügyi szolgálat képes az új eseményekre is gyorsan reagálni. A 2006. és 2010. közötti VP vezetés az összes rendelkezésükre álló szolgálatszervezési eszközt bevetette a feladat megoldása érdekében.

A Magyarországra jellemző fővárosközpontúság és a bűnügyi fertőzöttségi mutatók eredményeképpen a hátralékterhek a budapesti és Pest megyei illetékeségi területtel működő Közép-magyarországi Regionális Nyomozó Hivatalnál (KMRNYH) voltak a legsúlyosabbak. A rendszeres és jelentős mértékű túlórák kivételével, a „túlélés” érdekében kezdetben a vidéki nyomozóhivatalokból 1-1, majd 2-2 nyomozó kettő, négy vagy hat hónapra történő fővárosba vezénylésével igyekeztek az erőforrás hiányra megoldást találni.

2007 tavaszára azonban világosan megmutatkozott, hogy ezek az intézkedések sem lesznek elegendők. Ekkor a vidéki regionális nyomozóhivatalok Budapesthez földrajzilag közelebb eső megyékből „virtuális vezényléssel” komplett osztályokat vontak be a fővárosi hátralékkezelésbe. Ez a gyakorlatban úgy valósult meg, hogy a vezényelt osztályok ugyan az eredeti szolgálati helyen tevékenykedtek, de átmenetileg a KMRNYH állományába átsorolva nyomoztak. Szükségszerűen ez csak úgy volt megvalósítható, hogy a „virtuális vezénylés” idejére, ezek az osztályok az eredetileg saját illetékességű ügyeik nyomozását a régió más megyéiben működő osztályainak plusz feladatként átadták. Ez a konstrukció elsősorban gazdasági szempontú negatív következménnyel járt. A szolgálati helytől gyakran 100 kilométer távolságot meghaladó helyszíni intézkedésekre való utazás, a fővárosi, Pest megyei ügyészségekkel való kapcsolattartás, a távol lakó tanúk kihallgatásának útiköltség-fizetési kötelezettsége stb. mind jelentős anyagi terhet róttak a szervezet költségvetésére, egyúttal az utazásra fordított idővel csökkent a tényleges feladatokra fordítható időkeret. (A nyomozási cselekmények megkeresések útján történő elvégzettetése más szervezeti egységekkel pedig gyakorlatilag kizárt volt, mivel éppen azokat a szervezeti egységeket kellett volna megkeresni, amelyek munkaterheinek csökkentése érdekében a vezénylések történtek.)

A virtuális rendszer egy idő után még kiegészült a tapasztalt és hatékony, vidéki bűnügyi vezetők tényleges fővárosba történő vezénylésével, akik az ott maradó hátralék kezelését szervezték, valamint a megfelelő szakmai végzettséggel rendelkező, addig vám- és jövedéki területen dolgozó kollégáknak határozatlan időre szóló, bűnügyi szakterületi áthelyezésével egészítették ki a nyomozó állományt.

Az így létrejött, szolidáris és totális, közös munkateher-viselésen alapuló munkaszervezés 2010 elejére eredményeket hozott. A kényszerhelyzet enyhült, ekkorra sikerült már az alapfeladatok fenntartása mellett kezelhető szintre zsugorítani az örökölt hátralékos ügyállományt.

Amint azonban a gödörből kikapaszzkodó megpillantja a fényt, máris újabb erők igyekeznek őt a mélybe nyomni... A kihívások ezúttal természeti csapás formában öltöttek testet. A 2010 május-júniusi országos árvízi veszélyhelyzet (Belügyminisztérium Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, URL1) újabb fennakadásokat hozott a közszolgálat, így a pénzügyi nyomozók alaptevékenységében is. Az általános társadalmi összefogásban a veszélyhelyzet két hónapja alatt

a folyamatos, 12 órás váltásokkal történő, éjjel-nappali védekezési és mentési munkálatok a pénzügyi, gazdasági bűnüldözés szinte teljes leállítását hozták.

Az adó- és pénzügyi nyomozások természetüknél fogva időigényesek, mégis e kéthónapos kényszerű szünet következményeinek felszámolása megfeszített munkatempóban a 2010. év végére befejeződött.

2010-ben nemcsak az árvízi védekezés volt jelentős hatással a feladatellátásra, hiszen a kormányváltást követően a tervezett, VP-APEH fúzióval a 2011. január 1. napjával létrejövő NAV (2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról) és azon belül a Bűnügyi Főigazgatóság már új, alapvető szervezeti, strukturális és koncepcionális változásokat hozott a nyomozószolgálat életében. (Magasvári, 2015)

A bűnügyi szakterület helyzete ”békeidőben” és aktuális leterheltségi állapota a Covid19 megjelenésekor

A szakterület létét a 2011 és 2020 közötti időszakban, az adó- és pénzügyi nyomozásokkal szembeni általános és társadalmi elvárásoknak való alaphelyzeti megfelelésen kívül más, rendkívüli körülményekből fakadó kihívások nem terhelték. De ez korántsem jelentett a nyomozás számára optimális állapotokat.

A NAV szervezetében mindig fontos szerepet játszott a hatékonyság növelésének igénye és egyre jobb eredmények elérésére való törekvés, ami abból fakad, hogy a szervezet működését az adózók által biztosított közpénzekből biztosítják. A szervezet különböző ágazatainál örökös kérdés, hogy hogyan lehetne a szerv működését minél eredményesebbé tenni és tehetséges, felkészült munkavállalókat állományába vonni? A NAV bűnügyi szakterületének teljesítménye többféle aspektusból vizsgálható. E helyen azonban először egy általános problémára összpontosítunk.

A közsférában is általános problémaként jelentkezik a növekvő feladatok mellett a szakemberhiány. A NAV szerveinél folyamatosan megfigyelhető a fluktuáció jelensége, amely időnként hullámszerűen megnövekszik, illetve csökken. A feladatok ellátásához speciálisan képzett és tapasztalat pénzügyi nyomozók megtartása, továbbá a fiatal munkavállalók bevonásának kérdése állandóan napirenden van. A pénzügyi, gazdasági bűncselekmények száma nem csökken, ezért a viszonylag magas leterheltség kevésbé vonzó hivatássá teszi a pénzügyi nyomozói pályát a munkaerőpiacon. (Erdős et al., 2020)

A probléma azonban komplexitása miatt több oldalról is megközelítendő. A kedvezőtlen leterheltségi helyzet közvetett módon befolyásolja a fiatalok, napjainkra jelentős változásokon átesett, munkahelyekkel szembeni elvárásait is. (Magasvári – Szilágyi, 2019) Több közelmúltban végzett vizsgálat megállapításai szerint – melyek középpontjában az ún. „Z generációhoz” tartozó fiatalok igényei álltak – a közsféra szervezeteire, így a NAV-ra is jellemző a személyi állomány elidősödése. Ez a jelenség magyarázható egyrészt azzal, hogy rendkívül nehéz fiatalokat a szervezethez vonzani, másrészt pedig az állomány megtartásában – részben korlátozott lehetőségeink miatt is – nem vagyunk elég sikeresek. (Magasvári – Szabó, 2019) Az utóbbi években – sokszor kényszerűségből, de egyre inkább belátásból fakadóan is – a hangsúly egyre inkább áttevődik a munkaerő-megtartásra a munkaerő-bővítéssel szemben. A kutatási eredményekből kiolvasható ugyanis, hogy a szervezet elhagyásának leggyakoribb okai között szerepel a munka és magánélet közötti egyensúly felborulása, az egyenetlen és eltúlzott munkaterhelés, valamint a nehéz munkakörülmények. A fiatalok leginkább ezekkel a tényezőkkel elégedetlenek, így a NAV vezetőinek e területen jelentős lemaradást kell ledolgoznia akkor, ha a munkaerő megtartásában jobban szeretnének teljesíteni. (Magasvári – Szabó, 2019)

A Közép-magyarországi Bűnügyi Igazgatóságot (KMBIG) kiemelten sújtja a leterheltségből fakadó és az állomány megtartásának kihívása is. Itt jellemzően lényegesen magasabb ügyszámmal dolgoztak és dolgoznak a pénzügyi nyomozók, mint vidéken. Ennek oka részben a büntetőeljárás törvény illetékességi szabályaiban rejlik, melyek szerint a pénzügyi, gazdasági bűncselekmények többségénél a cégek székhelye szerinti illetékes nyomozó hatóság köteles eljárni az ügyben. Magyarországon a vállalkozások többségének székhelye Budapestre és Pest megyére koncentrálódik, így az elkövetési hely is ezzel esik egybe, még az olyan esetekben is, amikor a cég tényleges tevékenysége egyébként vidéken van. (Központi Statisztikai Hivatal, URL2)

Ebből következik az az általános probléma, hogy országos szinten nem egyenletes a munkaterhek megoszlása. Ennek kiküszöbölésére számos intézkedés történt az elmúlt években.

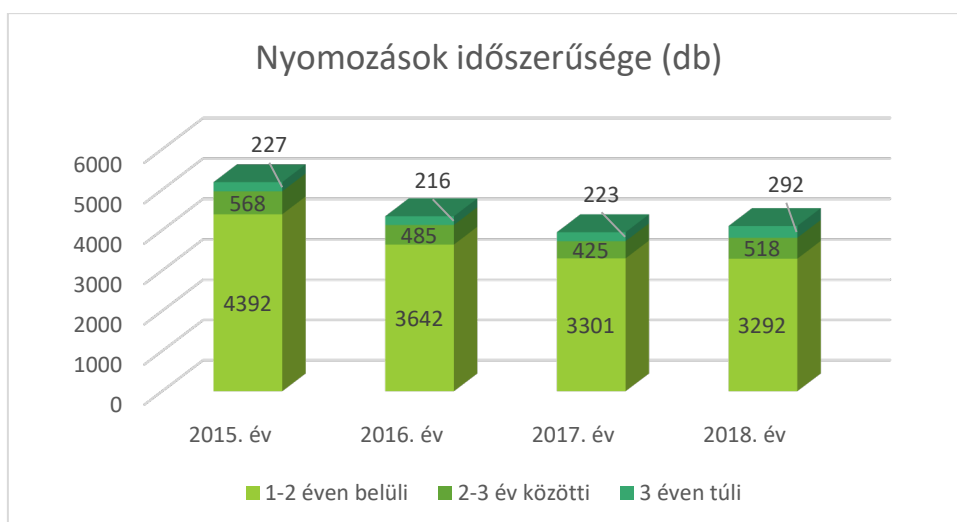
A problémakör vizsgálatához ismét visszanyúlunk az időben, ezúttal a 2011 utáni évekhez. Alapvető szakmai (és társadalmi) elvárás, hogy a frissen megindított büntetőeljárások során a hatóságok minél hamarabb, lehetőség szerint két éven belül elvégezzék a nyomozási feladatokat. A jogsértések gyors felderítése és bizonyítása a bűnelkövetői oldalon hozzá járul a büntetés elkerülhetetlensége képzetének kialakulásához, ezért a korábbi elkövetőt és a társadalom minden tagját visszatartja bűncselekmények elkövetésétől, szaknyelven fogalmazva speciális-, és generálprevenációs érdekeket is szolgál.

A leterheltséggel összefüggésben a pénzügyi nyomozás történetének egyik kiemelkedő állomását jelentette az adminisztratív szabályok megszegésével elkövethető csődbüntettnek (2007. évi XXVII. törvény a büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról) a számvitel rendjének megsértése tényállásba való átvitele utáni, 2012. évi dekriminalizálása (2011. évi CL. törvény egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról).

Mivel a jogalkotó megszüntette a büntetőjogi védelmet a felszámolás elrendelését követően a számvitel rendjének megsértését elkövetőkkel szemben, a NAV által nyomozott bűncselekmények esetszámai mintegy 40%-kal csökkentek. (NAV évkönyv, 2012; NAV évkönyv, 2013)

E jogszabályi változások néhány évre átmeneti enyhülést hoztak a leterheltségi és időszerűségi gondokra, és lehetővé tették, hogy a csekély társadalmi veszélyességű, a büntetőjog és a szabálysértési jog határán lévő csekély társadalmi veszélyességű jogsértések (38/2012. (XI.14) AB határozat indokolása) tömege helyett több lehetőség nyílt a költségvetést jelentős mértékben károsító, a szervezett elkövetés jeleit mutató bűntettek irányába koncentrálni a pénzügyi nyomozás figyelmét. (Bakai et al., 2021)

2015-re azonban számos társadalmi és gazdasági hatás, jogszabályi változás, valamint a pénzügyi ellenőrző szervek tevékenysége fellendülésének eredményeként, újra a korábbi helyzetben találta a NAV Bűnügyi Főigazgatóságát. A tett erőfeszítések ellenére a következő években az időszerűség kérdésében nem sikerült áttörést elérni. (1. számú ábra)

1. ábra: A nyomozások időszerűsége 2015-2018

Forrás: NAV Bűnügyi Főigazgatóság (2019) Tájékoztató a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósági tevékenységéről, 2018.

(A szerzők saját szerkesztése.)

Új utakat, megoldásokat keresve általánossá vált a vidéki igazgatóságok főigazgatói döntéssel, célszerűségi okból történő eljárásra kijelölése a KMBIG viszonylagos tehermentesítése érdekében. Ez olyan korábbi módszereket jelent, mint a már ismertetett valódi és virtuális, egyéni és komplett szervezeti egységet érintő vezénylés. Mindezek eredményeképpen a vidéki igazgatóságokon általában egy osztály 100-120 fővárosi illetékességű nyomozást végez folyamatosan.

A leterheltség egy másik aspektusát is számításba véve, említést kell tenni a bűnügyi fertőzöttség és a felderítési, kármegetérülési eredmények fokozásának együttes hatására kialakult akciófeladatok megsokasodásáról is. A szakterületi létszám, a szervezett elkövetési jelleg, a költségvetést sértő bűncselekmények sajátosságai, a vagyonvisszaszerzés sikerének biztosítása stb. megkövetelik, hogy a jelentősebb ügyeknél egy több szervet, megyét érintő realizálást (több helyszínen egyidejűleg végrehajtott, összehangolt, helyszíni kényszerintézkedés-sorozat) hajtson végre a nyomozóhatóság. A járványt közvetlenül megelőző időszakban ez gyakran fordult elő. Bár a heti, akár több akciófeladat végrehajtásával, a bűnszervezetek felszámolásának és a kármegetérülés összegének emelkedésével a leglényegesebb szakterületi mutatók évről évre túlszárnyalták a korábbiakat, a másik oldalon újra a nyomozások tömeges elhúzódását, a leterheltség aránytalan eltolódását és a személyi állomány kimerültségét hozták.

A pandémia előestéjén tehát ilyen állapotok jellemezték a NAV bűnügyi szakterületét. A 2020. márciusában kihirdetett egészségügyi veszélyhelyzet (40/2020. (III.11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről) azonban teljes mértékben megváltoztatta az addigi súlypontokat.

A NAV – központi elrendelésű, általános szolgálatszervezési részletszabályai

Azonnali intézkedésként elsődlegesen el kellett végezni a NAV alapfeladatai ellátásának átszervezését. Ez a már hivatkozott 5023/2020/VEZ körlevél alapján valósult meg, viszonylagos szabadságot biztosítva, de egyben rendkívüli felelősséget telepítve a munkáltatói jogkört gyakorló vezetők vállára. A működőképesség megtartását és az emberi élet védelmét tekintve, ebben az időszakban megfogalmazott célkitűzések látszólagos ellentmondásai közötti kockázatos egyensúlyozás korábban nem tapasztalt kihívást jelentett. A szakmai működés egyes szegmenseiben megjelenő szigorú, egészségügyi célú korlátok következetes betartása, betartatása új munkamódszerek kidolgozását, vagy meglévő, de addig nem általánosan alkalmazott módjainak elterjedését tették szükségessé, melyek különösen a járvány egyes

hullámainak csúcán szinte kizárólagos eszközökként szerepelhettek. (pl. távkihallgatások, videokonferenciák)

A védekezés szakmai munka folytonosságát biztosító eszközei (a teljesség igénye nélkül):

- Otthoni munkavégzés bevezetése
- Vezetői rotáció bevezetése
- Ennek értelmében a szervezet vezetője dönt arról, hogy az alárendelt vezetők (igazgató, igazgatóhelyettes, főosztályvezető, főosztályvezető-helyettes, osztályvezető) váltásban (pl. hetente, kéthetente) a szolgálatteljesítési helyen vagy otthoni munkavégzés során látják el feladataikat. Fő szabály, hogy ugyanabban az épületben az egymást helyettesítő vezetők egyazon időpontban nem tartózkodhatnak.
- A másodlagos, vagy átütemezhető feladatok esetében, a munkáltatói jogkör gyakorlója elsősorban a foglalkoztatottak szabadságra küldésével él, az előző évi szabadságok, majd a tárgyévi szabadságok időarányos részének kiadásával. A rendkívüli helyzetre tekintettel, az érkező információk alapján, fenti kategóriák szerint, kialakított besorolást a munkáltatói jogkör gyakorlója folyamatosan aktualizálja és szükség esetén módosítja. Cél az elsődlegesen ellátandó feladatok hosszú távú biztosításához szükséges humánerőforrás rotációjával, a NAV működőképességének biztonságos fenntartása.
- A szerv vezetőjének felül kell vizsgálni az aktuális szabadságolási terveket, figyelembevéve azokat a foglalkoztatottakat, akik családtagjaik ápolása, gyermek felügyelete vagy egyéb okból (fertőzéssel érintett területen tartózkodtak a közelmúltban, vagy onnan érkező személlyel léptek kapcsolatba stb.) otthon kell maradjanak.
- A szervezeti egységek vezetőinek át kell tekinteni a szervezeti egység alaptevékenységének megszervezésére irányuló terveit, folyamatban lévő eljárásait, és prioritálni kell azokat. Az otthoni munkavégzés megszervezése során elsősorban az elsődleges feladatok maradéktalan végrehajtására kell összpontosítani, esetenként a másodlagos feladatok terhére. A szolgálatteljesítési helyen munkát végző, valamint az otthoni munkavégzésben feladatot ellátó foglalkoztatottak létszámát az elsődleges feladatok maradéktalan végrehajtásához szükséges mértékben kell meghatározni.

A működés szempontjából speciális szaktudást, feladatokat végző személyek felmérése, helyettesek kijelölése és rotációjuk biztosítása vagy folyamatos otthoni munkavégzésük technikai megoldása elengedhetetlen.

Ezek az általános jellegű szolgálat-szervezési vészhelyzeti szabályok, a feladatok, munkakörök kategorizálása, prioritizálása a NAV egyes szakterületi sajátosságainak figyelembevételével valósultak meg, kiegészülve a szükséges technikai, alapvetően informatikai feltételrendszer biztosításával, és az alkalmazottak személyes életkörülményeinek (egészségi állapot, családi helyzet, stb.) különös jelentőséggel történő figyelembevételével. A Bűnügyi Főigazgatóság alaptevékenysége tekintetében szükségszerűen figyelemmel kellett lenni a büntetőeljárásban érintett szervek (ügyészségek, bíróságok, büntetés-végrehajtás szervezete stb.) védekezési célú sajátos szolgálat-szervezési és technikai jellegű (pl. ítélezési szünet, iratkarantén, távkihallgatás) intézkedéseire is. E tekintetben a büntetőeljárás szervek kizárólag egymás védekezési szabályainak ismeretében és a lehetőségek szerinti összehangolásával voltak képesek kapcsolódó feladataikat zökkenőmentesen ellátni, különösen az olyan szigorú rezsimszabályokat alkalmazó szervezetek esetében, mint a büntetés-végrehajtás. (Czenczer, 2021)

Konkrét bűnügyi szolgálati intézkedések

Ahogy arra már korábban is utaltunk, a NAV vezetője a központi járványügyi előírások betartatásának kötelezettsége mellett, jelentős felelősséggel együtt járó, de viszonylag széles mozgásteret biztosított a szakterületi vezetés számára a szervezeti célok töretlen elérése

érdekeiben. A Bűnügyi Főigazgatóság vezetése – mint, ahogy azt a NAV a személyi állományának teljes spektruma vonatkozásában az egészségügyi veszélyhelyzet fennállása alatt mindvégig tette – folyamatosan figyelemmel kísérte a munkatársak és családtagjaik személyes fertőzöttségi helyzetét. Ezen ismeretek birtokában az igazgatóságain, főosztályain az adott vírusérintettség figyelembevételével alakíthatta védelmi-feladatellátási átmeneti, jellemzően a naponta változó helyzethez igazított stratégiai szabályokat. Egyes esetekben – szélsőséges intézkedésként – komplett szervezeti egységek időleges leállítása mellett kellett dönteni a munkatársak vagy családtagjaik egyidejű fertőzöttsége miatt.

A bűnügyi szakterület konkrét szolgálati jellegű intézkedései:

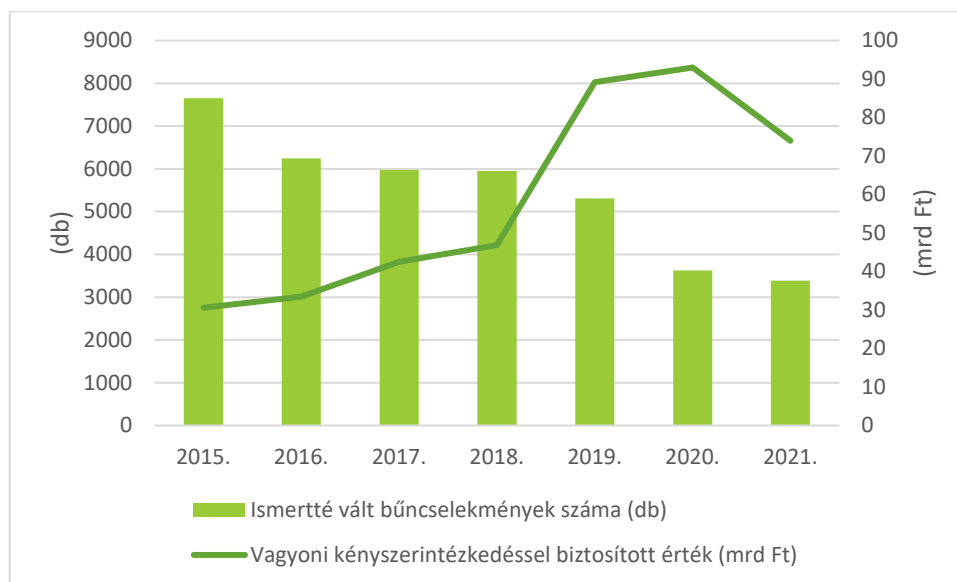
- Rotációs jellegű szolgálatellátás: a személyi, családi vírushelyzet (esetlegesen saját jogú vagy gyermekápolási betegszabadságok) figyelembevételével, 1 vagy 2 hetes váltásban megvalósuló otthoni munkavégzés – jelenléti munkavégzés – szabadság tervszerűen váltakozó hármásával.
- A vezetők esetében szintén, a helyettesítések lehetőségének biztosításával.
- A rotáció alkalmazásával elérhető, hogy irodánként egy időben egy dolgozó végezzen jelenléti tevékenységet.
- Munkakörök jellege szerinti differenciálás: igazgatási, vizsgáló, felderítő, valamint értékelő-elemző munkakörök ellátási sajátosságainak megfelelő elsődleges szolgálati formában. (pl. értékelő-elemzők és bizonyos igazgatási munkakörök esetében a folyamatos otthoni munkavégzés preferálása.)
- Szükségszerűen mind a rotációban végzett, mind pedig a folyamatos otthoni munkavégzés tárgyi alapfeltételei között szerepelt a feladatok ellátására kifogástalanul alkalmas informatikai eszközállomány, a megfelelő sebességű és terjedelmű adatátvitelt biztosító kapcsolat, és a pontosan végrehajtott jogosultságkezelés. A vezetői feladatszabás, ellenőrizhetőség, beszámoltatás lehetősége szintén nélkülözhetetlen elemeit kellett képezze az otthoni környezetben végzett munkának.
- A bűnügyi informatikai terület részéről az elektronikus ügyintézés, e-ügyiratforgalom alkalmazásának felgyorsított kiszélesítése, lehetőség szerinti kizárólagossá tétele. Távkihallgatások, szembesítések technikai feltételrendszerének, végpontjainak felgyorsított kiépítése. (NISZ VIKI-rendszer)
- Iratkarantén bevezetése (ügyészségi mintára). A szervek közötti nagy mennyiségű fizikális ügyiratforgalom néhány napos elszeparálással történő „vírusmentesítő célú pihentetése” az érkeztetés, feldolgozás előtt.
- Fizikális vírusvédelemmel (plexi fal) ellátott külön, kizárólag erre a célra használt kihallgatóhelyiségek kialakítása.
- Helyszíni eljárási cselekmények (kutatások, szemlék, stb.) számának drasztikus csökkentése, végrehajtásuk halasztása. Célja egyrészt a helyszínen eljárás alá vont személyek és eljáró nyomozók közötti fizikális találkozások számának redukálása, másrészt a helyszínre való utazások során a szükségszerűen a gépkocsi szűk terében való tartózkodás kiküszöbölése.
- Összehangolt (több megyét érintő, több szerv, szervezeti egység bevonásával végrehajtott) akciók (bűnügyi realizálások) szervezésének átmeneti leállítása az előzőekben ismertetett okokból.

E konkrét intézkedéscsomag adekvát, járványhullámonként változó szigorúságú alkalmazása biztosította nemcsak az állomány egészségének védelmét, hanem az alapfeladatok hatékony ellátását is.

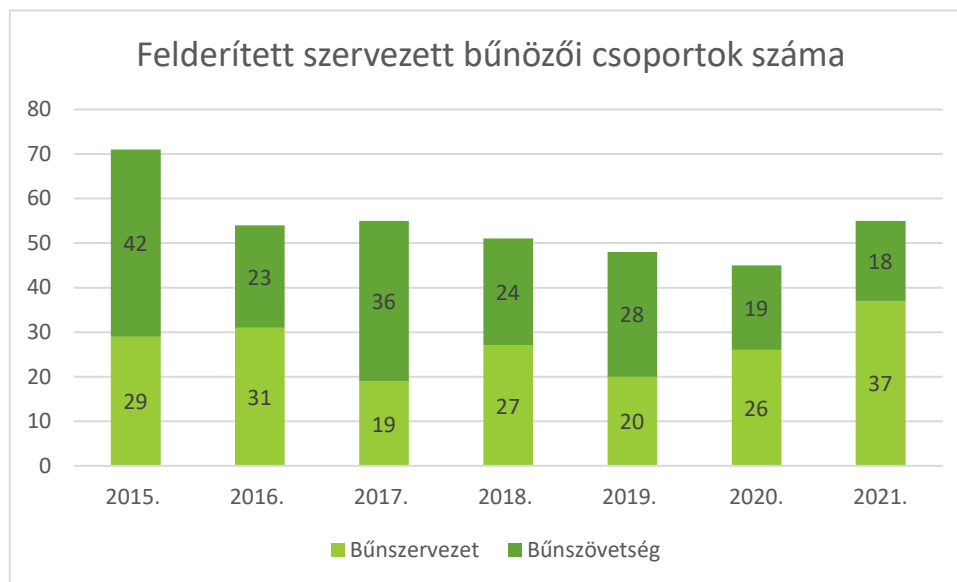
A Covid-paradoxon

Az előzőekben ismertetett, pandémiához kapcsolódó intézkedések jelentős része egyértelműen érdemi munkaidőkiesést, erővesztést jelentett. A Bűnügyi Főigazgatóság szakmai

eredményeit tartalmazó, különböző időszaki szakterületi jelentéseinek vizsgálata alapján meglepődve tapasztalható, hogy a felderítési, kárbiztosítási eredményesség számottevően nem csökkent, sőt, bizonyos esetekben (szervezett elkövetés jeleit mutató bűncselekmények elleni fellépés terén) emelkedés is megfigyelhető. (2. és 3. számú ábrák)

2. ábra: Ismertté vált bűncselekmények, vagyoni kényszerintézkedéssel biztosított érték 2015-2021 között
 Forrás: NAV Bűnügyi Főigazgatóság szakterületi beszámoló, 2015. I. negyedév – 2021. IV. negyedév
 (A szerzők saját szerkesztése.)

3. ábra: Felderített szervezett bűnözői csoportok 2015-2021 között
 Forrás: NAV Bűnügyi Főigazgatóság szakterületi beszámoló, 2015. I. negyedév – 2021. IV. negyedév
 (A szerzők saját szerkesztése.)

A visszafogott működés ellenére is eredményes járványidőszak valós vagy látszólagos ellentmondásaira válaszolva a következő magyarázatokat adhatjuk.

Elsőnek a külső okként megjelenő járványidőszaki feljelentői passzivitást említjük. A felszámolók és állami gazdaságellenőrző szervek átmeneti büntetőeljárás-kezdeménnyezési inaktivitása lehetőséget biztosított az addig folyamatban volt ügyek hatékonyabb nyomozására.

A belső járványügyi intézkedések együttes hatása pedig lehetővé tett egyfajta, némi túlzással „optimálisához közelítő”, koncentrált feladatellátást.

A normál működésben meglévő, nyomozókat terhelő, fizikai jelenléttel járó egyéb tevékenységek (pl. szolgálati gépjármű-ügyintézés, bűnjelek fizikai kezelésével járó munkálatok stb.) tekintetében tetten érhető a feladatok átmeneti megszűnéséből, illetve csökkenéséből fakadó, átcsoportosítható kapacitás-felszabadulás.

A rendszeres és gyakori jelenléti szakmai oktatások elmaradása szintén a büntetőügyek érdemi feldolgozását segítette.

A helyszíni intézkedések számának drasztikus csökkentése is jelentős mértékű energia-átcsoportosítást tett lehetővé azzal, hogy az egyébként szükséges, de nem a nyomozati munkára fordított, mint például a célhelyszínekre való oda- és visszautazásokkal töltött időt a minimálisra redukálta. (Bár vizsgálatunk tárgyát nem képezi, nem elhanyagolható e körülmény költségtakarékossági vetületének jelentősége sem.)

Ugyanez a megállapítás érvényes az egyes járványhullámok kicsúcsosodása idején leállított akciótevékenység vonatkozásában. Az így felszabadult idő- és energiahalmaz nagyrészt a nyomozó a saját ügyeinek érdemi folytatására tudta fordítani. A járvány hullámszüneteiben pedig a néhány jól előkészített, csökkentett számú és kategorizált helyszíneken lefolytatott, összehangolt intézkedéssorozat biztosította az elvárt eredményeket a bünszervezetek ellen való fellépés és kárbiztosítás terén. (3. számú ábra)

A pandémia leküzdése érdekében bevezetett intézkedések közül az egyik leginkább előremutató az értékelő-elemző tevékenység otthoni munkavégzés keretében történő megvalósítása. A megfelelő informatikai feltételrendszer biztosításával, e nyomozásokat alapjaiban segítő tevékenység jelentőségében és hatékonyságában messzemenően kiemelkedik az veszélyhelyzeti intézkedéskör elemeiből. A gyakorlatban konkrét munkahelyhez nem kötött értékelő-elemző tevékenység járvány idején való zavartalan végzésének biztosítása megteremtette a precíziós, célhatékony büntetőeljárások lefolytatásának lehetőségét.

Mindezek összegzéséként megállapíthatjuk, hogy a NAV Bűnügyi Főigazgatóságon bevezetett, átgondolt, a szakmai eredményesség megőrzésére is figyelemmel is kiadott járványhelyzeti intézkedések következtében a szervezeti célkitűzések nem szenvedtek számottevő veszteséget. Néhány ismertett aspektusból még előrelépés, fejlődés is megfigyelhető. Az új módszerek közt néhány, veszélyhelyzeten kívüli, normál működés során is alkalmazható. A tényadatok egyértelműen mutatják a válságkezelés szakmai szempontú sikerét.

E tanulmány készítése idején – bár a vírus továbbra is jelen van – máris újabb válsággal fenyegető körülmények nehezítik az életünket, az eredményes munkavégzést: az orosz-ukrán fegyveres konfliktus és az azzal szorosan összefüggő energiaválság ismét jelentős kihívás elé állítja a döntéshozókat és az egész társadalmat. Hogy ezekre a fenyegető veszélyekre milyen válaszai lesznek adó- és pénzügyi nyomozó szervezeteknek, a jövőben szintén vizsgálni tervezzük.

Irodalomjegyzék

- [1] Aszalós, A. (szerk.). (2020). *Pénzügyi nyomozók 1999-2019*. Nemzeti Adó- és Vámhivatal.
- [2] Bakai, K. P., Molnár, Á., & Vankó, L. (2021). Nemzeti Adó- és Vámhivatal: A vám-, jövedéki, bűnügyi és rendészeti feladatok krónikája. In Krisztián, L., Lippai, Z., & Németh, Z. (szerk.), *A rendszerváltás hatása a rendészetre* (pp. 193–221). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- [3] Czenczer, O. (2021). Pandémia – Paradigmaváltás a büntetésvégrehajtásban. Nemzetközi kitekintés és a jó gyakorlatok bemutatása. *Belügyi Szemle*, 69(5. ksz.), 12–36. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.5.1>

- [4] Csaba Z., Gecsei M. (2021). Kockázatelemzés a gyakorlatban: cigaretta a repülőtéren. In Czene-Polgár, V. et al. (szerk.), *Tradíció, tudomány, minőség: 30 éves a Vám-és Pénzügyőri Tanszék* (pp. 129–142). Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <http://doi.org/10.37372/mrttvpt.2021.2.7>
- [5] Erdős, Á. et al., (2020). NAV Café. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának utánpótlása, felkészítésük gyakorlati kérdései *Magyar Rendészet*, 20(1), 149–177. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.10>
- [6] Magasvári, A., Szabó, A. (2019) A Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkaerő-megtartó képességének vizsgálata egy speciális célcsoport körében *Magyar Rendészet*, 19(2-3), 143-162. <https://doi.org/10.32577/mr.2019.2—3.8>
- [7] Magasvári, A., Szilágyi, T. (2019) Z generációs pénzügyi nyomozók munkával kapcsolatos elvárásai. In Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.), *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében* (pp. 142–157). Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2019.1.9>
- [8] Magasvári A. (2015) Adó- és vámhatóságok szervezeti integrációja – bilaterális összehasonlítás, avagy egy tanulmányút tapasztalatai. In Szabó, A., Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.), *Az adó- és vámszolgálatok aktuális kibívásai* (pp.165–176) Magyar Rendészettudományi Társaság.
- [9] NAV Bűnügyi Főigazgatóság (2016) *Tájékoztató a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósági tevékenységéről, 2015.* NAV.
- [10] NAV Bűnügyi Főigazgatóság (2017) *Tájékoztató a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósági tevékenységéről, 2016.* NAV.
- [11] NAV Bűnügyi Főigazgatóság (2018) *Tájékoztató a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósági tevékenységéről, 2017.* NAV.
- [12] NAV Bűnügyi Főigazgatóság (2019) *Tájékoztató a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósági tevékenységéről, 2018.* NAV.
- [13] NAV évkönyv (2011). *Tények és információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2011. évi tevékenységéről.* Budapest, 2012. NAV.
- [14] NAV évkönyv (2013). *Tények és információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2012. évi tevékenységéről.* NAV.
- [15] Nyeste, P. (2022). Pandémia, bűnözés, Bűnügyi hírszerzés. *Belügyi szemle*, 70(7), 1429–1446. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.7.5>
- [16] Vankó, L. (2017). Az adózás kriminalizálása és annak aktualitásai. In Domokos, A. (szerk.), *A költségvetés büntetőjogi védelme* (pp. 73–81) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

Jogsabályok:

- [1] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- [2] 2011. évi CL. törvény egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról
- [3] 2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról
- [4] 2007. évi XXVII. törvény a büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról
- [5] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (régi Be.)
- [6] 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (régi Btk.)

Egyéb dokumentumok:

- [1] 5023/2020/VEZ NAV-ot vezető államtitkári körlevél a koronavírus-járvány terjedésére tekintettel átmeneti intézkedésekről
- [2] NAV Bűnügyi Főigazgatóság szakterületi beszámoló, 2015. I. negyedév – 2021. IV. negyedév

Internetes hivatkozások:

- [1] URL1. Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság [BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság \(katasztrofavedelem.hu\)](http://www.katasztrofavedelem.hu)
- [2] URL2. Központi Statisztikai Hivatal
https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0037.html

Bogotyán Róbert Lajos*: A felderítő tevékenység kiemelt szerepe a büntetés-végrehajtási intézetekben a Covid19 humánjárvány idején

Absztrakt

A Covid19 humánjárvány magyarországi megjelenését követően a büntetés-végrehajtási szervezet a vírus „fegyintézetekbe” történő bejutásának kockázatát, és az azzal járó súlyos következmények veszélyét már az országos védekezési időszak kezdetén felismerte. A megelőzéssel összefüggő intézkedések bevezetését – egyben a személyi állomány, valamint a fogvatartottak életének és egészségének megóvását – és a fogvatartás biztonságát prioritás feladatként kezelte. A rendszernek a felmerülő új típusú kihívásokra azonnali és hatékony válaszokkal kellett reagálnia a veszélyhelyzet teljes fennállása alatt. A jogszerű és szakszerű feladatellátás nélkülözhetetlenné tette a fogvatartottak körében történő, minden korábbinál hangsúlyosabb hangulati monitorozást. Ezt a fajta folyamatos elemző-értékelő tevékenységet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán működő felderítési szakterület végezte, ezáltal naprakész információkkal támogatta az Operatív Törzs szakmai munkáját, döntéseit, bevezetett intézkedéseit.

Kulcsszavak: *humánjárvány, felderítés, elemző-értékelő tevékenység, büntetés-végrehajtás*

Abstract

After the emergence of Covid19 human epidemic in Hungary, the Prison Service recognized the risk of the virus entering in the prisons and the danger of the serious consequences associated with it already at the beginning of the pandemic. The Prison Service treated the introduction of measures related to prevention – at the same time protecting the life and health of personnel and prisoners – and the security of detention as a priority task. The system had to respond to emerging new types of challenges with immediate and effective responses during the entire duration of the emergency. The legal and professional performance of duties made it essential to monitor the mood of the inmates, more prominently than ever before. This kind of continuous analysis and evaluation activity was carried out by the Intelligence Department operating at the Hungarian Prison Service Headquarters, thereby supporting the professional work, decisions and implemented measures of the Pandemic Operative Team with up-to-date informations.

Keywords: *human epidemic, reconnaissance, analytical and evaluation activity, prison*

„Tedd, amit tudsz, azzal, amid van, ott, ahol vagy!”

/Theodore Roosevelt/

Bevezetés

*dr. Bogotyán Róbert, bv. ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2107-2946>, bogotyán.robort@uni-nke.hu

Általánosságban a büntetés-végrehajtási felderítésről

A digitalizáció hatásai, a kereskedelmi hálózatok folyamatos bővülése, és az információáramlás globális jellege felszínre hozott olyan újfajta kockázati elemeket a rendvédelmet érintően, melyeket a klasszikus statikus biztonság eszközeivel már nem, vagy nem teljeskörűen lehetett kezelni. A beavatkozás eredményességéhez ma már dinamikusabb eszközökre van szükség, ezáltal alapfeltételként jelenik meg az információhoz való azonnali, közvetlen hozzájutás igénye, a valós időben megszerzett információk gyors feldolgozása, az azokon alapuló döntések soron kívüli meghozatala, és természetesen azok hatékony végrehajtása is. A folyamatok valamely szakaszában történő késlekedés sok esetben beláthatatlan következményekkel járhat (pl. fogolyszökés megvalósulása, vagy a fogvatartás biztonságára alkalmas eszköz büntetés-végrehajtási szerv /a továbbiakban: bv. szerv/ épületébe történő bejutása, stb.).

Talán ez a fajta felismerés vezethetett oda, hogy Európa számos országának bv. szervezete létrehozott egy saját, információgyűjtésre hivatott önálló szervezetet, vagy bv. szervhez delegált szervezeti egységet.

Egy 2018-ban végzett európai szakirányú „kitekintés” szerint szükségszerű, hogy legyen egy, a bv. szervezet feszes szolgálatellátását támogató, az önellátási igények megalapozottságát biztosító információszerzésre hivatott egység, ami garanciaelemként jelenik meg a fogvatartás biztonsága érdekében. A külföldről beszerzett adatok egy olyan működési modellt vázoltak fel, mely szerint egy központi szervezeti egység felel a szervezeten belüli információgyűjtés koordinálásáért és a megszerzett ismeretek elemzéséért, amit kiegészítenek a bv. szervek szintjén működő „szakegységek”, melyek a helyi információgyűjtését végzik. (Bogotyán, 2015)

A tanulmányozott országok, Anglia, Románia, Szlovákia, stb. többsége azonos „eszközparkkal” rendelkezett, nyilvántartási adatokat gyűjtöttek és saját, humánhírszerzésen alapuló információkat elemeztek-értékeltek a hivatott társszervekkel szoros együttműködésben.

A fenti ismeretek és a megszerzett külföldi tapasztalatok megerősítették a magyar bv. szervezetet azon szándékában, hogy egy saját, a társ rendvédelmi szervekkel koordináltan együttműködő felderítési szakegységet hozzon létre.

Hazánkban a Belügyminisztérium szervezete alá tagozódóan két rendvédelmi szerv is folytat jogszabályok által meghatározottak szerint, a saját feladatrendszerébe illeszkedően, a hatásköri és illetékességi szabályainak megfelelően információgyűjtő tevékenységet a börtönökben. (1994. évi XXXIV. törvény)

A Rendőrség fogda- és börtön-felderítési feladatainak ellátása során a hatásköri és illetékességi szabályok által deklaráltan folyamatosan jelen van, és bünyfelderítő tevékenységet végez a megyei rendőr-főkapitányságok vagy a Nemzeti Nyomozó Iroda szervezetéhez tartozó felderítési feladatot foganatosító egységei által az egyes bv. intézetekben.

Fenti szervekkel a vonatkozó szabályozókban rögzítettek túlmenően a sajátos feladatellátás és a közös célok kapcsán kialakult egy szoros, támogató jellegű együttműködés is. Mindemellett a rendőri szervek törvényben rendelt feladatai és céljai, alkalmazott eszközeinek védelme olyan egyéni, úgynevezett operatív érdekeket (1994. évi XXXIV. törvény; 2017. évi XC. törvény) is tartalmaznak, melyek a megszerzett információk és értesülések azonnali, késedelem nélküli, átadását a bv. intézetek részére nem teszik lehetővé.

A rendszer folyamatos kontroll tevékenységének köszönhetően azonban elmondható, hogy a fogvatartott személyekre jellemző jogellenes cselekmények (pl. biztonságra veszélyt jelentő tiltott tárgy készítése, beszerzése, tartása) habár súlyosabb, akár személy elleni erőszakos jogsértő cselekmények eszközéül is szolgálhatnak, többnyire a büntetőjogi kategóriát nem érik el, törvényi tényállást nem valósítanak meg, ennek hiányában a fogvatartott szankcionálása sem kivitelezhető, e tekintetben így látenciát mutatnak (pl. illegális mobiltelefon-kereskedelem,

pszichoaktív anyagok terjesztése, fogyasztása, stb.). Ezen, „büntetőjog alatti cselekmény kategóriák” azonban a bv. szervek biztonságos működését, a fogvatartás biztonságát nagy mértékben érintik, így az erre vonatkozó információk tudatos, tervszerű, professzionális gyűjtése – mint a dinamikus biztonság eszköze – elengedhetetlenül szükségesek.

A kezdetek

A büntetés-végrehajtás szakmai tevékenységében gyökeres változást jelentett, amikor Magyarország belügyminisztere engedélyezte a Felderítési Főosztály megalapítását 2020. június 01-jei hatállyal. Az új szakterület létrehozásával elérni kívánt eredmény, hogy célirányos információgyűjtő tevékenység révén a büntetés-végrehajtás biztonságos működését sértő vagy veszélyeztető körülmények, jelenségek, folyamatok feltárása idejében megtörténjen, majd azok megszüntetése, megszakítása érdekében intézkedések kezdeményezése történhessen, vagy azok foganatosításra kerüljenek.

A BVOP szakterületéhez sorolható jogelőd Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (2013. évi CCXL. törvény és végrehajtási rendelete) által, akkor még osztály keretben (Felderítési Osztály) megkezdett stratégiai-elemző munka egyértelműen rávilágított arra, hogy a statikus biztonság önmagában nem tud minden esetben megfelelő választ adni a kor kihívásaira, azt a dinamikus biztonság módszereivel, eszközrendszerével, információgyűjtési folyamatával kell kiegészíteni.

Az említett szaktevékenység a társ rendvédelmi szervek bv. intézetekben folytatott bűnügyi hírszerző tevékenységét egészíti ki fontos információk beszerzése, továbbá elemző-értékelő munkája révén, kifejezetten a bv. biztonságos működésének biztosítására fókuszálva.

Az újonnan létrehozott Felderítési Főosztály működésének sarokpontjaivá váltak a bv. intézetekhez vezényelt munkatársak révén végzendő területi munka, helyszíni hírszerző tevékenységre épülő információgyűjtő és kockázatelemző tevékenység, ezzel is támogatva az intézetek munkáját. A négy vidéki kirendeltség székhelyei a következők: Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet, Pálhalmi Országos Bv. Intézet, Szombathelyi Országos Bv. Intézet, ill. a Szegedi Fegyház és Börtön. A szakegységek személyes területi jelenlétét kiválóan kiegészíti az intézetparancsnokok részéről a bv. intézetek munkatársai közül kijelölésre került kapcsolattartók, akik a felderítést érintő feladatokat segítve, a keletkezett információk összegyűjtésében, analizálásában segítséget nyújtanak és közvetlen kapcsolatot tartanak a szakterületekkel.

Büntetés-végrehajtási felderítési feladatok

A főosztály megalakításakor számos feladatot megörökölt a jogelőd osztálytól, melyek azóta – a személyzeti fejlesztésnek, területi „terjeszkedésnek” és a szakirány függetlenedésének is köszönhetően – mennyiségében hatványozódtak és még komplexebbé váltak.

Ezek mellett a korábbi stratégiai elemző tevékenységről áttevődött a hangsúly a helyszíni adatgyűjtéseket magában foglaló taktikai hírszerzésre, mely révén több, konkrét, friss információ tehető a vizsgálódás, kockázatelemzés tárgyává.

A feladatok közül a legfontosabb, és minden egyéb tevékenységnek az alapját képezi a fogvatartottak tervszerű vagy eseményekhez kötött meghallgatása révén a területet, a biztonságot, a végrehajtást negatívan befolyásoló körülmények folyamatos monitorozása, a nyilvántartási adatok elemzése.

Folyamatos figyelem irányul a bekövetkezett, ill. kísérleti stádiumba lépett rendkívüli események irányába. Az ilyen esetek kapcsán végzett felderítő tevékenység a kiváltó okok feltárására irányul,

mely révén az aktuális esemény megszakítható, újabb hasonló esetek bekövetkezése megelőzhető, illetve az esetleges biztonságot érintő látenciák megszüntethetőek.

Ezen gondolatmenet eredményeként megszületett egy, a meghatározott formai és tartalmi kereteket magába foglaló módszertan. Az új koncepció lényege az azonos fogalmi rendszer használatával, azonos sztemerdek szerinti információgyűjtés, feldolgozás és ezekre reagáló, adekvát intézkedések bevezetése.

Az eredmények

Az elért eredmények, az egyre terjedő ismertség és hitelesség fokozottan erősödik a kooperáló társ rendvédelmi szervekkel, mely egyrészt konkrét felderítésekben, büntetőeljárásokban való együttműködésekben, másrészt koncepcionális feladatokba való bevonásokban jelenik meg. A közös munkába fektetett erőfeszítések hozadéka a kölcsönösség, melyre alapozva a szervezet szakmai érdekeit kifelé is tudja érvényesíteni: támogatást, segítséget kérni, ha az szükségeltetik.

A felderítési szakterület kiemelt figyelmet fordít az intézetek biztonságának fokozására, mely során a beszerzett információkat kiemelten kezeli és önállóan, társ szakterületek vagy társ rendvédelmi szervek bevonásával haladéktalanul leereagálja. Az előbbiek alapján bevezetett intézkedések bizonyítottan több esetben rendkívüli események megelőzésére adtak lehetőséget. A korábban már megvalósult rendkívüli események kapcsán végrehajtott meghallgatások során több olyan körülmény és információ is felmerült már, melyek alapján megismerhetővé váltak a cselekményt kiváltó okok.

Az adatgyűjtések egyértelműen rávilágítottak olyan konkrét tényekre, amikor sikerült olyan információkat beszerezni, melyek új tiltott eszköz bejuttatási módozatokra, ill. új rejtési lehetőségekre (pl. vízforraló fülébe történő telefon rejtés), vagy akár biztonsági hézagokra vonatkoztak (pl. csomagküldemények nem megfelelő kezelése).

Az eredményesség jegyében rendszeres feladatként jelentkezik a felderítési tevékenységet támogató, úgynevezett ODIN nyilvántartási modul adatokkal való folyamatos feltöltése, felülvizsgálata a naprakész adatbázis érdekében.

A büntetés-végrehajtás külső megítélését nagyban meghatározza a társ szervekkel való együttműködésekben megmutatózó, felkészültséget tükröző aktív részvétel. A fiatal főosztály máig is nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a szervezet jó hírnevét öregbítse és nyitott hozzáállásával, naprakészségével, megbízható működésével mindezt igazolni tudja. Ennek megfelelően keresi a társ rendvédelmi szervekkel való kooperáció lehetőségeket, melyek nem pusztán konkrét megkeresések teljesítéséről, hanem a bv. szakmai érdekek érvényesítéséről, a közös gondolkodásról szólnak. Ilyen pl. az Országos Rendőr-főkapitányság (továbbiakban: ORFK) által létrehozott kábítószer- és illegális gyógyszerterjesztés elleni munkacsoportban történő részvétel.

Természetesen a társ szervekkel folytatott közös munka nem pusztán a megítélést befolyásolja, hanem alkalmas olyan ismeretek, kompetenciák elsajátítására, melyek segítségével a fogvatartottak kiismerhetőbbé, esetleges szerveződéseik felismerhetőbbé válnak.

A Covid19 humánjárvány hangulati hatásai a fogvatartottakra

A humánjárvány megjelenése és robbanásszerű elterjedése komoly kihívások elé állította az egész világot, hazánkat és a bv. szervezetet is. (Czenczer, 2021, 13. o.) A felmerült pandémiás helyzet a személyi szabadságukban, kapcsolattartásukban korlátozott, és helyzetükből fakadóan kiszolgáltatott fogvatartott személyek számára még nagyobb terhet jelentett, melyet folyamatosan és adekvát módon kellett kezelnie a bv. intézeteknek. Könnyű belátni, hogy a bv. zárt jellege, a külső behatások feletti folyamatos kontroll ugyan megfelelő és látszólag

könnyebben ellenőrizhető csatornába tereli a fertőzés bejutásának és terjedésének korlátozását, azonban szerteágazó feladataiból, kötelezettségeiből adódóan, a közösségi terjedés lehetősége révén mégis könnyen okozhatta volna gócpontok kialakulását, vagy akár a vírus egyes bv. intézeteken belüli teljes elszabadulását is.

A sikeres védekezési mechanizmus

Vágó Zoltán gondolatai szerint a fogvatartottak elhelyezési körülményei, a zárkák vagy lakóhelyiségek közösségének összezártsága, a foglalkoztatások folyamata (pl. munkáltatás, oktatás, képzés, stb.), de akár a személyi állomány feladatellátása, a biztonsági intézkedések foganatosítása (pl. előállítási feladatok, motozás végrehajtása, stb.) is lehetetlenné teszi a megfelelő védőtávolság tartását, így – védőintézkedések bevezetése nélkül - könnyen előfordulhat, hogy egy részleg, de akár egy egész bv. intézet is megfertőződik. (Vágó, 2021)

A Covid19 humánjárvány másik fontos, járulékos veszélyforrása volt a félelem, melynek fogvatartotti populációban való megjelenése, terjedése kiszámíthatatlanná és nehezen kontrollálhatóvá teheti az érintett bv. intézet működését. Ez a félelem egyrészt a saját egészség, de hatványozottan a hozzátartozók egészségi állapotának, életének féltésében is megnyilvánulhat. Ez a lelkiállapot meghatározó hangulati tényezőként mutatkozott, visszatérően lehetett tapasztalni, hogy folyamatosan, napi beszédtemaként jelentkezett a fogvatartotti populáción belül.

Szintén kiemelt hangulati tényező, veszélyforrás a koronavírus terjedésének megakadályozására hozott legerősebb kapcsolattartási forma, a látogatások felfüggesztése. A családi, emberi kapcsolatok fenntartásának jellemző személyes módja a büntetés-végrehajtási intézetekben végrehajtott látogató-fogadásban realizálódott. Elemi érdek állt a vírus terjedésének megállítása céljából, az ismeretlen fertőzöttségi mutatókkal rendelkező polgári személyeknek a fogvatartottaktól és a személyi állománytól való távoltartása mögött.

A kapcsolattartásban mutatkozó hangulati változásra a büntetés-végrehajtás szinte azonnal reagált, kibővítette a videotelefonálás lehetőségét, ezáltal a fogvatartottak mégis láthatták hozzátartozóikat, még ha csak képernyőn keresztül is. Ennek rendkívüli jelentősége volt a fogvatartotti hangulat szinten tartásában. (Czenczer, 2021) A telefonálási lehetőséget minden fogvatartott részére rendelkezésre bocsátották, még a letéti pénzzel nem rendelkezők esetében is, helyettesítő készülékek biztosításával.

Egy munkaalapú társadalomban, mint amilyen Magyarország is, prioritásként jelenik meg a társadalmi munka hasznossága, így van ez a fogvatartottak esetében is. Foglalkoztatásuk kiemelt reintegrációs célja a magyar büntetés-végrehajtási szervezetnek. Ugyanakkor az új koronavírus megjelenése, terjedése a munkáltatási helyszínek lezárásához, az oktatás átalakításához vezetett. Ezen tényezők szintén negatív hatást gyakoroltak a fogvatartotti hangulatra, kiemelten azok körében, akik esetében ez volt az egyetlen bevételi forrás.

A fogvatartottakkal szemben alkalmazott nyílt kommunikáció, illetve az elektronikus technikai eszközök útján biztosított információk segítették a büntetés-végrehajtási szervezetet a „pánikhangulat” kialakulásának megakadályozásában (börtönrádió). Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni a fogvatartottak együttműködési hajlandóságáról sem, valamint a témával kapcsolatban tanúsított magas szintű felelősségérzetükről.

A humánjárvány magyarországi megjelenését követően, 2020. március 07-én a bv. szervezet országos vezetése a vírus bv. szervekbe történő bejutásának kockázatának és az azzal járó súlyos következmények veszélyének elhárítása érdekében saját járványügyi Operatív Törzset (a továbbiakban: OT) állított fel. A szervezeti egység folyamatosan figyelemmel kísérte a járványhelyzet alakulását, ezáltal azonnali intézkedéseket hozott a Kormány által kiadott

rendeletekben meghatározottak, valamint a Belügyminisztériumban létrehozott Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs által elrendelt feladatok maradéktalan végrehajtására.

Az OT munkájának támogatása érdekében felmerült az igény egy olyan új tevékenység kialakítására, mely a teljes fogvatartotti állomány általános hangulatát, annak elemeit, az alapjául szolgáló problémákat vagy akár a pozitív jelenségeket tárja fel, ezzel lehetőséget nyújtva annak kedvező irányba történő befolyásolására, adekvát intézkedések bevezetése révén. A fogvatartottak meghallgatásán, interjúin alapuló hangulatjelentések lehetővé tették, hogy a felmerülő kérdésekre, gondokra leginkább reflektáló válaszok szülessenek, és a hangulat kontrollált legyen.

Górcső alatt a hangulati hatások

A korábban már említett korlátozásokon (személyes kapcsolattartás, munkáltatás stb.) felül olyan megszokott tevékenységekben is változás állt be, melyek a fogvatartottak mindennapjait vagy épp a relatív szabad mozgásukat markánsan érintette. Ezen direkt hatások között megemlítendő a bv. intézetek ideiglenes elhagyásának szinte teljes tilalma, az intézetekbe történő befogadások, intézetek közötti átszállítások elhúzódása, vagy akár a közösségi helyiségek (pl. kápolna, foglalkoztató stb.) használatának korlátozása, majd később tilalma.

Járulékos hatásként jelentkezett továbbá az is, hogy a bv. intézetek „zárásával”, a személyes kontaktuson alapuló látogatófogadások felfüggesztésével, továbbá a postai küldemények járványügyi okból elrendelt „karantén” miatti megtorpanásával a tiltott tárgyak (pl. mobiltelefonok, bódító hatású szerek) bv. intézetekbe történő bejutása is jelentősen megnehezedett. (Vágó, 2021)

A fellépő hiány, és a jelentős áremelkedés nyilvánvalóan feszültségnövekedést eredményezett, amely végső esetben akár hatással lehetett volna az egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények számának növekedésére is.

Könnyű belátni, hogy a fogvatartottak és a személyi állomány mindenkori hangulata kölcsönösen hat egymásra.

A nyugodt fogvatartotti légkörben a személyi állomány tagjai is nyugodt körülmények között dolgozhatnak, míg a másik végetet tekintve, a feszült légkör feszült munkavégzési környezetet teremt. Ezért is elengedhetetlen a fogvatartottak hangulatának állandó figyelemmel kísérése, a fogvatartottakkal történő interjúk készítése, mivel ezen technikák alkalmasak lehetnek a nem kívánt események megelőzésére.

A fogvatartotti hangulatról szóló információk gyűjtése nem öncélú feladat, nem csak a koronavírus járvánnyal volt összefüggésben. Az állomány adatgyűjtésbe történő bevonása, motiválása egyszersmind az érzékenyítést is szolgálta: az állományban tudatosította a felmerült fogvatartotti problémákat, melyek megoldása, szakszerű kezelése első körben tőlük volt várható.

Nagyon fontos az információ megszerzése, valamint annak módozata, technikája. Ezekben az esetekben a fogvatartottak problémáinak felszínre kerülését kell elősegíteni, meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy kellő figyelemmel legyenek a problémákra még akkor is, ha azok csekélynek tűnhetnek, így adva fórumot a fogvatartott részére. A probléma felvetése és a fogvatartott megfelelő tájékoztatása elengedhetetlen volt.

A felvetett problémák egységes szerkezetben történő értékelése nyújtott segítséget ahhoz, hogy a megjelenő folyamatok összefüggésükben legyenek láthatóak és kontroll alatt tarthatóak. Kiemelt jelentőségű, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek a saját dinamikus biztonság koncepciójukban ezt szerepeltessék, a megjelenő folyamatok ne maradjanak látenciában.

A felismert folyamatokat a káros szintre lépésük előtt kellett szükség esetén megelőzni, illetve megszakítani. A legfontosabb ebben az esetben is - mint általában - a prevenció. Az események bekövetkezése, vizsgálata, a negatív hatások elhárítása lényegesen nagyobb energiabefektetést kívánt, mint a prevenciók folyamatokba vetett munka.

A hangulatjelentések metodikája

A feladat meghatározását követően, a tervezési stádiumban megállapításra került, hogy – fizikai, humán korlátainál fogva – a felderítési szakterület önállóan képtelen volt a teljes fogvatartotti állomány folyamatos vizsgálatára, ellenben kompetenciáiból, tapasztalatából fakadóan irányító, koordináló, összegző szerepet el tud látni, melyhez az információs háttér az egyes intézetek, illetve a minden intézetre kiterjedő, személyi hálózata tudta biztosítani. (Vágó, 2021) Ezen megállapítást követően döntés született arról, hogy elsősorban a büntetés-végrehajtási intézeteknek kell végrehajtaniuk a fogvatartottak hangulatát felmérő információgyűjtést, melyről összefoglaló jelentést kellett készíteniük meghatározott rendszerességgel.

Az elkészített intézeti jelentések összefogása a szakterület feladata lett, melyet az Operatív Törzs vezetőjének küldte meg, aki értékelte a jelentésben foglaltakat, majd a szakirányító szervezeti egységek útján reagált a felmerülő problémákra.

A bv. intézetek munkájának összehangolása, az egységes jelentési rend érdekében a szakterület meghatározta azokat a pontokat, kérdéseket, amelyeknek minden esetben szerepelnie kellett az aktuális hangulatjelentések kifejtésében.

A kérdéssorok abban az esetben nyújtanak megfelelő képet a fogvatartottak hangulatáról, ha azok az egyéb körülményekhez alkalmazkodva visszatérően, időszakosan változtak. A monitorozás alapkérdéseinek időszakos megváltoztatása a problémákra való pontosabb reagálást, s egyszersmind az információgyűjtést végző állomány éberségének fenntartását, a rutin kikerülését is célozta.

Az intézeti jelentések forrása a „mintavételezés”, vagyis a fogvatartotti meghallgatás az interjúkészítés technikáján keresztül. A módszer lényege szintén többes: egyrészt a személyes meghallgatások révén lehet a fogvatartottól releváns információt nyerni. Másrészt az interjú személyessége érezteti a feladat fontosságát, akár a szolidaritást is a fogvatartottal, továbbá az esetleges feszültséget kiváltó probléma „kiventillálásakor” már önmagában csökkenti a stresszhelyzetet, a feszültséget.

A felderítési szakterület rendszeresen elemezte, értékelte az aktuális helyzetet, legyen szó akár a Kormány által bevezetett változásokról, akár a bv. intézkedési tervének változásáról. Az értékelés során történt, megállapított változások esetében haladéktalanul intézkedtek a kérdéssor módosítására, vagy teljesen új kérdéssor kiadásáról.

A felelős, pontos adatszolgáltatás érdekében meghatározásra került a bv. intézetek részére, hogy azokat a fogvatartotti interjúkat, meghallgatásokat, jelzéseket, amelyek a hangulatjelentést megalapozzák, megfelelően dokumentálják annak érdekében, hogy a későbbiekben azok visszakereshetőek legyenek egy-egy folyamat megállapíthatósága érdekében.

Gyakorlati aspektusok

A fokozódó járványhelyzetre és annak várható hatásaira tekintettel, a Kormány már 2020. január 31-én operatív törzset hozott létre. 2020. március 11-én országos veszélyhelyzetet hirdettek ki, amellyel különleges jogrend lépett életbe, mely révén – a világ legtöbb országához hasonlóan, Magyarországon is – az emberek mindennapi életét korlátozó intézkedéseket vezettek be.

A betegség első hulláma idején a zárt intézményi rendszerekben – kórházakban, szociális otthonokban – történő terjedés volt megfigyelhető, melyre reagálva a büntetés-végrehajtásnak is olyan azonnali intézkedéseket kellett bevezetnie, melyek a fogvatartottak hangulatát nagymértékben befolyásolták.

A bevezetett megszorításokkal párhuzamosan szükségessé vált a fogvatartottak reakcióinak, hangulatának monitorozása. (Vágó, 2021) Ennek legfőbb oka a kialakult helyzet generálta bizonytalanságból fakadó renitens viselkedésekre utaló jelek feltérképezése, megelőzése, a megértés és az együttműködés biztosítása.

A fokozott feszültségből adódóan nem lehetett kizárni annak lehetőségét, hogy a fogvatartottak akár egymás ellen, akár az őket felügyelő őrökkel szemben megkísérelhettek volna akár még bűncselekményt elkövetni is.

Éppen ezért minden bv. intézetben fel kellett térképezni a hangulati elemeket. A végrehajtáshoz az intézetek kérdéssor összeállításával kaptak segítséget, mely garantálta a mérhető, azonos megítélés alá eső, objektív adatbegyűjtést.

A kérdéssor tükrözte a társadalom egészére is jellemző, kiemelt kérdésköröket: a félelmet saját maguk és családtagjaik egészségi állapotával kapcsolatban, az idegenekkel – jelen esetben a külföldi származású fogvatartottakkal – kapcsolatos negatív viszonyulásukat.

Elmondható, hogy a járvány első hulláma sokkhatásként ért mindenkit, hiszen nem álltak rendelkezésre adekvát, megnyugtató válaszok, senki sem tudta előre megjósolni, mire milyen mértékben lesz veszélyes a vírus, senki nem ismerte még az ellenszert, vagy legalább a tüneteket enyhítő gyógyszert.

Ez a bizonytalanság ugyanúgy kihatott az intézmények falain belül elzárt emberekre, mint a külvilágban a karantén által négy fal közé kényszerültekre. A bizonytalanság és félelem azonban nem csak a fogvatartottakra volt jellemző, hanem az őrökre is, így szükséges volt annak vizsgálata is, hogy ők hogyan tudták saját kétségeiket félretéve a munkájuk során elhatárolni magukat az „elítéltek” hangulatától, bizonytalanságától, félelmétől, és adott esetben mennyire hatékonyan tudták megnyugtani a felügyelükre bízott személyeket.

A betegség veszélyességére vonatkozó információkat – a bv. szervek folyamatos tájékoztató, felvilágosító tevékenységének is köszönhetően – a fogvatartottak is megismerték, s túlnyomó részük meg is értette a védekezés fontosságát. Ugyan az első hullámban a betegségről, annak lefolyásáról kevés konkrétum állt rendelkezésre, ezért a legfontosabb kommunikáció a higiéniaról és a maszkok használatának fontosságáról szólt.

Ezen környezetben kellett egy zárt világban helytállni úgy, hogy a büntetés-végrehajtásban elhelyezett fogvatartott emberek egészségét a lehető legkörülményesebben megóvják, ugyanakkor megelőzzék és megakadályozzák azokat a cselekményeket, melyek hátrányosan befolyásolnák a fogvatartottak és a velük dolgozó személyek életét.

Ebből is látható, hogy a hangulatjelentések bekérése nem öncélú adatgyűjtés volt, hanem egy folyamatos, elemző-értékelő munkán alapuló monitoring folyamat része, mely azt volt hivatott elérni, hogy a felmért és kialakult helyzetre a lehető leggyorsabban, a lehető legoptimálisabb választ adhassák.

Minél több adat állt rendelkezésre, annál rugalmasabban lehetett a fent említett kérdéskört is változtatni, bővíteni. Így egy idő után már a hangulatjelentések kitértek a vírushelyzetnek a fogvatartottak mindennapjait érintő szegmensére is, mint például a munkavégzések korlátozásával, a külföldről érkező csomagok járványügyi szempontok miatti akadályoztatásával, vagy a látogatási tilalommal kapcsolatos negatív érzelmekre. Kitértek ugyanakkor azon intézkedések hatásainak vizsgálatára is, melyek pozitívan hathattak, mint például a védőfelszerelések kiosztása.

Azonban míg a korlátozásokat a civil életben fokozatosan, a járvány első hullámának lecsengésével részben feloldották, addig az bv. intézetek zártságából adódó fokozott veszélyhelyzet ezt nem tette lehetővé, ezért a járvány első és második hulláma között – ellentétben a szabad társadalommal – nem lehetett látványos könnyítéseket bevezetni. Ennek okán még fontosabbá vált a folyamatos nyomonkövetés, mivel a fogvatartottak nem minden esetben értették meg, és nem okvetlenül értettek egyet a szigorú rezsimszabályok fenntartásával. Így tartani lehetett attól, hogy elkeseredettségükben vagy felháborodásukban esetlegesen - mint erre volt is külföldi példa - rendkívüli eseményt valósítanak meg.

A börtönökben kialakult helyzet enyhítésére egyedül a látogatások felfüggesztése esetén volt lehetséges áthidaló megoldást kínálni, mégpedig a skype-alapú videohívások révén történő online kapcsolattartás formájában. A munkavégzés betiltására – mely magával hozta, hogy elfogyott a fogvatartottak pénze – vagy az enyhébb végrehajtási fokozatba kerülés felfüggesztésére nem lehetett tartós alternatívát kínálni, ezért ezek mind nagyon súlyos hangulatbefolyásoló tényezőkként szerepeltek.

Amennyiben az intézményektől beérkező hangulatjelentés olyan adatot tartalmazott, mely eltérést mutatott a megszokottól, vagy amely fokozottabb töltetű negativitásra utalhatott, az adott intézmény soron kívül ismétlődő felmérés elvégzésére volt kötelezhető a kérdéskör körbejárása és pontosítása céljából, mely által egyrészt kiküszöbölhetővé vált az esetleges pontatlanságból, vagy félreértésből adódó hibajel, másrészt lehetőség nyílt a probléma gyors és hathatós megoldására.

Amennyiben az intézetek által a főosztálynak megküldött jelentések alapján olyan fogvatartott került látókörbe, aki hangadó, hangulatkeltő stílusával potenciális veszélyt jelenthetne az intézeten belüli status quo-ra, úgy közös kooperáción alapuló, megelőzést célzó lépések megtételére került sor.

Ennek során elsődlegesen az a vizsgálat tárgya, hogy a szóban forgó fogvatartott szempontjából mely szakterületnek célravezetőbb a közvetlen kapcsolatfelvételt végrehajtani: a bv. intézet egyik munkatársának – jellemzően egy pszichológusnak, vagy reintegrációs tisztnek – vagy pedig a főosztály delegáltjának. A kapcsolatfelvétel alkalmával a fogvatartott meghallgatására került sor, mely során fel kellett térképezni a negatív hangulat okát, a hangulatkeltés célját, a fogvatartottat foglalkoztató probléma valódiságát, azok megoldásának, enyhítésének lehetőségeit. Minden esetben törekedni kellett a negatív hangulat enyhítésére, az indulatok csillapítására, ha kellett, akár többszöri meghallgatások tartása révén is.

Nagyon sok esetben megfigyelhető volt, hogy jobban elfogadták egy „külső” személy indokait a kialakított rezsimszabályok elfogadására, de tapasztalható volt az is, hogy ha „kibeszélhették” magukat, akkor megnyugodtak és elfogadták azokat a válaszokat, melyeket kaptak a kérdéseik vonatkozásában. A meghallgatások lehetőséget nyújtottak arra is, hogy saját tapasztalatunk révén ismerjük meg az intézetekben a koronavírus helyzet miatt kialakult közhangulatot, mely nagyban elősegítette a jelentések hiteles összeállítását, a kérdéssorok esetlegesen szükségessé váló módosítását.

Záró gondolatok

A felderítési jelentésekben foglalt megállapításokat a törzs ülései során megismertették a tagokkal, majd – esetlegesen további háttéranyagok bekérését követően – a törzs vezetője meghozta azokat az egyedi vagy stratégiai döntéseket, melyek a jelentés alapján felmerülhettek. A törzs munkája során, a beérkezett számadatokon túl fontos szerepet játszott a jelentések tartalmának pontos megismerése is, mivel a számok mellé hangulati elemeket, „érzéseket” is tudtak társítani, így megismerhették azokat a csomópontokat, azokat az intézeteket, ahol leginkább foglalkoztatta a fogvatartottakat a koronavírus járvány.

Megkérdőjelezhetetlen, hogy ugyan a számadatok tudományos pontossággal jelenítenek meg helyzeteket, problémákat, de azok megoldása, befolyásolása az emocionális kérdések megismerése nélkül nehezen történhet meg hatékonyan.

Ez elősegítette azt a szemléletet, hogy a problémákról, felmerülő panaszokról, a fogvatartottakat foglalkoztató eseményekről minden illetékes szakterület tudomással bírjon, arra adekvát választ adjon, és a napi munkavégzésébe beépítve tudjanak tervezni és együtt gondolkodni az egyes bv. intézetekkel.

A hangulatjelentések elemzése, értékelése során az azt követő döntések minden esetben követték azokat a protokollokat, amelyek ezekben az esetekben különös odafigyelést, gyors döntéshozatalt kívánnak. Mind az intézetek, mind a szakterületek részéről ez nagy odaadást és figyelmet igényelt, de elmondható, hogy a szigorú rezsimszabályok bevezetésének ellenére nem volt olyan rendkívüli esemény, mely a koronavírus világjárvánnyal összefüggésbe hozható lett volna.

A siker eléréséhez természetesen hozzájárult az is, hogy egyetlen intézetben sem szabadult el a vírus, nem alakultak ki súlyos gócpontok.

Irodalomjegyzék

- [1] 16/2014. (XII.19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
- [2] 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról
- [3] 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
- [4] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- [5] 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- [6] 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- [7] Bogotyán, R. (2015). A zsúfoltság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl. *Börtönügyi Szemle* 2015/1. pp. 27-33.
- [8] Czenczer, O. (2021). Pandémia – Paradigmaváltás a büntetés-végrehajtásban. Nemzetközi kitekintés és a magyarországi jó gyakorlatok bemutatása. *Belügyi Szemle* 69(5), 12-36. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.5.1>
- [9] Vágó, Z. (2021). Felderítő tevékenység, kiemelt kockázatú tevékenységek értékelése. *Börtönügyi Szemle*, 40(3-4), 155-171.

Borzán Anita* - Szekeres Bernadett*: Gazdaságvédelem: számveteli értékelés szerepe a világjárvány hatásainak kezelésében

Absztrakt

Az egyre élesedő piaci verseny minden gazdálkodó számára megnehezíti a hatékony működést, különös tekintettel a Covid19 világjárvány okozta gazdasági nehézségekre és recesszióra. A világjárvány terjedése miatt az egész világon és hazánkban is számos gazdaságvédelmi intézkedés lépett hatályba, amely közül tanulmányunkban a számveteli, adózási változásokra fókuszálunk. Ilyen gazdasági periódusban felerősödik a számveteli értékelések, számveteli politikai döntések hatása, hiszen a gazdálkodóknak olyan fontos döntéseket kell meghozniuk, amelyek alapvetően befolyásolják a vállalkozások további működését és eredményességét. A vezetőknek fokozottabban figyelembe kell venniük a jövőre vonatkozó információkat, a körülmények várható alakulását és lehetséges alternatívákat kell megfogalmazniuk.

A világjárvány következményei, a homeoffice, a távolságtartás jelentős hatást gyakorolt a dolgozók juttatásaira, a cafeteria szabályokra is. A munkáltatói költségek csökkentése és a munkavállalók többletjuttatásainak növelése egyaránt érvényesítésre kerül a jól átgondolt béren kívüli juttatások rendszerében.

Kutatásunkban azt a kérdést vizsgáljuk, milyen értékelési lehetőségek támogathatják a vállalkozások folyamatos működését számveteli és adózási területen, hogyan tudnak a gazdálkodók ezekkel az eszközökkel hatékonyan válságot kezelni. Tanulmányunkban kitérünk a koronavírus járvány miatt cafeteria rendszerben bekövetkezett komoly változásokra, azok hazai tendenciáira.

Kulcsszavak: számveteli értékelés, Covid19, beszámolóképzés, gazdaságvédelem, cafeteria

Abstract

The ever-increasing competition on the market makes it difficult for all types of businesses to operate efficiently, especially when considering the economic difficulties and recession caused by the Covid19 pandemic. Due to the spread of the pandemic, several economic protection measures came into force throughout the world and in our country as well, among which we focus on accounting and taxation changes in our study. In such economic periods, the impact of accounting evaluations and accounting policy decisions is intensified, as businesses have to make important decisions that fundamentally influence the future operation and effectiveness of enterprises. Managers should pay more attention to information about the future, the expected developments of circumstances and formulate possible alternatives.

The consequences of the pandemic, the home office, and social distancing had a significant impact on employee benefits and their rules. The reduction of the employer's costs and the increase of benefits of the employees are both implemented in the system of well-planned benefits.

* Dr. Borzán Anita, egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számveteli Kar, Számveteli Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4301-0175>, borzan.anita@uni-bge.hu

* Dr. Szekeres Bernadett, egyetemi adjunktus, ELTE Gazdálkodástudományi Intézet, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8137-1465>, szekeres.bernadett@gtk.elte.hu

In our research work we examine the question of what assessment options can support the continuous operation of businesses in both the accounting and taxation areas, and how enterprises can use these tools to effectively manage a crisis. In our study we cover the significant changes that have occurred in the employee benefit system due to the coronavirus epidemic and domestic trends in the Hungarian benefit system..

Keywords: *accounting analysis, Covid19, reporting, economic protection, employee benefits.*

Bevezetés

A számviteli beszámolási időszakokat tekintve megállapíthatjuk, hogy bár a világvárvány nem indukált speciális számviteli elszámolási változásokat, a hatályban lévő értékelési lehetőségek közül számos terület hangsúlyosabbá, aktuálisabbá vált. A koronavírus következtében módosult a számviteli beszámolók közzétételének és ezzel összhangban az adóbevallások határideje 2020-ra, így kérdésként merült fel a mérlegkészítés időpontjának megváltoztatása és a számviteli politika módosítása. Abban az esetben, ha a gazdálkodó tevékenységében lényeges változás következett be és ennek hatása volt a 2019-es és az azt követő üzleti évek adataira, akkor azokat a kiegészítő mellékletben szerepeltetni kell. A megváltozott körülményeknek a hatására – termelés, szolgáltatás leállás, kapacitáskihasználtság csökkenése, átszervezések, elbocsátások – olyan számviteli szabályok alkalmazása is előtérbe került, melyek a koronavírus hatása miatt váltak szükségessé. Utóbbi csoportba tartoznak a béren kívüli juttatások veszélyhelyzettel összefüggő – a személyi jövedelemadó törvényben szabályozott – adóterheinek a mérséklését szabályozó kormányrendeletek.

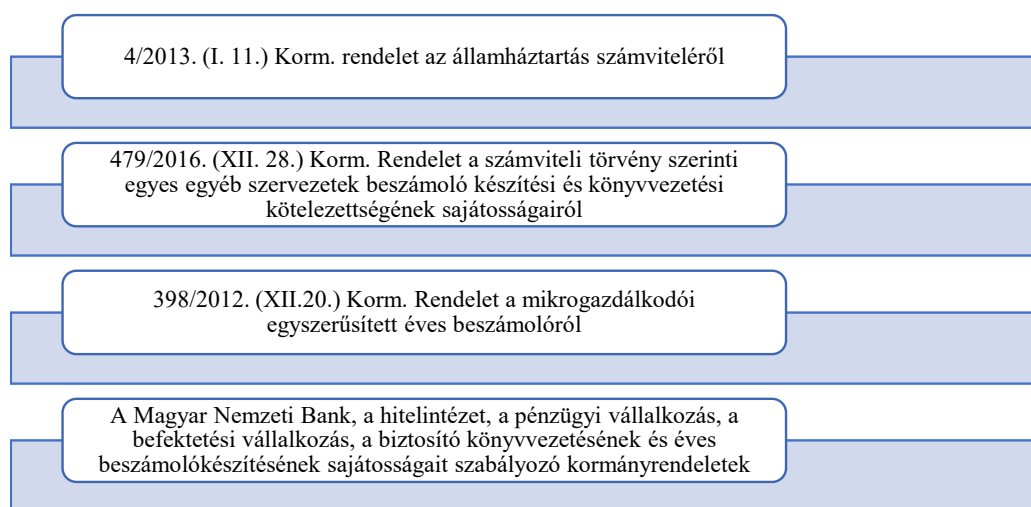
Tanulmányunkban a világvárvány során alkalmazható értékelési lehetőségekkel, ezek számviteli politikára gyakorolt hatásaival foglalkozunk részletesen.

A számvitel, az információ szolgáltatás eszköze

A hazai számviteli előírások alapján a számviteli törvény (továbbiakban: Sztv.) hatálya alá tartozó gazdálkodó működéséről, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről az üzleti év könyveinek zárását követően, a törvényben meghatározott könyvvezetéssel alátámasztott beszámolót köteles – magyar nyelven – készíteni. A társaság legfőbb szervének elfogadásával válik a számviteli beszámoló jogilag érvényes dokumentummá. A jóváhagyásra jogosult testület által elfogadott pénzügyi kimutatást az adott üzleti év mérlegfordulónapját követő ötödik hónap utolsó napjáig letétbe kell helyezni. Közzétételi kötelezettségének azzal tesz eleget a gazdálkodó, ha a beszámolót, a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló törvényben meghatározott módon a céginformációs szolgálatnak elektronikusan megküldi. A közzététel és a letétbe helyezés két, jól elkülöníthető elem, amelyekből a letétbe helyezésnek van nagyobb szerepe, mivel ez az eredeti, a képviseletre jogosult vezető aláírását tartalmazó beszámoló elhelyezését jelenti. A szabályozás oldaláról is összeforrt látszik a közzététel és a letétbe helyezés, amikor rögzíti, hogy a gazdasági társaság egyetlen lépéssel, azaz a beszámoló elektronikus megküldésével eleget tesz a közzétételi és letétbe helyezési kötelezettségének [7.]. Véleményünk szerint a jelenlegi digitális világban a két lépés már nem különül el egymástól, a digitalizációs kor kihívása ezeknek az elemeknek az újragondolását igényli.

A koronavírus járvány egyik pénzügyi kimutatásokra gyakorolt hazai hatása, hogy a 2019-es üzleti évre vonatkozóan a gazdálkodók dönthettek annak a lehetőségnek az alkalmazásáról, hogy az eredeti leadási határidőt elhalasztva legkésőbb 2020. szeptember 30-ig tegyék közzé a számviteli beszámolót, nyújtsák be a kapcsolódó adóbevallásokat. A pénzügyi kimutatások, az adóbevallások beadásának kizárólag erre az egy évre történő elhalasztása számos kérdést vetett fel számviteli, könyvvizsgálati és adózási területen egyaránt [7.].

A törvényi szint mellett hazánkban a számviteli értékelést, a beszámolást egyes speciális területen tevékenykedő gazdálkodók esetében kormányrendeletek szabályozzák (1. ábra).

1. ábra: Sajátos kormányrendeletek hazánkban
Forrás: saját szerkesztés

A Sztv. felhatalmazása alapján kiadott sajátos számviteli szabályokat tartalmazó kormányrendeletek szerinti tevékenykedőkre is alkalmazható volt a beszámoló készítési, nyilvánosságra hozatali, letétbehelyezési és közzétételi, továbbá benyújtási határidők meghosszabbítása, de a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodók beszámolóira ez a lehetőség nem vonatkozott.

A pénzügyi kimutatások a gazdasági szereplők döntéseinek megalapozásához szükséges és nélkülözhetetlen információk forrásai, elengedhetetlenek a tisztességes és szabályos működés fenntartásához. A Sztv. előírásaitól csak abban a kivételes esetben lehet – a könyvvizsgáló egyetértése és ilyen tartalmú nyilatkozata mellett – eltérni, ha az adott körülmények mellett a törvény valamely rendelkezésének alkalmazása nem biztosítja a megbízható és valós összképet. Minden ilyen eltérést – például a mérlegkészítés napjának módosítását – közölni kell a kiegészítő mellékletben, bemutatva annak indokait, valamint az eszközökre-forrásokra, a pénzügyi helyzetre és az eredményre gyakorolt hatását is.

Számviteli értékelés a világválság tükrében, a kutatás eredménye

Az értékelés a számvitelben az a tevékenység, amelynek keretében az egyes vagyonelemek értékét kiszámítjuk, ezzel két célnak is megfelelünk egyidőben, mert a beszámolóban szereplő vagyon a valóságnak megfelelő pénzügyi helyzetet tükrözi és a tényleges teljesítményt méri.

A világválság egyik legfontosabb kérdése, hogy a gazdálkodók tudják-e folytatni tevékenységüket, vagy veszélybe kerül a vállalkozás folytatásának számviteli alapelve. A koronavírus miatt sok szervezetnél fordult elő olyan mértékű tevékenységcsökkenés, részleges vagy teljes leállás, amelyek esetében megkérdőjelezésre került a vállalkozás folytatásának elve. Annak meghatározásához, hogy sérült-e a vállalkozás folytatásának elve, a gazdálkodónak értékelnie kellett minden jövőre vonatkozó adatot, információt és lépéseket kellett tenni azokkal kapcsolatban.

A koronavírus hatása az eszközök és források értékelésére

Az immateriális javak és a tárgyi eszközök a mérlegben a terv szerinti és terven felüli értékcsökkenéssel csökkentett és a visszaírással növelt, korrigált bekerülési értéken szerepelnek (2. ábra).

ÉRTÉKELÉS:	Bekerülési érték
	- Terv szerinti értékcsökkenési leírás
	- Eredményt módosító leértékelés
	+ Eredményt módosító visszaértékelés
	MÉRLEGÉRTÉK
	- Eredményt nem érintő felértékelés
	- Eredményt nem érintő felértékelés visszavezetése
	PIACI ÉRTÉK

2. ábra: Immateriális javak és tárgyi eszközök értékelése
Forrás: saját szerkesztés

A Sztv. értelmében az alapítás-átszervezés költségei elszámolhatók az adott üzleti évi eredményének terhére, de dönthet úgy a vállalkozás, hogy a költségeket aktiválja. Az elszámolás módjának meghatározásához számvitel-politikai döntés szükséges, a gazdálkodónak tehát meg kell határoznia, hogy az új tevékenységek indításával kapcsolódóan felmerült költségek aktiválásra kerüljenek-e vagy az eredmény elbírja a felmerült összegeket. Azok a tételek aktiválhatók, amelyek a vállalkozási tevékenység indításával, megkezdésével, jelentős bővítésével, átalakításával, átszervezésével kapcsolatos merültek fel és a tevékenység során a bevételekben várhatóan megtérülnek. A befejezett alapítás-átszervezés aktivált értékét 5 év vagy ennél rövidebb idő alatt kell leírni terv szerinti értékcsökkenésként [7.].

A koronavírus egyik következménye, hogy a gazdálkodók a tárgyi eszközeiket nem tudták az előre megtervezett ütemben lecserélni, ezért az aktiváláskor meghatározott használati időt követően is tovább kellett működtetniük. Az immateriális jószágoknál, tárgyi eszközöknél, ha az évenként elszámolásra kerülő értékcsökkenés megállapításakor, megtervezésekor figyelembe vett körülményekben – az adott eszköz használatának időtartamában, az adott eszköz értékében és a várható maradványértékben – lényeges változás következett be, akkor a terv szerint elszámolásra kerülő értékcsökkenés megváltoztatható, de a változás eredményre gyakorolt számszerűsített hatását a kiegészítő mellékletben be kell mutatni. Amennyiben egy adott eszköz használata, rendeltetése a besorolást követően megváltozik, mert az eszköz a tevékenységet, a működést tartósan már nem szolgálja vagy fordítva, akkor annak besorolását meg kell változtatni; az eszközt át kell sorolni a befektetett eszközök közül a forgóeszközök közé vagy fordítva, a forgóeszközök közül a befektetett eszközök közé [7.].

A koronavírus járvány miatt hangsúlyosabbá váltak a Sztv. azon előírásai, hogy ha a tárgyi eszköz használatának körülményeiben változás következik be, akkor a terv szerinti értékcsökkenés megváltoztatható, az eszköz átsorolandó, feleslegessé válás esetén indokolt lehet a terven felüli értékcsökkenés elszámolása is.

A céltartalék adott üzleti évi működésre tekintettel – az adózás előtti eredmény terhére – az összemérés és az óvatosság elve alapján, megfelelő becslési módszerekkel képzett tartalék, a tárgyidőszak pontos eredményének megállapítása céljából. A céltartalék képzési kötelezettség független az adott év eredményétől, így a céltartalékot akkor is meg kell képezni, ha az adott üzleti év eredménye veszteséges.

- Céltartalék képezhető az olyan várható, jelentős és időszakonként ismétlődő jövőbeni költségekre – fenntartási, átszervezési költségekre – amelyekről a fordulónapon feltételezhető vagy bizonyos, hogy a jövőben felmerülnek, de összegük vagy felmerülésük időpontja még bizonytalan. Ez a ráfordítás elszámolás is a számviteli politikai döntés függvénye.
- A világjárvánnyal kapcsolatban felmerülhet még az elbocsátások miatti céltartalék képzés, mert a végkielégítés jelentős terhet, kötelezettséget jelent. A következő évben esedékessé váló kifizetések fedezetére a Sztv. előírásai alapján a céltartalékot kötelezően meg kell képezni, így a végkielégítésre akkor, amikor következő év(ek)re a dolgozói elbocsátásokra, leépítésekre vonatkozó konkrét döntés megszületett.
- A számviteli törvény előírása alapján olyan hátrányos szerződésekre kötelező céltartalékot képezni, amely szerződések alapján a vállalkozásnál a veszteség biztosan bekövetkezik, és amely szerződések hátrányos jogkövetkezmények nélkül nem mondhatók fel [7.].

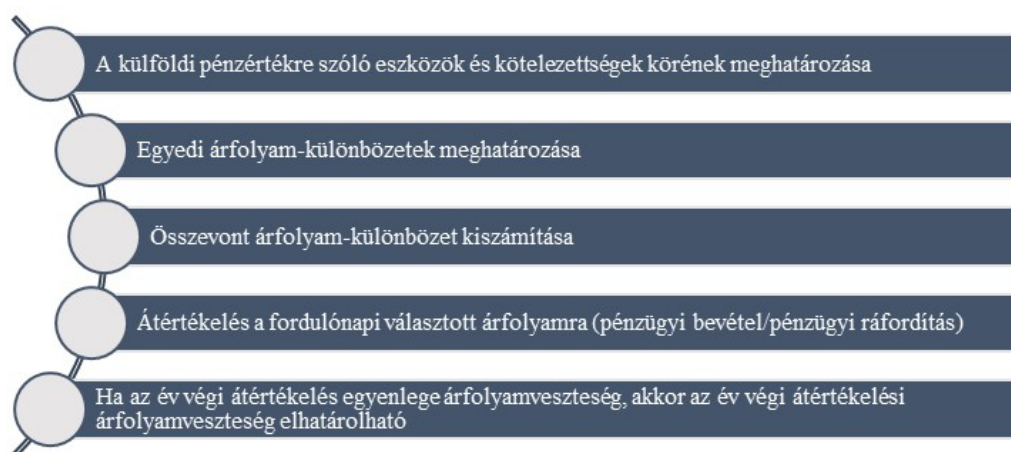
Láthatjuk, hogy a koronavírus számos olyan hatályban lévő számviteli értékelési lehetőségre és kötelezettségre ráirányította a figyelmet, amely megfelelő számviteli politikai döntés alapján céltartalék képzésével az előre látható kockázatokat és a feltételezhetően bekövetkező veszteséget kezelni tudja. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a szokásos üzleti tevékenység rendszeresen és folyamatosan felmerülő költségeire nem képezhető céltartalék.

Az időbeli elhatárolások az összemérés és az időbeli elhatárolás elveiből következő elszámolások, amelyek célja a megbízható valós összkép, az eredmény pontos kimutatása. A Sztv. értelmében passzív időbeli elhatárolásként kell kimutatni a fordulónap előtti időszakot terhelő költséget, ráfordítást, amely csak a mérleg fordulónapja utáni időszakban merül fel. Ennek megfelelően a fizetendő kamatot addig kell a passzív időbeli elhatárolások között szerepeltetni, míg az a hitel- és kölcsönszerződés szerint nem esedékes. Az összemérés elve alapján például a 2021-es üzleti évet terhelő kamatot el kell számolni kamatráfordításként, ha az a 2021-es üzleti évet terheli, függetlenül annak pénzügyi teljesítésétől.

- A fizetési haladéktól függetlenül, ha a kamat a korábban megkötött hitel- vagy kölcsönszerződés alapján 2021-ben esedékessé vált mérlegfordulónapig, akkor azt a kamatráfordításokkal szemben egyéb rövid lejáratú kötelezettségként ki kell mutatni.
- Abban az esetben, ha a szerződés szerint nem vált esedékessé mérlegfordulónapig a 2021-et terhelő kamat, akkor azt kamatráfordításként a passzív időbeli elhatárolásokkal szemben kell elszámolni [7.].

A világjárvány hatásainak csökkentése érdekében meghozott kormányzati intézkedések hatására a hitel- és kamatfizetések felfüggesztésre kerültek. Emiatt sok gazdálkodónál merült fel a kérdés, hogy ezeket a kamatokat hogyan kell a számviteli nyilvántartásokban szerepeltetni. Az előírások tükrében az üzleti évet terhelő kamatot a pénzügyi teljesítéstől függően el kell számolni kamatráfordításként az egyéb rövid lejáratú kötelezettségekkel vagy a passzív időbeli elhatárolásokkal szemben.

Év végén a devizás követelések és kötelezettségek körét át kell értékelni, ha könyvekben szereplő érték és a fordulónapi érték eltérő. A külföldi pénzügyi értékekre szóló eszközök és kötelezettségek fordulónapi értékelésének lépéseit a 3. ábra foglalja össze.

3. ábra: Év végi devizás értékelés lépései
Forrás: saját szerkesztés

Az értékelés utolsó lépéseként a Sztv. előírása szerint az aktív időbeli elhatárolások között halasztott ráfordításként számolható el a devizaszámlán meglévő devizakészlettel nem fedezett, külföldi pénzürtékre szóló hiteltartozások esetén a tárgyévben, a mérlegfordulónapi értékelésből keletkezett és a pénzügyi műveletek egyéb ráfordításai között elszámolt – árfolyamnyereséggel nem ellentételezett – árfolyamveszteség teljes összege a pénzügyi műveletek egyéb ráfordításainak a csökkentésével. Az elhatárolás megképzése esetén kötelező a céltartalék képzése, valamint a lekötött tartalék megképzése az eredménytartalékból, az elhatárolt veszteség és a képzett céltartalék különbsége összegében [7.].

A világvárvány hatása, hogy a mérlegfordulónap devizaárfolyamai magasabbak az évközben keletkezett ügyletek könyv szerinti árfolyamainál, így az átértékelés jellemzően árfolyamveszteséget keletkeztet. Az árfolyamveszteség elhatárolását akkor is el lehet határozni, ha a korábbi években az év végi átértékelési árfolyamveszteséget nem határozta el a gazdálkodó. Ha egy vállalkozás azonban a korábbi években elhatározta az árfolyamveszteséget, akkor nincs választási lehetősége, az árfolyamkülönbszet elhatárolását követően újra meg kell állapítani a céltartalék és a lekötött tartalék összegét.

A világvárvány hatása a hazai cafeteria rendszerre

A munkáltatók természetbeni juttatás formájában a munkavállalóknak béren kívüli juttatást adhatnak, azaz cafeteria rendszert működtethetnek. A cafeteria eredetileg angol kifejezés, magyar jelentése önkiszolgáló étterem. Az elnevezés rendkívül találó, ugyanis a munkáltató által összeállított és felkínált béren kívüli juttatási rendszer elemei közül a munkavállalók a számukra kedvező elemeket választhatják ki, ahogy egy önkiszolgáló étteremben tennék. A juttatások, melyek számviteli elszámolása a személyi jellegű egyéb kifizetések közé tartozik, a munkavállalók teljesítményétől függetlenek, mivel a teljesítmény díjazását jutalom vagy prémium formájában a bérköltség elemeként szükséges kimutatni. A cafeteria juttatások eseti jellegűek és előre meghatározottak is lehetnek. Úgy véljük, fontos a cafeteria rendszer gazdálkodóknál történő fenntartása, mert a kedvezőbb adóterheken kívül motiváló szerepe lehet a hatékonyabb munkavégzés, a munkahelyi elköteleződés és a megbecsülés szempontjából is.

A béren kívüli juttatásoknak a hatályos személyi jövedelemadó törvény (Szja tv.) [6.] értelmében négy csoportja különíthető el:

- az adómentes,
- a klasszikus béren kívüli,
- az egyes meghatározott, valamint
- a jövedelemként adózó juttatások.

Adómentes juttatás a sportrendezvényre és a kulturális rendezvényre szóló bérlet vagy jegy külön-külön a minimálbért meg nem haladó összegben (1. táblázat). A minimálbértől függő értékhatár 2020-ban 161.000 Ft, 2021-ben 167.400 Ft, 2022-ben pedig 200.000 Ft. Annak ellenére, hogy a 2021. évi minimálbért csak január 28-án hirdették ki, ezért értéke csak február 1-jétől növekedett 167.400 Ft-ra, az egész naptári évre lehetőség volt a magasabb összeg figyelembevételére.

Cafeteria juttatás	2020. év		2021. év		2022. év	
	összegkorlát	közteher	összegkorlát	közteher	összegkorlát	közteher
Sportbelépő támogatás	161.000 Ft/év	0%	167.400 Ft/év	0%	200.000 Ft/év	0%
Kulturális szolgáltatás	161.000 Ft/év	0%	167.400 Ft/év	0%	200.000 Ft/év	0%
Óvodai, bölcsődei ellátás	Költségek mértékéig	0%	Költségek mértékéig	0%	Költségek mértékéig	0%
Víruseszteszt, védőoltás			Költségek mértékéig	0%	Költségek mértékéig	0%
Kerékpár használatba adása					Költségek mértékéig	0%

1. táblázat: Adómentes juttatások
Forrás: saját szerkesztés

A klasszikus béren kívüli juttatások adóterheit a Szja tv. 71. §-a [6.] szabályozza. A béren kívüli juttatások után 15% személyi jövedelemadót (szja) és a pandémia beköszöntekor 17,5% szociális hozzájárulási adót (szochó) kellett fizetnie a munkáltatónak (2. táblázat). 2020. április 21-ig összesen 32,5% adóterhet jelentett, tehát nettó 10.000 Ft béren kívüli juttatás bruttó keretösszege 13.250 Ft volt. A vizsgált időszak egészéről elmondható, hogy csak a Széchenyi Pihenőkártya (SZÉP kártya) juttatás tartozik a klasszikus béren kívüli juttatások közé. A Kormány 140/2020. (IV.21.) Kormányrendelete a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében szükséges adózási könnyítésekről a kihirdetés napjától 2020. június 30-ig eltörölte a SZÉP kártya után fizetendő szochót, ezzel az adóteher a 15% szja-val vált azonossá. Ebből adódóan nettó 10.000 Ft béren kívüli juttatás bruttó keretösszege 11.500 Ft-ra csökkent. A rendeletet a 225/2020. (V. 22.) Korm. rendelet 1. §. A (3) módosította, melynek értelmében a SZÉP kártya juttatás a teljes 2020-as adóévben mentesült a szochó kötelezettség alól [3.].

A Szja tv. 71. § (1) alapján béren kívüli juttatás a SZÉP kártya

- „szálláshely alszámlájára utalt, szálláshely-szolgáltatásra felhasználható - több juttatótól származóan együttevve - legfeljebb 225 ezer forint támogatás;
- vendéglátás alszámlájára utalt, melegkonyhás vendéglátóhelyeken (ideértve a munkahelyi étkeztetést is) étkezési szolgáltatásra felhasználható - több juttatótól származóan együttevve - legfeljebb 150 ezer forint támogatás;
- szabadidő alszámlájára utalt, a szabadidő-eltöltést, a rekreációt, az egészségmegőrzést szolgáló, szolgáltatásra felhasználható – több juttatótól származóan együttevve - legfeljebb 75 ezer forint támogatás” [6.].

A 140/2020. (IV.21.) Kormányrendelet alapján a törvényben rögzített értékhatárok a szálláshely alszámlán 400 ezer Ft-ra, a vendéglátás alszámlán 265 ezer Ft-ra, a szabadidő alszámlán pedig 135 ezer Ft-ra emelkedtek [2.].

Időszak	Szálláshely alszámla		Vendéglátás alszámla		Szabadidő alszámla	
	összegkorlát	közteher	összegkorlát	közteher	összegkorlát	közteher
2020.01.01- 2020.04.20.	225.000 Ft/év	15% szja 17,5% szocho	150.000 Ft/év	15% szja 17,5% szocho	75.000 Ft/év	15% szja 17,5% szocho
2020.04.21- 2020.12.31.	400.000 Ft/év	15% szja	265.000 Ft/év	15% szja	135.000 Ft/év	15% szja
2021.01.01- 2021.12.31.	400.000 Ft/év	15% szja	265.000 Ft/év	15% szja	135.000 Ft/év	15% szja
2022.01.01-	225.000 Ft/év	15% szja 13% szocho	150.000 Ft/év	15% szja 13% szocho	75.000 Ft/év	15% szja 13% szocho

2. táblázat: SZÉP kártya juttatások adóterhei

Forrás: saját szerkesztés

2021-ben - először június 30-ig meghirdetve - a 2020. április 21-étől kormányrendeletekkel szabályozott könnyítések az adóterhek vonatkozásában fennmaradtak. Tehát a SZÉP kártya alszámláinak keretösszege továbbra is a rendelettel megállapított magasabb tartományban mozgott és kizárólag 15% szja terhelte. A 318/2021. (VI. 9.) Korm. Rendelet 6. § (2) az eredetileg első félévre meghirdetett könnyítéseket a veszélyhelyzet fennállása miatt a teljes 2021-es adóévre kiterjesztette [4.].

A 76/2018. (IV. 20.) Korm. rendelet 22. §-a [1.] 2021. december 31-ig, majd 2022. december 31-ig az egyes alszámlákra utalt összeg másik alszámlánál meghatározott szolgáltatás ellenértékének megfizetésére történő felhasználását is biztosítja.

2022. január 1-jétől a korábbi, kormányrendeletekkel szabályozott könnyítések, így a SZÉP kártya alszámláinak megemelt keretösszegei, a szocho mentesség, illetve a magasabb rekreációs keretösszegek is hatályon kívül helyezésre kerültek. Mivel 2022. január 1-jétől a szocho 13%-ra csökkent, az összes közteher mértéke 28%, vagyis nettó 10.000 Ft bruttó 12.800 Ft lekötését igényli. A 781/2021. (XII.24.) Kormányrendelet lehetővé tette, hogy 2022. február 1-jétől öt hónapon keresztül a SZÉP kártyára utalt összeget a kártyabirtokosok élelmiszerre használják fel [5.].

Az éves rekreációs keretösszeg minden gazdálkodónál 450 ezer Ft-ra változott a 2022-es évben.

Az egyes meghatározott juttatások esetében az átadott érték 1,18-szorosa után 15% szja-t és a veszélyhelyzet kihirdetésekor 17,5% szocho-t kellett megfizetni, ami összesen 38,35% adófizetési kötelezettséget keletkeztetett (3. táblázat), tehát nettó 10.000 Ft egyes meghatározott juttatáshoz 13.835 Ft bruttó keretösszeg elkülönítése volt szükséges. A Szja tv. 70. § (6) értelmében egyes meghatározott juttatás évi egy alkalommal az éves minimálbér 10%-át meg nem haladó csekély értékű ajándékként juttatott adóköteles jövedelem, valamint a 70. § (7) alapján a béren kívüli juttatásoknál nevesített összeghatárokat meghaladóan a SZÉP kártya alszámlákra utalt többletösszeg. Az összes cafeteria juttatás éves rekreációs keretösszeget meghaladó értéke is egyes meghatározott juttatásként viselkedik adózás szempontjából. A rekreációs keretösszeg egy adóévre a közszféra esetében 200 ezer Ft, egyéb gazdálkodóknál 450 ezer Ft volt. Utóbbi értékhatárokat a veszélyhelyzet következtében a 140/2020. (IV.21.) Korm. rendelet 400 ezer és 800 ezer Ft-ra megemelte a 2020-as évre. 2020. július 1-jétől az egyes meghatározott juttatások átváltási szorzószáma a szociális hozzájárulási adó 2% pontos csökkenése miatt 35,99%-ra, 2022. január 1-jétől pedig a további 2,5% pontos szocho visszaesés következtében 33,04%-ra mérséklődött. A folyamatos csökkenésből adódóan nettó 10.000 Ft egyes meghatározott juttatáshoz 2020 második félévétől csak 13.599 Ft, majd 2022-től 13.304 Ft bruttó keretösszeget kell biztosítani.

Időszak	Egyes meghatározott juttatások		
	Csekély értékű ajándék összegkorlát	közteher	összes közteher
2020.01.01.- 2020.06.30.	16.100 Ft/év	*1,18 * (15% szja + 17,5% szocho)	38,35%
2020.07.01.- 2020.12.31.		*1,18 * (15% szja + 15,5% szocho)	35,99%
2021.01.01.- 2021.12.31.	16.740 Ft/év	*1,18 * (15% szja + 15,5% szocho)	35,99%
2022.01.01.-	20.000 Ft/év	*1,18 * (15% szja + 13% szocho)	33,04%

3. táblázat: Egyes meghatározott juttatások adóterhei

Forrás: saját szerkesztés

A bérjövodelemként adózó juttatások között találjuk a helyi bérletet, a készpénz cafeteria, az önkéntes nyugdíj- és egészségpénztári hozzájárulásokat és több korábban kedvelt elemet is. Ezen juttatások nettó összegét először az összes bért érintő levonás érvényesítésével bruttosítani szükséges. A vetítési alap 66,5% (4. táblázat), ami a 15% szja, valamint 2020. július 1-jéig 10% nyugdíjjárulék, 7% egészségpénztári hozzájárulás és 1,5% munkaerőpiaci hozzájárulás, mint összesen 33,5%-os levonás következménye. A bruttó juttatási összeg után 17,5% szocho, 1,5% szakképzési hozzájárulást, 15% szja-t, illetve 18,5% egyéni járulékot kellett adóteherként elszámolni. Nettó 10.000 Ft kifizetéséhez 17.895 Ft elkülönítése vált szükségessé. A bérjövodelemként adózó juttatásoknál 2020. július 1-jétől az egyéni járulékok 18,5%-os társadalombiztosítási járulékká alakultak, illetve a szocho 15,5%-ra történő csökkenése miatt az összes teher a korábbi 78,95%-ról 75,94%-ra módosult, vagyis nettó 10.000 Ft 17.594 Ft összeg elkülönítését igényelte. 2022-ben a bérjövodelemként adózó juttatások összes terhe 69,925%-ra csökkent, mert a szocho csökkenése mellett megszűnt a 1,5%-os szakképzési hozzájárulás. A változás következtében nettó 10.000 Ft bruttó kerete 16.992 Ft-ra csökkent.

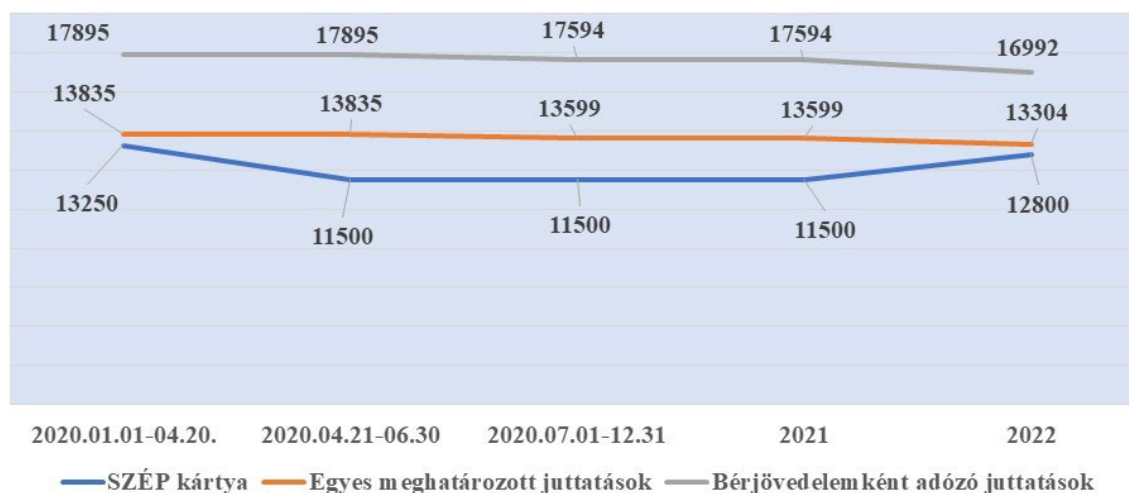
Időszak	Bérjövodelemként adózó juttatások			
	bruttó összeg	bruttó összeg közterhei	összes közteher	
			bruttó összegre	nettó összegre
		17,5% szocho+		
		1,5% szakképzési hozzájárulás+		<u>52,5%</u>
2020.01.01.- 2020.06.30.	<u>nettó összeg</u> 66,5%	15% szja+	52,5%	66,5%
		10% nyugdíjjárulék+		
		7% egészségbiztosítási hozzájárulás+		= 78,95%
		1,5% munkaerőpiaci hozzájárulás		
2020.07.01.- 2020.12.31.	<u>nettó összeg</u> 66,5%	15,5% szocho+		<u>50,5%</u>
		1,5% szakképzési hozzájárulás+	50,5%	66,5%
		15% szja+		
		18,5% társadalombiztosítási járulék		= 75,94%
2021.01.01.- 2021.12.31.	<u>nettó összeg</u> 66,5%	15,5% szocho+		<u>50,5%</u>
		1,5% szakképzési hozzájárulás+	50,5%	66,5%
		15% szja+		
		18,5% társadalombiztosítási járulék		= 75,94%
2022.01.01.-	<u>nettó összeg</u> 66,5%	13% szocho+		<u>46,5%</u>
		15% szja+	46,5%	66,5%
		18,5% társadalombiztosítási járulék		= 69,92%

4. táblázat: Bérjövodelemként adózó juttatások adóterhei

Forrás: saját szerkesztés

Következtetések

Napjainkban az elmúlt két év adatai alapján próbáljuk meg felmérni és következtetéseket levonni, hogy a koronavírus vilá járvány milyen hatással volt, van és lesz a gazdálkodók vagyonára és teljesítményére. A felmérések alapján jelentős azoknak a vállalkozásoknak a száma, amelyek működése alapjaiban változott meg, sok munkavállaló veszítette el az állását. Tapasztalataink alapján vannak olyan gazdálkodók, amelyeknél egyes tevékenységek elhagyásra, korlátozásra kerültek, vagy éppen új tevékenységi kör bevezetéséről döntöttek. Mindezek jelentős hatással vannak a kapacitások hasznosítására, az eszközök és források értékelésére, amelyek hatékony válságkezelési és gazdaságvédelmi eszközzé váltak. A számviteli elszámolások során olyan a Sztv. által megengedett, de gyakorlatban kevésbé használt értékelések kerültek a fókuszba, amelyeket korábbi időszakokban ritkábban használtak a könyvelők. 2020. áprilisától 2021. december 31-ig a koronavírus okozta veszélyhelyzet miatt a cafeteria rendszert érintően számos közteherbéli könnyítés került bevezetésre és fenntartásra (4. ábra). 2022. január 1-jével ezen kedvezmények jelentős részét hatályon kívül helyezték, de az alszámlák más alszámla szolgáltatásaira való felhasználása 2022. december 31-ig érvényesíthető, illetve több háztartás helyzetét könnyítette meg a február 1. és június 30. közötti időszakban a SZÉP kártyára utalt összeg élelmiszer célú felhasználása.

4. ábra: Nettó 10.000 Ft cafeteria juttatás bruttó keretösszegeinek alakulása, 2020-2022 (Ft)

Forrás: saját szerkesztés

A kiegészítő mellékletben értékelni kell a vállalkozó valós vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét, az eszközök és a források összetételét, a saját és idegen tőke tételeinek, a likviditás és a fizetőképesség, valamint a jövedelmezőség alakulását. Ezért a számviteli politika meghatározó elemeit és azok változását, és eredményre gyakorolt hatását a kiegészítő mellékletben külön be kell mutatni. A kiegészítő mellékletben a foglalkoztatottakkal kapcsolatos számviteli elszámolások részletezésére is törekedni kell. A létszámadatok, az állománycsoportokra bontott átlagbérek mellett a számszaki és a szöveges részletező információk elemei a cafeteria juttatások is. Ha a vállalkozó nem, vagy nem a valóságnak megfelelően értékeli, akkor a könyvvizsgáló az írásbeli könyvvizsgálói jelentésben köteles bemutatni az általa feltárt tényeket és megállapításokat, kitérve az előző üzleti évre, továbbá a beszámoló mérlegfordulónapja után bekövetkezett jelentősebb eseményekre és főleg hátrányos változásokra, az éves eredményt befolyásoló kedvezőtlen tényezőkre bemutatására.

Tanulmányunk által érintett területeket az 5. ábra foglalja össze.

Tevékenységek megváltozása	Likviditás fenntartása	Cafeteria módosításai
<ul style="list-style-type: none"> vállalkozás folytatásának elvét érintő kérdések alapítás, átszervezés költségeinek aktiválása eszközök átsorolása, hasznosítása amortizáció, hasznos élettartam módosítása létszám leépítés miatt céltartalékképzés 	<ul style="list-style-type: none"> felfüggesztett kamatok elszámolása lehetséges kötbér fizetési kötelezettségek megjelenése üzleti tervek módosítása hátrányos szerződésekből eredő céltartalékképzés devizás árfolyamvesztés időbeli elhatárolása 	<ul style="list-style-type: none"> béren kívüli juttatások ösztönzése megemelt rekreációs keretösszegekkel a SZÉP kártya alszámláinak magasabb összeghatárai szociális hozzájárulási adó mentesség az alszámlák szabad felhasználása 2022.06.30-ig élelmiszerre költhető, SZÉP kártyára utalt összegek

5. ábra: Világjárvány miatt fókuszba kerülő értékelési területek
 Forrás: saját szerkesztés

A világjárvány következménye lehet az is, hogy az előző évi és a tárgyévi beszámoló adatai nem összehasonlíthatóak, ebben az esetben ezt a kiegészítő mellékletben külön be kell mutatni.

Irodalomjegyzék

- [1] 76/2018. (IV. 20.) Korm. rendelet a Széchenyi Pihenő Kártya kibocsátásának és felhasználásának szabályairól, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1800076.kor>, letöltve: 2022.06.20.
- [2] 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében szükséges adózási könnyítésekről, <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2020&szam=82>, letöltve: 2022.06.20.
- [3] 225/2020. (V. 22.) Korm. rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében szükséges adózási könnyítésekről szóló 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet módosításáról, <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2020&szam=118>, letöltve: 2022.06.20.
- [4] [318/2021. (VI. 9.) Korm. rendelet A koronavírus-világjárványt követő a gazdaság újraindítását elősegítő adózási intézkedésekről, <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2021&szam=107>, letöltve: 2022.06.20.
- [5] 781/2021. (XII.24.) Kormányrendelet a Széchenyi Pihenőkártya felhasználásának veszélyhelyzetben történő eltérő alkalmazásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100781.KOR&dbnum=1>, letöltve: 2022.06.20.
- [6] 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500117.tv>, letöltve: 2022.06.20.
- [7] 2000. évi C. törvény a számvitelről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000100.tv>, letöltve: 2022.06.20.

Czene-Polgár Viktória*: Az óra körbe jár, de a forint marad – pénzügyi válságok és megoldási kísérletek 1892-től 1947-ig

Absztrakt

Az inflációról azt tartják, hogy a legkeservesebb adóteher, ugyanakkor a legszörnyűbb kényszer-megtakarítás. Ilyen pénzügyi válság a magyar társadalmat történetének évszázadai alatt többször is sújtotta, s az sem volt példa nélküli, hogy ennek hatására – többek között a fizetőeszközbe vetett bizalom megingása okán – pénzcseré történt. A tanulmány 19. század második felétől az 1940-es évek végéig tartó időszakot mutatja be, amelynek során három alkalommal is sor került új fizetőeszköz bevezetésére.

Kulcsszavak: *infláció, válság, korona, pengő, forint*

Abstract

Inflation and financial crisis have hit Hungarian society several times in the past centuries. It is also not unique that as a result of this, due to the wavering of confidence in the currency, currency exchange took place. The study presents the period from the second half of the 19th century to the end of the 1940s, when new currency was introduced three times.

Keywords: *inflation, crisis, means of payment*

Forintról koronára

„Alig van kérdés, mely a közviszonyokra lényegesebb befolyással lenne, mint a valuta- és pénzrendszer kérdése, és mely visszahatásában az állami és gazdasági életre oly növekedő fontossággal bírna, mint ez. Addig, míg a népek egymástól úgyszólván mereven elkülönített egézségeket képeztek, míg a nemzetközi érintkezést csak gyenge szálak fűzték össze, a valuta-viszonyok csak másodrendű jelentőséggel bírtak, mert visszahatásuk csak intern jelleggel bírt; ma azonban, midőn a világgazdaság domináló befolyása elől egy nép vagy állam sem képes magát elzárni; ma, midőn a nemzetközi érintkezések mind sűrűbbekké válnak s a pénz- és vagyonforgalomnak nem képesek gátat vetni az egyes államok határai, a rendezett valuta- és pénzviszonyok életfeltételt képeznek a nemzetközi küzdelemben s egész nemzetek vagyoni, sőt mondhatni politikai előhaladásának vagy inferioritásának kútforrásaivá válhatnak.” (1892. évi XVII. törvénycikk indokolása) E szavakkal javasolta Wekerle Sándor, a Szapáry Gyula vezette kormány pénzügyminisztere az új fizetőeszköz, a korona bevezetését, az arról rendelkező törvény indoklásakor. A koronát bevezető törvény elfogadása egy hosszabb folyamat eredménye, ugyanakkor egy reformkorszak kezdeti lépése volt.

A 19. század második felében a Habsburg Birodalomban az évszázadok óta fennálló ezüstpénzrendszer egyre mélyülő válságba került, szorosán kapcsolódva az osztrák államháztartás növekvő mértékű eladósodásával. Hiszen az 1848-as forradalmak, az 1853–1956 közötti Krími háború, az 1859. évi olasz-osztrák háború vagy az 1966. évi porosz-osztrák háború hadikiadásai jelentősen túlterhelték az államkasszát. A pénzügyi rendszer konszolidációja érdekében 1857. január 24-én az észak- és dél-német államok többsége, Liechtenstein valamint

* Dr. Czene-Polgár Viktória, PhD., tanársegéd, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék. ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8448-015X>, czene-polgar.viktoria@uni-nke.hu

az Osztrák Monarchia érmeegyezményt kötött – ez volt az ún. bécsi pénzszerződés –, életre hívva a Német Pénzszövetséget. A szövetségesek a pénzvisszonyokat továbbra is az ezüstvaluta alapján rendezték és pénzegységeik egymáshoz való viszonyát rögzítették. Valamint minden állam területén – korlátozott mennyiségben – verethettek Vereinstalereket, melyek egymás területén egyenlő értékben, törvényes fizetési eszközként voltak forgalomban. A Bécsi Szerződés megtiltotta továbbá, hogy 1859. január 1. után kényszerárfolyamú papírpénzt hozzanak forgalomba, vagyis az ezüstpénzrendszer stabilitása csak az államháztartás konszolidációja útján lett volna biztosítható. Az Osztrák Nemzeti Banknak 1858 végére sikerült ezüstfedezetét növelnie, de az átmeneti stabilitásnak az 1859. április 26-án kitört szárd-piemonti–francia–osztrák háború véget vetett. (Diószegi, 1994 valamint Kovács, 2005)

Miközben a Habsburg Monarchia az államháztartását kimerítő háborúit vívta, az európai pénzrendszerben radikális változások következtek be. A mind szélesebb külkereskedelmi kapcsolatok, az ipar fejlődése szükségessé, a 19. század közepén, Európán kívül feltárt jelentős arany mennyiség pedig több európai állam számára lehetővé tette egy, az ezüsthöz értékesebb alapokon nyugvó valutarendszer bevezetését. Az osztrák állam 1855-ben, majd a kiegyezést követően, 1867-ben is tett erre kísérletet, de ezek rendre meghiúsultak – bár 1870-től vertek arany 4 és 8 forintosokat is. (Kovács, 2005) S habár a az Osztrák-Magyar Monarchiában törvényileg az ezüstvaluta volt hatályban, de a magánforgalomban az ezüstforintot nem fogadták el, az gyakorlatilag visszaáramlott a jegybankhoz, s ezen kényszerforgalom hatására a papírpénzek váltak dominánssá. A teljes pénzkészlet 1891 végén 911.596.605,81 forintra volt tehető, amelynek 64,5 %-a volt papírpénz (bank- és államjegy) de tényleges fizetési eszközként szinte kizárólag a papírpénzt használták. (Fellner, 1911) A Monarchiában gyakorlatilag háromféle pénzforgalmi eszköz létezett – a váltópénzen túl –; az osztrák ezüstforint, mint törvényes pénzegység, a Szabadalmazott Osztrák Nemzeti Bank –1878-tól Osztrák-Magyar Bank –¹ által kibocsájtott bankjegyek és az államjegyek. Mindez jelentősen nehezítette a kereskedelmet. A rendezetlenségnek a valutarendezésre vonatkozó négy jogszabály (az 1892. évi XVII–XX. törvények) vetettek véget.

Az, hogy a Monarchia nem rendelkezett aranyalapú valutával, bizonytalanná tette a külföldre irányuló ipari, mezőgazdasági, vagy tőkeügyleteit is. Emiatt elkerülhetetlenné vált az osztrák–magyar pénzrendszer stabilizálása és az európai államok pénzrendszereihez történő igazítása. A valutaszabályozás szükségességét már a vám- és kereskedelmi szövetség meghosszabbítására vonatkozó 1887. évi XXIV. tc. is kifejezte, kimondva, hogy a két kormánynak bizottságot kell létrehoznia azért, hogy előkészítő intézkedéseket tegyen, „amelyek arra nézve szükségesek, hogy a kedvező pénzügyi helyzet beálltával a Monarchiában a készfizetés helyreállítása lehetővé váljék.” (Görög Staub–Patai, 2011) Mindez az osztrákénál sokkal inkább nyitott – vagyis a külgazdasági kapcsolatokra szoruló – magyar gazdaság számára volt igazán sürgető, éppen ezért vetette az aranyvalutára történő átállás gondolatát Wekerle Sándor, 1891-ben. (Kovács, 2005)

A magyar pénzügyminiszter 1891. január 15-én tartott minisztertanácsi ülésen terjesztette elő memorandumát a valutarendezés kérdéséről, hogy a minisztertanács hozzájárulása után, elnyerve a király beleegyezését, az 1887. évi költségvetésről szóló törvényre hivatkozva egy létrehozott bizottságot hozzon létre, amely megtárgyalta és elfogadta az általa előterjesztett irányelveket. Ezt követően, 1892. május 14-én a törvényjavaslatok a képviselőház elé kerültek. (Görög Staub–Patai, 2011)

Az 1892. évi XVII. tc. értelmében az addigi ausztriai ezüstérték helyébe az aranyérték lépett, amelynek számítási egysége a korona lett. A törvény szerint a forgalomban lévő pénzmennyiség legalább 40%-át nemesfémekkel és értékálló devizákkal kellett fedezni. A korona fémpénzei így

¹ Az Osztrák-Magyar Bank egyszerre volt jegybank és kereskedelmi bank, hiszen a feladatai közé tartozott a Monarchia pénzforgalmának szabályozása éppúgy, mint az ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi hitelezés. (Balogh, 2007.)

a nikkell és bronz mellett, aranyból és ezüsből is verettek. A valutareform kiindulópontja az osztrák értékű forint és az aranyforint relációja lett: 1 aranyforint 1,19 osztrák ezüstforintot és 2,38 koronát ért. Az 1892. évi XVII. tc. 23. §-a kimondta azt is, hogy „*A koronaértékben való közkötelező számitás behozatalát, kapcsolatban ezzel az általános érmeforgalom viszonyait és az új értéknek a jogviszonyokra való alkalmazását, a jelen törvény alapján forgalomban meghagyott ausztriai értékű ezüst forintosokra, s az államjegyek bevonására, a papírpénzforgalom rendezésére, valamint a készletek felvételére vonatkozó intézkedéseket külön törvények fogják szabályozni.*” (1892. évi XVII. tc.) Ezen hivatkozott külön törvény 1900. január 1-től kezdve a koronát tette meg egyedüli és kizárólagos törvényes fizetőeszköznek. (1899. évi XXXVI. tc.) Az osztrák értékű forintról a koronára történő átállás folyamata 1910-ben zárult le az ezüst egy forintos kivételével – ami 1927-ig maradt forgalomban. (Botos, 1997)

Az új valuta bevezetését követő legfőbb feladat a fedezetlen államjegyek forgalomból történő kivonása és arannyal történő helyettesítése lett,² amihez elengedhetetlenül szükségessé vált a megfelelő aranyfedezet előteremtése. A magyar aranybányászat a világ aranykitermeléséhez képest elenyésző volt, így az ország vagy az áruexport ellenértékeként, vagy értékpapír-kibocsátás útján biztosíthatta az aranykészletet. (Kovács, 2005) Az Osztrák–Magyar Banknak sikerült is jelentős mennyiségben érckészletet felhalmoznia: 1903 végén a bankjegyforgalom 82,5%-a, 1904-ben 86%-a, 1905-ben 77,1 %-a, 1906-ban 73,3%-a, 1907-ben 71%-a, 1908-ban 72,6%-a volt arannyal fedezve, 1909. december 31-én az érckészlet 1.713.018.595 koronára rügött, ami a bankjegyforgalom 78,2%-a volt. (Fellner, 1911)

A Wekerle Sándor által véghezvitt reformok stabilizálták az államháztartást, s a megteremtett pénzügyi egyensúly a világháború kitöréséig megmaradt, egyaránt szolgálva a közgazdasági, szociális és kulturális célok megvalósítását. (Görög Staub–Patai, 2011)

Koronáról pengőre

1914. július 28-án kitört az első világháború. A hadműveletek megkezdésével párhuzamosan a legfontosabb élelmiszerek és iparcikkek árai nőni kezdtek, a lakosság felvásárlásba kezdett, kereskedők és termelők ugyanakkor az árut visszatartva igyekeztek készleteket felhalmozni azokból a terményekből és termékekből, amelyeknél hiányra lehetett számítani. A felvásárlási lázzal párhuzamosan eltűntek az arany és ezüst fémpénzek, majd a nikkell- és bronzfillérek, végül az 1916-tól vert vasból vert érmék is. Az Osztrák–Magyar Bank a fémtartalmú fizetőeszközök eltűnését 1914. augusztus 16-án a kétkoronás, majd 1916. december 21-én az egykoronás bankjegyek forgalomba hozatalával kívánta enyhíteni. Ezáltal megkezdődött az arany- és a papírkorona árfolyamának a különválása. (Botos, 2015) A forgalomban lévő pénz mennyisége a háborús évek során több mint 13-szorosára nőtt, (Botos, 1997) a bankjegyek értéke pedig gyors ütemben csökkent. A háborús kiadásokat a birodalom mindkét felében a jegybank igénybevitelével és a hadikölcsönök kibocsátásával kívánták fedezni, aminek egyenes következménye volt az infláció növekedése. (Szávai, 2010) A papírkorona értékét 1917 elején ugyan növelték a IV. Károly békekezdeményezéseihez fűződő várakozások, 1918 októberében pedig a háború befejezésének és egy igazságos békekötés várható közelsége, (Botos, 2015) de inflációs nyomást az elkövetkező politikai események a legkevésbé sem állíthatták meg.

1918 végére az Osztrák–Magyar Monarchia katonailag és gazdaságilag is kimerült, a háború Magyarország két és fél békeévnnyi nemzeti összjövendelmét emésztette fel. (Szávai, 2010.) Az elkövetkező években az államháztartás évről évre nagy deficitet mutatott – 1920–21-ben 47,9%, 1921–22-ben 24,1%, 1922–23-ban 21%, 1923–24-ben 34,4% volt –, (Tények Könyve, 1989) és az inflációs folyamat is erőre kapott: a tanácsköztársaság, majd a sorozatos kormányváltozások hatására a korona értéke korábban nem tapasztalt módon zuhanni kezdett. 1918 októberében

² Mintegy 312 millió ezüstforint értékű államjegy fedezetét kellett volna biztosítani.

100 korona 42 svájci frankot ért, 1919 márciusában 22 frank 5 centime-ot, 1919 augusztusára már csak alig több mint 11 frankot. (Botos, 2015) Mind nagyobb címletű bankjegyek kerültek forgalomba, 1923-ban kiadták az 1 millió koronás papírpénzt is. A stabilizáció égető szükségszerűséggé vált. Mindezt egy olyan országban kellett megvalósítani, amely nemcsak területe kétharmadát, lakossága 60%-át, de gazdasági kapcsolatai java részét is elveszítette.

A szanálási terv irányítását 1919. szeptember 19-től Korányi Frigyes báró, a Friedrich-kormány pénzügyminisztere vállalta magára. Legfőbb feladatának a pénzügyi káosz felszámolását – így többek között a bankjegy- és váltópénzhiány megszüntetését, a Monarchiától örökölt bankjegyalomány felülbélyegzését³ –, a stabil fizetőeszköz megteremtését tartotta. Ennek érdekében kölcsön felvételére és a jóvátétel-fizetési kötelezettség halasztására volt szükség. A felülbélyegzés hírére a korona értéke átmenetileg javult, de 1920 augusztusától ismét jelentősen csökkent, s 1920 decemberében 100 korona már csak egy frank 29 centime-ot ért. (Botos, 2015) Korányit 1920. december 16-án Hegedűs Lóránt váltotta a pénzügyi tárca élén, aki kizárólag belső erőforrásokra – adókra és az egyes vagyontípusok 5–20%-os vagyondézmájára – támaszkodó, külső hiteleket mellőző stabilizációs programot látott megvalósíthatónak, s ezen elképzelése kezdetben Bethlen István miniszterelnök támogatását is elnyerte, aki szerint Magyarország „sorsa jobbrafordulását nem idegen segítségtől, hanem saját szorgalmától és önfeláldozó munkájától várja.” (Romsics 1991) Hegedűs, a miniszterségének egy éve alatt – az infláció megszüntetése, a pénzügyi egyensúly helyreállítása, önálló magyar valuta megteremtése érdekében – szigorú takarékoskodási intézkedésekről döntött. Elrendelte a kereskedelmi bankok kötelező kamatemelését, lebonyolította a vagyonváltságot, és bevezette az általános forgalmi adót. 1921 tavaszán 2500 millió korona papírpénzt és postatakarékpénztári jegyet vont ki a forgalomból, ezzel teremtve mesterségesen pénzsűkét. (Botos, 2015) Az intézkedések hatására a korona értéke ismét nőni kezdett, és 1921 nyaráig úgy tűnt, hogy az önerőre építő stabilizáció sikeres lesz. Azonban a vagyonváltságtól remélt 30 milliárd koronát a nemzetgyűlés már a törvények elfogadása során 11-12 milliárdra faragta. Az elszakított területekről menekülőket letelepítése, a felduzzasztott köztisztviselői állomány fizetése, a katonai tárca igényei mind a kiadásokat növelték. (Romsics 1991) Az erősödő pénz ráadásul együtt járt az export drágulásával, a kiviteli lehetőségek szűkülésével. Az élelmiszerárak mérséklődése a mezőgazdálkodókat állította szembe a stabilizációs kísérlettel, míg a készpénz hiánya a mindennapi fizetési forgalomban okozott komoly gondokat. A növekvő elégedetlenség pedig tervei részbeni feladására, majd lemondásra készítette a pénzügyminisztert. (Botos, 2015) Az infláció pedig ismét erőre kapott.

A koronaérték devalválódásának egyik legkorábbi külső megnyilvánulása az érc fizetési eszközök teljes eltűnése volt. Az Osztrák-Magyar Bank jegykibocsátó szabadalmának megszüntével és az államjegyek kibocsátásával az egykor teljes értékű korona eltűnt a pénzforgalomból eltűnt. Az 1921 májusában kiadott, a pénzforgalom ideiglenes szabályozásáról szóló törvény már arról is rendelkezett, hogy a koronaértékben kirótt fizetési kötelezettségek – hacsak az ércben való teljesítés nincs kifejezetten megállapítva –, névértéken számított államjegyekben is teljesíthetőek. (1921. évi XIV. törvénycikk 4. §.). Az államjegyek értékének egyre fokozódó elértéktelenedése viszont a koronaértéket névlegessé tette. Az országos érték

³ A bankjegyek nosztrifikációját az *Osztrák–Magyar Bank által kibocsátott bankjegyek felülbélyegzéséről* szóló 1920. évi 1700. M. E. sz. rendelet szabályozta, előírva, hogy az érintett bankjegyek magyar felbélyegzés nélkül 1920. március 18-tól (a rendelet kihirdetésének napjától) megszűnnek törvényes fizetőeszközök lenni. Ettől a naptól kezdve bankok és közpénztárak felbélyegzés nélkül nem hozhatták forgalomba a bankjegyeket, március 28-tól pedig senki sem adhatta vagy fogadhatta el ezeket fizetési eszközül. A határidőt később, a felülbélyegzés technikai gondjai miatt 1920. április 11-ig meghosszabbították.

változó méghozzá romló értékű papírvaluta lett, amelynek a múlttal az elnevezésen kívül semmiféle kapcsolata nem volt többé. (1925. évi XXXV. tc.)

A pénzügyi stabilitás érdekében tett következő kísérletcsomag Kállay Tibor nevéhez fűződik, aki 1921. december 3. és 1924. február 20. között vezette a pénzügyi tárcát. Ezen idő alatt adóreformot hajtott végre, elfogadtatta a közszolgálatban álló tisztviselők és alkalmazottak létszámát 20%-kal csökkentő törvényt és külföldi kölcsön felvételén alapuló szanálási tervet dolgozott ki, amelyet 1923. december 20-án a Népszövetség pénzügyi bizottsága is elfogadott,⁴ megnyitva az utat az infláció lefékezése előtt. (Romsics, 1991) Azonban ezen lefékeződést 13 hónapnyi hiperinflációs szakasz előzte meg, 1923 márciusa és 1924 márciusa között, amikor is a költségvetési hiány az előző pénzügyi évhez képest 27,38-szoros volt: az 1923-1924-es pénzügyi év költségvetése 1.113.360,7 millió korona hiánnyal zárult. A lakosság pedig 1923 júliusában megismerkedhetett az 50 ezer, 1924 februárjában pedig a 100 ezer koronással. Az 1914. július 31-ei névértékű 1000 koronás bankjegy 1924. március 31-én alig 6,89 fillért ért. (Botos, 2015)

Az infláció megfékezése érdekében 1924 februárjában két pénzügyminisztériumi rendelettel bevezették, majd májusban törvénnyel is megerősítették az elszámolási értéként funkcionáló takarékkoronát. (1924. évi X. tc.) 1924 áprilisában a magyar törvényhozás törvénybe iktatta a pénzügyi szanálás programját, valamint az ezt kiegészítő I. és II. számú jegyzőkönyveket. Az I. számú jegyzőkönyv politikai természetű volt, amelyben az azt aláíró államok (Anglia, Franciaország, Olaszország, Csehszlovákia, a Délszláv királyság és Románia) garantálták Magyarország szuverenitásának és területi épségének tiszteletben tartását, Magyarország pedig a trianoni békeszerződés lojális végrehajtását. A II. számú jegyzőkönyv tartalmazta a szanálás részletes programját, megállapítva az annak ellenőrzésére és szükség szerinti irányítására delegált főbiztos – a posztot 1924. május 1-től Jeremiah Smith bostoni pénzügyi szakértő töltötte be – működési körét is, aki amellet, hogy ellenőrizte a magyar költségvetést és megvétőzhatta a program végrehajtását veszélyeztető kiadásokat, új adókat is bevezethetett. (Schlett, 2020) 1924. április 18-án ugyancsak törvényben hatalmazták fel a kormányt egy 800 000 millió koronás belső hitel felvételére, 5%-os kamattal. (1924. évi VI. tc.) A stabilizációs folyamat jelentős állomása volt továbbá az önálló jegybank, a Magyar Nemzeti Bank létrehozása, amely 1924. június 24-én kezdte meg működését. (1924. évi V. tc.) Mindezen intézkedéseken felül csökkentették az állami alkalmazottak létszámát, megemelték az adókat, így összességében a kormány egyensúlyba hozta a központi költségvetést. Az infláció 1924 végére, 1925 elejére megállt, az árak pedig – ha kis mértékben is –, csökkenni kezdtek. (Botos, 2015)

Az 1920-22-es restriktív intézkedések – mint a vagyonváltság, az adóemelések, az elbocsátások és fizetésescsökkentések – megalapozták a költségvetési egyensúly helyreállítását. A nagy összegű külföldi kölcsön felvétele 1924-ben segített betömni a további költségvetési réseket. (Romsics, 2017) A szanálás erélyes végrehajtása előre nem várt eredménnyel zárult: 1924/25-ös költségvetés már nem hiánnyal zárult, hanem 90,3 millió aranykorona bevételi többletet is eredményezett. (Schlett, 2020) A koronába vetett bizalom azonban addigra olyannyira megingott, hogy a kormány 1925-ben fizetőeszköz megváltoztatása mellett döntött, ezzel mintegy véglegesen szakítva a Monarchia pénzrendszerével. (Botos, 2015) November 21-én hirdették ki azt a törvényt, amelynek rendelkezése szerint a „*koronában való kötelező számítás helyébe a 1927. évi január hó 1-től a pengőértékben való kötelező számítás*” lépett. (1925. évi XXXV. tc. 17. §.)

⁴ A 250 millió aranykoronában meghatározott nemzetközi kölcsönt a kormány a kiadásainak a fedezésére, a gazdaság szanálására fordíthatta.

Pengőről forintra

A második világháborút követően az állami költségvetés bevételeinek apadása és az ellátási gondok mellett jelentős terhet jelentett a növekvő mértékű infláció. Az inflációs folyamat előszele már az 1930-as években megmutatkozott. 1938-ban a kormány meghirdette a fegyverkezés gyorsítását célzó győri programot, amely öt év alatt egymilliárd pengőt irányzott elő a hadsereg fejlesztésére, mindezt két részre bontva: 600 millió pengőt közvetlenül a hadsereg felfegyverzésére, míg 400 milliót stratégiai jellegű infrastrukturális beruházásokra – többek között a MÁV és a hajózás fejlesztésére, útépitésre, a csepeli szabad kikötő építésére, a Posta- és távírdahálózat bővítésére, vízszabályozásra, a mezőgazdaság fejlesztésére. (Gulyás–Szávai, 2021) Az összeg nagyságát mutatja, hogy a harmincas években az egész magyar gazdaság tőkefelhalmozása nem haladta meg az évi 180 millió pengőt. Ennek ellenére évi 200 millió pengős – tisztán állami eszközökből származó – beruházással számoltak. Éppen ezért 1938-ban módosították a jegybanktörvényt, lehetővé téve, hogy a jegybank fedezetlen hitelt bocsásson a kormány rendelkezésére. 1939-ig a pengő az eredeti 1927. évi értékének már kb. 35%-át elvesztette. (Majoros, 2003) A háború évei alatt az infláció fokozódott⁵ – amelynek fő oka az volt, hogy háborús gazdálkodás pénzszükségletét 1941-től növekvő mértékben, 1944 márciusától pedig szinte kizárólag fedezetlen jegy kibocsátással igyekeztek biztosítani. (Tomka, 2000) A bankjegyforgalmat tovább növelték a Németországnak ellenszolgáltatás nélkül teljesített export és más szolgáltatások. 1942. december 21-én Magyarország márkakövetelése 540 millió volt, 1943 decemberében ez az összeg 978 millió birodalmi márkára nőtt, az 1944. március 19-én történt német megszállást követően keletkezett német adósság pedig 2918 millió pengőt tett ki, ami a bankjegyforgalom ugyanerre az időre eső szaporulatának körülbelül a 40 százaléka volt. (Schlett, 2015) Az inflációt fokozta, hogy a Vörös Hadsereg 1944–1945-ben mintegy ötmilliárd pengő értékű pénzt bocsátott ki Magyarországon, amelyet a kormány köteles volt ellenszolgáltatás nélkül beváltani, egészen bankjegyek 1946 februárjában történt bevonásáig.

A hitelpiac gyakorlatilag megszűnt, a bankok a túlélésükért küzdöttek, így valós hitelezési tevékenységet sem tudtak folytatni. Források és exportlehetőségek hiányában érdemi importról sem lehetett szó, az Ideiglenes Nemzeti Kormány nem jutott bevételekhez. Azonban az állam külföldi adóssága, a külföldi valutában és pengőben fizetendő tartozások összege egyre nőtt: az állami költségvetés kiadásainak összege tízszerese volt a bevételeknek. Emiatt a Nemzeti Bank – kormányutasításra – fedezetlen kölcsönökkel pótolta a költségvetési hiányt. 1945 végére a bankjegyforgalom túlnyomó részét az ezen célból kibocsátott bankjegyek adták, ami tovább generálta az inflációt. Mindeközben páratlan méretű versenyfutás kezdődött az árak és a bérek között. 1945 júliusában még napi egy százalék volt az átlagos áremelkedés, októberben 18 százalék lett. 1946 májusától – a napi 1012 százalékos áremelkedéssel – elszabadult a pokol. Július negyedik hetében 158.486 százalékos áremelkedést mutatott a napi index. Az utcákat papírtenger borította. (Schlett, 2015) 1946 nyarára a pengő elértéktelenedése már annyira felgyorsult, hogy naponta fizették a munkabért, amelyet mindenki igyekezett azonnal adópengőbe, dollárba fektetni, illetve levásárolni, mert másnap már új, még magasabb címletű pénz került a forgalomba.

Az inflációs folyamat megfékezésére – a pengő forgalomban lévő bankjegymennyiségének csökkentésére – irányuló kísérletek már 1945 őszén. Javaslatok születtek például a hitelpengő, a munkapengő, vagy az áruértékkel bíró takarékfórint bevezetésére vonatkozóan, amelyeket pár hét alatt el is vetettek. 1945. október 17-én megjelent a 7160/1945. M.E. számú rendelet, amely kimondta, hogy minden külföldi fizetési eszközt, értékpapírt, követelést, nemesfémeket az MNB-

⁵ 1940 és 1944 között a létfenntartási költségek évről évre gyorsuló ütemben emelkedtek, 1944-re közel megkétszereződtek. (Marton, 2012)

nek be kell jelenteni. (Botos, 2016) December 19-én, a 12.000/1945. M. E. számú rendelettel bevezették a lebélyegzés módszerét alkalmazó bankjegydézmát.⁶ Az állam pedig – a jelentős pénzkivonásból származó haszon mellett – a bélyegekből is bevételre tett szert, így úgy tűnt, fellélegezhet. A megkönnyebbülés átmeneti volt – 11 napig tartott. (Varga, 1964) Hiszen a béreket nem igazították ki a módszernek megfelelően, így a jövedelmek magasabbak lettek, mint amekkora árufedezet a rendelkezésre állt. Emiatt emelni kellett az árakat, amely lépés magával hozta az újbóli béremelési követeléseket. Az így kialakult bér-ár spirál tovább fokozta az inflációt – 1946 júliusában a ténylegesen forgalomban lévő adópengőben számítva átlagosan napi 32%-os volt, a legnagyobb áremelkedés napján (július 25-26.) 227% körül volt az árak valós emelkedése. (Danyi, 1946)

Jóllehet 1945 végén a koalíciós kormány meghirdette a gazdaság konszolidációjának szükségességét, s ennek keretében az új, stabil, értékálló hazai valuta megteremtését, de az inflációs folyamatot nem tudták lassítani. 1946-ra a pengő teljesen elértéktelenedett, a munkabéreknek nem volt vásárlóereje, a lakosság minden pénzét elveszítette. A helyzetet átmenetileg javította az adópengő 1946. január 1-jén történt bevezetése, (11.600/1945. M. E. sz. rendelet) ami eredetileg mintegy elszámolási egységként, a közadók, közüzemi díjak és egyéb szolgáltatások adópengőben kivetett ellenértékének lerovására szolgált –, (5.970/1946. M. E. sz. rendelet) ám gyakorlatilag pénzként funkcionált. Értékét a pengőhöz viszonyítva állapították meg.⁷ (Majoros, 2003) Az aktuális arányszámot a Pénzügyminisztérium a Magyar Közlöny 1946. január 5-én megjelenő számában tette közzé, inentől a Magyar Gazdaságkutató Intézet az indexszámot naponta megjelentette. Például 196. március 1-jén 1 adópengő 10, június 1-jén 160.000, július 1-jén 7.500.000.000 pengőt ért. (Marton, 2012) Június 24-től kötelezővé tették a bérek és a nyugdíjak adópengőben történő kifizetését, (51/1946. G. F. sz. rendelet) de beszkárt és HÉV⁸ jegyeket is lehetett adópengőért vásárolni. Ezen a ponton már a Nemzeti Bank vezetősége is tiltakozott, arra hivatkozva, hogy az adójegyek a fizetőeszköz szerepét betöltve sértik a jegybank bankjegyek kibocsátására vonatkozó kizárólagos jogát. Mindezek ellenére a Pénzügyminisztérium július 8-án rendeletben tette törvényes fizetőeszközzé a pengő helyett az adópengőt. (2.240/1946. P.M. sz. rendelet) A készpénzfogalomba való kerülés egyben az adópengő végét is jelentette: július végére teljesen elértéktelenedett. *„1946 júliusának második felében a forgalomban lévő bankjegyek összértéke már csupán kb. 600.000 dollárnak felelt meg.”* (Tomka, 2000)

A válságkezelés újabb lépéseként hirdették ki az 5.600/1946. M. E. számú rendelet, amely az adópengőben kivetett közadók lerovásának megkönnyítése céljából 1946. június 1-jei hatállyal elrendelte, hogy az adókat a pengő helyett adójegyben fizessék meg az állampolgárok. Az adójegy eszerint egy kéthavi lejáratra szóló utalvány volt, amelynek előállítására és forgalomba

⁶ A rendelet kimondta, hogy az 1000, 10.000 és 100.000 pengős bankjegyek csak akkor érvényesek, ha tulajdonosaik értékük 75%-át befizették a költségvetésbe, és ennek tényét a papírpénzen bélyeggel jelölték. Vagyis, a gyakorlatban, ha valakinek volt négy darab, egyenként ezer pengő névértékű bankjegye, háromért bélyeget kellett vennie, amit a negyedikre ragaszthatott; így négyezerből ezer pengője maradt.

⁷ Az adópengő – majd a nem sokkal később bevezetett adójegy – nem határozható meg pénzként, bankjegyként; nem is a Magyar Nemzeti Bank hozta forgalomba, hanem a Pénzügyminisztérium. Egy adópengő – a bevezetésekor – egy pengő értéknek felelt meg. Az „árfolyamor” a Varga István közgazdász által 1928-ban alapított Magyar Gazdaságkutató Intézet határozta meg, értékét a kiskereskedelmi árindexhez kötötték.

⁸ Beszkárt, vagyis Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság (BSZKRT), valamint helyiérdekű vasút (HÉV)

hozatala iránt a pénzügyminiszter intézkedett.⁹ Jóllehet ez az utalvány is adóztatási céllal került forgalomba, de rövidesen a közüzemi számlák is kiegyenlíthetőek lettek vele.

A gazdasági stabilizáció előkészítése alapvetően három területen folyt. Egyrészt a megfelelő árukészletek felhalmozása, például a beszolgáltatás szigorításával, a jegyrendszer bevezetésével, másrészt az államháztartás egyensúlyának megteremtése (az új pénz aranyfedezetének biztosítása) a Magyar Nemzeti Bank nyilasok által nyugatra hurcolt huszonnyolc tonnányi aranykészletének visszaszolgáltatása révén, amit az amerikai fél 1946. augusztus 2-án adott át a magyar államnak. (Magyar Országos Tudósító, 1947) Harmadrészt az új ár és bérrendszer bevezetése (az agráröllő szélesre nyitása), a háború előtti bérszínvonal 50 %-os megállapítása során. (Föglein, 2005)

Ugyancsak a stabilizáció egyik elvárt előzményeként indultak meg háború utáni első költségvetés előkészítő munkálatai 1946 májusában,¹⁰ az új állami költségvetés pedig 1946. augusztus 1-től 1947. július 31-ig terjedő egy évi időtartamra szól, megváltoztatva az 1897 óta fennálló gyakorlatot, miszerint a naptári és a költségvetési év egybeestek. (1897. évi XX. tc.)

A pengő 1946 nyarára elveszítette pénzfunkcióját, és kiszorult a fizetési forgalomból. Emiatt a stabilizációt annak ellenér meg kellett kísérelni, hogy a forgalom egyensúlyához szükséges árualapoknak csak a fele állt rendelkezésre. (Honvári, 2021) A hiperinflációt az 1946. augusztus 1-jén bevezetett forint zárta le. Az átváltási árfolyam szerint egy forint egyenlő volt 200 millió adópengővel, értéke továbbá 0,0757575 g szízarany, ¹¹ 1 USA dollár pedig 11,74 Ft-nak felelt meg. Az átmenetet biztosító adópengő pár hónapig váltópénzként még forgalomban maradt. Az új pénzrendszer nem vált konvertibilissé, az árrendszer a világpiactól elszakadt, s ez a Szovjetunió dominanciáját erősítette. A bérkategóriákat szűkítették, a létfenntartási javak áremelkedését pedig a munkásosztálynak kedvezve, differenciáltan kompenzálták. Összességében a reálbérszintet az 1938. évi szint 50%-a körül kívánták megállapítani. (Csató, 2019) Az új rendszer működését csak a szigorú, az egész gazdaságra kiterjedő ellenőrzés szavatolhatta, ami valójában az államosítások előkészítését is szolgálta. (Föglein, 2005)

A hitelélet hagyományos formái a stabilizációt követően sem éledtek fel, mivel szigorú restriktív, hitelkorlátozó politika lépett életbe. Az állami finanszírozási politika – a magánvállalkozók igényeit erőteljesen háttérbe szorítva – arra törekedett, hogy „*a gazdasági életben levő szabad, spekulációra alkalmas tőkéket, arany-, valutakészleteket és árutartalékokat a termelésbe és a forgalomba vonják be*”. (Ausch, 1958) A hitelkeret elosztását szigorúan ellenőrizték: az igényeket a Gazdasági Főtanács felügyelte, a bankok az egyenként 20.000 forintot meghaladó összegű hiteleket csupán egy állami bizottság jóváhagyásával nyújthatták be, amelynek elnöke az Anyag- és Árhivatal elnöke – 1946 júniusától 1948 januárjáig a kisgazda Varga István – volt. (Majoros, 2003)

A visszaszolgáltatott aranykészlet az új pénz útjára indításának szükséges feltétele volt, de ahhoz nem elegendő, hogy a stabilizációt hosszú távon fenn tartsa. Ehhez egyéb gazdaságpolitikai intézkedések kellettek, amelyeket a hatalmat fokozatosan megszerző kommunista párt politikai elképzeléseinek mentén hoztak meg. Ahogy Révai József az 1947/1948. évi költségvetés

⁹ A mindössze két hónapra szóló kiadványozás oka az volt, hogy a pénzreform felállításáért felelős Szanálási Bizottság felállítását követően, május 23-án megjelent az a kormányközlemény, amely augusztus 1-re bejelentette a forint bevezetését.

¹⁰ Az utolsó háborús évben, 1945-ben nem készült költségvetés, a kormány az államháztartást az 1945. évben viselendő közterhekről és fedezendő kiadásokról szóló 1945. évi X. tc-ben kapott felhatalmazás alapján vitte. Minthogy az egyre növekvő állami kiadásokat túlnyomórészt bankjegyszaporítással fedezték, ezáltal oly mértékűvé fokozva az inflációt, amely az 1946. évre is lehetetlenné tette az állami költségvetés összeállítását. Ezért az államháztartás vitelére az 1946. évben is költségvetési törvény nélkül folyt, illetőleg az 1946. november 14-én kihirdetett, az államháztartásnak az 1946. évi január hó 1. napjától az 1946. évi október hó 31. napjáig terjedő viteléről szóló 1946. évi XVII. törvény, valamint az 1946:XVII. törvénycikkkel az államháztartás vitelére adott felhatalmazás meghosszabbításáról szóló 1946. évi XXVII. tc. által adott felhatalmazáson alapult.

¹¹ 1 kg szízaranya 13.210 Ft volt.

vitájában megfogalmazta: „*A gazdasági stabilizáció politikai stabilizáció nélkül fából vaskariká.*” (Mód, 1947)

1946. augusztus 1-től kezdve központosították, vagyis hatóságilag állapították meg az árakat és a béreket. Az erőltetett menetű, a beruházások feszített ütemű növelésén alapuló gazdaságfejlesztési koncepció, valamint a nemzetközi kötelezettségvállalásokra fordítandó kiadások eleve kizárták, hogy mindezzel párhuzamosan a fogyasztás, így az életszínvonal is emelkedjen, ráadásul az újonnan bevezetett gazdaságpolitika egyik alapvetése volt, hogy a lakosság életszínvonalának jelentős csökkentéséből kell forrást teremteni a fejlesztési célokhoz. Jóllehet az infláció kezelhető volt, de az új pénz bevezetése után – az államháztartási valamint áruhiány miatt – az árak azonnal emelkedni kezdtek; 1948 közepén az átlagos élelmiszerárak 60 százalékkal meghaladták az 1946 augusztusi mértéket. Ugyanakkor az alapvető élelmiszerekből való ellátás érdekében 1946. augusztus 1-től jegyrendszert vezettek be, ami 1949 augusztus végéig volt érvényben. (Marton, 2012)

Irodalomjegyzék

- [1] Ausch, S. (1958). *Az 1945–1946. évi infláció és stabilizáció.* Budapest, Kossuth Kiadó.
- [2] Balogh, J. (2007). Közös érdekű ügyek a dualizmus rendszerében. *Jogtörténeti Szemle* 2007/3. 2–8.
- [3] Botos, J. (1997). Bankvilág, pénzvilág. In Kollega Tarsoly István, *Magyarország a XX. században, II. kötet.* (pp. 655–670.) Szekszárd, Babits Kiadó.
- [4] Botos, J. (2015). A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. *Múltunk* 2015/3. 70–138.
- [5] Botos, J. (2015). A pengő megsemmisülése, a forint születése, 1938–1946. *Múltunk*, 2016/1. 160–206.
- [6] Csató, K. (2019). *Az akadémiai közgazdasági gondolkodás formálódása a politika „bordásfalán”. Időutazás az övenes és a hosszantartó hatvanas évekre.* Budapest, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 2019.
- [7] Danyi, P. (1946). 1946. júliusi infláció statisztikája. Letöltés dátuma: 2022. 07. 02., forrás: <https://artortenet.hu/hiperinflacio-5-resz-1946-julius-hiperinflacio-a-negyzetten-vilagcsucsot-dontunk/>
- [8] Diószegi, I. (1994). *A hatalmi politika másfél évszázada.* Budapest, História–MTA Történettudományi Intézete.
- [9] Fellner, F. (1911). *A valuta rendezése Magyarországon. Különös tekintettel a készpénzfizetések megkezdésére.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata.
- [10] Föglein, G. (2005). Jog és politika Magyarországon 1944–1949. *Jogtörténeti Szemle*, 2005/4. szám. 1–10.
- [11] Görög Staub, K. – Patai, G. (2011). *Wekerle Sándor.* Budapest, Helikon Kiadó.
- [12] Gulyás, L. – Szávai, F. (2021) [A győri program egyik kulcseleme: a csepeli repülőgépgyártás.](#) In Gulyás, L. – Miklós, P. – Tóth, M. – Zeman, F. *A Horthy-korszakról az értékkerető történetírás jegyében.* (pp. 149–166). Szeged, Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására.
- [13] Honvári, J. (2021) Az adó mint a politika kényszerítő eszköze a Rákosi-rendszer első éveiben (1948–1953) In Germuska, P. – Ö. Kovács, J. *Adózás és adóelkerülés Magyarországon a 15–20. században.* (pp. 275–300). Budapest, Magyar Kormánytisztviselői Kar – Magyar Nemzeti Levéltár.
- [14] Kovács, Gy. (2005) „Globalizációs” kihívások és a magyar pénztörténet. In Botos, K. *Pénzügyek és globalizáció.* (pp. 107–137). Szeged, SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress.

- [15]Majoros, K. (2003) *A múlt század jeles magyar közgazdásza: Varga István*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont. Letöltés dátuma: 2022. 06. 02., forrás: <http://docplayer.hu/9010881-A-mult-szazad-jeles-magyar-kozgasdasza-varga-istvan-1897-1962.html>
- [16]Marton, Á. (2012) Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a II. világháború után (1945–1968). *Statisztikai Szemle*, 2012/5. szám. 373–393.
- [17]Mód, A. (1947). A költségvetési vita mérlege. *Társadalmi Szemle*, 1947/4. szám. 255–266.
- [18]Romsics, I. (1991). *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, Magyarországi Kutató Intézet.
- [19]Romsics, I. (2017). *Magyarország története*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- [20]Schlett, A. (2015). *A magyar tanulópénz – Hiperinfláció és stabilizáció Magyarországon 1945–46-ban*. (kézirat)
- [21]Schlett, A. (2020). „Ínségköltségvetés” – megszorító csomag az 1920-as években. *Archívnet*, 2020/5-6. szám. Letöltés dátuma: 2022. 07. 08., forrás: <https://archivnet.hu/insegkoltsegvetes-megszorito-csomag-az-1920-evekben>
- [22]Szávai, F. (2010) Vitás és vitatott gazdasági kérdések az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után *Közép-európai közlemények*, 2010/1. szám. 63–75.
- [23]Sz. n. (1947). *Magyar Országos Tudósító*, XXIX. évfolyam. 1947. szeptember 2. Letöltés dátuma: 2022. 06. 27., forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MOT_1947_09/?pg=21&layout=s
- [24]Sz. n. (1989). *Tények könyve, 1989*. Letöltés dátuma: 2022. 08. 07., forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1989-46DA/magyarorszag-694A/gazdasag-69C4/az-inflacio-6A21/a-magyar-hiperinflacio-az-i-vilaghaboru-utan-6A2E/>
- [25]Tomka, B. (2000) *A magyarországi pénzügyintézetek rövid története 1936–1947*. Budapest, Aula Kiadó.
- [26]Varga, I. (1964). *Az újabb magyar pénztörténet és egyes elméleti tanulságai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Jogforrások

- [1] 86. számú iromány: az 1892. évi XVII. törvénycikk indokolása a koronaérték megállapításáról. *Képviseletbizáji Irományok 1892 – III. kötet*. (pp. 210–231.) Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság.
- [2] 1920. évi 1700. M. E. sz. rendelet az *Osztrák–Magyar Bank által kibocsátott bankjegyek felülbélyegzéséről*. Magyarországi rendeletek tára. (pp. 125–139). Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság.
- [3] 1892. évi XVII. törvénycikk a *koronaérték megállapításáról*. Letöltés dátuma: 2022. 07. 08., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89200017.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D33>
- [4] 1897. évi XX. tc. *az állami számvitelről*. Letöltés dátuma: 2022. 07. 28., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89700020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D34>
- [5] 1899. évi XXXVI. törvénycikk a *koronaértékben való közkötelező számítás bevezetéséről, az általános érmeforgalom rendezéséről és a koronaértéknek a jogviszonyra való alkalmazásáról* Letöltés dátuma: 2022. 07. 08., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89900036.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35>
- [6] 1924. évi V. tc. a Magyar Nemzeti Bank létesítéséről és szabadalmáról. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92400005.TV&targetdate=&printTitle=1924.+%C3%A9vi+V.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (Letöltve: 2022. 07. 21.)

- [7] 1924. évi VI. tc. az államháztartás hiányainak fedezése céljából felveendő belső kölcsönről. Letöltés dátuma: 2022. 07. 21., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92400006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39>
- [8] 1924. évi X. törvénycikk a korona értékcsökkenésének meggátolására irányuló egyes intézkedésekről. Letöltés dátuma: 2022. 08. 02., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92400010.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39>
- [9] Az 1925. évi XXXV. törvénycikk indokolása a pengőérték megállapításáról és az ezzel összefüggő rendelkezésekről. Letöltés dátuma: 2022. 07. 17., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92500035.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D48>
- [10] 2.240/1946. P.M. sz. rendelet *A pénzügyminiszter rendelete a postatakarékpénztárnál csekkszámlán fennálló és takarékbetétként elhelyezett követeléseknek adópengőben való meghatározása tárgyában.* Magyar Közlöny, 1946/152. szám.
- [11] *Az állami költségvetési év kezdetéről, valamint az államháztartásnak az 1948. évi augusztus hó 1. napjától az 1948. évi december hó 31. napjáig terjedő viteléről* szóló 1948. évi XXXIV. tc. Letöltés dátuma: 2022. 07. 28., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800034.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>
- [12] *A pénzforgalom ideiglenes szabályozásáról* szóló 1921. évi XIV. törvénycikk 4. §. Letöltés dátuma: 2022. 08. 02., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100014.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38>
- [13] 5.970/1946. M. E. sz. rendelet a *magyar köztársaság kormányának rendelete az adópengő adójegy használatának kiterjesztése* tárgyában. Magyar Közlöny, 1946/132. szám.
- [14] 11.600/1945. M. E. sz. rendelet, a *közadóknak adópengőben való meghatározása* tárgyában. Magyar Közlöny, 1945/195. szám.
- [15] 51/1946. G. F. sz. rendelet a *kollektív (tarifális) szerződések hatálya alá tartozó munkavállalók munkabérének és élelmiszermegváltásának, valamint a 4.600/ 1946. M. E. sz. rendelet hatálya alá tartozó közszolgálati alkalmazottak illetményének fizetése* tárgyában. Magyar Közlöny, 1946/142. szám.

Czenczer Orsolya*: A koronavírus okozta válsághelyzet hatása a büntetés-végrehajtásra – rövid kitekintés

Absztrakt

A Covid19-járvány következtében a nemzeti büntetés-végrehajtási szervezetekre jelentős nyomás nehezedett annak érdekében, hogy korlátozzák a vírusnak a zárt börtönkörnyezetre gyakorolt hatását. Az Európa Tanács tagországainak büntetés-végrehajtási szervezetei a vírus terjedésének megakadályozására hihetetlen gyorsasággal reagáltak és hoztak megelőző- és kezelő intézkedéseket. Az Európa Tanács, az EuroPris és más nemzetközi szervezetek célja az volt, hogy az információk és a bevált gyakorlatok (best practice) cseréjének elősegítésével támogassák a tagállamoknak a börtönökben uralkodó helyzet kezelésére irányuló válaszlépéseit. Jelen tanulmány, a terjedelmi korlátok figyelembevételével, górcső alá veszi az Európa Tanács legfontosabb szerveinek, bizottságainak nyilatkozatait, ajánlásait és az abban foglaltakat, érintőlegesen párhuzamba állítva a magyar intézkedésekkel és megoldásokkal.

Kulcsszavak: *pandémia, Európa Tanács, nemzetközi kitekintés, büntetés-végrehajtás, fogvatartás*

Abstract

The Covid19 epidemic has put significant pressure on national prison services all over the world. The prison services of the member states of the Council of Europe have responded with incredible speed and effectiveness with preventive and curative measures to prevent the spread of the virus in the closed prison environment. The aim of the Council of Europe, EuroPris and other international organizations, was to support member states' responses to the situation in prisons by facilitating the exchange of information and best practice. The present study examines the statements and recommendations of the most important bodies and committees of the Council of Europe, and presents shortly the Hungarian measures and solutions, in the light of the international recommendations.

Keywords: *pandemic, Council of Europe, prison, detention, epidemiological measures*

Bevezető gondolatok

2020. január 30-án az Egészségügyi Világszervezet (WHO) főigazgatója a Nemzetközi Egészségügyi Szabályzat¹ alapján a SARS-CoV-2 koronavírus betegséget nemzetközi aggodalomra okot adó közegészségügyi vészhelyzetnek nyilvánította. Nem sokkal ezután a Kínán kívüli esetek gyors növekedése miatt a WHO főigazgatója 2020. március 11-én bejelentette, hogy a járványt pandémiának lehet tekinteni. Ettől a naptól kezdve az addig ismert hétköznapiok jelentősen megváltoztak, mind a szabad társadalomban, mind pedig a börtöneinkben.

A Covid19 járvány következtében a nemzeti bv szervezetekre jelentős nyomás nehezedett annak érdekében, hogy korlátozzák a vírusnak a zárt börtönkörnyezetre gyakorolt hatását. Az Európa

* Dr. Czenczer Orsolya PhD, bv. alezredes, egyetemi docens, tudományos főmunkatárs. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3318-6767>; czenczer.orsolya@uni-nke.hu

¹ International Health Regulations

Tanács (továbbiakban: ET) tagországainak bv szervezetei a vírus terjedésének megakadályozására hihetetlen gyorsasággal reagáltak és hoztak megelőző- és kezelő intézkedéseket. A koronavírus járvány hírére a fogvatartott- vagy szabadságukban korlátozott személyek jogait védő különböző nemzetközi szereplők (is) azonnal reagáltak. Az Európa Tanács és társszervei célja az volt, hogy az információk és a bevált gyakorlatok (best practice) cseréjének elősegítésével támogassa a tagállamoknak a börtönökben uralkodó helyzet kezelésére irányuló válaszlépéseit. Így történt és történik mind a mai napig, hogy az Európa Tanács szervei: Kínzás, Embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetések Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottsága (CPT) elvi nyilatkozatai, az Emberi Jogi Biztos, valamint az Európai Börtönügyi Együttműködési Tanácsának munkacsoportja (PC-CP WG) nyilatkozatain keresztül áll ki a pandémiában is alapvetőnek számító emberi jogok védelme mellett. Továbbá számos társszerv: az Innovative Prison Systems (IPS) iránymutatásai, az ENSZ-nek a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzésével foglalkozó albizottsága (SPT)², az Association for the Prevention of Torture (APT) információs platformja³, Penal Reform International (PRI) rendszeres kiadványai⁴, a WHO Európai Regionális Irodája ideiglenes iránymutatásai⁵, és nem utolsósorban az európai nem-kormányzati szervezetek hálózata, az European Prison Observatory (EPO)⁶ információs hálózata, interaktív pandémiás térképe és jelentései mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy az ET tagországainak büntetés-végrehajtási szervezetei a lehető leghatékonyabban és leghumánusabban tudják kezelni a fogvatartotti közösségeket a pandémia idején.

Jelen tanulmány – a terjedelmi korlátok figyelembevételével – a teljesség igénye nélkül kívánja bemutatni a nemzetközi szervek és a magyar büntetés-végrehajtás kérdéseit és válaszait a koronavírus-helyzet kezelését illetően.

Nemzetközi kérdések és válaszok

Az ET a szabadságukban korlátozott személyek jogaival foglalkozó szakértői bizottságai fáradhatatlanul dolgoztak az érintett kör helyzetével kapcsolatos ajánlások megfogalmazásán. Így történt, hogy az Európa Tanácsból elsőként a Kínzás és az Embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést megelőzni hivatott Európai Bizottság (továbbiakban: CPT) adott ki nyilatkozatot a szabadságuktól megfosztott személyek koronavírus világiárvánnyal kapcsolatos kezelési alapelveiről.⁷ A nyilatkozatban a CPT a Covid19 elleni hatékony lépések szükségességének elismerése mellett figyelmeztette a tagállamokat a kínzás, és az embertelen és megalázó bánásmód teljes tilalmára. A Nyilatkozat szerint semmilyen védelmi intézkedés nem eredményezheti a szabadságuktól megfosztott személyek embertelen vagy megalázó kezelését. Ennek megfelelően a Nyilatkozat tartalmazza azon felhívást, miszerint a világiárvány elleni harcra szóló WHO irányelveket, és a nemzetközi irányelvekkel összhangban álló nemzeti

² SPT: Advice on compulsory quarantine for Coronavirus-COVID-19; Advice of the Subcommittee to States parties and national preventive mechanisms relating to the coronavirus disease pandemic (2020)

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/AdvicesToNPMS.aspx>

³ APT: Szövetség a kínzás megelőzéséért egy olyan információs platformot hozott létre, amely a szabadságelvonással és a Covid-19-el kapcsolatos adatokat összesíti és rendszerezi.

<https://datastudio.google.com/u/0/reporting/c686bea7-3152-4dd2-b483-fce072f3ddbdf/page/UkoKB?s=pFDIZTbMi0M>

<https://www.penalreform.org/resource/coronavirus-healthcare-and-human-rights-of-people-in/>

⁵ <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/news/news/2020/3/preventing-covid-19-outbreak-in-prisons-a-challenging-but-essential-task-for-authorities>

⁶ EPO: Európai Börtönmegfigyelő Központ: <http://www.prisonobservatory.org/>

⁷ The CPT “Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic” (Doc. CPT/Inf(2020)13 of 20 March 2020).

közegészségügyi és klinikai irányelveket tiszteletben kell tartani és teljes mértékben végre kell hajtani a fogvatartási helyeken. Ugyanakkor meg kell erősíteni a személyi állományt, azaz szakszerű támogatást, egészségügyi és biztonsági védelmet és kiképzést kell adni nekik, hogy képesek legyenek ellátni a feladatukat a fogvatartási helyeken.

A CPT a járványügyi helyzet kapcsán arra is felhívta a figyelmet, hogy minden a Covid19 terjedését megelőző, fogvatartottal szembeni korlátozó intézkedésnek jogi alappal kell rendelkeznie, figyelembe véve a fokozatosság és időszzerűség elvét, valamint tiszteletbe kell tartania az emberi méltóságot. Kiemelten fontos, hogy a fogvatartott személyeket mindenre kiterjedően tájékoztatni kell az ilyen jellegű intézkedésről, olyan nyelven, amit megértenek. Rendelkezett továbbá a speciális igényű fogvatartottak helyzetéről is, kiemelve, hogy különös figyelmet kell fordítani a sérülékeny és kockázati csoportok speciális igényeire, mint például a már fennálló alapbetegséggel rendelkező- és időős személyekre. Ez többek között azt jelenti, hogy rendszeresen tesztelni kell őket, valamint indokolt esetben biztosítani kell az intenzív ellátásukat.

A CPT nyilatkozatai szerint ebben az időszakban a fogvatartottaknak fokozott pszichológiai támogatást is kell nyújtani. Izoláció esetén vagy karanténba helyezéskor a vírussal fertőzött vagy annak gyanújában álló személy részére biztosítani kell a mindennapos, értelmes emberi kapcsolatot. A Nyilatkozat elfogadhatónak tartja a nem létszükségletű fogvatartotti programok felfüggesztését, de a fogvatartottak alapvető jogait a világjárvány alatt is tiszteletben kell tartani. Ez különösen vonatkozik a megfelelő személyi higiénia fenntartására és a mindennapos szabadlevegőn való tartózkodásra. Továbbá a külvilággal való kapcsolattartás, így például a látogatások korlátozását ellensúlyozni kell az alternatív kommunikációs eszközökkel.

A büntető igazságszolgáltatás további területeit érintő javaslatokat is tartalmaz a Nyilatkozat, miszerint, érintett hatóságoknak törekedniük kell arra, hogy a szabadságelvonás helyett más lehetőségeket válasszanak. A CPT álláspontja szerint, ez a megközelítés létszükséglet, főleg túltelíttség esetén. Továbbá a hatóságoknak törekedni kell a letartóztatás alternatíváinak kiterjedtebb alkalmazására, a büntetések átváltoztatására, a korábbi szabadításra és a próbára bocsátásra. A büntetőeljárás alapvető eljárási biztosítékait továbbra is akadálytalanul biztosítani kell. Ugyanígy a független monitorozások végrehajtását a tagállamoknak továbbra is biztosítaniuk kell, ezért felszólította az államokat, hogy a monitorozó szervek a fogvatartási helyekre akadálytalanul beléphessenek, ide értve azokat a személyeket és helyiségeket is, akik és amelyek vesztegzár vagy más elkülönítés alatt állnak. A CPT felhívta a tagállamok figyelmét, hogy a pandémia okozta helyzet akár kiváló lehetőség is lehet arra, hogy számos – a Bizottság által korábban már megejtett – javaslatot érdemes lenne megvalósítani. Elsősorban a túlszűfolttság okainak megszüntetésére tett észrevételeire utalt, de az egyes jogintézmények felülvizsgálata is esedékes lehet. Továbbá felhívta a figyelmet, hogy minden járványügyi korlátozás csak és kizárólag addig maradhat hatályban, amíg annak szükségessége fennáll. Ezt elsősorban a fogvatartottak külvilággal való kapcsolattartása és egyéb reintegrációs foglalkozások kapcsán hangsúlyozta.

A CPT, az Emberi Jogok Biztosa és az Európa Tanács Főtitkára Nyilatkozatát követően az Európa Tanács Börtönügyi Együttműködés Bizottsága (továbbiakban: PC-CP)⁸ is Nyilatkozatot bocsátott ki.

A három testület felhívta a figyelmet az Európa Tanács elmúlt napokban kiadott nyilatkozataira és ajánlásaira, valamint azokra a normákra és gyakorlatokra, amelyek segíthetik a bv intézeteket,

⁸ Council of Penological Co-operation (számos fordítást használ a magyar szakirodalom e Bizottság magyar megfelelőjeként: Börtönügyi Együttműködési Bizottság, Büntetésstudományi Együttműködési Bizottság, Penológiai Együttműködési Bizottság/Tanács stb). Jelen tanulmány írója a Börtönügyi Együttműködési Bizottság fordítást preferálja.

intézményeket és a pártfogói szolgálatokat a koronavírus járvány kezelésében a jogállamiság és az emberi jogok elvének tiszteletben tartása mellett. E körben kerülnek megfogalmazásra olyan alapelvek, miszerin a bv intézetekben hasonló minőségi orvosi és egészségügyi ellátást kell biztosítani, mint a szabad társadalom többi résztvevője számára. Ezen az alapelven konkrét javaslatok is megfogalmaztak, mint például, hogy minden egyes fogvatartottat a befogadási eljárás részeként orvosi vizsgálat alá kell vonni, figyelembe véve az orvosi titoktartás követelményeit, abból a célból, hogy *inter alia* fellelhető legyen bárminemű betegsége, beleértve a kezelhető fertőző betegségeket is. Egy fertőző fogvatartott elkülönítése azonban csak és kizárólag akkor jogos, amennyiben ez az elkülönítés a szabad társadalomban is indokolt egészségügyi okból. Egészséges fogvatartottak elkülönítése, izolálása csakis akkor jogos, amennyiben a saját egészségi állapotuk veszélyeztetettsége okán – különös tekintettel, ha immunrendszeri gyengeség áll fenn – ez elkerülhetetlen. Kiemelten kell kezelni azon fogvatartottakat, akik súlyos mozgássérültek, időskorúak vagy végstádiumú betegségben szenvednek, esetükben meg kell vizsgálni az egészségügyi okból történő kegyelem vagy korábbi szabadítás lehetőségét. Hasonlóan különös odafigyelést igényelnek a magánélzés fegyelmi fenytést töltő fogvatartottak, számukra az elkülönítés tartama alatt az egészségügyi személyzet részéről napi vizsgálat és szükség esetén azonnali ellátás biztosítása kötelező. Fontosnak tartják továbbá, hogy a látogatás és egyéb – járványügyi okból korlátozásra kényszerülő – kapcsolattartási forma korlátozható, de a kötelező minimumot biztosítani kell, a személyi állománynak gondoskodni kell arról, hogy a fogvatartottnak megfelelő szintű kapcsolata legyen a külvilággal. A kapcsolattartás tekintetében, amennyiben a fogvatartott megsérül, súlyosan megbetegszik vagy kórházi ellátást igényel – kivéve, ha a fogvatartott írásban nyilatkozik arról, hogy kifejezetten nem kéri – haladéktalanul értesíteni kell a hozzátartozóját (házastársát, élettársát vagy a legközelebbi hozzátartozóját). Szabadítás esetén pedig a fogvatartottat egészségügyi vizsgálat alá kell vetni, s különös figyelmet kell szentelni az esetleges továbbiakban kezelésre szoruló mentális vagy fizikai betegségeinek. Fertőző betegség esetén a bv intézet felveszi a kapcsolatot a kinti egészségügyi intézménnyel, a fogvatartott betegségének és elkülönítésének folytatása érdekében, a szabadulása után is.

A járvány másik észrevehető hatása a tagországokban a fogvatartotti létszám csökkenése volt. Ezt a folyamatot az egyes tagországok általában a korai szabadlábra helyezésekkel (feltételes szabadságra bocsátások és reintegrációs őrizetek alkalmazásával), kisebb bűncselekmények elkövetőinek szabadon bocsátásával, a bírói gyakorlat megváltoztatásával, a halasztás jogintézményének alkalmazásával, a büntetés-félbeszakítások alkalmazásával, illetve közösségi szankciók kiszabásának gyakoribbá tételével érték el. Bár ezt a tendenciát üdvözli és fenntartani javasolja minden nemzetközi szereplő a témában, arra azonban felhívják a figyelmet, hogy sok tagországban ez a gyakorlat megnövekedett nyomást gyakorolt a pártfogó felügyelői szolgálatokra. Fontos tehát emlékeztetni a nemzeti hatóságokat, hogy az ilyen intézkedések hatását vizsgálják, szükség esetén a pártfogó felügyelői szolgálatok, börtönök, rendőrség és más érintett hatóságok személyi állományi vagy munkavállalói létszámát bővítsék, illetve megfelelő erőforrásokkal és szolgáltatásokkal segítsék, hogy minőségi munkát végezhesenek a közbiztonság és bűnözés szintjének csökkenése érdekében.

A pandémia során a társadalomban az öngyilkosság és önkárosítás, a családon belüli erőszak, a szexuális erőszak és a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos bűncselekmények száma is megnövekedett.⁹ Néhány tagországban érezhetően növekedtek ezen cselekmények a börtönben és a pártfogó felügyelet alatt álló elítéltek esetében is. Leginkább a korábbi esetszámokkal összefüggésben érzékelhető ez a változás. (Czenczer, 2018. 189.) Éppen ezért a PC-CP munkacsoport sürgette a Nyilatkozatban a tagországok bv szervezeteit és a pártfogókat, hogy fordítsanak különös figyelmet ezeknek a problémáknak a kezelésére, biztosítsanak emelt

⁹ Follow-up COVID-19 related Statement by the Council For Penological Co-operation working group. PC-CP (2020) 10./28.09.2020. 15. point

óraszámú, elérhetősgű orvosi és pszichológiai kezelést, vezessenek be kognitív viselkedésterápiás, függőségi terápiás és egyéb e célokra alkalmazható terápiás lehetőséget az elítéltek számára.

És végezetül számos nemzetközi szervezet szólította fel a tagországokat és releváns hatóságait, hogy készítsenek – ha eddig nem tették meg – a pandémia elleni küzdelem során szerzett tapasztalatok alapján intézkedési- és válságkezelő terveket, amelyek segíteni fogják őket a jövőben esetlegesen előforduló hasonló helyzetek kezelésében. Továbbá ezen tervekben térjenek ki a személyi állomány megfelelő speciális képzésére és felkészítésére, felelősök kijelölésére és a döntéshozatali eljárások folyamatainak leírására. Fontosnak tartja a munkacsoport továbbá egy stratégia kidolgozását, amely a médiával való kapcsolattartás, illetve a közkapcsolatok megfelelő szintű, átlátható és naprakész információk átadását biztosítja a krízishelyzetről.

Hazai kérdések és válaszok

A koronavírus megjelenése a magyar büntetés-végrehajtást is rendkívüli helyzet elé állította, ugyanis néhány hét leforgása alatt kellett olyan döntéseket meghozni, majd azokat végrehajtani, amelyekben mindaddig nem volt a magyar bv-nek sem elméleti, sem gyakorlati tapasztalata. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága fokozatosan vezetett be olyan preventív jellegű, illetve korlátozó intézkedéseket, amelyek igazodtak a járvány terjedéséhez és sajátosságaihoz, de az emberélet megóvása mellett, minden esetben a biztonságos fogvatartás fenntartására és a fogvatartottak jogainak biztosítására koncentrált. Nem utolsó sorban pedig a szervezet kiemelten kezelte mindazokat a kockázatcsökkentő intézkedéseket, amelyek közvetlenül a bv intézetek személyi állományának és a fogvatartottak egészségének megőrzését szolgálták.

Több mint két év távlatából, bátran kijelenthetjük, hogy a korábban bemutatott nemzetközi szervek ajánlásaiban és nyilatkozataiban foglaltak nagymértékben teljesültek a hazai végrehajtásban a pandémia kezelése során. A BVOP Operatív Törzs által kiadott hét, a teljes bv. szervezetet érintő intézkedési terv és azok módosításai, valamint szakterületenként számos feladatszabó levél, végrehajtást segítő módszertani útmutató és protokoll, valamint fogvatartottaknak és kapcsolattartóinak szóló tájékoztató anyag – sokszor (dátum szerint) megelőzve az említett nemzetközi szerv nyilatkozatát – foglalja magába járvány által érintett érzékeny területeket és azokra adott különleges megoldásokat, összhangban a nemzetközi elvárásokkal.

Igy például, a Covid19 vírus magyarországi megjelenésétől kezdve a bv. szervezet nagy hangsúlyt fektetett a fogvatartottak és a kapcsolattartók tájékoztatására, melyhez igénybe vette a korszerű technikai lehetőségeket is. Tájékoztató plakátok készültek, fogvatartott közreműködésével rögzített videókat sugároztak a börtönökben elérhető zárt videó hálózaton és az országos központi honlap mellett valamennyi bv. intézet saját weboldalán folyamatosan tájékoztatta a külvilágot is, felhívva a figyelmet a megelőzés fontosságára és tájékoztatva az érintetteket a meghozott védelmi intézkedésekről.¹⁰ Továbbá a bv. szervezet úgynevezett call-center rendszert alakított ki a bv. intézetekben, amely naponta adott hiteles és naprakész információkat az aktuális járványügyi helyzet miatt bevezetett intézkedésekről a telefonon érdeklődők számára.¹¹

Szintén a nemzetközi ajánlásokból kitűnt, hogy kiemelt figyelmet vártak a fogvatartottak hangulatának követésére és tanácsadásra. Nálunk is, az elrendelt veszélyhelyzet és annak hozadékai a kezdetektől negatív hatással voltak a fogvatartottak hangulatára, amelynek hatékony kezelésére – a járványkezelés mellett – rövid időn belül szükség volt. A járvány által a fogvatartottakat a legmélyebben érintő terület a kapcsolattartás volt. A vonatkozó törvényi

¹⁰ Megelőző intézkedések a koronavírus-járvány miatt a hazai börtönökben: <https://bv.gov.hu/hu/node/3592>

¹¹ Járványügyi tájékoztató call centerek a börtönökben: <https://bv.gov.hu/hu/node/3592>

szabályozás a látogatófogadáson kívül alapesetben – bizonyos feltételek fennállása mellett – hatféle módon teszi lehetővé a személyes érintkezést fogvatartott és regisztrált kapcsolattartója között – melyek akár együtt járhatnak a bv. intézet elhagyásával is. A járványhelyzet tükrében hozott védelmi intézkedések épp ezeket szüntették meg, így – többek között – ennek áthidalására megoldást találni volt szükséges. A magyar bv szervezet országos parancsnoka elrendelte, hogy a járványügyi intézkedéssel vagy az egészségügyi válsághelyzettel összefüggő korlátozások hátrányos következményeinek enyhítése érdekében az elítélt rezsimbe tartozásától függetlenül igénybe veheti a bv. intézet által nyújtott elektronikus kapcsolattartási formákat. Szintén a szabadságvesztés végrehajtási fokozataira és rezsimjeire vonatkozó rendelkezések szerinti gyakoriságot és időtartamot meghaladó mértékben kezdeményezhet a fogvatartott telefonhívást, ha pedig ehhez szükséges letéti pénzzel nem rendelkezik, kérelmére, egyedi intézkedés alapján a bv. intézet a telefonálás díjának költségeit átvállalhatja, illetve havonta több alkalommal is fogadhat és küldhet csomagot. (Kovács, 2021.) Az új intézkedések kedvezményeket nyújtottak a fogvatartottak részére a telefonálás és a csomagfogadás kibővítésével, illetve a Skype alkalmazáson keresztül történő kapcsolattartás kiterjesztésével is – mely utóbbi addig csak azon fogvatartottak számára volt elérhető, akiknek magatartása és egyéni teljesítménye kifogástalan, valamint biztonsági kockázati besorolása alacsony volt. Meg kell említeni a Skype alkalmazáson keresztül történő kapcsolattartás tekintetében a védőkkel való kapcsolattartás is, hiszen a védőknek is lehetőséget biztosított az eljárási jogok keretében a védővel való kapcsolattartás maradéktalan teljesülésére.

A nemzetközi szervek nyilatkozatainak másik sarkalatos és visszatérő pontja a társszervekkel való együttműködés, valamint az egészségügyi és higiéniai feltételek megteremtése. A magyar bv a folyamatos értékelő-elemző munka során fontosnak tartotta többek között a területileg illetékes igazságügyi, védelmi és egyéb társ szervekkel történő kapcsolatfelvételt, amely a járvány kitörését követően rövid időn belül meg is történt. Egészségügyi szempontból azonnal hatályba léptették az újonnan befogadott fogvatartottak 14 napos elkülönítésének intézkedését, a fogvatartottak zárkán kívüli szájmaszk viselési kötelezettségét, valamint a 65 év feletti, várandós, illetve egészségi és mentális állapotuk miatt veszélyeztetett fogvatartottak többi fogvatartottól történő elkülönítést, együttes elhelyezését, a rendszeresen fertőtlenítés, és számos egyéb higiénias rendelkezést.

A magyar igazságügyi szervek a nemzetközi ajánlások tükrében szintén megvizsgálták a különféle alternatív létszámcsökkentő intézkedések bevezetésének lehetőségét. Így, a reintegrációs őrizet alkalmazási lehetőségének hivatalból történő vizsgálata a létszámcsökkentés, ez által a fertőzés terjedésének csökkentése érdekében, illetve a befogadások elhalasztása, mind-mind hozzájárult ahhoz, hogy az esetlegesen fellépő egészségügyi és biztonsági kockázatot csökkentsék. Továbbá a bv. intézetekben a távtárgyalások végpontjainak terhelés-csökkentése és a fogvatartottak bv. intézetekből történő, bírósági tárgyalásokra és rendőrségi meghallgatásokra történő előállításával járó kockázatok minimalizálása érdekében tárgyalóhelyiségek kerültek kialakításra, illetve a már meglévőket használatba vették.

Az intézkedések természetesen nem maradtak el a bv pártfogó felügyelői tevékenységet érintően sem. A bv. pártfogó felügyelő feladatainak ellátása keretében az általa kiépített kapcsolatrendszerben érintett szervvel, szervezettel vagy intézménnyel szintén az elektronikus ügyintézés vált dominánssá.

Záró gondolatok

A koronavírus járvány hatása az európai büntetés-végrehajtási szervezetek működésére, jogi kereteire és nem utolsósorban a börtönpopulációra, még hosszú időn keresztül lesz a kutatók, elemzők és jogalkotók célkeresztjében. 2020 márciusa óta az Európa Tanács tagországainak bv szervei számos intézkedést és jogintézményt vezettek be vagy módosítottak. A szükségállapot

hozta módosítások vagy újítások viszont nagy felismerésekhez is vezettek. Elterjedt és bevált az online kapcsolattartás, kiszélesedtek az e-learning lehetőségek a börtönökben, jelentősen fejlődött a bv intézetek egészségügyi ellátottsága és eszköztára, kiderült, hogy eredményesen és hosszútávon lehet csökkenteni a zsúfoltságon számos alternatív megoldással, és így tovább. A vírushelyzetnek ugyanis egyelőre még nincs vége, így tehát „a jövőt illetően igen nagy kihívás bármiféle prognózist felvázolni azzal kapcsolatban, hogy milyen további intézkedésekre lesz szükség. Az igen valószínű, hogy a jelenlegi, jórészt kényszer szülte struktúra kellően rugalmas ahhoz, hogy a helyzet súlyosabbra fordulása, váratlan esemény vagy probléma esetén képes legyen a jelenlegi két, jól elkülöníthető csatorna működtetésére, így – ha a hagyományosnak mondható, organikus fejlődésben nem is bízhatunk – annak fenntartása kellő felügyelet és ráfordítás mellett biztosítható marad.” (Tóth, 2020.)

Irodalomjegyzék:

- [1] Advice on compulsory quarantine for Coronavirus-COVID-19); Advice of the Subcommittee to States parties and national preventive mechanisms relating to the coronavirus disease panemic (2020)
- [2] Czenczer, O. (2018). A gyermekbántalmazás és az erőszakos bűnelkövetés összefüggéseinek vizsgálata a hazai büntetés-végrehajtásban. In: Acta Juridica et Politica: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. pp 187-198.
- [3] Follow.up COVID-19 related Statement by the Council For Penological Co-operation working group. PC-CP (2020) 10./28.09.2020.
- [4] Follow.up COVID-19 related Statement by the Council For Penological Co-operation working group. PC-CP (2020) 10./28.09.2020. 15. point
- [5] Follow.up COVID-19 related Statement by the Council For Penological Co-operation working group. PC-CP (2020) 10./14.10.2020.
- [6] IASC Interim Guidance on COVID-19: Focus on Persons Deprived of Their Liberty (27th of March 2020.) WHO Regional Office for Europe
- [7] *Apóstolo, J., Martins, R. & das Neves, P. (...).* [Reagálás a Covid19-világjárványra – a láthatatlan fenyegetés elleni küzdelem a börtönökben](https://rm.coe.int/covid19-ips-basic-guide-for-decision-makers-on-worldwide-practices-and/16809e0eba) (COVID-19 Pandemic Responce – Basic Guide for Decision makers)<https://rm.coe.int/covid19-ips-basic-guide-for-decision-makers-on-worldwide-practices-and/16809e0eba>
- [8] Kovács, M. (2021). Járványhelyzettel kapcsolatos fogvatartási stratégiák bemutatása, a védekezéssel és megelőzéssel kapcsolatosan végrehajtott feladatok és jó gyakorlatok tükrében – tanulmány. In: „Kiemelten sikeres védekezés a koronavírus ellen - a büntetés-végrehajtási szervezet feladatai és jó gyakorlatai” belső pályázati anyag, BVOP
- [9] Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules (1 July 2020)
- [10]The CPT “Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic” (Doc. CPT/Inf(2020)13 of 20 March 2020).
- [11]The Statement of the Council of Europe Commissioner for Human Rights made on 6 April 2020: “COVID-19 pandemic: urgent steps are needed to protect the rights of prisoners in Europe”
- [12]Toolkit for member States “Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis” (Doc. SG/Inf(2020)11 of 7 April 2020);

- [13] Tóth, T. (2020). A Büntetés-végrehajtási Szervezet sikeres védekezése a koronavírussal szemben. *Belügyi Szemle*. 68(10), 127-145. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.10.6>
- [14] Vókó, Gy. (2010). *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA Doktori Értekezés. 2010. Budapest.

Erdős Ákos*: Egyes „jövedéki drogok” iránti kereslet alakulása Magyarországon a Covid19 járvány első időszakában

Absztrakt

Bevezetés: A „jövedéki drogok” azok a pszichoaktív hatású anyagok, amelyek fogyasztása legális, de jövedéki adó terheli őket (alkoholtartalmú italok, dohánytermékek). A jövedéki drogok tömeges használata komplex, gazdasági, szociális és egészségügyi szempontú konzekvenciákat magán viselő társadalmi jelenség, amelyet összetett, szerteágazó entitások képesek befolyásolni.

Célok: A jövedéki drogok fogyasztását – azon belül is az alkoholhasználatot – befolyásoló lehetséges tényezők közül jelen tanulmányban Covid19 humánjárvánnyal foglalkozunk.

Kutatási módszerek: Jelen tanulmány eredményei szekunder adatelemzésen alapulnak. A vizsgálat időszak 2017-2021. A vizsgálat során a Statista, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint a Központi Statisztikai Hivatal adatait használtam.

Eredmények: A kutatás eredményei szerint (1) az alkoholpiac, illetve az alkoholfogyasztás volumenének csökkenését a kiskereskedelmi adatok egyike sem támasztja alá egyértelműen; (2) a járvány, illetve a bevezetett korlátozó intézkedések elsősorban nem az elfogyasztott alkohol mennyiségében, mint inkább a fogyasztói preferenciákban okozott változást; (3) az alkoholfogyasztással összefüggő bűnügyi és egészségügyi adatok szintén arra engednek következtetni, hogy az alkoholfogyasztás mértékében nem történt érdemi csökkenés Magyarországon a járvány kitörésének első évében.

Kulcsszavak: alkohol, alkoholhasználat, pandémia, Covid19, jövedéki drogok

Abstract

Introduction: "Excise drugs" are those psychoactive substances whose consumption is legal but subject to excise duty (alcoholic beverages, tobacco products). The use of excise drugs is a complex social phenomenon with economic, social and health implications, which can be influenced by complex, multifaceted entities.

Aim: Among the possible factors influencing the consumption of "excise drugs" – including alcohol use – we focus on Covid19 in this study.

Method: The results of this study are based on secondary data analysis. The period of the study is 2017-2021. Data from Statista, the National Tax and Customs Administration and the Hungarian Central Statistical Office were used.

Results: According to the results of the research, (1) none of the retail data clearly support the decline in the alcohol market or in the volume of alcohol consumption; (2) the epidemic and the restrictive measures have caused a change in consumer preferences rather than in the amount of alcohol consumed; (3) criminal and health data on alcohol consumption also suggest that there was no significant reduction in alcohol consumption in Hungary in the first year of the outbreak.

Keywords: alcohol, alcohol consumption, pandemic, Covid19, excise drugs

* Erdős Ákos, pénzügyőr őrnagy, egyetemi tanársegéd, addiktológiai konzultáns, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9805-3511>
erdos.akos@uni-nke.hu

Bevezetés

Az emberiség történelme során mindig is használt különböző drogokat (Courtwright, 2001). Noha a drog kifejezés kapcsán legtöbbször a törvények által tiltott pszichoaktív szerekre gondolunk (Comer, 2005), tágabban értelmezve viszont a drog alatt azokat a kémiai anyagokat értjük, amelyek a központi idegrendszeren (agy és gerincvelő) keresztül fejtik ki hatásukat (Demetrovics, 2007). Ilyen értelemben tehát a drog kifejezés ekvivalenseként használhatjuk a pszichoaktív szer terminus technicust, amely az előzőhöz képest jóval értéksemlegesebb, de ugyanúgy a központi idegrendszeren keresztül ható kémiai szerek csoportjának leírására szolgál (Demetrovics & Balázs, 2004; Düll, Urbán & Demetrovics, 2004).

Az emberiség által ismert, illetve használt pszichoaktív hatású szerek rendkívül sokfélék, ezért többféle szempont szerint csoportosíthatjuk azokat (Erdős, 2021; Rácz, 1988; 2005; Demetrovics & Balázs, 2004). Míután ezeknek a szereknek a differentia specificája elsősorban a központi idegrendszeri hatásukban rejlik, a leginkább szakmai alapokon nyugvó klasszifikáció a drogok által előidézett gyógyszer-tani hatások sajátos jellegén alapszik (Gyires & Fürst, 2007; Kékedy Nagy, 2016). Fontos azonban kiemelni, hogy makrotársadalmi szinten a drogfogyasztást társadalmi jelenségként kezeljük (Rácz, 1988), így a pszichoaktív szerek nem csak kémiai tulajdonságaikban és farmakológiájukban, hanem társadalmi megítélésük tekintetében is különböznek egymástól. A nyugati országokban egyes szerek fogyasztását (pl. alkohol, nikotin) a többségi társadalom akceptálja, míg másokat (pl. kokain, kannabisz, heroin) a közösség elutasít és illegálisba szorítja azokat (Hilte, 2019). A társadalom értékelő viszonyulását tükröző jogi klasszifikáció azonban korán sem jelenti azt, hogy ez előbbi – legális – szerek használata ne volna veszélyes a fogyasztó egészségére, s ennek okán a társadalomra. Dogmaszerű tézis, hogy napjainkban az alkoholfogyasztás és a dohányzás jelenti az egyik legsúlyosabb közegészségügyi kockázatot a társadalomban, hiszen emberek millióinak halála áll közvetett vagy közvetlen kapcsolatban a szerhasználat e két formájával (Murray, Lopez, 1996; WHO, 2018; 2019).

Az alkohol és a dohány (nikotin) tehát drog, s nem mellesleg közegészségügyi kockázatot jelentő drogról van szó esetükben is. Fontosnak tartom azonban kitérni a tanulmány címében szereplő „jövedéki drog” kifejezés magyarázatára, az ugyanis példanélküli a szakirodalomban. Mindenekelőtt azt szükséges leszögezni, hogy a közösség tagjainak egészségét fenyegető veszélyek karakterisztikájuk szerint nem pusztán exogén (például bűnözés), hanem endogén (például önártó viselkedés) jellegű is ölhetnek. Míután azonban minden társadalom lényegét az egészséges és produktív emberi létezés adja, az államhatalom igyekszik saját eszközeivel fellépni ezen alapvető értéket fenyegető mindennemű veszélyforrással szemben (Erdős, 2020). Az állam, drogfogyasztást korlátozó célkitűzéseit a kábítószer kapcsán elsősorban büntetőjogi, a legális drogok esetében pedig főként adójogi eszközökkel próbálja érvényesíteni. Ez utóbbiak körében kiemelt szerep hárul a jövedéki adóra, amely egy meghatározott termékkört terhelő, egyfázisú közvetett fogyasztási adó, teherviselője a termék végső fogyasztója (Simon, 2007), s ekképpen alkalmas arra, hogy a jövedéki termékeket érintő fogyasztói magatartást befolyásolja. A jövedéki adó egyik fő célkitűzése tulajdonképpen a dohányzás és az alkoholfogyasztás negatív extern hatásának internalizálása: a jogalkotó a többletköltséggel „megbünteti” a negatív externália okozóját, ezzel kisebb fogyasztásra ösztönözve őt (Fenyvesi & Kajári, 2016). A tanulmány címében szereplő „jövedéki drog” kifejezéssel tehát azokat a pszichoaktív hatású anyagokat illetem, amelyek fogyasztása bár legális, de a jövedéki jogszabályok által deklaráltan jövedéki terméknek minősülnek, s ekként többletadó terheli őket. Noha a jövedéki termékek ilyen módon való értelmezése a szakirodalomban egyértelműen atipikus, elméleti jelentőségét mindenképp aláhúzza, hogy a jövedéki termékek túlnyomó része a jövedéki drogok kategóriájába tartozik (1. táblázat).

Jövedéki drogok (pszichoaktív hatású jövedéki termékek)	Egyéb jövedéki termékek (nem pszichoaktív hatású jövedéki termékek)
<ul style="list-style-type: none"> - sör - csendes és habzóbor - egyéb csendes és habzó erjesztett ital - köztes alkoholtermék - alkoholtermék - dohánygyártmány 	<ul style="list-style-type: none"> - energiatermékek (ásványolaj, földgáz, szén, villamosenergia)

1. táblázat: A jövedéki termékek klasszifikációja a pszichoaktív hatás szerint

Forrás: a szerző saját szerkesztése

A közegészségügyi szempontokon túl, a jövedéki drogokhoz adójogi vonatkozásuk okán meghatározó pénzügyi, gazdasági célok is társulnak (Némethné, 2007; Potoczki, 2021), így a fogyasztásban bekövetkező változások következményszerűen kihatnak az állami költségvetésre is. A jövedéki drogok használata ekként válik kettős természetű, paradox jelenséggé, amelyben a közösség tagjainak egészsége és a társadalom üzemeltetéséhez fűződő pénzügyi érdekek feszülnek egymásnak. A jövedéki drogok használata tehát komplex, gazdasági, szociális és egészségügyi szempontú konzekvenciákat magán viselő társadalmi jelenség, amelyet viszont hasonlóképp összetett, szerteágazó entitások képesek befolyásolni.

Habár a jövedéki drogok kategóriájába a dohánygyártmányok is beletartoznak, dolgozatomban most csak a termékkört legnagyobb részét lefedő alkoholra (alkoholtartalmú termékekre) fókuszálok.

A járvány lehetséges hatásai az alkoholhasználatra

A jövedéki drogok fogyasztását – azon belül is az alkoholhasználatot – befolyásoló lehetséges tényezők közül jelen tanulmányban a kínai kutatók által 2020. január 7-én azonosított 2019-nCoV (Covid19) humánjárvánnyal foglalkozunk, amely alig egy hónap alatt a világ számos országában elterjedt (Kumar, Malviya & Kumar, 2020). Feltételezhetjük, hogy a Covid19 járvány kóroki tulajdonságain, valamint a kezelését célzó járványügyi intézkedéseken keresztül, több szempontból is negatívan – vagyis csökkenő irányba – befolyásolhatta az alkoholpiacot és az alkohol iránti fogyasztói keresletet. Az alkoholhoz köthető gazdasági és fogyasztói típusú volumencsökkenést különösen az alábbi tényezők magyarázhatják:

- *ad 1.* A járványügyi intézkedések keretében a kormányzat kijárási korlátozást és távolságtartási kötelezettséget rendelt el, amelynek következményeként csökkent a társas interakciók száma. Az alkoholhasználat viszont jellemzően társas környezetben zajlik;
- *ad 2.* A Kormány korlátozta egyes piaci ágazatok működését, így különösen vendéglátás, szórakoztatás, turizmus területét (Váradi, 2020; Boros & Kovalcsik, 2021), amelyekhez szorosan kapcsolódik a rekreációs alkoholfogyasztás;
- *ad 3.* A munkanélküliség a korábbi válságok során még nem mért magasságokba szökött Magyarországon és más országokban is (Czirfusz, 2021), amelynek eredményeként csökkenhetett a fogyasztói vásárlóerő;
- *ad 4.* Az alkohol emberi szervezetre gyakorolt hatásai nyomán növelheti a Covid19 fertőzés kockázatát (Andreasson et al. 2021).

Célkitűzések

A terjedelmi korlátokra tekintettel dolgozatomban a jövedéki drogok közül most csak az alkohollal, illetve a Covid19 járványnak az alkoholpiacra és az alkohol iránti keresletre gyakorolt

lehetséges hatásaival foglalkozom. A tanulmány célja bemutatni a Covid19 járvány ideje alatt, a hazai alkoholpiacon és a fogyasztási szokásokban beállt változásokat.

Módszer

Jelen tanulmány eredményei szekunder adatelemzésen alapulnak. A vizsgálat során egyrészt a Statista¹ adatbázisát használtam, amely egy folyamatosan frissített, több mint 18 ezer forrásból származó és mintegy 60 ezer témát feldolgozó online statisztikai adatbázis. Fontos szempont, hogy a Statista adatbázisa az üzleti elemzések mellett alkalmas tudományos célú felhasználásra is (Gullen & Plungis, 2013). Az elemzés során másrészt a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnak (NAV) a legális és illegális alkoholpiacot érintő adataira, valamint a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatállományára támaszkodom. Az adott ország lakosságának alkoholfogyasztása legpontosabban ugyanis a kereskedelmi adatok alapján becsülhető, miután az adóbeszedéshez fűződő pénzügyi érdek miatt az állam szigorúan monitorozza a szeszes italok kereskedelmével kapcsolatos adatokat, amelyek a kormányzati szerveknél – elsősorban a NAV-nál – összpontosulnak (Nyírádi, 2011). Az alkoholfogyasztás problémás formáinak változását pedig elsősorban az egészségügyi és igazságügyi statisztikai adatokon keresztül vizsgáltam. A szerhasználathoz kapcsolódó egészségügyi diagnózisok és kriminalitás közvetve vagy közvetlenül utal a fogyasztás problémás jellegére.

Eredmények

A módszertani fejezetben meghatározott adatbázisok feldolgozását követően összegeztem az alkoholpiacra és az alkoholfogyasztásra vonatkozó fontosabb mutatók alakulását a 2017 és 2021 közötti időszakra vonatkozóan (2. táblázat).

Az előzetes feltevéssel ellentétben a kiskereskedelmi forgalom adatai azt igazolják, hogy az italok értékesítésével foglalkozó szaküzletek száma tendenciózusan csökkent az elmúlt öt évben (Statista, 2022b) és 2020-ban az alkoholdermékekhez kapcsolódó jövedéki adóbevételek is 4,4%-kal elmaradtak 2019-hez képest (NAV, 2020; 2021). Mindezek ellenére azonban, hazánkban az alkoholos italok kiskereskedelmi forgalma a Covid19 pandémia kezdetének évében nemhogy csökkent, de az előző évhez képest mintegy 7,35%-kal növekedett (Statista, 2022a). Az alkoholtartalmú italok iránti kereslet növekedéséről árulkodnak a kiskereskedelmi eladási forgalom főbb árucsoportonkénti megoszlását bemutató KSH adatok is. E szerint 2019-hez képest a járvány első évében 0,15 százalékponttal növekedett az alkoholos italoknak a teljes kiskereskedelmi eladási forgalomban elfoglalt aránya (KSH, 2022a). A megelőző évhez viszonyítva 2020-ban a lakosság kisebb arányban költött például ruházati termékekre, üzemanyagra és alkoholmentes italokra, mindeközben a dohánygyártmányok, a gyógyszerek, a kávé és az alkoholtartalmú italok iránti kereslet – a teljes kiskereskedelmi forgalomban elfoglalt arányukat tekintve – megnőtt (KSH, 2022a). 2017 óta megfigyelhető, hogy a magyar háztartások fogyasztási kiadásaiban egyre nagyobb összeget képvisel az alkoholos italokra fordított költség. 2020-ra a háztartások alkoholtartalmú italokra fordított kiadásai érték a 752 milliárd forintot, amely 2019-hez képest mintegy 50 milliárd forintos növekményt jelent (Statista, 2022b). Az alkoholpiacon bekövetkezett változások kapcsán kiemelendő, hogy 2019-ről 2020-ra egyes alkoholtartalmú termékek hazai előállításának, illetve importjának mennyiségi volumene jól érzékelhető módon visszaesett. A 2019-es mennyiségi adatokhoz képest a sör esetében 8,7%, a habzóbor esetén 12,6%, míg az egyéb habzó erjesztett italok esetében 33,0% volt a visszaesés a pandémia első évében. Mindazonáltal az alkoholdermékek, a csendes bor és az egyéb csendes

¹ A Statista adatbázis a világ egyik legnagyobb statisztikai és módszertani adatplatformja, amely széles spektrumban egyesíti a gazdasági adatokat, a demográfiai trendeket és a közvélemény-kutatáson alapuló prognózisokat.

erjesztett italok esetében, az előző évhez képest megnőtt a szabadforgalomba bocsátott termékek mennyisége 2020-ban.

A fogyasztói magatartásokban történő változás talán legszemléletesebben az egy főre jutó alkoholfogyasztásban mérhető el. Az adatok ugyanakkor itt is arra engednek következtetni, hogy a Covid19 járvány és az azzal összefüggésben hozott korlátozó intézkedések az alkoholfogyasztás mértékét nem befolyásolta. A tisztaszeszben kifejezett, egy főre jutó alkoholfogyasztás mennyisége ugyanis érdemben semmit nem változott 2017 óta (Statista, 2022b). A fogyasztói viselkedésmintázatok szempontjából az is sokatmondó, hogy az egészségügyért is felelős szakminisztérium adatai szerint az alkoholisták becsült száma mintegy háromezer fővel növekedett 2019-ről 2020-ra (KSH, 2022b).

A fogyasztói magatartások változásainak vizsgálata körében végezetül az alkoholhasználat és a bűncselekmények összefüggéseire fókuszálunk. Hazánkban évente csaknem százezer bűnelkövetőt regisztrálnak a bűnüldöző hatóságok és ezzel közel azonos mértékű az elkövetések száma is.² 2019-ben a regisztrált bűnelkövetések száma összesen 136 669 eset, 2020-ban pedig valamivel több, 138 950 eset volt. Évről-évre jellemző, hogy elkövetőknek, illetve az elkövetéseknek mintegy ötödénél igazolhatóan jelen van alkoholos vagy más szer általi befolyásoltság. A Belügyminisztérium és a Legfőbb Ügyészség adatai szerint 2019-hez képest a pandémia első évében mintegy háromszázzal több elkövetésben volt szerepe az alkoholos befolyásoltságnak. Megállapítható, továbbá hogy az összes regisztrált bűnelkövetés között az alkohol hatása alatt álló történő elkövetések aránya 2019 és 2020 között érdemben semmit nem változott (KSH, 2022d).

<i>Főbb mutatók</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
<i>Alkoholos italok kiskereskedelmi forgalma (millió forint)</i>	341 705	344 497	390 604	419 328	438 996
<i>Alkoholos italok aránya a kiskereskedelmi eladási forgalomban (%)</i>	3,41	3,13	3,22	3,37	3,18 ¹
<i>Palackozott szeszesital- és egyéb italkereskedelmi szaküzletek száma (db)</i>	2608	2540	2514	2483	2410
<i>A háztartások alkoholtartalmú italokra fordított fogyasztási kiadásai (millió forint)</i>	608 291	649 180	705 221	752 230	n.a.
<i>Adóraktárból, tagállamból és importból szabadforgalomba bocsátott jövedéki termékek mennyisége</i>					
<i>alkoholtermék (ezer hl)</i>	11 176,2	16 086,7	11 499,3	12 689,1	14 436,5
<i>sör (ezer hl)</i>	28 837,8	29 858,4	30 708,6	28 031,1	28 810,5
<i>habzóbor (ezer liter)</i>	14 506,2	14 696,1	14 696,9	12 849,0	12 952,8
<i>egyéb habzó erjesztett ital (ezer liter)</i>	1 590,5	1 441,0	452,5	303,0	324,5
<i>köztes alkoholtermék (ezer liter)</i>	1 590,5	1 441,0	1 258,9	1 217,5	1 347,7
<i>csendes bor (ezer liter)</i>	6 183,0	9 065,6	9 144,9	9 524,4	11 966,1

² 2018. június 30. előtt a KSH a regisztrált bűnelkövetők számát tartja nyilván. 2018. június 30-tól azonban a KSH adatbázisa a regisztrált bűnelkövetéseket tartalmazza.

<i>egyéb csendes erjesztett ital (ezer liter)</i>	7 335,4	8 999,9	9 959,9	12 262,9	14 251,8	
<i>Alkoholtartalmú termékekkel származó jövédéki adóbevétel (ezer milliárd forint)</i>	91,1	99,8	94,3	90,2	95,4	
<i>Egy főre jutó alkoholfogyasztás (liter, tiszta szeszben kifejezve)</i>	10,79	10,79	10,77	10,75	10,74	
<i>Alkoholisták becsült száma (ezer fő)</i>	379	394	389	392	n.a.	
<i>Pszichiátriai felnőtt-beteg gondozás betegforgalma (ezer fő)</i>	1011	964	954	889	935	
Év	2017	2018. I.	2018. II.	2019	2020	2021
<i>Alkohol hatása alatt álló regisztrált bűnelkövetők / elkövetések száma (fő)²</i>	25 200	13 181	11 825	24 276	24 563	22 132
<i>Alkohol hatása alatt álló bűnelkövetők / elkövetések aránya az összes regisztrált bűnelkövető / bűnelkövetés között (%)²</i>	27,88	25,39	20,34	17,75	17,67	15,08

¹: előzetes adat

²: 2017 és 2018. június 30. között a hatóságok által regisztrált bűnelkövetők száma. 2018. június 30-át követően regisztrált bűnelkövetések száma

2. táblázat: Az alkoholpiacra és az alkoholfogyasztásra vonatkozó főbb mutatók alakulása 2017 és 2021 között

Forrás: a szerző saját szerkesztése a Statista, a KSH és a NAV adatai alapján

Következtetések

A tanulmány bevezetőjében hivatkozott szakirodalmi források szerint a Covid19 járvány jelentősen visszavetette a gazdaság teljesítményét és súlyos károkat okozott egyes piaci szektorokban (Váradi, 2020; Boros & Kovalcsik, 2021). A bemutatott adatok ugyanakkor azt igazolják, hogy összességében az alkoholos italok kiskereskedelmi forgalmában ilyenfajta csökkenés nem történt, annak ellenére, hogy a járványügyi korlátozások számos olyan piaci területet érintettek, amelyekhez jellegükönél fogva szervesen kapcsolódik az alkoholfogyasztás (pl. szórakoztatás, vendéglátás, turizmus). Az is nyilvánvaló, hogy az alkoholpiac alakulását a palackozott italok értékesítésével foglalkozó szaküzletek számának folyamatos csökkenése sem befolyásolta. Ennek egyrészt az lehet a magyarázata, hogy a dohánytermékekkel ellentétben, az alkoholtermékek árusítása nem egy zárt rendszerben, speciális feltételekhez kötött kereskedelmi egységekben zajlik; vagyis a szaküzleteken kívül más profilú üzletek is foglalkozhatnak alkohol értékesítésével. A járványügyi korlátozásokat illetően továbbá kiemelendő az is, hogy a Covid19 járvány idején hazánkban is jelentősen megnőtt az online kereskedelem iránti érdeklődés (Katona & Ágoston, 2021). Az e-kereskedelem pedig ma már széles körben teret biztosít a különféle alkoholtermékek vásárlására is (Obermayer, Kővári & Bak, 2019; Statista, 2020).

A vizsgált időszakban a háztartások alkoholtartalmú italokra fordított kiadásai is növekvő tendenciát mutatnak. A 2019 és 2020 közötti időszakban megfigyelt változás e területen viszont

önmagában nem jelenti azt, hogy a pandémia az alkoholos italok iránti kereslet növekedését eredményezte volna. Egyrészt mert a háztartások alkoholos italokra történő ráfordítása 2017 óta tendenciózus növekedést mutat. Másrészről pedig az alkoholdermékek ára az elmúlt öt évben folyamatosan növekszik, ami pedig tételezi, hogy ugyanaz a mennyiség az idő múlásával nagyobb ráfordítást követel a háztartásoktól. Az előző évhez viszonyítva a jövedéki drogok (szeszesitalok és dohánygyártmányok) fogyasztói ára 2017-ben 4,8%-kal, 2018-ban 5,6%-kal, 2019-ben 8,1%-kal, 2020-ban 7,3%-kal, 2021-ben pedig 11,5%-kal emelkedett (KSH, 2020; 2021a; 2022e)

Az alkoholtartalmú termékek után fizetett jövedéki adóbevételek 2020-ban mintegy 4,4%-kal estek vissza az előző évhez viszonyítva (NAV, 2020; 2021). Ebből a fejleményből ugyanakkor szintén nem vonható le az a következtetés, hogy az alkohol iránti kereslet csökkent volna. Az alkoholtartalmú italok különböző típusai között ugyanis jelentős adómértékbeli különbségek vannak, továbbá a magánfőzők által otthonaikban készített gyümölcspárlat („otthoni pálinkafőzés”), egy meghatározott mennyiség erejéig (86 liter) 2021 óta ismételen adómentes, de ezt megelőzően is csak egy jelképesnek mondható adófizetési kötelezettség terhelte (Bacsinszki & Varga, 2019).

Az adatok azt mutatják, hogy bizonyos alkoholtartalmú termékek esetében csökkent a szabadforgalomba helyezés mennyiségi volumene. Szembetűnő változás következett be például a sör esetében, amely érzékelhető volt az ipari termelésben is. A hazai sörgyártás ugyanis a 2015 és 2019 között folyamatosan nőtt. 2020-ban azonban a kibocsátás (100,3 milliárd forint) volumene a 2010-es években nem tapasztalt mértékben, 13%-kal visszaesett (KSH, 2021b). Mindez utal arra is, hogy a járvány megjelenésével jelentősen csökkent Magyarországon a sörfogyasztás, ugyanis a söripari vállalkozások éves árbevételének 94–96%-a belföldi eladásokból származik (KSH, 2021b). Megalapozottan állítható továbbá, hogy a sörfogyasztás mértékének visszaesés és a járványügyi korlátozások között okozati kapcsolat húzódik meg. Egy korábbi felmérés szerint ugyanis a hazai fogyasztók több mint ötöde (21%) elsősorban a társasági élményhez kapcsolódóan iszik sört.³ Noha a kutatásban szereplő mint (n=1023) az országos lakosságra nézve nem volt reprezentatív, az eredmények mindenképp alkalmasak a trendek és attitűdök szemléltetésére (Statista, 2019). A sörhöz hasonlóan a habzóborok és egyéb habzó erjesztett italok (pl. pezsgő) fogyasztása is a kultúránkban főként társas összejövetelekhez, különleges alkalmakhoz kapcsolódik. 2019-hez viszonyítva 2020-ban ezeknél a termékeknél is csökkent a szabadforgalomba bocsátás volumene. A korlátozások miatt a sör és habzó italok fogyasztására alkalmas társas összejövetelek (pl. fesztiválok, sportesemények, családi rendezvények) száma jelentősen lecsökkent, s feltehetően ez állhat a sör és habzó borok piacának visszaesése mögött.

Ezzel együtt viszont a szabadforgalomba bocsátott bor és égetettszeszek mennyisége 2019-hez képest jelentős növekedést produkált a járvány első időszakában. Ez tehát arra utal, hogy az alkoholtartalmú italoknál nem elsősorban a mennyiségben, mint inkább a fogyasztói preferenciákban történt változás a járvány, illetve a korlátozó intézkedések hatására. A fogyasztói magatartás szempontjából mindenesetre ez a változás egyértelműen kedvezőtlen, hiszen arról árulkodik, hogy a fogyasztás a magas alkoholtartalmú italok irányába tolódott el. Ezt kiegészítendő, fontos továbbá megjegyezni, hogy a hivatalos adatok alapján a nem regisztrált alkoholfogyasztásról egyáltalán nem kapunk képet. A nem regisztrált (unrecorded) alkoholfogyasztáshoz kapcsolódó termékek pedig több forrásból is származhatnak, így különösen otthoni (legális) előállításból, illegális gyártásból, csempészésből valamint olyan alkoholos termékek felhasználásból, amelyeket eredetileg nem emberi fogyasztásra szántak (Lachenmeier, 2012). Egyes kutatások szerint világviszonylatban az egy főre jutó alkohol 24,8%-a nem regisztrált alkoholdermékek köréből származik (Skehan, Sanchez & Hastings, 2015). Miként arra vonatkozóan is vannak adataink, amelyek azt igazolják, hogy az elmúlt években

³ A felmérésben a társasági élmény dimenzióját a következő válaszlehetőséggel mérték: „összehozza a társaságot”.

drasztikusan nőtt az otthoni pálinkafőzők száma Magyarországon (Harcza, 2020). A nagy jelentőségű társas összejövetelek (pl. fesztiválok, koncertek, sportesemények) elmaradása feltehetően a sör és habzó borok piaci visszaesését eredményezte, azonban a bor és a tömény alkohol kapcsán ilyen összefüggést nem igazoltak az adatok. Ennek magyarázata az lehet, hogy a fogyasztói preferenciák változása, valamilyen részben a szerhasználat körülményeinek, illetve helyszínének átalakulásával képződött. Több nemzetközi kutatás is azt jelzi ugyanis, hogy a járványügyi izoláció (karantén) bevezetésével és a homeoffice lehetőségével szignifikánsan nőtt az otthoni alkoholfogyasztás esélye (Castaldelli-Maia, Segura & Martina, 2021; Nilsen, Christensen & Knardahl, 2021). Mindezek alapján feltételezhetjük, hogy az első jelentős korlátozásokkal a magyar lakosság körében is megnőtt az otthoni alkoholhasználat, amely főként bor valamint égetett szeszek, és nem pedig habzóbor vagy sör fogyasztásában realizálódott.

A fogyasztói viselkedésmintázatokban beállt esetleges változások szempontjából kiemelkedő jelentősége van az alkoholhoz kapcsolódó egészségügyi adatoknak is. A járvány ugyanis közvetlenül kihatott a hazai általános pszichiátriai és szenvedélybetegellátásra is (Madácsy, 2020). Noha 2020-ban a pszichiátriai felnőtt-beteg gondozás betegforgalma az előző évhez képest mintegy 65 ezer fővel csökkent (KSH, 2022c), az alkoholisták becsült száma mintegy háromezer fővel növekedett (KSH, 2022b). A pszichiátriai ellátás szakmai portfóliója természetesen jelentősen túlterjeszkedik az alkoholhasználati zavarral küzdő betegek körén, így a betegforgalomban beállt változások – különösen az alkoholisták becsült számának alakulása tükrében – önmagában nem ad alapot a fogyasztói magatartásokat érintően következtetések levonására. Mindazonáltal felhívja a figyelmet arra, hogy a pandémia miatt bevezetett, és az egészségügyi intézményeket is érintő korlátozások miatt nagyszámú alkoholhasználati zavarral küzdő személy maradhatott ellátatlanul.

A bűnügyi adatok vizsgálata szintén azt erősíti, hogy a Covid19 és a bevezetett járványügyi korlátozások hatására nem csökkent érdemben a hazai alkoholhasználat. Az összes bűnelkövetőt figyelembe véve 2020-ban egyáltalán nem csökkent az alkohol hatása alatt álló regisztrált bűnelkövetők aránya. Pedig joggal feltételezhetnénk, hogy az alkoholfogyasztás volumenének általános csökkenésével mérséklődés következne be az alkoholos befolyásoltság alatt történő bűnelkövetések számában is.

Befejezés

Tanulmányomban a 2020-tól kezdődő pandémia és a vele kapcsolatos kormányzati intézkedések alkoholfogyasztásra, illetve alkoholpiacra gyakorolt hatását vizsgáltam. Előzetes feltevésem szerint a Covid19 járvány, a vírus kóroki tulajdonságain, valamint a kezelést célzó járványügyi intézkedéseken keresztül, 2019-hez képest 2020-ra mérsékelte a hazai alkoholpiac volumenét és az alkohol iránti fogyasztói keresletet.

A vizsgálat során azonban e hipotézis nem nyert megerősítést. A szekunder elemzés legfőbb megállapításai szerint:

- Az alkoholpiac, illetve az alkoholfogyasztás volumenének csökkenését a kiskereskedelmi adatok egyike sem támasztja alá egyértelműen.
- A járvány, illetve a bevezetett korlátozó intézkedések elsősorban nem az elfogyasztott alkohol mennyiségében, mint inkább a fogyasztói preferenciákban okozott változást. A fogyasztók a pandémia első évében az égetett szeszeket és a borokat részesítették előnyben a sörökkel és habzó italokkal szemben, ami összefüggésben állhat az otthoni alkoholfogyasztás előfordulásának növekedésével.
- Az alkoholfogyasztással összefüggő bűnügyi és egészségügyi adatok szintén arra engednek következtetni, hogy az alkoholfogyasztás mértékében nem történt érdemi csökkenés Magyarországon a járvány kitörésének első évében. Mitöbb, ez utóbbi adatok

egyenesen azt sejtetik, hogy némiképp növekedett a problémás alkoholhasználat előfordulási aránya a vizsgált időszakban.

Számos nemzetközi kutatás vizsgálta a Covid19 járvány megjelenését követően közvetlenül az alkoholhasználati szokásokban beállt változásokat. Ezen vizsgálatok közül többen is arra konkludáltak, hogy a járvány kitörésével megnövekedett az emberek körében az alkoholhasználat, amelynek háttérében legtöbbször a jelentős pszichés megterhelés állt (Grossman, Benjamin-Neelon & Sonnenschein, 2020; Pollard, Tucker & Green, 2020; Tran et al., 2020). Ezzel ellentétben ugyanakkor Kilian és munkatársai (2022) 56 populációs vizsgálaton elvégzett metaanalízisének eredményeként úgy találta, hogy Európában a világjárvány kezdete óta többen csökkentették alkoholfogyasztásukat, mint ahányan növelték.

A jelen tanulmányban vizsgált statisztikai adatok elemzéséből származó eredmények mindazonáltal azt sugallják, hogy Magyarországon az alkoholhasználatban 2019 és 2020 között nem történt érdemi csökkenés. Ezen eredmények alapján elképzelhető, hogy a fent hivatkozott kutatásokban mért adatokhoz hasonlóan, a járvány megjelenésének legelején hazánkban is inkább nőtt, vagy stagnált az alkoholfogyasztás. Ennek tényyszerűsítése ugyanakkor elsősorban populációs vizsgálatoktól várható.

Irodalomjegyzék

- [1] Andreasson, S., Chikritzhs, T., Dangardt, F., Holder, H., Naimi, T., Sherk, A. & Stockwell T. (2021). *Alcohol and Society 2021: Alcohol and the coronavirus pandemic: individual, societal and policy perspectives*. Stockholm: Swedish Society of Nursing, SFAM, SAFF, CERA, The Swedish Society of Addiction Medicine, SIGHT, Movendi International & IOGT-NTO
- [2] Bacsinszki Z. & Varga Z. (2019). A pálinkafőzés jövedéki szabályozása. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 37(1), 89-118.
- [3] Boros L. & Kovalcsik T. (2021). A COVID-19-járvány hatása a budapesti Airbnb-piacra. *Területi Statisztika* 61(3), 380-402. <https://doi.org/10.15196/TS610306>
- [4] Castaldelli-Maia, J. M., Segura, L. E. & Martins, S. S. (2021). The concerning increasing trend of alcohol beverage sales in the U.S. during the COVID-19 pandemic. *Alcohol*, 96, 37-42. <https://doi.org/10.1016/j.alcohol.2021.06.004>
- [5] Comer, R. J. (2005). *A lélek betegségei: pszichopatológia*. Budapest, Osiris Kiadó
- [6] Courtwright, D. T. (2001). *Forces of Habit: Drugs and the Making of the Modern World*. Cambridge, Harvard University Press.
- [7] Czirfusz M. (2021). A COVID-19-válság és a térbeli munkamegosztás változásai Magyarországon. *Területi Statisztika* 61(3), 320-336. <https://doi.org/10.15196/TS610303>
- [8] Demetrovics Zs. (2007). Az addiktológia alapfogalmai. In: Demetrovics Zs. (szerk.) *Az addiktológia alapjai I.* (pp. 27-46). ELTE Eötvös Kiadó
- [9] Demetrovics Zs. & Balázs H. (2004). Drogosok. In: Gelsei G., Gergely V., Horváth V. & Rácz M. (szerk.) *A láthatatlanság vége – társadalomismereti olvasókönyv* (pp. 121-141). Társadalomelméleti Kollégiumért.
- [10] Dúll A., Urbán R. & Demetrovics Zs. (2004). Aktivációs szint, stressz és a tudatállapotok. In: L. Kollár, K. & Szabó É. (szerk.) *Pszichológia pedagógusoknak* (pp. 131-168). Osiris Kiadó
- [11] Erdős Á. (2020). Az árnövelő adójogi intézkedések eredményessége a 13–15 éves fiatalok dohányzási szokásainak változása tükrében Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 68(11), 105-127. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.11.7>

- [12]Erdős Á. (2021). Prekárius drogklasszifikáció, avagy lehet-e egy drog „lágý” vagy „kemény”? *Magyar Drogfigyelő*, 1(2), 34-38.
- [13]Fenyvesi É. & Kajári K. (2016). A dohányzás okozta társadalmi, gazdasági problémák. In: Fenyvesi É. & Vágány J. (szerk.) *Korkép - XXI. századi kihívások* (pp.42-67). Budapesti Gazdasági Egyetem. <https://doi.org/10.29180/KORKEP.2016.3>
- [14]Grossman, E. R., Benjamin-Neelon, S. E., & Sonnenschein, S. (2020). Alcohol Consumption during the COVID-19 Pandemic: A Cross-Sectional Survey of US Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(24), 9189. <https://doi.org/10.3390/ijerph17249189>
- [15]Gullen, A. & Plungis, J. (2013). Statista. *The Charleston Advisor*, 15(2), 43–47. <https://doi.org/10.5260/chara.15.2.43>
- [16]Gyires, K. & Fürst, Zs. (2007). *Farmakológia*. Medicina Kiadó
- [17]Harcza I. M. (2020). A pálinka helyzete Magyarországon. Problémák és lehetőségek. *Régió kutatás Szemle*, 5(1), 75-87. <https://doi.org/10.30716/RSZ/20/1/7>
- [18]Hilte, M. (2019). Psychoactive drugs and the management of time. *Sociologisk Forskning*, 56(2), 111-124. <https://doi.org/10.37062/sf.56.19750>
- [19]Katona F. & Ágoston Z. T. (2021). Vírusfertőzés az online térben – a Covid hatása a virtuális piacra. In: Garai-Fodor M., Varga J. & Csiszárík Kocsir Á. (szerk.) *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században. 2021/2. kötet: Gazdasági kihívások és a megoldások keresése napjaink kritikus változásaira* (pp. 79-91). Óbudai Egyetem Keleti Károly Gazdasági Kar
- [20]Kékedy Nagy L. (2016). Kábítószerokról. Drogok, dizájner-drogok. *Firka*, 26(1), 16-20.
- [21]Kilian, C., O'Donnell, A., Potapova, N., López-Pelayo, H., Schulte, B., Miquel, L., Paniello Castillo, B., Schmidt, C. S., Gual, A., Rehm, J. & Manthey, J. (2022). Changes in alcohol use during the COVID-19 pandemic in Europe: A meta-analysis of observational studies. *Drug Alcohol Review*, 41(4), 918-931. <https://doi.org/10.1111/dar.13446>
- [22]KSH (2020). *A fogyasztói árak alakulása 2019-ben*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal
- [23]KSH (2021a). *A fogyasztói árak alakulása 2020-ban*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal
- [24]KSH (2021b). *A sör az egyik legnépszerűbb alkoholtartalmú ital a magyarok körében*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal
- [25]KSH (2022a). *A kiskereskedelmi eladási forgalom főbb árucsoportonkénti megoszlása*. Központi Statisztikai Hivatal, letöltés ideje: 2022. június 09. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/bel/hu/bel0004.html
- [26]KSH (2022b). *Az alkoholisták gondozása*. Központi Statisztikai Hivatal, letöltés ideje: 2022. június 09. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/eg/hu/eg0030.html
- [27]KSH (2022c). *A pszichiátriai betegek gondozása*. Központi Statisztikai Hivatal, letöltés ideje: 2022. június 09. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/eg/hu/eg0016.html
- [28]KSH (2022d). *Regisztrált elkövetők, elkövetések*. Központi Statisztikai Hivatal, letöltés ideje: 2022. június 09. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0004.html
- [29]KSH (2022e). *A fogyasztói árak alakulása 2021-ben*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal
- [30]Kumar D., Malviya R. & Kumar S. P (2020). Corona Virus: A Review of COVID-19. *EJMO*, 4(1), 8-25. <https://doi.org/10.14744/ejmo.2020.51418>

- [31]Lachenmeier, D. W. (2012). Unrecorded and illicit alcohol. In. Anderson, P., Möller, L. & Galea, G. (Eds.) *Alcohol in the European Union. Consumption, harm and policy approaches* (pp. 29-34). Copenhagen, World Health Organization
- [32]Madácsy J. (2020). Szervedélybeteg-ellátás a Covid–19-járvány időszakában: Interjúk a pécsi Addiktológiai Ambulancia, az Alternatíva Ifjúsági Iroda és a Tér Közösségi Szolgálat munkatársaival. *Szociális Szemle*, 13(1), 49-59. <https://doi.org/10.15170/SocRev.2020.13.01.06>
- [33]Murray, C. J. L. & Lopez, A. (Eds.) (1996). *The global burden of disease: a comprehensive assessment of mortality and disability from diseases, injuries and risk factors in 1990 and projected to 2020*. Cambridge, Harvard School of Public Health, WHO, The World Bank, Harvard University Press
- [34]NAV (2018). *NAV évkönyv 2017. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2017. évi tevékenységéről*. Budapest, Nemzeti Adó- és Vámhivatal
- [35]NAV (2019). *NAV évkönyv 2018. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2018. évi tevékenységéről*. Budapest, Nemzeti Adó- és Vámhivatal
- [36]NAV (2020). *NAV évkönyv 2019. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2019. évi tevékenységéről*. Budapest, Nemzeti Adó- és Vámhivatal
- [37]NAV (2021). *NAV évkönyv 2020. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2020. évi tevékenységéről*. Budapest, Nemzeti Adó- és Vámhivatal
- [38]NAV (2022). *NAV évkönyv 2021. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2021. évi tevékenységéről*. Budapest, Nemzeti Adó- és Vámhivatal
- [39]Némethné Czaller Zs. (2007). A jövedéki szabályozás szerepe és változásai Magyarországon, különös tekintettel az EU-csatlakozás óta eltelt időben és a visszaélések tükrében. In. Radványi T. (szerk.) *Gyakorlat és Tudomány: Dolgozatok a BGF Pénzügyi és Számviteli Kara tudományos műhelyéből* (pp. 136-140). Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola
- [40]Nielsen, M. B., Christensen, J. O. & Knardahl, S. (2021). Working at home and alcohol use. *Addictive Behaviors Repeport*, 14, 100377. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2021.100377>
- [41]Nyírádi A. (2011). *A drogfogyasztás nemzetközi indikátorai: Szöveggyűjtemény*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem
- [42]Obermayer N., Kővári E. & Bak D. G. (2019). Közösségi média jelentősége a borfogyasztók körében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4(1), 4-19. <https://doi.org/10.33538/tvt.190401.1>
- [43]Pollard, M. S., Tucker, J. S. & Green, H. D. (2020). Changes in Adult Alcohol Use and Consequences during the COVID-19 Pandemic in the U.S. *JAMA Network Open*, 3(9), e2022942. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.22942>
- [44]Potoczki Z. (2021). Jövedéki ismeretek. In. Erdős Á. (szerk.) *Integrált pénzügyőri ismeretek 1.* (pp. 177-188). Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [45]Rác J. (1988). *A drogfogyasztó magatartás*. Medicina Kiadó.
- [46]Rác J. (2005). A drogok: hatások és tünetek. In. Rác J. (szerk.) *A drogtól ószintén* (pp. 13-42). B + V Lap és Könyvkiadó
- [47]Simon I. (szerk.) (2007). *Pénzügyi jog II*. Osiris Kiadó

- [48] Skehan, P., Sanchez, I. & Hastings, L. (2016). The size, impacts and drivers of illicit trade in alcohol. In: OECD (Ed.) *Illicit Trade: Converging Criminal Networks* (pp. 217-240). Paris, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264251847-10-en>
- [49] Statista (May 13, 2019). *Reasons for drinking beer in Hungary in 2019*. Statista, Retrieved June 09, 2022, from <https://www.statista.com/statistics/1175432/hungary-reasons-for-drinking-beer/>
- [50] Statista (December 28, 2020). *Distribution of online drink sales in Hungary from November to December 2020, by type*. Statista. Retrieved June 09, 2022, from <https://www.statista.com/statistics/1202778/hungary-share-of-online-drink-sales-by-type/>
- [51] Statista (March 16, 2022a). *Retail sales of alcoholic beverages in Hungary from 2015 to 2021 (in million forints)*. Statista, Retrieved June 08, 2022, from <https://www.statista.com/statistics/1180344/hungary-retail-sales-of-alcoholic-beverages/>
- [52] Statista (2022b). *Alcohol market in Hungary*. New York, Statista
- [53] Tran, T. D., Hammarberg, K., Kirkman, M., Nguyen, H. T. M., & Fisher, J. (2020). Alcohol use and mental health status during the first months of COVID-19 pandemic in Australia. *Journal of Affective Disorders*, 227(2020), 810-813. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.09.012>
- [54] Váradi B. (2020). Magyarországi közpolitikai reakciók a koronavírus-járványra 2020 első felében. In: Fazekas K., Elek P. & Hajdú T. (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör, 2019* (pp. 213-219). Budapest, KRTK Közgazdaságtudományi Intézet
- [55] WHO (2018). *Global status report on alcohol and health 2018*. Geneva, World Health Organization
- [56] WHO (2019). *WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000-2025, third edition*. Geneva, World Health Organization

Halasi Nóra*: Az élelmiszerfogyasztás tendenciái az Észak-alföldi régióban

Absztrakt

A 2020. év elején kezdődő Covid járvány miatt végbement globális gazdasági változások az élelmiszervásárlással kapcsolatos alapvető fogyasztói szokásokat is jelentősen befolyásolták. Összességében a gazdasági nehézségek átalakították az emberek vásárlói magatartását és növelték árérzékenységüket, amely kiemelten érvényesült élelmiszerek vásárlása esetén.

Egy adott régió élelmiszer-fogyasztása és a fogyasztók vásárlóereje jelentősen befolyásolja a helyi gazdaság teljesítményét. A fogyasztói árak növekedése a makrogazdasági hatásokkal és az élelmiszeriparban működő piaci mechanizmusokkal egyaránt összefügg, ugyanakkor a háztartások jövedelmük jelentős részét költik élelmiszer vásárlásra, hogy élelmiszer szükségleteiket biztosítani tudják. A magyar háztartások 2020. évben egy főre jutó kiadásainak 26,1%-át fordították élelmiszerek és alkoholmentes italok vásárlására, mely arány 1,7% százalékponttal emelkedett a 2019. évi 24,4%-os arányhoz képest (Központi Statisztikai Hivatal, 2021).

Közvetlenül az első járványhullám kitörése előtt, illetve a járvány kezdeti szakaszában zajlott kérdőíves kutatásom során 1.349 fő adott értékelhető választ. A kutatás célja a különböző élelmiszer csoportok – sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz – fogyasztási tendenciáinak jellemzése és elemzése volt a helyi fogyasztók körében, az Észak-alföldi régió területén. A kutatás során elsősorban a helyi sajátosságokat vizsgáltam, a régióbeli lakosok véleményét és szokásait mértem fel élelmiszer vásárlásaikkal összefüggésben, hogy a vásárlók fogyasztási szokásainak értelmezése révén következtetéseket lehessen levonni a lakosok vásárlóerejére és gazdasági helyzetére vonatkozóan.

Kulcsszavak: ár, fogyasztói árérzékenység, élelmiszer-fogyasztás

Abstract

The Covid epidemic began in early 2020 and because of its effects on global economic changes, it also influenced the basic consumer habits in connection with food purchases. All in all, the economic difficulties have changed people's buying attitudes and increase their price sensitivity, mostly related to their food buying habits.

The food consumption of a region and the purchasing power of its consumers significantly influence the performance of the local economy. The increase in consumer prices is related to macroeconomic effects and market mechanisms operating in the food industry and at the same time, households spend a significant part of their income on food because they have to ensure their food needs. In 2020, Hungarian households spent 26.1% of their expenditure per capita on food and non-alcoholic beverages, which proportion increased by 1.7% compared to the 24.4% proportion in 2019 (Hungarian Central Statistical Office, 2021).

During my questionnaire research – which happened just before the outbreak and in the beginning of the epidemic – 1.349 people gave evaluable answers. The aim of the research was to characterize and analyze the consumption trends of different food groups – pork meat,

* Halasi Nóra, kockázatkezelési referens, NAV Hajdú-Bihar Megyei Adó- és Vámigazgatósága, Kockázatkezelési Osztály, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5979-1340>, halasi.nora@nav.gov.hu

poultry meat, fish, milk and mineral water - among local consumers in the Northern Great Plain region. During the research I primarily examined the local characteristics and evaluated the opinions also habits of the residents in connection with their food consumption, in order to infer the inhabitants' purchasing power and economic situation.

Keywords: price, consumer price sensitivity, food consumption

Bevezetés

REKETTYYE (2011) véleménye szerint az ár lényeges szerepet játszik a gazdaság és a társadalom minden területén. Szerepe megjelenik az emberek, a családok, a közösségek, a gazdasági vállalkozások és a nonprofit szervezetek döntéseiben, sőt egyes termékek ára komoly hatással lehet a nemzetgazdaságokra és akár az egész világpiacon is.

Ár és árérzékenység a fogyasztók körében

Az ár az a pénzben (esetleg más ellentételezésben) kifejezett érték, amit a vevő a termékekért, illetve szolgáltatásokért fizet (KATONA, 2000). Az árak központi elemei a gazdasági döntéseknek, illetve rendkívül fontosak mikro- és makroszinten a gazdaság működésében. A nemzetgazdasági folyamatok során alapvető jelentősége van annak, hogy létrejöjjön a kereslet és a kínálat viszonylagos egyensúlya, amely az árak összekapcsolódó szerepével valósulhat meg (REKETTYYE, 1999). A fogyasztók számára az ár kettős értelemben jelenik meg: egyrészt költségként, amely negatív hatású, hiszen fogyasztói áldozatot jelent; másrészt az ár a minőségre utaló jelzőszám és az árutulajdonságok értékének mutatója. A fogyasztók a vásárlás során belső referenciaáruikhoz való viszonyban ítélik meg az adott vételárat. A *belső referenciaár* az az érték, amelyet egy vásárló egy adott áruért indokoltnak tart megadni. A referenciaár általában eltér az objektív ártól és a fogyasztó számos lehetőséget mérlegelhet, például hasonló termékek átlagos árát, az utolsó vásárláskor fizetett árat, a legnagyobb forgalmú márka árát, a legalacsonyabb piaci árat, stb. (BAUER ET AL, 2001).

A fogyasztóknak az árakra vonatkozó reakciója az *árérzékenység*, amely azt fejezi ki, hogy egy adott termék fogyasztói ára milyen módon befolyásolja a vásárlási döntés meghozatalát. KATONA (2000) szerint a vásárlók döntéseire nagy hatással lehet a termék ára és a hatás nagyban függ a fogyasztó árérzékenységétől, mert minél inkább tömegtermékről van szó, annál inkább támaszkodik a vásárló a termék árára, mivel döntését érzelmi tényezők nem, vagy csak kevésbé befolyásolják. A vásárlók árérzékenyek azoknál a termékeknél, amelyeket sokszor vásárolnak, és amelyek sokba kerülnek, viszont érzéketlenek az olcsó és ritkán vásárolt termékek drágaságával szemben (KOTLER, 1998). NAGLE ET AL (1995) az *árérzékenységet befolyásoló tényezőket* az alábbi kategóriák szerint különíti el:

- egyediség (a termék egyedi tulajdonságai, valamint ezek értéke a fogyasztó számára),
- helyettesíthetőség (alternatívák, a helyettesítő termékek ismerete),
- az összehasonlítás bonyolultsága (a különbséget jelentő tulajdonságok megismerése, az ár-összehasonlítás nehézségei),
- az áruvásárlás nagysága (a fogyasztó jövedelmének mekkora hányadát fordítja az adott termék megvásárlására),
- az előnyök (a különböző termék előnyök fontossága és ezek viszonya az árhoz),
- a költségcsökkentés lehetőségei (a teljes ár csökkentésének lehetőségei, például kupon felhasználásával),
- a kiegészítő kiadások (egyéb befektetések, kiadások, amelyek szükségesek a termék használatához),

- a minőség/ár kapcsolat (a presztízs és az image fontossága, az ár/minőség viszony megteremtése),
- a tartalékolás (a fogyasztói tartalékok mértéke, a fogyasztók várakozása az árakkal kapcsolatban),
- igazságosság (a társadalmi igazságosság fontossága az árkialakítás szempontjából).

LEHOTA ET AL (1992) véleménye alapján minél több érzelmi tényező játszik szerepet a fogyasztó döntésében, annál kevésbé lesz árérzékeny. Árérzékenységet csökkentő tényezők lehetnek többek között:

- a kevés helyettesítő termék vagy versenytárs,
- a vásárlók lassan alkalmazkodnak egy új helyzethez és változtatják meg vásárlói szokásaikat,
- a fogyasztók a magasabb árat magasabb minőséghez társítják, amelyet így indokoltnak érznek.

A járványidőszak ételmeiszer-fogyasztásra gyakorolt hatása

Az *ételmeiszer-fogyasztás* az adott regionális és lokális környezetbe beágyazott tevékenység, amely nem csupán gazdasági, hanem pszichológiai, társadalmi és kulturális beágyazottságot is jelent (LEHOTA, 2010). Az emberek ételmeiszer-fogyasztási szokásainak létezik kulturális vetülete, ezáltal a nemzeti identitáshoz az ételmeiszer-fogyasztási szokások is hozzájárulnak (NÁBRÁDI, 2010). Maga az ételmeiszer-fogyasztás speciális fogyasztási területnek tekinthető, amely az egyén és a gazdaság számára is jelentős, ugyanakkor az ételmeiszer-fogyasztást általános, mindennapi fiziológiai szükségletek motiválják, és az ételmeiszer nem dematerializálható vagy helyettesíthető más termékekkel. Az ételmeiszer-fogyasztást közvetlenül meghatározzák a biológiai, pszichológiai, szociológiai, antropológiai, demográfiai, közgazdasági és politikai tényezők. Az egyes *demográfiai tényezők* a lakosság létszámának, illetve a lakosság szerkezetének változásával hatnak az ételmeiszerfogyasztásra, például a népességfogyás a fejlett országokban csökkenti az egy főre jutó fogyasztás mennyiségét. A *társadalmi tényezők* a társadalmi kapcsolatok megjelenésének formái, amelyek kifejezhetnek bizonyos csoportokhoz való tartozást, vagy egyes csoportoktól való elkülönülést. A *közgazdasági tényezők* közül az ár és a jövedelem jut kiemelt szerephez: az alacsony jövedelemmel rendelkezők szeretnének elegendő mennyiségű ételmeiszerhez jutni, míg a magasabb jövedelemmel rendelkezők leginkább az egészséges és magas hozzáadott értékekkel bíró termékeket vásárolják. A fogyasztók jövedelmének vásárlóereje, illetve az adott árak ára, egyaránt hatással vannak a fogyasztók árváltozásra történő reagálására. A *biológiai tényezők* szerepe döntően az egyénhez, a fogyasztóhoz kapcsolódik; ezen tényezők közé a genetikai sokszínűsége épülő fiziológiai különbség, az érzékelés, valamint a táplálékkal kapcsolatos betegségek sorolhatóak. Az ételmeiszer okozta, és a nem ételmeiszer okozta betegségek jelentősen hatással vannak a táplálkozásra, ezáltal a fogyasztói magatartásra is. A *kulturális tényezők* magukban foglalják az egyéni-, társadalmi-, valamint pszichológiai tényezőket és összetevőket. Lényeges megemlíteni az értékrendszert, amely hosszabb távon meghatározza a fogyasztói magatartást is. Mindezek mellett a *pszichológiai tényezők* befolyásolják az egyén esetében, hogy adott ételmeiszereket elfogad vagy elutasít, továbbá az elfogadott ételmeiszerek súlyát és szerepét (LEHOTA, 2004.). Gazdasági szempontból az ételmeiszerek fogyasztása két pólus irányában koncentrálódik, jelenleg döntő mértékben a tömegtermékek, illetve kis mértékben a magas hozzáadott értékű és különleges termékek irányába (NÁBRÁDI, 2010).

Magyarországon a háztartások kiadásainak legnagyobb részét (29,8 ezer forint), a korábbi évekhez hasonlóan 2020-ban is az ételmeiszerek és alkoholmentes italok tették ki, arányuk 2010 és 2020 között ingadozások mellett enyhén nőtt, továbbá 2020-ban a lakosság kiadásainak több mint egynegyedét fordította ilyen termékekre (Központi Statisztikai Hivatal, 2022). Az Észak-alföldi régió ételmeiszer-fogyasztásához kapcsolódóan az alábbi, 1. számú táblázatot szemlélteni

2017-2020. években a régióban egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás mennyiségét a különböző élelmiszer csoportok esetében. A régióbeli lakosok sertéshús, baromfihús, hal, tej és ásványvíz fogyasztásával – az adott termék egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiségével és a termékek fogyasztási gyakoriságával – összefüggésben a primer kutatásom során is információkat kértem, illetve elemeztem, amelyeket a hipotézisvizsgálatok során ismertetek.

	2017		2018		2019		2020	
	Magyarország összesen	Észak-alföldi régió	Magyarország összesen	Észak-alföldi régió	Magyarország összesen	Észak-alföldi régió	Magyarország összesen	Észak-alföldi régió
Sertéshús (kg)	17,0	19,5	18,3	23,0	19,2	28,0	19,2	22,5
Baromfihús (kg)	20,0	24,6	20,9	28,0	23,1	31,5	25,2	32,7
Hal (kg)	1,4	1,7	1,7	2,0	1,9	2,3	1,9	2,2
Tej (liter)	52,6	52,0	54,6	58,1	56,2	61,4	56,7	59,4
Ásványvíz (liter)	72,6	72,3	88,3	84,0	98,9	102,4	97,3	101,4

1. számú táblázat

Az egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás mennyisége 2017-2020. években Magyarországon és az Észak-alföldi régió területén

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2021.

A járványidőszak hatásait figyelembe véve 2019-2020. év vonatkozásában a drágább sertéshús fogyasztása egynegyedével, 28,0 kilogrammról 22,5 kilogrammra csökkent az Észak-alföldi régióban, míg az országos összes fogyasztás nem változott (19,2 kg). Ezzel szemben a viszonylag olcsóbb baromfihús fogyasztási mennyisége kismértékben, az Észak-alföldi régióban 3,8%-kal 32,7 kilogrammra, Magyarországon 9%-kal 25,2 kilogrammra emelkedett. Az Észak-alföldi régióban a hal, a tej, illetve az ásványvíz esetében kismértékű csökkenés történt, a halfogyasztás mennyisége 4,3%-kal 2,2 kilogrammra, a tejfogyasztás mennyisége 3,3%-kal 59,4 literre, az ásványvíz fogyasztás 1%-kal 101,4 literre módosult. Az országos összes halfogyasztás mennyisége ugyanakkor változatlan maradt (1,9 kg), míg a tejfogyasztás mennyisége kismértékben, 0,9%-kal 56,7 literre emelkedett és az ásványvíz fogyasztási mennyisége 1,6%-kal 97,3 literre csökkent. A régióban összességében – a baromfihús kivételével – a termékek fogyasztási mennyisége csökkent a 2019. és 2020. években vásárolt mennyiségeket összehasonlítva; a járványidőszak gazdasági nehézségeinek következtében a fogyasztók valószínűsíthetően igyekeztek kevesebbet költeni és keresték az esetleges helyettesítő termékeket.

A járványügyi helyzet élelmiszer-fogyasztásra gyakorolt hatásait vizsgálta a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karának Marketing és Kereskedelem Intézete és a TÉT Platform szakemberei által 2020. májusában végzett 3.000 fős reprezentatív online fogyasztói kutatás is, amely felmérés eredményeit a 2020. június 11-én lezajlott Nébih Kerekasztal rendezvény keretein belül ismertették. A kutatás eredményei alapján a járványügyi vészhelyzet nem változtatta meg az élelmiszervásárlással kapcsolatos alapvető fogyasztói szokásokat, de módosult a vásárlást befolyásoló tényezők preferencia-sorrendje, azaz ugyanolyan fontos számukra az íz és az állandó minőség, mint a járvány kitörése előtt, ugyanakkor a járvány időszakában a fontos szemponttá vált az élelmiszerek tartóssága. A termékek csomagolt jellege is nagyobb fontossági értéket kapott a járvány ideje alatt, ugyanakkor a márka és a védjegy szerepe csökkent, illetve a magyar származás megőrizte jelentőségét. A járvány időszakában lényegessé vált az otthoni sütés-főzés lehetőségének a biztosítása, valamint nőtt az alapvető- és tartós élelmiszerek vásárlásának mennyisége. Az impulzív- és a nagy kényelmi jellemzőjű termékek vásárlása visszaesett, továbbá csökkent a fogyasztók boltlátogatási gyakorisága (SZAKÁLY ET AL, 2020).

Anyag és módszer

A primer kutatásom célja a különböző élelmiszer csoportok – a sertéshús, baromfi, hal, tej és az ásványvíz – fogyasztási tendenciáinak jellemzése és elemzése a helyi fogyasztók körében, az Észak-alföldi régió területén. A kutatás során a régióbeli lakosok véleményét és szokásait elemeztem élelmiszer vásárlásaikkal összefüggésben, hogy a vásárlók fogyasztási szokásainak – az egy alkalommal vásárolt élelmiszer mennyiség meghatározásának és a fogyasztás gyakoriságának, valamint a fogyasztók érzékenységének – jellemzése révén következtetéseket lehessen levonni a helyi lakosok vásárlóerejére és gazdasági helyzetére vonatkozóan.

A primer kutatás során, kérdőíves vizsgálatok formájában a megkérdezés módszerét alkalmaztam. A kérdések leginkább a régió lakosainak általános élelmiszer vásárlással kapcsolatos szokásait, preferenciáit, tájékozottságát és attitűdjét mérték fel. A megkérdezés kizárólag az Észak-alföldi régió – Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok megye – lakosai körében történt, a kérdőíves felmérés és adatgyűjtés 2019. december 16. és 2020. május 22. között zajlott. Magyarországon az első koronavírus járványhullám a 2020. március 4. és július 17. közötti időszakra tehető (UZZOLI ET AL, 2021), tehát a megkérdezés közvetlenül az első járványhullám kitörése előtt, illetve a járvány kezdeti, aktív szakaszában történt kizárólag online formában, interneten keresztül.

Az online kérdőív a Google Docs űrlapkészítő alkalmazással készült és egy közösségi oldal felületén volt elérhető. Összesen 1.349 fő töltötte ki önkéntesen és értékelhető módon a kérdőívet, így az Észak-alföldi régióban összesen 1.349 fő (n=1.349) a megkérdezett minta nagysága.

Eredmények

A minta szocio-demográfiai jellemzői

A minta demográfiai jellemzői esetében nemek, korcsoportok, iskolai végzettség, a lakóhely településtípusa és a gazdasági aktivitás szerint kategóriákat állítottam fel, továbbá adatokat kértem a családban egy főre jutó jövedelem összegéről, illetve az élelmiszer vásárlás százalékos arányáról az összes havi jövedelem vonatkozásában. A válaszadók több mint négyötöde (85,6%) nő, valamint közel egynegyede (24,4%) a 40-49 éves korosztályhoz tartozik. A megkérdezettek közel fele (47,5%) felsőfokú végzettséggel, több mint egyharmada (38,6%) érettségivel rendelkezik. A válaszadók közel fele (47,6%) él a megyeszékhelyeken, valamint több mint egynegyedük (25,7%) tízezer lakos feletti városokban. Gazdasági aktivitásukat tekintve a megkérdezett lakosok 40,0%-a aktív szellemi, közel egynegyedük (23,7%) aktív fizikai dolgozó. Az egyéb, háztartásbeli, munkanélküli és eltartott kategóriába tartozó személyek aránya viszonylag alacsony.

A mintában szereplő válaszadók egyötödének a családjában az egy főre jutó jövedelem összege 101-150e Ft, valamint a megkérdezettek 16,5%-ánál ez az érték 200e Ft-nál magasabb és 5,0% esetében alacsonyabb, mint 50e Ft. A régióbeli válaszadók több mint fele (53,7%) költi jövedelmének 21-40%-át élelmiszer vásárlásra, valamint több mint egynegyedüknél (28,5%) ez az arány 41-60%. A 60% feletti élelmiszer vásárlás aránya az összes jövedelem értékéből 4,7% a megkérdezettek körében. A válaszadók egyes háttérváltozók szerinti megoszlását az alábbi, 2. számú táblázat szemlélteti.

A minta bemutatása (N= 1.349)		
Demográfiai csoportok	N	%
<i>Nemek szerint</i>		
Férfi	194	14,4%
Nő	1 155	85,6%
<i>Korcsoportok</i>		
18-29 éves	310	23,0%
30-39 éves	315	23,4%
40-49 év	329	24,4%
50-59 éves	220	16,3%
60 éves kor felett	175	13,0%
<i>Iskolai végzettség szerint</i>		
8 általános	23	1,7%
Szakmunkás képző	164	12,2%
Érettségi	521	38,6%
Felsőfokú végzettség	641	47,5%
<i>Lakóhely településtípusa</i>		
Megyei jogú város, megyeszékhely	642	47,6%
10.000 lakos feletti város	347	25,7%
2.000-10.000 lakos közötti település	285	21,1%
2.000 lakos alatti település	75	5,6%
<i>Gazdasági aktivitás</i>		
Aktív fizikai dolgozó	320	23,7%
Aktív szellemi dolgozó	540	40,0%
GYES-en, GYED-en lévő	109	8,1%
Nyugdíjas/Rokkantnyugdíjas	164	12,2%
Tanuló	101	7,5%
Háztartásbeli	29	2,1%
Munkanélküli	25	1,9%
Eltartott	5	0,4%
Egyéb	56	4,2%
<i>Szubjektív jövedelmi helyzet, a családban 1 főre jutó jövedelem összege</i>		
Kevesebb, mint 50.000 Ft	68	5,0%
51.000 - 75.000 Ft	143	10,6%
76.000 - 100.000 Ft	215	15,9%
101.000 - 150.000 Ft	276	20,5%
151.000 - 200.000 Ft	210	15,6%
200.000 Ft felett	223	16,5%

NT/NV	214	15,9%
<i>Az összes havi jövedelem hány százalékát teszi ki az élelmiszer vásárlás?</i>		
0-20%	178	13,2%
21-40%	724	53,7%
41-60%	384	28,5%
60% felett	63	4,7%

2. számú táblázat

A minta szocio-demográfiai jellemzői.

Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

Hipotézisvizsgálatok

Az első hipotézis

H₁: A fogyasztók által a sertéshús, baromfihús, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség pozitívan korrelál az adott termékek fogyasztási gyakoriságával.

A megkérdezés során választ kértem, hogy a helyi lakos egy adott vásárlás alkalmával mekkora mennyiséget szokott vásárolni az adott termékcsoportokból, illetve milyen gyakran fogyasztja az egyes élelmiszer termékeket. A két változó korrelációját, a fogyasztók által a sertéshús, baromfihús, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolatát az adott termékek fogyasztási gyakoriságával összefüggésben az alábbi, 3. számú táblázat szemlélteti.

Termék	Sertéshús	Baromfihús	Hal	Tej	Ásványvíz
Korreláció	0,428	0,334	0,372	0,451	0,717
Szignifikancia (Sig)	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001

3. számú táblázat.

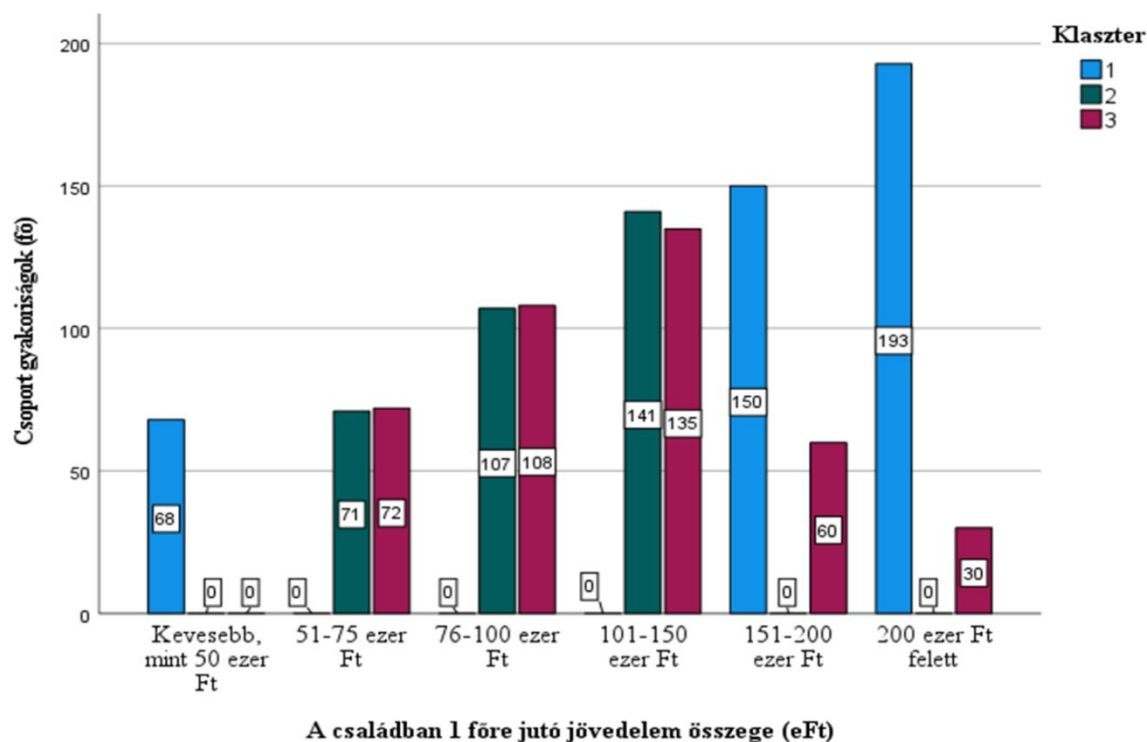
A sertéshús, baromfihús, hal, tej és ásványvíz termékek egy vásárlás alkalmával vásárolt mennyiségének és fogyasztási gyakoriságának kapcsolata az Észak-alföldi régió lakosainak körében

Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

A korreláció számítás alapján a két mennyiségi változó között pozitív kapcsolat van, a Pearson féle korrelációs együttható értéke a baromfihús esetében a legalacsonyabb ($r = 0,334$) és az ásványvíz esetében a legszorosabb a kapcsolat ($r = 0,717$). Az egy alkalommal vásárolt – sertéshús, baromfihús, hal, tej és ásványvíz – termékek mennyisége pozitívan korrelál az adott termékek fogyasztási gyakoriságával, azaz ha a fogyasztó gyakrabban fogyasztja a terméket, akkor az egy alkalommal megvásárolt termékek mennyisége is növekedni fog.

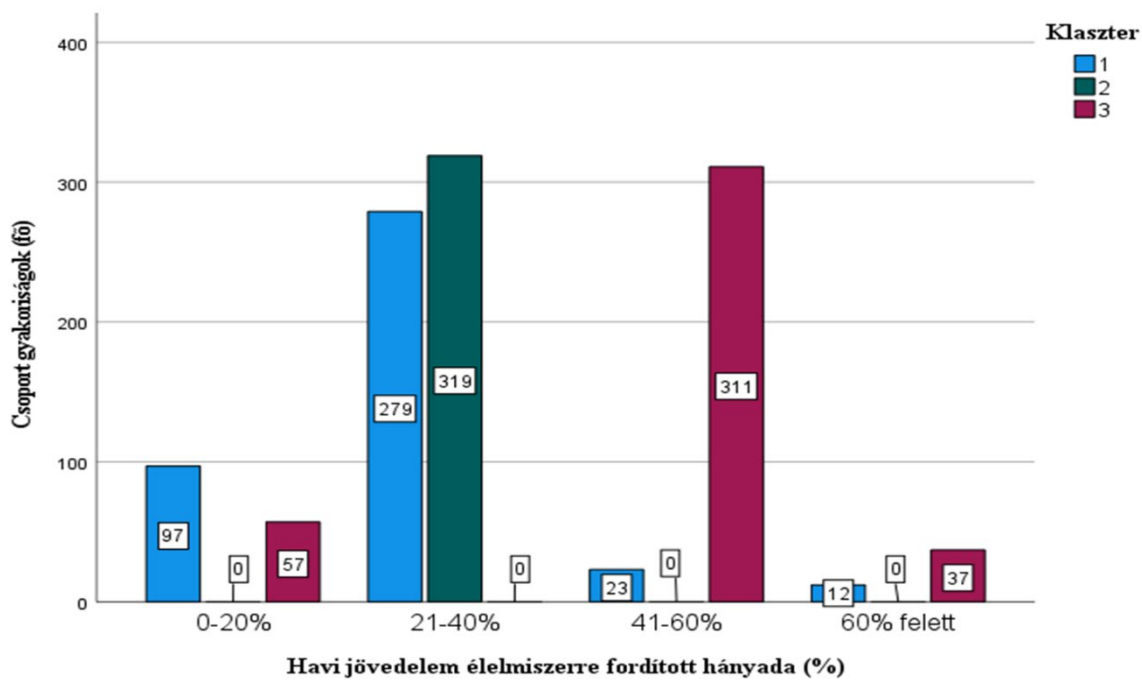
A H₁ hipotézis beigazolódott.

A következő hipotézisvizsgálatok során a jövedelmi viszonyok és a fogyasztás kapcsolatát elemeztem. A jövedelmi viszonyok szerkezetét klaszteranalízissel vizsgáltam két változó – az egy főre eső jövedelem, valamint az élelmiszer vásárlás aránya az összes jövedelem értékéből – összefüggésében. A családban egy főre jutó jövedelem összegének csoport gyakoriságát, valamint a havi jövedelem élelmiszerre fordított hányadának csoport gyakoriságát az egyes klaszterekben az alábbi 1. és 2. számú ábrák szemléltetik.

1. számú ábra.

A családban egy főre jutó jövedelem összegének csoport gyakorisága
 Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

2. számú ábra.

A havi jövedelem élelmiszerre fordított hányadának csoport gyakorisága
 Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

A klaszteranalízis eredményeképpen három klaszter különült el:

- *első klaszter_többnyire tehető vásárlók*: leginkább a magas jövedelemmel rendelkező lakosok, akik jövedelmük 21-40%-át fordítják élelmiszer vásárlásra (ugyanakkor néhány fő a klaszterben jövedelmének mindössze 0-20%-át fordítja élelmiszer vásárlásra);
- *második klaszter_kevésbé tehető vásárlók*: alacsony jövedelemmel rendelkező lakosok, akik jövedelmük 21-40%-át fordítják élelmiszer vásárlásra;
- *harmadik klaszter_kiemelt élelmiszer vásárlók*: átlagos jövedelemmel rendelkező lakosok, akik jövedelmük 41-60%-át fordítják élelmiszer vásárlásra, az élelmiszer kiemelkedő jelentőséggel bír számukra.

A három klaszter összetétele a jövedelem és a fogyasztás összefüggésein kívül a válaszadók élelmiszerhez való viszonyulását is jellemzi, különösen a második és a harmadik klaszter összehasonlításában. A harmadik klaszter csoporttagjainak jövedelme magasabb, mint a második esetében, mégis a második klaszterben magasabb az élelmiszer vásárlás aránya az összes jövedelem értékéből.

A második hipotézis

H₂: A két változó – a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékek fogyasztásának gyakorisága és az egy adott vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség – közötti kapcsolat függ a jövedelmi viszonyoktól.

Az első hipotézisben meghatározott korrelációs mátrixot - a fogyasztók által a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolatát az adott termékek fogyasztási gyakoriságával összefüggésben – klaszterenként is elemeztem, azt vizsgálva, hogy vajon ezek a változók kapcsolatban vannak-e a fogyasztók jövedelmi viszonyaival, amelyeket a klaszterek szemléltetnek.

A két változó korrelációját, a fogyasztók által a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolatát az adott termékek fogyasztási gyakoriságával összefüggésben az első klaszterre vonatkozóan az alábbi 4. számú táblázat szemlélteti.

Termék	Sertéshús	Baromfi	Hal	Tej	Ásványvíz
Korreláció	0,441	0,358	0,394	0,505	0,71
Szignifikancia (Sig)	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001

4. számú táblázat.

A fogyasztók által a baromfi, sertéshús, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolata az egyes termékek fogyasztási gyakoriságával az első klaszterben

Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

A *többnyire tehető vásárlók* körében, akik jövedelmük 21-40%-át fordítják élelmiszer vásárlásra, a korreláció számítás alapján a két mennyiségi változó között pozitív kapcsolat van, a Pearson féle korrelációs együttható értéke a baromfi esetében a legalacsonyabb ($r = 0,358$) és az ásványvíz esetében a legszorosabb a kapcsolat ($r = 0,710$).

A két változó korrelációját, a fogyasztók által a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolatát az adott termékek fogyasztási gyakoriságával összefüggésben a második klaszterre vonatkozóan az alábbi 5. számú táblázat szemlélteti.

Termék	Sertéshús	Baromfi	Hal	Tej	Ásványvíz
Korreláció	0,433	0,318	0,371	0,444	0,701
Szignifikancia (Sig)	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001

5. számú táblázat.

A fogyasztók által a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolata az egyes termékek fogyasztási gyakoriságával a második klaszterben
Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

A *kevésbé tehető vásárlók* körében, akik jövedelmük 21-40%-át fordítják élelmiszer vásárlásra, a korreláció számítás alapján a két mennyiségi változó között pozitív kapcsolat van, a Pearson féle korrelációs együttható értéke a baromfi esetében a legalacsonyabb ($r = 0,318$) és az ásványvíz esetében a legszorosabb a kapcsolat ($r = 0,701$).

A két változó korrelációját, a fogyasztók által a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolatát az adott termékek fogyasztási gyakoriságával összefüggésben a harmadik klaszterre vonatkozóan az alábbi *6. számú táblázat* szemlélteti.

Termék	Sertéshús	Baromfi	Hal	Tej	Ásványvíz
Korreláció	0,393	0,28	0,365	0,393	0,708
Szignifikancia (Sig)	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001	p <0,001

6. számú táblázat.

A fogyasztók által a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség kapcsolata az egyes termékek fogyasztási gyakoriságával a harmadik klaszterben
Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

A *kiemelt élelmiszer vásárlók* körében, akik átlagos jövedelemmel rendelkeznek és jövedelmük 41-60%-át fordítják élelmiszer vásárlásra, az élelmiszer kiemelkedő jelentőséggel bír. A korreláció számítás alapján a két mennyiségi változó között pozitív kapcsolat van, a Pearson féle korrelációs együttható értéke a baromfi esetében a legalacsonyabb ($r = 0,280$) és az ásványvíz esetében a legszorosabb a kapcsolat ($r = 0,708$).

A három klaszter korrelációs mátrixának azonosságát változónként ANCOVA eljárással vizsgáltam. A korrelációs kapcsolatok azonosságát a modellben az interakció nem szignifikáns volta támasztja alá, az eljárás eredményeképpen az interakció szignifikancia értékei közel esnek egymáshoz a baromfi ($p=0,257$), a sertéshús ($p=0,574$), a hal ($p=0,674$), a tej ($p=0,261$) és az ásványvíz esetében ($p=0,243$).

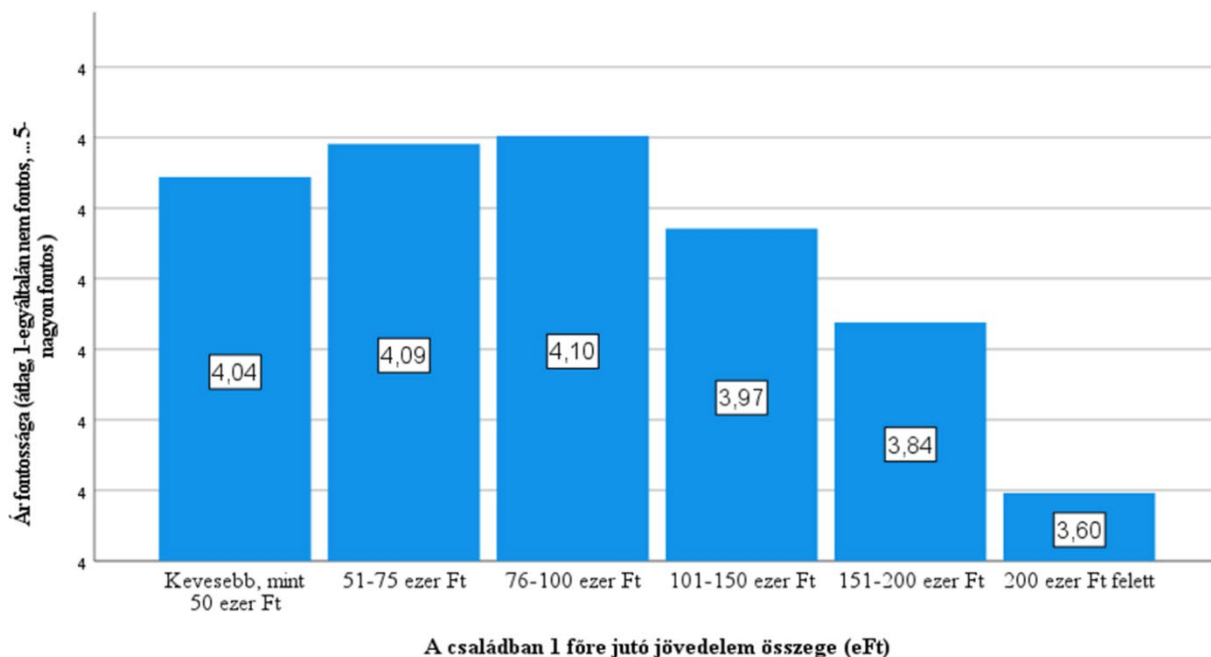
Összességében a két változó – a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékek fogyasztásának gyakorisága és az egy adott vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség – közötti kapcsolat nem függ a jövedelmi viszonyoktól.

A H₂ hipotézis nem igazolódott be.

Megkérdeztem a válaszadók véleményét, hogy élelmiszer vásárlás esetén milyen szempontokat vesznek figyelembe a választásnál, például a termék árát és az ár-érték arányát, a termékek jellegzetes ízét és az egészségre gyakorolt pozitív hatását, a megfelelő és állandó minőséget, stb. Az egyes szempontokat egy 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték (1= egyáltalán nem fontos; 2=Inkább nem fontos; 3=Közepesen fontos; 4=Inkább fontos; 5= Nagyon fontos).

A családban egy főre jutó jövedelem összegének és az élelmiszer vásárlás egyes szempontjainak kapcsolata nem lineáris, ezért az összefüggést *Kruskal-Wallis teszttel* és a monotonitásra érzékeny *Jonckheere-Terpstra teszttel* vizsgáltam meg, amelyek eredményeképpen egyedül az ár szempont esetén találtam szignifikáns összefüggést ($p < 0,001$).

A ár fontosságának átlagait vizsgálva az egyes jövedelem kategóriákban azt tapasztaltam, hogy a két változó – az ár és a családban egy főre jutó jövedelem összege – között lineáris kapcsolat van, még ha nem is igazán erős. A korreláció értékét csökkenti az a tény, hogy a jövedelem érzékenység valójában csak a legmagasabb négy kategória – a családban egy főre jutó jövedelem összege 76-100 ezer Ft, 101-150 ezer Ft, 151-200 ezer Ft és 200 ezer Ft feletti kategóriák – esetén tapasztalható, azaz a családban egy főre jutó jövedelem összegének emelkedésével a fogyasztók árérzékenysége csökken, mellyel összefüggésben két hipotézist (H_3 és H_4) állítottam fel. Az ár fontosságának átlagait az egyes jövedelem csoportokban az alábbi, 3. számú ábra ismerteti.

3. számú ábra.

Az ár fontosságának átlagai az egyes jövedelem kategóriákban

Forrás: Sajat szerkesztés, 2022.

A harmadik hipotézis

H₃: A tehetősebb fogyasztók esetében – az egy főre jutó jövedelem magasabb, mint 76e Ft –, minél nagyobb a családban az egy főre jutó jövedelem összege, annál kevésbé fontos szempont az ár a fogyasztónak.

A két változó – az ár fontossága és a családban egy főre jutó jövedelem összege – kapcsolatát Spearman korrelációval vizsgálva, a változók összefüggése szignifikáns, a Spearman korreláció értéke -0,176, azaz $p < 0,001$.

A családban egy főre jutó jövedelem 76-100 ezer Ft, 101-150 ezer Ft, 151-200 ezer Ft és 200 ezer Ft feletti összeg kategóriákat *Kruskal–Wallis próbával* és *Jonckheere–Terpstra teszttel* vizsgálva azt tapasztaltam, hogy árérzékenység szempontjából a négy csoport között szignifikáns eltérés van ($p < 0,001$), magasabb jövedelem esetén az ár fontossága alacsonyabb értéket mutat.

Az ár jelentőségét és a családban egy főre jutó jövedelem összegének kapcsolatát *Jonckheere–Terpstra teszttel* vizsgálva a monotonitás szignifikánsan kimutatható – a családban egy főre jutó jövedelem 76-100 ezer Ft, 101-150 ezer Ft, 151-200 ezer Ft és 200 ezer Ft feletti összeg kategóriákban –, a $p < 0,001$.

A H_3 hipotézis beigazolódott.

A negyedik hipotézis

H₄: A kevésbé tehetősebb fogyasztók esetében – az egy főre jutó jövedelem összege nem magasabb, mint 100e Ft –, a családban egy főre eső jövedelem nagyságától függetlenül, ugyanolyan fontos szempont az ár élelmiszer vásárlásnál.

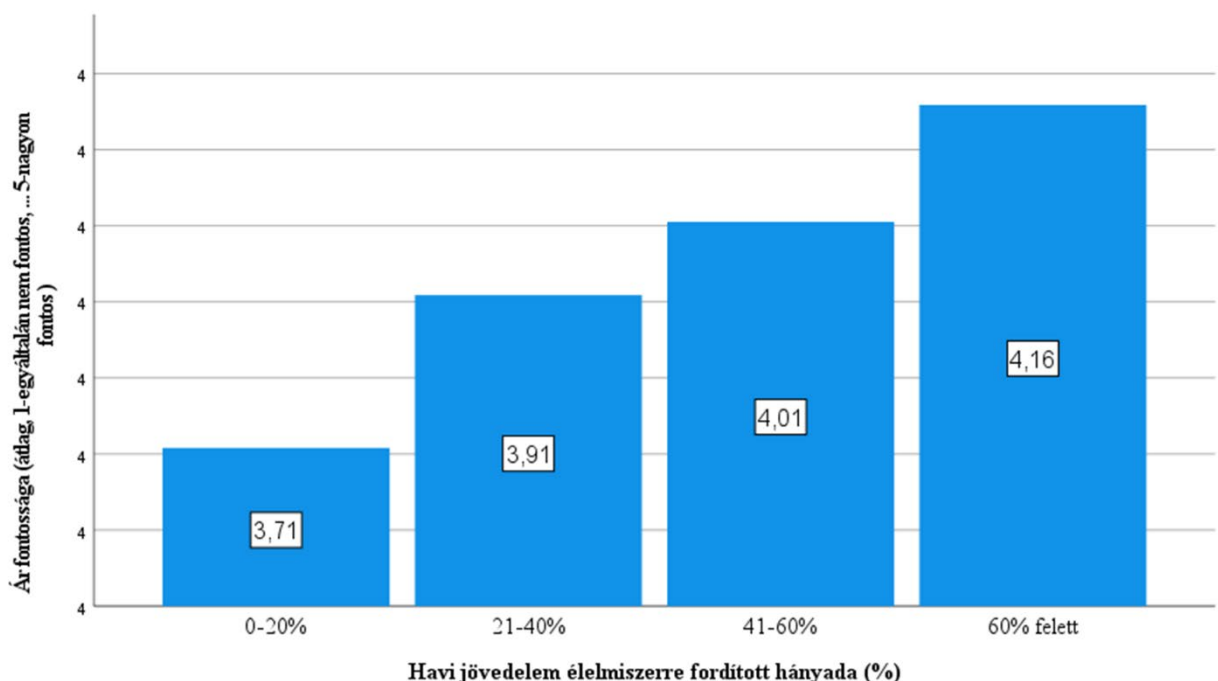
A családban egy főre jutó jövedelem összege kevesebb, mint 50 ezer Ft, 51-75 ezer Ft és 76-100 ezer Ft összeg kategóriákban az érzékenységet *Kruskal–Wallis próbával*, valamint *Jonckheere–Terpstra teszttel* vizsgálva azt tapasztaltam, hogy a három csoport között nincs szignifikáns eltérés.

A H₄ hipotézis beigazolódt.

Az ötödik hipotézis

H₅: A fogyasztónak annál lényegesebb szempont az ár, minél nagyobb százalékát költi az összes havi jövedelmének élelmiszer vásárlásra.

Az ár fontosságának átlagait az egyes élelmiszerre fordított jövedelem arány kategóriákban az alábbi, 4. számú ábra ismerteti.

4. számú ábra.

Az ár fontosságának átlagai az egyes élelmiszerre fordított jövedelem arány kategóriákban Forrás: Saját szerkesztés, 2022.

A két változó – az ár jelentősége és az élelmiszerre fordított jövedelem arány – kapcsolatát Spearman korrelációval vizsgálva, a változók összefüggése szignifikáns, a Spearman korreláció értéke 0,1, azaz $p < 0,001$. Az ár és az élelmiszerre fordított jövedelem arány összefüggéseit *Kruskal–Wallis próbával* ($p = 0,002$) és *Jonckheere–Terpstra teszttel* ($p < 0,001$) vizsgálva azt tapasztaltam, hogy a csoportok között szignifikáns eltérés van.

Összességében tehát a fogyasztó minél nagyobb százalékát költi az összes havi jövedelmének élelmiszer vásárlásra, annál lényegesebb szempont számára az ár a termék kiválasztásánál.

A H₅ hipotézis beigazolódt.

Következtetések és javaslatok

Egyetérttek LEHOTA (2004) véleményével, miszerint a háztartások jövedelmeik jelentős hányadát költik élelmiszer vásárlásra, melyek során a megvásárolt élelmiszerek mennyisége és összetétele nagymértékben függ a gazdasági körülményektől. Az élelmiszer-keresletet befolyásoló gazdasági tényezőkhöz a jövedelmek és az árak tartoznak, amelyek a fogyasztók árváltozásra történő reagálására is hatással vannak.

Kutatásom eredményeképpen – az Észak-alföldi régió területén, a helyi lakosok élelmiszer vásárlási szokásainak vizsgálata révén – az alábbi összefüggések állapíthatók meg:

- A fogyasztók által a sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékekből egy vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség pozitívan korrelál az adott termékek fogyasztási gyakoriságával, azaz ha a fogyasztó gyakrabban fogyasztja a terméket, akkor az egy alkalommal megvásárolt termékek mennyisége is növekedni fog;
- A sertéshús, baromfi, hal, tej és ásványvíz termékek fogyasztásának gyakorisága és az egy adott vásárlás alkalmával megvásárolt mennyiség közötti kapcsolat nem függ a jövedelmi viszonyoktól;
- A tehetősebb fogyasztók esetében – az egy főre jutó jövedelem magasabb, mint 76e Ft –, minél nagyobb a családban az egy főre jutó jövedelem összege, annál kevésbé fontos szempont az ár a fogyasztónak;
- A kevésbé tehetősebb fogyasztók esetében – az egy főre jutó jövedelem összege nem magasabb, mint 100e Ft –, a családban egy főre eső jövedelem nagyságától függetlenül, ugyanolyan fontos szempont az ár élelmiszer vásárlásnál;
- A fogyasztónak annál fontosabb szempont az ár, minél nagyobb százalékát költi az összes havi jövedelmének élelmiszer vásárlásra.

Összességében az árak alapvetően befolyásolják a fogyasztók választásait élelmiszer vásárlásaik során, mely döntéseiket jövedelmi viszonyaikhoz mérten igyekeznek a lehető legkedvezőbbben meghozni.

Irodalomjegyzék

- [1] Bauer, A. – Berács, J. (2001): *Marketing*. Budapest, Aula Kiadó. p. 280.
- [2] Katona, M. (2000). *Marketing*. Budapest, Dinasztia Kiadó, p. 96.
- [3] Kotler, P. (1998). *Marketing management*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó. p. 571.
- [4] Központi Statisztikai Hivatal. (2021.11.04.). *Az egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás mennyisége régió és a települések típusa szerint [kilogramm]*. 2022.07.01., https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0051.html
- [5] Központi Statisztikai Hivatal. (2021.11.04.). *A háztartások életszínvonala, 2020*. 2022.08.01., <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/2020/index.html>
- [6] Központi Statisztikai Hivatal. (2022). *Magyarország, 2021*. 2022.08.01., https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo_2021.pdf
- [7] Lehota, J. (2004): Az élelmiszerfogyasztói magatartás hazai és nemzetközi trendjei. *Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing* 1 (1-2), 7-14.
- [8] Lehota, J. (2010). A hagyományos és tájjellegű élelmiszerekre irányuló marketing helye az agrármarketingben. In Szakály Z. et al, *Marketing a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek piacán* (pp. 17-29.) Kaposvár, Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar.
- [9] Lehota, J. – Papp, J. (1992): *Árképzés (Marketing menedzsment. Munkafüzetek III.)*. Gödöllő, Emberi Erőforrások Fejlesztése Alapítvány.
- [10] Nábrádi, A. (2010). A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek gazdasági jelentősége. In Szakály, Z. et al. *Marketing a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek piacán*. (pp. 30-36.). Kaposvár, Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar.

- [11]Nagle, T T. – Reed, K. H. (1995): *The Strategy and Tactics of Pricing (A guide to profitable decision making)*. Hoboken, Prentice Hall. p. 409.
- [12]Reketye, G. (1999). *Az ár a marketingben*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó. p. 17.
- [13]Reketye, G. (2011). *Multidimenzionális árazás*. Budapest, Akadémiai Kiadó. p. 21.
- [14]Szakály, Z. – Soós, M. – Kontor, E. (2020.06.11.). *Az élelmiszervásárlói magatartás változása. „Karantén kutatás” - A koronavírus által okozott járványügyi helyzet hatása az élelmiszerfogyasztókra*. Budapest, Nébih Kerekasztal Rendezvény. 2022.07.01., <https://portal.nebih.gov.hu/documents/10182/1541438/Szak%C3%A1ly+et+al+el%C5%91ad%C3%A1s+%28nyilv%C3%A1nos%29.pdf/8f01ab11-308a-b01e-3aec-ff96e43d7cc6?t=1592125036407>
- [15]Uzzoli, A. – Kovács, S. Zs. – Páger B. – Szabó T. (2021). A hazai COVID–19-járványhullámok területi különbségei. *Területi Statisztika*, 61(3), 291-319. <https://doi.org/10.15196/TS610302>

Lippai Zsolt* - Csatári Károly*: A budapesti Gozsdu-udvar rendezvényei biztosításának magán és közbiztonsági aspektusai*

Absztrakt

Napjainkra a rendészet, mint állami monopólium paradigma túlhaladottá válásával a rendfenntartás szükségszerű pluralizálódásának, a magánbiztonság és a polgári rendfenntartás előtérbe kerülésének lehetünk tanúi, ami egyet jelent az állami rendészet monopóliumának megtörésével. Hazánk magánbiztonsági szektora a rendszerváltást követően indult fejlődésnek és mostanára már megkerülhetetlen jelentőségű szereplővé vált a közrend és a közbiztonság fenntartásában. Az egyik talán legszembetűnőbb példa, amelyben mindez tetten érhető, az a zenés-táncos rendezvények biztosításával kapcsolatos, egymást átfonó magán és közbiztonsági tevékenység megvalósulása.

A szerzők, mint gyakorló rendészeti szakemberek a Budapest VII. kerület Belső-Erzsébetvárosban található, a köznyelvben „bulinegyedként” elhíresült, közkedvelt és közismert szórakozónegyed kihívásokkal terhelt mindennapjainak magán és közbiztonsági problémáit mutatják be. Tanulmányukban kiemelt helyet kap a Gozsdu-udvar története, hazai és nemzetközi példák útján a zenés-táncos rendezvények szervezésének katasztrófákkal kísért szervezési sajátosságai, a bulinegyed kapcsán érintett rendészeti szervek, magánbiztonsági szolgáltatók, a polgárőrség és a közterület-felügyelet tevékenységének a biztonság megteremtéséhez hozzáadott értékének vizsgálata.

Kulcsszavak: Budapest, Gozsdu-udvar, buli negyed, zenés-táncos rendezvények biztosítása, közbiztonság, magánbiztonság

Abstract

Today, with the paradigm of policing as a state monopoly becoming obsolete, we are witnessing the inevitable pluralisation of policing, the emergence of private security and civil policing, which means the breaking of the monopoly of state policing. The private security sector in our country began to develop after the change of regime and has now become an indispensable player in the maintenance of public order and security. Perhaps one of the most striking examples of this can be seen in the intertwining of private and public security activities in the provision of music and dance events.

The authors, as practicing law enforcement professionals, present the private and public security problems of the challenging everyday life of the popular and notorious entertainment district of Budapest's 7th district, Inner-Erzsébetváros, colloquially known as the "party district". Their study focuses on the history of the Gozsdu courtyard, the disastrous organisation of music and dance events using national and international examples, and the added value of the activities of

* Lippai Zsolt rendőr alezredes, Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék, egyetemi tanársegéd, Rendészettudományi Doktori Iskola, doktori hallgató. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-2249>, lippai.zsolt@uni-nke.hu

* Csatári Károly rendőr alezredes, Budapesti Rendőr-főkapitányság, VII. kerületi Rendőrkapitányság, kapitányságvezető-helyettes, CsatariKa@budapest.police.hu

* Az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

the law enforcement agencies, private security providers, the police and the public security services involved in the neighbourhood in terms of security.

Keywords: Budapest, Gozsdu-udvar, party district, music and dance events, public security, private security

Bevezetés

Salgó László, volt országos rendőrfőkapitány szerint hazánk rendszerváltását követően „*A nagy szabadság (...) hirtelen szakadt rá a magyar rendőrségre. Úgy járt a szervezet, mint az a madár, amely élete nagy részét kalitkában töltötte, s amint természetvédő új gazdája a kalitkát kinyitotta, megdöbben: más énekelni egy relatív jólétben (étel, ital adott) a szabadságról és más szembenézni az élet kihívásaival (pl. egy jókora fekete macskával)...*” (Salgó, 1994). A megváltozott élethelyzet tükrében a közbiztonság megteremtésének állami szereplőit vizsgálva, Finszter Gézával egyetértve állapíthatjuk meg hogy „*a közbiztonság és közbátorság, vagyon- és életbiztonság hivatalos garantálása*” (Szabó, 1980: 138.) kérdéskör bizonytalan tartalma még napjainkban is kiélezett vitákat eredményezhet (Finszter, 2009). A probléma nehezen megragadható tartalma fogalmazódik meg az Alkotmánybíróság 13/2001. (V.14.) határozatában is, amely szerint „*A közbiztonság mibenléte, viszonya a közrendhez, a belső rendhez, illetve utóbbiak fogalmi meghatározása tudományos viták tárgya. Az Alkotmánybíróságnak nem feladata ezekben állást foglalni. A jogrendszer e szempontból releváns elemeinek áttekintése is azt mutatja azonban, hogy a közbiztonság többértelmű kategória, a kifejezés mögött tartalmilag többféle érdek és érték, illetve több, alapvetően eltérő jellegű feladat húzódik. [...] A közbiztonság kétségtelenül alkotmányos értéktartalommal bír. A fogalom, a jelenség és a cél struktúrája azonban olyan bonyolult és szerteágazó, hogy az értelmezésben nagyfokú bizonytalanságra, illetve önkényességre vezethet.*”

Írásunkban az említett közbátorság, vagyon és életbiztonság hivatalos garantálásának, napjaink talán egyik legszembetűnőbb példáját, a legismertebb hazai romkocsmá, a Budapest szívében elhelyezkedő „*Bulinegyed*” biztonságának fenntartását vizsgáljuk.

Történeti áttekintés, a romkocsmák

A Budapest belvárosában található kis területű, de annál jelentősebb népsűrűséggel rendelkező Erzsébetváros alig két négyzetkilométerén, majd 51 ezer állampolgár rendelkezik bejelentett lakóhellyel. A kerület része Külső-, és Belső Erzsébetváros, valamint Ligetváros, melyek lakossága elsősorban magyarokból áll, de jelen vannak a bolgár, cigány, görög, horvát, lengyel, német, örmény, szerb, román, ruszin és ukrán nemzetiségi önkormányzatok is (URL1).

Erzsébetvárosban 1207 darab, száz évnél idősebb épület áll, melyek nagy része a történelmi zsidó negyedben található (URL2). A Feszli Frigyes által megálmodott Dohány utcai Zsinagógán kívül több neves épületnek – például a New York Palace Hotelnek, az Állatorvostudományi Egyetemnek – is otthont ad, ugyanakkor nincsenek nagy látványossággal bíró és tömegeket vonzó óriási terei. Ennek ellenére, évi többmillió külföldi és hazai szórakozni vágyó látogatja a kerület felét jelentő részt, a bulinegyedet. Azt a városrészt, amely már a rendszerváltozást megelőző évtizedekben fizikai és szociális értelemben is leromlott, sok épülete üressé, kihasználatlaná vált. A leromló kerület legnagyobb, korabeli, – napjainkra jelentősen megváltozott – közbiztonsági kockázatát az ott megbújó néhány hajléktalan és kábítószer fogyasztó megjelenése jelentette.

Jelen korunk budapesti romkocsmá jelensége 1999-ben indult útjára, amikor a Pótkulcs (Kelemen – Mitev, 2016) kocsmá, kapuit megnyitva adott otthont a kortársművészek alkotta fotó és más művészeti kiállításoknak. A Pótkulcs teremtette meg a romkocsmákra máig jellemző alapismérvet, a régi, hanyatlásnak induló bérházakban kialakított, ezáltal egyedi és ütött-kopott stílusvilágú, belvárosi, kulturális turisztikai vonzerőt képviselő, koncerteknek, kiállításoknak is

helyt adó vendéglátó egységet. Ezt követően sorra nyíltak meg a ma is működő, a vállalkozók által kezdetben csak nyárra, majd az év minden szakára kibérelt, üresen álló épületek, társasházak vagy a társasházak udvarain kialakított hasonló kvalitással bíró romkocsmák. Az újszerű szórakozóhelyekben rejlő gazdasági lehetőségek kiaknázásával egyidejűleg kell megemlíteni a középosztálybeli lakosság, leromlott városközpontba beáramlását, ahol relatív kisebb költségek ráfordításával minőségileg új lakóhelyi környezetet tudtak kialakítani maguknak. Innentől pedig már egyenes út vezetett hazánk legnagyobb szórakozónegyedének létrejöttéhez, amelyet árnyékként kísér a közrendet, közbiztonságot veszélyeztető újszerű problémák jelenléte is.

A bulinegyed, mint fogalom a 2012-es év környékére vezethető vissza, amikor a VII. kerületi önkormányzat vezetése teret engedett a lepusztuló félben lévő épületek szórakozóhelyé alakításának, a romkocsmák megnyitásának. A Gozdsu-udvar 1999-es privatizációját követő fejlesztések megvalósulásával egy közel 60 000 négyzetméter területű szórakozóhely komplexum létrejöttének. Rámutatva arra is, hogy a kerület biztonsága megteremtésében érintett rendészeti szereplők számára napjaink egyik legnagyobb közbiztonsági kihívását a bulinegyedben és annak közvetlen környezetében történt bűncselekmények felderítése, valamint azok megelőzése jelenti.

Gozdsu-udvar

Nevét Gozdsu Manó román tisztviselő és ügyvéd után kapta. Az általa vásárolt Király utcai területen, Cziegler Győző tervei alapján 1915-ben egy 40 lakásból és 60 üzlethelyiségből álló udvar épült (URL3). A második világháborúban a pesti zsidó gettó része volt, az UNESCO a világörökség részévé nyilvánította, majd 1947 után államosításra került. Végső formáját 2009-re elérve jelenleg hét régi épületből és hat udvarból áll, melyhez egy acélszerkezetes híddal összekötött új épületet is toldottak.

Ma, 12 ezer négyzetkilométeren, 34 vendéglátóhely (kávézó, étterem, szórakozóhely) jelenti fővárosunk legnagyobb szórakoztató centrumát, ahol évente több mint egymillió ember fordul meg. A tömegközlekedéssel, gépjárművel és gyalog is jól megközelíthető (URL4)udvarban számos közkedvelt AirBed & Breakfast, azaz „airbnb” lakás is található (URL5). A Gozdsu-udvarban több mint 14 olyan vendéglátó egység működik, amely jelentős számú vendég befogadására és szórakoztatására képes és akár éjfél után is nyitva tarthat, míg a kerületben további, közel 250 egység csak éjfélig tartó engedélyt birtokol, nem is beszélve az 5 darab rendezvénytartási engedéllyel rendelkező nagyobb szórakozóhelyekről, amelyek egyszerre 1000 főnél is több látogatót tudnak fogadni. Ennek a lakosság szempontjából negatív, míg az önkormányzat oldaláról, a felügyeleti díjak és iparűzési adók megállapításával pozitív hatása van, ugyanis a kerületi önkormányzati képviselő-testület 46/2013. (IX.6.) rendelete 20 Ft/fő/éjszaka – nyitva tartási időre vonatkozó –felügyeleti díjat határoz meg, amit a befogadóképességhez vagy a működési engedélyben bejegyzett vendéglétszámhoz kötött. A felügyeleti díjat az önkormányzat közbiztonsági, illetve köztisztasági többletfeladatok finanszírozására költheti, annak felhasználásról évente, a képviselő-testületnek számol be. A negyedévente megfizetendő felügyeleti díjat 5 ezertől 240 ezer forintig terjedő összegben határozták meg, melyek beszedése korántsem zökkenőmentes. Egyrészt a pandémiás helyzetnek köszönhetően, az üzletek fenntarthatósága érdekében több esetben eltekintettek a díj beszedésétől, másrészt az említett rendelet nem ír elő semmilyen szankciót a díj megfizetésének elmulasztása esetén, így a befizetési hajlandóság is eshetőségessé vált.

A lakossági panaszok, problémák kezelésére született meg az üzletek éjszakai nyitvatartásáról szóló 9/2013. (II. 22.) önkormányzati rendelet, amely a vendéglátóhelyek tulajdonosainak a közrend és köztisztaság fenntartására és előmozdítására irányuló konkrét feladatokat nem, vagy csak elenyésző számban ír elő. Itt kell beszélnünk az Élhető Erzsébetváros (URL6) csoport által kezdeményezett 2018. február 18-ai, eredménytelenül záródó helyi népszavazásról is, amelyben

arra kerestek választ, hogy a lakosság hogyan vélekedik az üzletek éjfél és reggel hat óra közötti zárva tartásáról. 43 520 szavazatra jogosult közül 6 918-an mentek el szavazni, a leadott voksok közül pedig 4 572-en mondták ki, hogy az üzleteknek éjfélkor be kell zárniuk (URL7). A Belső-Erzsébetváros területén kívül élőknek ez a problémakör nem zavarta és érdektelenség is vezérelhette, amikor nem éltek ezzel a lehetőséggel. Ugyanakkor az is tény, hogy a bejelentett, szavazati joggal rendelkező lakosok nem élnek életvitelszerűen a kerületben, a lakások igen nagy százaléka „*airbnb*”-ként, vagy albérletként üzemel.

Szintén lakossági nyomásra került megalkotásra az üzletek éjszakai nyitvatartási rendjéről szóló 25/2020. (VI.25.) önkormányzati rendeletet, amely már részletesen szabályozza (URL8) az éjfél és 06 óra között – a pihenni vágyó lakosság érdekeit szolgáló feltételek megléte esetén – nyitva tartó vendéglátóipari egységek működését. Értve ez alatt a zeneszolgáltatás lakosságbarát mivoltát szavatoló – egy adott intervallumon belüli alkalmazás ellenőrzésére szolgáló teljesítmény szabályozó eszköz – az úgynevezett limiter-compressor használatát. A zajküszöb értéket ezzel kell úgy beállítani, hogy a zajterhelés, lakossági panaszra okot ne adjon. Ezen norma írja elő a 100 főt el nem érő befogadóképesség esetén önműködően behúzó vagy fotocellás ajtók alkalmazását is, míg a 100 főt elérő vagy meghaladó befogadóképességnél zsilipes rendszerű ki-és beléptetést határoz meg.

További kerületi sajátosság az üzemeltetőkre háruló, egyedi üzemeltetési feltételek előírása:

- az adott üzlet illemhelyiségét (a közterület köztisztaságának fenntartása érdekében) az utcai járókelők számára is rendelkezésre bocsájtani,
- nem engedélyezett hogy az üzletek vendégei, az ott forgalmazott szeszesített az utcára magukkal vigyék,
- a vendéglátóhely üzemeltetőjének, az önkormányzat felé írásos beszámolót, tervet kell készítenie arról, hogy milyen további, a közterület nyugalmát elősegítő intézkedést kíván bevezetni,
- az 50 főt elérő, vagy azt meghaladó befogadóképességű egységnek online is folyamatosan elérhető forgalomszámlálóval kell rendelkeznie (hatékony hatósági ellenőrzés esetén elengedhetetlen a pontos információk rendelkezésre állása).

Gyakorló rendészeti szakemberként kijelenthetjük, hogy egy szabályszerűen működő, megfelelő színvonalú biztonsági személyzettel, technikával és intézkedésekkel működő zenés táncos szórakozóhely esetében a minimumra lehet csökkenteni egy esetleges – a West Balkán néven közismert – katasztrófa bekövetkezését.¹ Az eset sajnos korántsem egyedülálló, gondolva például a 2015. október 30-án Bukarestben a Colectiv nevű szórakozóhely tragédiája, ahol tűz ütött ki és a helyszínen 26-an haltak meg, míg a kórházban további 38 fő különböző fertőzésekben hunyt el (URL9). A Gazeta Sportuliror tényfeltáró román magazin dokumentumfilmében bizonyította, hogy a szórakozóhely nem rendelkezett hatósági engedéllyel, nem volt vészkijárata és alkalmatlan volt a beltéri pirotechnika alkalmazására is, továbbá hogy a tüzet a belső hangszigetelő anyag lángra kapása okozta (URL10). Hasonló tüzesetek miatt bekövetkezett disco tragédiák azonban a világ számos pontján történtek, melyek közül az eddigi legsúlyosabbnak az 1942. november 28-i bostoni Coconut Grove mulatóhelyen kialakult balesetet lehet nevezni, ahol a vészkijáratok hiánya 492 ember életét követelte (URL11).

¹ 2011. január 15-én a budapesti Nyugati téren, az egykori Skála Metró épületében lévő West-Balkán szórakozóhelyen történt katasztrófa három emberéletet és 14 személyi sérülést követelt. A baleset okaként számos szabályozási és szervezési hiányosság került feltárára; ennek hatására került megalkotásra a zenés, táncos rendezvények működésének biztonságosabbá tételéről szóló 23/2011. (III. 8.) Korm. rendelet.

A bulinegyed rendezvényeinek biztonságosabbá tétele

A közrend és a közbiztonság minden szempontú megelégedést kiváltó fenntartása – annak komplexitása, a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek hiánya miatt – egyre nagyobb szakmai kihívást jelent az abban érintett valamennyi szereplőnek, így a fővárosunk VII. kerületi Rendőrkapitánysága állományának is. A bulinegyedhez köthető helyszíneken elsődlegesen közterületi, garázda, vagy személy elleni bűncselekmények jelennek meg, amelyek okai szintén a szórakozóhelyek jelenlétével függenek össze. A pandémiás helyzet során a szórakozóhelyek ideiglenesen bezártak, a kijárási tilalom bevezetésével, a statisztikai számok csökkentek, viszont az össz-bűncselekményi adatok stagnáltak. A közterületi elkövetés visszaszorult, helyüket átvette a családon belüli erőszak, a vagyon elleni cselekmények – betörés, lopás –, valamint az internetes csalás. Az emberi leleményességet jól tükröződő, a kijárási tilalom idején a kerékpáros ételfutárok követték el a legtöbb autó katalizátor lopást (az étel szállítására használt dobozban rejtették el az elkövetéshez szükséges elektromos fűrészt, az eltulajdonított tárgyakat), míg az addig típusbűncselekménynek számító, a prostitúcióval és a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények a magánlakások falai közé kerültek át.

Az újrainvitással ismét megjelentek a kábítószer kereskedelemre, prostitúcióra, szervezett bűnözésre specializálódott bűnözői csoportok. A „valódi” kábítószerrel történő kereskedelem – a fokozott rendőri jelenlét miatt – már nem a szórakozóhelyeken vagy azok környezetében zajlik, míg a „fake” drogot árusítók, az ún.: „something”-ozósok egyre szembetűnőbb tevékenységet folytatnak. Ezek olyan többfős bűnözői csoportok, akik elsődlegesen külföldi személyeknek próbálnak süttöport vagy majoránát kábítószerként eladni. Nagyobb mennyiségű becsomagolt majoranna felső részéhez egy kevés marihuánát raknak, így a jellegzetes szaggal megtévesztik a vásárlót. Ha a kiszemelt áldozat a „Something?” megszólításra angolul válaszol, felsorolják neki a kínálatot és az árakat. Bár a kapcsolatfelvétel az elkövetők részéről nyílt, gyakran minden óvatosságot és körültekintést figyelmen kívül hagy, az esetek látenciáját erősíti hogy a megkárosított sértettek, jól érthető okból nem fordulnak a hatóságokhoz és reklamálni sem mernek a rossz minőségű áruért.

Ugyanitt kell beszélnünk a bulinegyed üzleteinek biztonságáért felelős magánbiztonsági szolgáltatók esetenként nem megfelelő szintű szolgáltatásának nyújtásáról is. Sajnálatos tény ugyanis, hogy a jelenlévő személy-és vagyonőri szolgáltatók javarészt csak a felügyeletükre bízott magánterületen történt események kezelését végzik, ami pedig annak közelében a nyílt utcán valósul meg, azt hatáskörükön kívülinek tekintik. Ugyanakkor a védett objektumon belüli, kellő empátiával, kulturáltan, a helyzetnek megfelelő kommunikációval történő hatékony rendfenntartás kivitelezése is többször hagy némi kívánnivalót maga után.

Fokozott rendőri jelenlét

A rendőrséggel szembeni egyértelmű társadalmi elvárás, hogy a bulinegyed közrendje, közbiztonsága is fenntartható legyen, ezért a jogsértések megelőzésére a kerületi mellett más rendőri szervek – Készenléti Rendőrség, BRFK Közrendvédelmi Főosztály, KR Nemzeti Nyomozói Iroda – állománya is odairányításra került. A pandémiás helyzet kialakulásáig, minden hét csütörtöki, pénteki és szombati napján 50-70 fő egyenruhás rendőr járőrözött a negyedben. A prevenciós célú rendőri erődemonstráció érdekes hozadékaként a garázda jellegű erőszakos bűncselekmények elkövetése az utcákról a szórakozóhelyekre került át, melyek jogszerű kezelése sok esetben túlmutatott a biztonsági szolgálat munkatársainak felkészültségén. Példaként említve a rendőri ellenőrzések fókuszában lévő sztriptíz bárókban elsődlegesen megvalósuló elkövetési magatartást, a vásárló megkárosítását. A külföldi vendégeket, angolul jól beszélő, jó rábíró képességű nagyrészt csinos, jó megjelenésű hölgyek, az ún.: „behívók” csábítják be az egységbe, ahol a sértettek kötelező fogyasztásán túl olyan szolgáltatást vagy italt is felszámolnak

amit az nem vettek igénybe, vagy el sem fogyasztott. Amennyiben a vendég nem akarja kifizetni a számlát – jobb esetben csak – pszichikai kényszerrel vagy rendőrségi eljárással történő fenyegetéssel bírják jobb belátásra.

A rendőri ellenőrzések végrehajtásába társhatóságok – Önkormányzat, Katasztrófavédelem, Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, Nemzeti Adó és Vámhivatal, Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Munkaügyi Felügyelet – munkatársai is bekapcsolódnak. A pandémia idején a kijárási tilalom bevezetésével, az országhatár lezárásával a buliturizmus is megszűnt, így az ellenőrzések is háttérbe szorultak, hiszen a korábban kábítószer terjesztéssel, prostitúcióval foglalkozó bűnelkövetői körök is szinte teljesen eltűntek a kerületből. 2021 év második felétől – annak ellenére, hogy több nívós vendéglátóhely nem nyitott újra – a turizmus ismét a régi arcát kezdte mutatni és újra feltűntek a hatóság előtt jól ismert elkövetők is, így a rendőrség is egyre nagyobb figyelmet fordított a bűncselekmények megelőzésére, a fokozott ellenőrzések számának emelésére. Érdekességként mutatunk rá a kiemelt sajtónyilvánossággal járó 2021. november 21-ei, a Gozsdu-udvarban található Blended Sky és a Vicky Barcelona szórakozóhelyek illetőleg az azok rendjét szavatoló biztonsági szolgálat tagjainak ellenőrzésére (URL12). Az összehangolt akció során 452 fő intézkedés alá vonásával 20 fő került előállításra különböző bűncselekmények – kábítószer fogyasztás, élő személykörözés, idegenrendészeti szabályszegés, szabálysértés, stb. – elkövetése miatt, illetőleg számos szabálysértési feljelentés és helyszíni bírság is kiszabásra került.

A klasszikus bűncselekményeken túl a bulinegyedben újabb elkövetési magatartások is megjelentek, amelyek célközönsége a külföldi turistákból és a szórakozóhelyek jelenlétéből tevődik össze. A szervezett bűnözés egyedi képét mutatja a már említett „fake” drogot árusítók, valamint azon prostituált férfiak és nők jelenléte, akik célja nem csak a testi örömök biztosítása, hanem a „kuncsaftok” vagyontárgyai megszerzése is. A pénzért magukat áruba bocsájtó személyeket többnyire kisbusszal szállítják kerületbe, amely megszervezett utakért a közelben lévő „futtatók” vonhatóak felelősségre. A tiltott kéjelgés szabálysértés elkövetésének tettenérését nehezíti hogy a prostituáltak az „üzlet lebonyolítását” a postásoktól megvásárolt kapukódok használatával, rendszerint az épületeken belül eszközölik.

A helyzet kezelésében a rendőrségnek is meglehetősen flexibilisnek kell lennie, mert újabbnál újabb elkövetői körök jelennek meg, akik felderítésére és felszámolására számos innovatív eszközt kell bevetni. Gondolva a fixen telepített rendőrségi kamerák alkalmazására vagy a szektorálisan felépített járőrkeretek és egyenruhás rendőrök bevetésére, az inkriminált és legfertőzöttebb területeket részekre tagolására, a nagyobb számú, preventív feladatot végrehajtó gyalogos rendész járőrök helyszínre irányítására, a bűnözők tényérésének ellehetetlenítése. Az intézkedések negatív hozadékaként kell azonban számolnunk az elkövetési magatartások, kerület más részére történő, akár a szomszédos kerületekbe történő áthelyeződésére.

Komplementer rendészet és bulinegyed

Tóth József (1938: 4) szerint „Olyan a rendészet, mint valami roppant vetületű tükör, amely az állam mindenkori képét, annak jogi szerkezetében visszatükrözi. Más hasonlattal azt is mondhatnánk, hogy olyan a rendészet, mint valami érzékeny szeizmográf, amely az állameszme – s az azt létrehozó világnézet – minden, még a legkisebb megrezdülését, elfordulását, elferdülését és érzékelteti” (Sallai, 2019). A rendészet- és a jogtudomány jeles művelőjének rendészetéről alkotott roppant vetületű tükre segíthet rámutatni az állami rendészet monopóliumának megtörésére, arra hogy a rendszerváltást követően érdemi fejlődésnek induló honi magánbiztonsági tevékenység tényérése, a magánbiztonsági szektor expanziója, annak globális tendenciája miatt válhatott napjaink vitathatatlan ténykérdésévé (Christián, 2017).

Hazánkban a rendszerváltást követő évtizedekben monopóliumhelyzetét veszített rendőrség identitásválása során a rendészet, mint állami monopólium paradigma meghaladottá válásával

egyidejűleg a rendfenntartás szükségszerű pluralizálódásának lehetünk tanúi, ami egyet jelent a magánbiztonság és a polgári rendfenntartás előtérbe kerülésével, az állami rendszert egyeduralmának megtörésével (Kerezsi – Nagy, 2017). A szabad piacgazdaság, a magántulajdon rendszerváltást követő előretörése és elképesztő ütemben növekvő védelmi igénye pedig szükségszerűen hívta létre az üzleti alapon működő magánbiztonsági vállalkozásokat. A közbiztonságot kiegészítő, azokat tehermentesítő tevékenységű magánbiztonsági szolgáltatók – szakmai és üzleti tapasztalataik növekedésével – egyre meghatározóbb jelentőséggel bírnak az érték és vagyonvédelem valamennyi területén. Napjainkra az állam, rendészeti szervei által szavatolt, hatósági szolgáltatás keretében nyújtott biztonsága mellett létezik a magánbiztonsági piac szereplői által áruként kínált biztonság, mint termék, amelynek létrehozása – megóvása és fenntartása – a magánbiztonság céltudatos tevékenységének eredményeként megvalósuló szolgáltatás (Finszter, 2012).

A rendszert a közigazgatás része (Balla, 2017), küldetése az állam belső rendjének, valamint a közrendnek és a közbiztonságnak a fenntartása, a társadalom tagjainak és alapvető értékeinek az oltalmazása az ezeket sértő illetve veszélyeztető jogsértő cselekmények megelőzése, elhárítása, megszakítása révén, végső eszközként akár legitim erőszak alkalmazásával. Az előbbi küldetés teljesítése rendkívül komplex, szerteágazó tevékenység, ami nem várható el kizárólag egy erre hivatott állami szervezettől, a rendőrségtől. A rendszert küldetésének teljesítése, a biztonság megteremtése csak társadalmi kooperáció és kollektív erőfeszítés eredményeként teljesíthető, amiben a rendvédelmi szervek és a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek mellett fontos szerepet kapnak az önkormányzatok, a magánbiztonsági vállalkozások, a társadalmi önkéntes bűnmegelőzési egyesületek, a polgárőrségek is. Ezt nevezhetjük komplementer rendészeti rendszernek, melyben az állami szervek tevékenységét piaci és civil szerveződések egészítik ki, támogatják, segítik (Christián, 2018).

Tanulmányunk további részében a bulinegyed biztonságának megteremtésében közreműködő komplementer rendészeti szereplők tevékenységét vizsgáljuk meg.

Polgárőrség, mint segítő szervezet

A polgárőrségről és a polgári tevékenység szabályairól szóló 2011. évi CLXV. törvény szerint *„A közbiztonság és a közrend megteremtése és fenntartása az állam alapvető joga és kötelessége. A közbiztonság és a közrend fenntartásában részt venni kívánó, a környezetük biztonságáért felelőséget érző állampolgárok számára a polgárőrség nyújt cselekvési lehetőséget. E tiszteletre méltó tevékenység elismerése és megbecsülése fejeződik ki a polgárőrök védelmének és támogatásának állam általi garantálásával.”*

Magyarországon több mint 60 000 polgárőr, megközelítőleg 2 000 egyesületben és 20 fővárosi és megyei szövetségbe tömörülve végzi szabadidejében önkéntesen vállalt bűnmegelőzési feladatait (Christián, 2018). A Budapesti Polgárőr Szövetség működése azonban különösen érdekes képet mutat ugyanis – a BRFK-val kötött érvényes együttműködési szerződéseik ellenére az V., VI, VII és VIII. kerületek illetékességi területén – önálló, aktív polgárőr tevékenység nem valósul meg (URL14). A VII. kerületben jelenleg hat olyan polgárőr szervezet van, amelyek aktív tagjainak száma a 10 főt sem éri el szervezetenként.

Érdekes szolgálati tapasztalatként – a polgárőrség tagjai tevékenységének messzemenő elismerésével – a zuglói rendőrség és polgárőrség hosszú évek együttműködésén alapuló együttes munkáját példaként hozva jegyezzük meg hogy megfelelő alapok hiányában, az akadályok nélküli, kiváló eredményeket váró közös jövő tervezése, bizonytalan alapokon nyugszik. Ahhoz pedig hogy egy polgárőr szervezet kellő anyagi és erkölcsi támogatottságot szerezzen, bizonyítania kell produktív hozzáállását, rátermettségét és aktivitását. Amennyiben tevékenysége elmarad ettől, akkor – megfelelő anyagi és erkölcsi támogatás hiányában – lehetősége sem lesz eljutni abba a stádiumba hogy kellő hatékonysággal vehessen részt a

közterületek, a település közrendjének, közbiztonságának fenntartásába. Kiemelkedően fontosnak tartjuk a polgárőrök személyének rendőrök általi elfogadását is, a kollegális, bizalmi kapcsolati rendszer kialakítását. Ha ez nem jön létre, a rendőrök tartózkodhatnak a közös szolgálatellátástól, nyugnek érzhetik a közös feladatvégrehajtást és többnyire nem bíznak meg egy civil személyben, akivel esetenként veszélyes szituációba, krízishelyzetbe is keveredhetnek. Nehéz olyan kollégával közös szolgálatot ellátni, aki nem rendelkezik kellő jogszabályi ismerettel, nincs birtokában a kellő pszichikai és fizikai adottságnak, így egy-egy intézkedésnél akár az ő biztonságát is szavatolnia kell az intézkedő rendőrnek.

Nagyon fontos kiemelni hogy a polgárőr, mindenféle anyagi ellentételezés nélkül, önkéntes alapon vállalja a közrend és közbiztonság fenttartását, elsősorban azon a településen, amelynek területén él. Ahogyan pedig már említettük, az albérletek és szálláshelyek előretörése miatt a VII. kerület lakossága az idősebb korosztályból vagy olyan fiatalokból tevődik össze, akiknek semmilyen kötődése nincs Erzsébetvároshoz, azt átmeneti szálláshelyként használják. A kerületből alapvetően hiányoznak azon lokálpatrióta fiatalok, akik tevékenységükkel hozzájárulhatnak a közterületi bűncselekmények megelőzéséhez, a biztonság megteremtéséhez. Elanyagiasodott világunk ifjúsága számára pedig nagyon fontos munkája anyagi elismerése, így a társadalomért, egy biztonságosabb környezet megteremtésért anyagi ellen szolgáltatás nélkül csak kevesen kívánnak tenni. Fájdalmas érdekességként a mai fiatal polgárőr generáció közterületi szolgálathoz való hozzáállásával kapcsolatban említendő tény, hogy a bulinegyed fokozott ellenőrzései végrehajtásához segítséget nyújtó polgárőrök más egyesületektől érkeznek. Amint meghallják hogy a feladatot gyalogos szolgálatként (értsd: szolgálati gépjármű nélkül) kell végrehajtani, az önkéntes jelentkezők száma jelentősen visszaesik. A kerületi polgárőr szervezetek pedig szinte kizárólag felkérés esetén képviseltetik magukat (bár az is igaz hogy önkormányzati támogatottságuk sem hordoz releváns elemeket).

A polgárőrség kerületi tehermentesítő erejét vizsgálva megállapítható, hogy annak szerepe elenyésző hatásfokú, a bulinegyed biztonságosabbá tételében aktív szerepet jelenleg nem vállalnak. Ugyanakkor, a kellő személyi és tárgyi feltételek hiánya ellenére is fontosnak és nélkülözhetetlennek tartjuk a közös biztonságunk megteremtésének küldetésében történő bűnmegelőzési részvételüket.

Magánbiztonság és a rendészet

Alapvető tény, hogy a zenés, táncos rendezvények biztonságának szavatolása első sorban a magánbiztonsági szektorhoz tartozó szolgáltatók tevékenységi körébe sorolható, míg a rendőrség feladataként az ott megvalósuló bűncselekményekre vagy rendkívüli eseményekre kötelező reagálás sorolható. A tárgyalt negyeddel kapcsolatos szolgálati tapasztalatok alapján mondható el, hogy a biztonsági szolgálatok tagjai a szórakozóhelyen kialakult verekedést, garázda magatartást többnyire erőszak alkalmazásával, a nem oda illő személyek utcára kidobásával oldják meg. A verekedések sértettei pedig igen nagy százalékában nem az ellenérdekű fél ellen, hanem a biztonsági szolgálat munkatársai ellen tesznek feljelentést, a rendelkezésre álló térfigyelő központ által rögzített videofelvételek alapján, gyakran jogosan. A verekedést gyakran a biztonsági szolgálat tagjai generálják, így egy rendőrség által végrehajtott fokozott ellenőrzésnek ki kell terjednie a személy-és vagyónvédelmi alkalmazottak tevékenységére is.

Szomorú tényként jelöljük, hogy a már említett fokozott ellenőrzés kiterjedt az ott dolgozó 10 fős biztonsági személyzetre, akik közül 6 fő nem rendelkezett személy- és vagyónőri igazolvánnyal, 2 fő pedig büntetőeljárás hatálya alatt állt (értsd: ők nem rendelkezhetek volna, de mégis rendelkeztek vagyónőri igazolvánnyal). A 10 főből 2 fő került előállításra közbiztonságra különös veszélyes eszköz birtoklása miatt; náluk forgalomba nem hozható gázspray, rugós kés, engedéllyel nem tartott gáz-és riasztófegyver, valamint az ütés erejét növelő

eszköz, boxer volt előtalálható. Előállításukat követően gyorsított eljárásban pénzbírság került kiszabásra. Megdöbbentő, hogy az ellenőrzés alá vont személy-és vagyonőrök közül mindösszesen egy főnél volt minden rendben.

A Gozsdu-udvar biztonsági szolgálatát jelenleg egy külföldi kézben lévő vagyonvédelmi cég üzemelteti, míg egyes az udvaron belüli vendéglátóhelyek saját biztonsági személyzetet foglalkoztatnak. Ezen biztonsági szolgálatok egymással rivalizálnak, esetenként egymással területi vitákba is keverednek (megjegyzés: ennek operatív feldolgozását jelenleg központi rendőri szerv végzi). A jelen lévő vagyonvédelmi cégek jól érezhetően, nem a rendezvények biztonságosabbá tételét tűzték ki célul, inkább gazdasági előnyt kívánnak szerezni az egyébként is magas árbevétel jelentő bulinegyedben. Ezek a cégek kizárólag azon vendéglátóhelyek „biztonságáért” vállalnak felelősséget, amellyel szerződésben állnak. Több esetben előfordult, hogy a közvetlenül mellettük található szórakozóhelyen kialakult garázda cselekménybe nem avatkoztak be, mondván, annak tulajdonosa nem fizetett nekik a védelmi feladatokért.

A bulinegyed rendőrségi ellenőrzései arra mutattak rá, hogy az itt szervezett zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételében ezek a vagyonvédelmi cégek aktívan szerepet vállalni nem tudnak, a rendőrség munkáját érdemben nem segítik, részükre jelenleg feladat nem delegálható. Ez egy rendkívül érdekes helyzetet teremt, hiszen Magyarország már 2008-ban azon tíz európai állam közé tartozott, melyekben a piaci nyitás következtében nagyobb létszámban voltak jelen a magánbiztonsági szolgáltatók, mint az állami biztonsági szervek (Tóth, 2017). 2021-ben pedig a hazai magánbiztonsági vállalkozások száma 6371, míg a kiadott személy és vagyonőri igazolványok² száma 96 665 darab volt.³ Véleményünk szerint ezen megállapítással olyan – a jelen tanulmány terjedelmi korlátait meghaladó mértékű – magas érzékenységgű problémára mutattunk rá, amelynek kezelése kiemelt jogalkotói figyelmet igényel.

Közösségi rendészet, önkormányzati rendészet

Az erzsébetvárosi szórakozónegyedbe érkező, nagymérvű rendőri erővel találkozó vendégben joggal merülhet fel a kérdés, vajon ennyire rossz a közbiztonság, aminek fenntartásához ennyi rendőr bevonása szükséges, vagy ekkora humán erőforrással rendelkezik a magyar rendőrség? Ennek alapján szintén különösen izgalmas kérdés, milyen hatást gyakorolna a hazánk közterületi bűncselekményeinek számbeli alakulására, ha a rendőrség nem a fokozott rendőri jelenlétre, hanem a lakóközösségekkel való mélyebb együttműködésre és a rendőri jelenlét minimalizálására törekedne.

Az 1990-es évek második felében az Amerikai Egyesült Államok, New Yorkban és San Diego városaiban merőben más módszert alkalmaztak a közterületi bűncselekmények visszaszorítása érdekében, amelyek bizonyos tekintetben, egyaránt eredményesnek bizonyultak (Sárosi, 2008).

1994-ben New Yorkban a „*Törött ablakok: a rendőrség és a közösség biztonsága*” című tanulmányon alapuló stratégia alapján zéró toleranciát hirdettek a közrend és a közbiztonság helyreállítása érdekében. Az említett értekezés tanulságát leegyszerűsítve, ha egy betört ablakot nem javítanak meg azonnal, az azt az üzenetet közvetíti a lakosság felé, hogy bárki megszegheti a szabályokat. Ellenben, ha a normaszegő magatartásra azonnali válasz születik, az ablakot megjavítják, mindenki számára egyértelmű üzenettel bír, a közösség éberem őrökdi a normák felett. New Yorkban a stratégia mentén a legenyhébb jogsértést is a legkeményebb szankcióval sújtották, lehetőleg minden jogsértőt előállítottak, személyes szabadságában korlátoztak. Jelentős eredmények születtek, a bűncselekmények száma majd a felére csökkent, viszont a rendőri

² Vállalkozások (személy- és vagyonvédelmi, magánnyomozói, tervező-szerelő), igazolványosok (személy- és vagyonőr, magánnyomozó, vagyonvédelmi rendszert tervező-szerelő, vagyonvédelmi rendszert szerelő).

³ Az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság Igazgatásrendészeti Főosztály által biztosított, összesített, 2021.09.06-ai állapotnak megfelelően statisztikai adatok szerint.

intézkedésekkel, a rendőri túlkapásokkal szemben – főleg az afroamerikai és latino közösségek tagjai által – bejelentett panaszok száma 60 %-al növekedett (Grenne, 1999). Ugyanakkor San Diegoban a rendőri jelenlét csökkentése és a társadalom, bűnmegelőzésbe bevonása a volt a cél. Több mint ezer lakost vontak be polgárőrnek, az előállítások számát csökkentették, mégis nagyobb eredményeket értek el, mint New Yorkban és a rendőri intézkedések ellen benyújtott panaszok száma is csökkent.

Tanulmányunkban, szinte kötelezőnek érezzük megjegyezni, hogy a szocialista jellegű államformát maga mögött hagyó Magyar Kormány 1990 tavaszán azzal a kéréssel fordult a svájci illetékességű TC Team Consult multinacionális céghez, hogy támogassa a magyar rendőrség átszervezését és demokratizálását (Gottlieb at al., 1998: 117.). A méltatlanul elfeledett és csak rész elemeiben megvalósult – az akkori kormányzat és rendőrség által is elfogadott – program kimondta, a rendőrségi szervezetek rá vannak kényszerülve, hogy folyamatosan tovább fejlődjenek. Egy jövőbeni sikeres rendőrségi szervezetnek versenykötelményeket kell felállítaniuk és a teljesítményt nyújtók (felkínálók) teljesítményét konkurenciába kell helyezni a versenytársakéval. A végrehajtói teljesítményt oda kell pontosítani, ahol a társadalmi elvárásoknak megfelelően a legtöbb siker tervezhető, ugyanakkor a költséges őrző-, és kísérő tevékenységeket civil cégekre kell átruházni. A polgárokat önálló cselekvésre kell felhatalmazni és felbátorítani, hogy ne csak a közigazgatás intézkedéseire várjanak (ezzel együtt pedig az ellenőrzés is a bürokráciáról, egyre erősebben a polgárokra hárul). A végrehajtók a jelenlegi reagáló helyzetből törekedjenek a proaktív problémát megoldó szerepbe jutni, célként megfogalmazva a társadalmi intézményekkel, a lakossággal közösen, a biztonság, mint termék megteremtését (Gottlieb at al., 1998: 117.).

De visszatérve napjaink valóságába, ahogyan már a korábbiakban is említettük a bulinegyedben működő nagyszámú szórakozóhely – egyrészt a felügyeleti díjakból, másrészt a járulékos adókból – jelentős, de nem kellő prioritással kezelt bevételi forrása lehetne az önkormányzatnak. A befizetésre kerülő felügyeleti díj azonban elhanyagolható mértékű, a parkolásból és iparűzési adóból évente befolyó milliárdos összegű önkormányzati bevétel mellett, ami lehetővé teszi a közel százfős kerületi rendészeti igazgatóság fenntartását. Ennek alapján érdemes lenne elgondolkodni egy a jelenlegi törvényi szabályozás mellett elképzelhetetlen önkormányzati rendőrség – állami segítség nélküli – létrehozásának lehetőségén.

A modern rendészetnek két meghatározó modellje ismert, egyrészt az angolszász modell, másrészt a kontinentális, vagy francia államrendőrségi modell. Míg az Amerikai Egyesült Államokban az angolszász, addig hazánkban a kontinentális modell a jellemző (Korinek, 2015). A Team Consult tevékenységét elemezve említettük, hogy a magyar rendőrség fentről lefelé épített hierarchikus rendszerű, centralizált és pártpolitikától nem mentes voltát a rendszerváltást követően reformálni kívánták, az angolszász modell irányába szerették volna mozdítani. Az egykori ajánlások szerint hazánknak többet kellett volna költenie a biztonság védelmére, meg kellett volna újítani a rendőrség személyi állományát, át kellett volna alakítani a szervezetet, javítani kellett volna a testület és a lakosság viszonyát. Az átalakítás, sőt már a tervezés előfeltételeként jelölték meg a team munkatársai a reformra irányuló, pártoktól független akaratot. A meglévő közbiztonsági problémák jelentős részének helyi jellege miatt is, fontos kérdéssé vált a decentralizáció, azzal összefüggésben pedig a közbiztonságért viselendő önkormányzati felelősség intézményesítése. 1990-ben Nagykáta és térségének politikai pártjai és rendőri vezetői nyílt levelet intéztek az Országgyűléshez, hogy törvényi felhatalmazás alapján láthassanak hozzá – kísérleti jelleggel – az önkormányzati rendőrség létrehozásához. A Hevesi Rendőrkapitányság az önkormányzattal együttműködve dolgozta ki az önkormányzati rendőrség kísérleti modelljét. Az anyag valójában nem kérdőjelezte meg a központi irányítás létjogosultságát, de a ténylegesen polgári típusú közbiztonság-védelem szerint a helyi közösség és az azt elsődlegesen képviselő önkormányzat részéről nagyobb beleszólást tesz szükségessé a közbiztonság védelmének ügyébe. Az önkormányzatnak egyrészt hozzá kellene járulnia a

rendőri működés feltételrendszerének biztosításához, másrészt azzal összhangban előírhatná például, hogy egyes területeken sűrűbben kell járőrözni, jogosítványokat kapna a rendőri vezetők kinevezésével kapcsolatban, előírhatná a helyi címer használatát az egyenruhán és gépkocsikon, ellenőrizhetné a fegyelmi vizsgálatok lefolytatását. Ezek a reformelképzelések napjainkig sem valósultak.

Ismételt kitérőnket követően a kerület közbiztonságának fenntartásában kiemelt szerepet vállaló önkormányzati rendészeti szerv, a 2020-ban megújított Erzsébetvárosi Rendészeti Igazgatóság (továbbiakban: ERI), rendőrség szakmai felügyelete alatt végzett tevékenységével foglalkozunk. Annak létszámát – 94 fő rendszeresített és 70 fő meglévő – a kerületi rendőrkapitányság rendészeti osztályának létszámával összevetve, közel egyforma számokat láthatunk, amelyből a fokozott ellenőrzésekben, alkalmanként 10-12 fő vesz részt.

A közterület-felügyeletről szóló 1999. évi LXIII. törvény (továbbiakban: Kftv.) 1.§ (6) bekezdése szerint „A felügyeletnek, illetőleg a felügyelet részéről eljáró felügyelőnek feladatot törvény, kormányrendelet, az önkormányzat rendelete állapíthat meg. Az önkormányzat rendelete olyan feladatot állapíthat meg, melyet törvény vagy kormányrendelet nem utal más szerv hatáskörébe.” Ezáltal a közterület-felügyelet elsődleges feladata a közterületek rendjének, tisztaságának védelme, valamint annak rendjét megbontó jogsértések hatékonyabb megelőzése, megakadályozása, szankcionálása, az önkormányzati vagyon védelme, így elsősorban ez az önkormányzati szabályozás célja is:

- az önkormányzat tulajdonában lévő közterületek jogszerű használata rendjének szabályozása,
- az önkormányzat tulajdonában lévő közterületen elhelyezett vendéglátó-ipari teraszok működésének rendjének szabályozása,
- a vendéglátó üzletek/szórakozóhelyek nyitva tartásának rendjének szabályozása,
- közösségi együttélés alapvető szabályait és ezek elmulasztásának jogkövetkezményei szabályozása a szankciók alkalmazása miatt, ha az önkormányzat rendeleteiben foglaltak nem kerülnek betartásra.

Ezen túlmenően a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (továbbiakban: Szabs. tv.) felhatalmazása alapján a közterületen történő szeszesital fogyasztás megtiltásáról való önkormányzati rendelkezés esetén lehet csak szankcionálni a Szabs. tv. 200. § (1) bekezdése a) pontja szerint minősülő szeszesital fogyasztás tilalmának megszegése szabálysértést.

A közterület-felügyelők az önkormányzati rendeletek alapján a szórakozóhelyek, vendéglátó egységek nyitva tartásának ellenőrzésében működnek közre a kereskedelmi hatóság (önkormányzat jegyzője) mellett ha szabályszegést tapasztalnak, valamint közigazgatási hatósági eljárás kezdeményeznek az önkormányzatnál a rendelet megszegése miatt. Elsődlegesen a vendéglátó teraszok létesítésére vonatkozó közterület-használati engedély meglétének, az engedélyben foglaltak betartásának ellenőrzése a jogkörük és az engedély nélküli teraszlétesítés, az engedély keretein történő túlterjeszkedés esetén történő intézkedés. Ugyanakkor ha az üzletek, teraszok működtetését illetően intézkedésre okot adó jogsértő cselekményt, magatartást tapasztalnak, értve ez alatt az üzletek működésével összefüggésben elkövetett jogellenes cselekményeket is, úgymint a közterületi szeszesital fogyasztás, köztisztasági szabálysértés, csendháborítás, megteszik a hatáskörükbe tartozó – helyszíni bírság kiszabása, szabálysértési feljelentés – intézkedést. Ezeket a feladatszabásokat figyelembe véve látható, hogy az ERI-nek sem intézkedési, sem ellenőrzési kötelezettsége nincs a bulinegyed területén található zenés, táncos rendezvényeket lebonyolító szórakozóhelyek vonatkozásában.

A kerület biztonságának megteremtésében meghatározó szerepe van az önkormányzat által finanszírozott térfelügyelő rendszernek. Az ERI Művelési Központjában a kerület közigazgatási

területét 137 darab közterületi kamera figyeli, melyekből a jelenleg folyamatban lévő korszerűsítés miatt 90 darab figyelőeszköz működésképes. A kamerák képeit egyidejűleg rendőr és közterület-felügyelő is nézi, így mindkét szervezet a saját hatáskörébe utalt események kapcsán azonnal meg tudják tenni a szükséges intézkedéseket.

A közterület-felügyelet feladatait a rendőrséggel vagy párhuzamosan – a hatáskörükbe utalt feladatok elvégzésével – a rendőrség mellett vagy annak irányítása alatt végzi. A zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételénél a közterület-felügyeletet csak akkor lehetne konkrét feladattal megbízni, ha a feladatrendszerüket jelenleg meghatározó törvényt módosítanák. A jogalkotó kifejezetten csak azokat a hatásköröket rendelte a közterület-felügyeletnek, amelyek alapvető tevékenységünk végrehajtásához szükségesek. Egy esetleges törvénymódosítással kiterjeszhető lenne például az intézkedési hatáskörök további közlekedési szabályszegésekre, olyanokra, amelyek jelenleg kizárólag a rendőrséget illetik meg (pl. BUSZ-sáv, járdán haladás, lakó-pihenő övezet, stb.). További jogosítványok lennének a közterület-felügyelet részére adhatók, gondolva az építkezéssel érintett telekingatlanok közelében kialakuló olyan problémákkal kapcsolatban, amelyek a közterületen jelentkeznek, azonban a hatályos szabályozás szerint – mivel az építési engedélyben foglalt kötelezettség megszegéséből, elmulasztásából erednek – az építésügyi hatóság ellenőrzési jogkörébe tartoznak. Ugyanakkor célszerű lenne megoldást találni – a közterület-felügyelet hatáskörének bővítése irányában – az olyan esetekre, amikor az elkövetési magatartás nem közterületen történik, azonban annak nemkívánatos eredménye a közterületen jelentkezik (pl. ház ablakán történő kiszemelés, ingatlanon belül történő munkavégzésből eredő porszennyezés, tiltott avarégetés).

Amíg az alaptevékenységet konkrétan keretek közé foglaló törvény módosításra nem kerül, addig a közterület- felügyelői állomány kizárólag a Rendőrség ellenőrzési feladataiban együttműködve tud és vehet részt a végrehajtásban. A kontroll feladatok teljesítésének alapvető akadálya magában a „közterület-felügyelet” megnevezés, mivel az Országgyűlés a közterületek rendjének és tisztaságának védelme, valamint annak rendjét megbontó jogsértések hatékonyabb megelőzése, megakadályozása, szankcionálása, az önkormányzati vagyron védelme, az ezekkel összefüggő közszolgálati feladatokat ellátó személyek tevékenységét határozta meg alapfeladatként, a zenés, táncos rendezvényekkel kapcsolatos kontrolltevékenység végrehajtása jelen jogszabályi keretek között nem lehetséges.

Az ERI 2022-ben, az általános és középiskolák tanulói részére, a korosztályok figyelembevételével dolgozta ki a közterület-felügyelői tevékenységre vonatkozó ismeretek bővítését célzó előadás sorozatát. Ennek keretein belül, kifejezetten a közterület felügyelet hatáskörébe utalt jogsértéseket érintő előadások keretében kívánnak bűnmegelőzési célú tevékenységet folytatni. Az ERI kiemelt célja az állampolgárok tájékoztatásában való szorosabb, hatékony részvétel, a lakossági fórumokon megvalósuló figyelemfelhívások, a közterület-felügyelet intézkedési hatásköreinek bővebb megismertetése, a közlekedésbiztonsági programok lebonyolításában való közreműködés, a gyermekek közlekedésének segítése az iskolák közelében. Mindezek érdekében együttműködés az önkormányzat más szervezeti egységeivel, rendőrséggel, nevelési-oktatási intézményekkel és egyéb társszervekkel.

Összességében kimondható, hogy a jelenlegi törvényi szabályozás nem ad lehetőséget arra, hogy az ERI aktívan vegye ki részét a zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételében. A részükre meghatározott feladatok törvényben és rendeletekben szabályozottak, azt túllépni nem tudják. A törvényi szabályozásoknak köszönhetően vannak olyan jogsértések, amelyek párhuzamosan intézkedési kötelezettséget jelent a két szervezetnek, de csak olyan jogsértés, vagy csak olyan feladatrendszer nem létezik, amelyet csakis a közterület-felügyeletnek delegál.

Összefoglalás

Tanulmányunkban hazánk egyik, a külföldiek által leglátogatottabb területéről és az ezzel összefüggésbe hozható, sokak által kevésbé ismert rendőrségi feladatokba adtunk – a teljesség igénye nélküli – bepillantást. Rávilágítottunk arra, hogy a rendőrségre háruló közrend és közbiztonság fenntartása feladatokat időszerű lenne megosztani a magánbiztonsági szektorba tartozó komplementer rendészeti szervekkel, szolgáltatókkal. Megvizsgáltuk annak lehetőségét, hogy a jelenlegi jogi szabályozás alkalmas-e a feladatok delegálására a rendőrség részéről, valamint, hogy a meglévő jogszabályok megérették-e a változtatásra, annak A magánbiztonság az önkormányzati rendészet még szélesebb körű bevonásával a rendőrség tehermentesíthető lenne bizonyos feladat ellátások során, melybe a rendezvények biztonságosabbá tétele is beletartozik.

Véleményünk szerint a zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételéről szóló kormányrendelet megalkotói adósok maradtak a konkrét szankciók normába foglalásával. Javasljuk, hogy a 23/2011. Kormányrendelet felülvizsgálatával, a biztonsági terven kívül a tűzvédelmi szabályzat tartalmi követelményei is legyenek meghatározva. További változtatásra van szükség az ellenőrzés során tapasztalt hiányosságok kezelése vonatkozásában is, ugyanis nem tartjuk elégségesnek, hogy a határozatban foglaltak be nem tartása vagy hiányosságok felfedése után a hatóság csakis a rendezvény felfüggesztésével vagy rendezvény megtartásának tilalmával élhet, mindenképpen szükséges összegszerű pénzbírság kilátásba helyezésével is fenyegetni az üzemeltetőt. A pénzbírság összegét mindenképpen a rendezvény bevételehez kell igazítani és nem általánosságban meghatározni, hiszen a bevétel összege rendezvényeken eltérő mértékű, így a kiszabott bírságnak is azzal kellene arányban állnia.

A jelenlegi jogszabályi környezet nem köti a rendezvény szervezését iskolai vagy szakirányú végzettséghez. Tény, hogy már léteznek szakirányú képzések ezen a területen, de jelenleg a rendezvény szervezésének elsajátítása egy empirikus folyamat, azt bárki végezheti, ha alkalmasnak tartja magát rá, valamint rendelkezik kellő személyi ismeretséggel. A legalább 150 fő egyidejű megjelenésére számító rendezvény szervezését államilag elismert végzettséghez kötnénk, figyelembe véve hogy a rendezvény területén történő károkozásért vagy személyi sérülésért a szervező polgári jogi felelősséget vállal.

A rendőrség szakmai munkájának segítésében egyre nagyobb szerepet vállaló polgárőröktől azt várnánk el, rendelkezzenek a rendőrökhöz hasonló jogszabályi ismeretekkel, ezért a rendőrségek közös és hatékony együttműködéshez kiemelten szükségesnek érezzük a polgárőrök elméleti és gyakorlati képzésének átalakítását. A polgárőr egyelőre jelzőként funkcionál, jelzésekkel él a hatóság tagjai felé a társadalmi bűnmegelőzés területén, de állampolgári jogain kívül mással nincs felvértezve. Javasljuk, hogy a polgárőrök egy moduláris képzés keretén belül kapcsolódjanak be a rendőrképzésbe, a rájuk testálható alapszintű jogszabályi ismereteket a rendőrökkel közösen sajátítsák el. Alkamat kellene teremteni arra, hogy a gyakorlati képzésen részt vevő rendőr hallgatókkal együtt láthassanak el gyakorlati szolgálatot az új polgárőrök, így már az alapoknál kialakulhatna, egy jó minőségű kapcsolati rendszer.

A rendezvények lebonyolításában, a rend fenntartásában, az ott kialakult helyzetek kezelésében kiemelt szerepet betöltő magánbiztonsági szolgáltatás jogi háttérét, működését is szükségszerű lenne újra gondolni. Ahhoz, hogy ezen szolgáltatók hatékonyan, feladatrendszerhez köthetően eredményesen tudjanak működni, a kapcsolódó képzést is szükséges lenne átalakítani. Az elméleti képzést mindenképpen kivennénk az ellenőrizetlen háttérrel, akár szakmaiságot is nélkülöző magániskolák kezéből és azt az ORFK vagy a Nemzeti Közszerületi Egyetem hatáskörébe utalnánk. Ezzel bezárnánk azon kiskapukat, amelyek lehetőséget teremtenek arra, hogy akár képzés nélkül is végzettséget igazoló okiratot szerezzenek egyes vagyongörök, így a piac profiltisztává tételéhez is hozzájárulhatnánk.

Az elméleti képzés során specifikus képzésekre is lehetőséget kellene biztosítani a vagyontöröknek, gondolva itt például a rendezvénybiztosító-, az értékszállító-, vagy az objektumőri oktatásokra. Szakirányú végzettséget tennénk kötelezővé azon vagyontörök esetében, akik a legalább 150 főnél nagyobb befogadó képességű rendezvények biztosításában vesznek részt, továbbá előírnánk, hogy az ilyen rendezvényekre csakis rendezvénybiztosító vagyontöröket lehessen szerződtetni. A gyakorlati képzést államilag akkreditált vagyontörök cégnél vagy a rendezvénybiztosítások során nagy tapasztalatot szerző állami szervezeteknél kellene végrehajtani.

A kiképzett, nyelvi ismeretekkel és kommunikációs képzéssel rendelkező rendezvénybiztosító vagyontörök bulinegyedben található szórakozóhelyeken történő alkalmazása új nézőpontba helyezné a vagyontörök védelmet, valamint hazánk megítélését is a külföldi állampolgárok szemében.

A rendészeti feladatokat ellátó egyéb szervezetek is rendelkeznek jól láthatósági mellénnyel, mint ahogyan a rendőrség vagy a közterület-felügyelet. A vagyontörök esetében szükséges lenne kikényszeríteni, hogy a törvényben megfogalmazott formaruhát viseljék, jól láthatóan el kellene különíteni a zenés-táncos rendezvényen is a rendezvényt biztosító vagyontöröket, az oda érkező, a biztonsági szolgálathoz hasonló öltözetű fekete színű öltözékű vendégektől. Az egységes vagyontörői formaruha viselése bizalmat és nyugalmat táplálhat a vendégekben.

A szakmai érdekeket képviselő Személy, vagyontörök és Magánnyomozói Szakmai Kamara létjogosultsága jelen helyzetben megkérdőjelezhető, hiszen nincs kötelező tagság előírva. Javasljuk hogy a vagyontörök védelemben részt vevő szervezeteket és azok tagjainak felügyeletét országos hatáskörű szerv vagy akár a miniszteri szintű hatáskörben lássák el. Az alapok megteremtését követően a jogosultságok kiterjesztésére, akár a legitim fizikai erőszak biztosítására is sor kerülhet annak kellő jogszabályi háttérének és szakhatósági felügyeletének megteremtésével.

Kellő energia ráfordításával és a megfelelő finanszírozási háttér megteremtésével, jogszabályi módosítással az önkormányzati rendszetek is hatalmas terhet tudnának levenni a rendőrség válláról, a törvényesen és szakszerűen működő személy- és vagyontörök védelem pedig a magánvagyontörök hatékonyabb védelmével jelentősen javítaná a közbiztonság helyzetét. Ameddig azonban nem sikerül elérni, hogy jogalkotóink érdemben foglalkozzanak ezekkel a napi szinten jelen lévő problémákkal és a megfelelő mértékű, valós szakmai irányítás és kontroll is várjat magára, addig marad a jelenlegi helyzet és a feladatok végrehajtása is a rendőrség hatáskörében marad.

A változtatás és jobbítás tudományos igénye, a dogmatika és praxis ötvöződéséről szólt a Nemzeti Közszerületi Egyetem Rendészettudományi Kar III. Kari Napja (URL14). Ez alkalomból a Magyar Tudományos Akadémia, Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozatának keretében illesztett a Magyar Rendészet XX. évf. 2020/3. Rendészettudományi helyzetértékelés című konferencia számos előadásában köszönt vissza az előbb említett mottó. Balla Zoltán az „Ockham borotvája és a rendészet” cikkének ismertetése során hangsúlyozta és sürgette a tovább nem halogatható jobbító változtatás igényét. Vele egyetértve, az ő szavaival zárjuk anyagunkat: „Ezért jelen tanulmány keretei között a törekvéseim csak arra korlátozódhatnak, hogy az általam ellentmondásosnak tartott kérdések közül itt és most felvessek néhányat, és e szembeállítás eredményeként a tárgykör jogalkotási, elméleti problémáinak rögzítésével további kutatásra és megoldási alternatívák kidolgozására – kellő szakmai alázattal – serkentsem azokat, akik nyitottak az alakulóban lévő rendészettudomány fejlesztésére” (Balla, 2020).

Irodalomjegyzék

- [1] Balla, Z. (2017). A rendészet alapjai és egyes ágazatai. Dialóg Campus. Budapest
- [2] Balla, Z. (2020). Ockham borotvája és a rendészet. *Magyar Rendészet*, 2020/3. szám, pp 15–26. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.1>
- [3] Christián, L. (2014). Két új ág a rendészettudomány fáján. In Gaál, Gy. & Hautzinger, Z. (szerk.) *Rendészettudományi gondolatok: Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának egy évtizedes jubileuma alkalmából.* (pp. 85-91.) Magyar Rendészettudományi Társaság.
- [4] Christián, L. (2018). „Rendészeti szervek” szócikk. In: Jakab, András – Fekete, Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia.* [63] <http://ijoten.hu/szocikk/rendeszeti-szervek> (letöltés ideje: 2021.11.01.).
- [5] Finszter, G. (2009). Közbiztonság és közbátorság, In Németh, Zs. (szerk.) *Írások Tauber István emlékére: (1949-2003).* (pp. 177-178.) Magyar Kriminológiai Társaság, Rendőrtisztviselői Főiskola.
- [6] Finszter, G. (2012). A rendőrség joga. Duna Mix Kft.
- [7] Gottlieb, G. , Kröszel, K. & Prestel B. (1998). A magyar rendőrség reformja. Eljárás, módszerek, eredmények. FelixVerlag, Holzkirchen.
- [8] Greene A., J. (1999). Zero Tolerance: A Case Study of Police Policies and Practices in New York City, *NCJ Number 177902 Journal, Crime & Delinquency*, 45(2), 171-187. <https://doi.org/10.1177/0011128799045002001>
- [9] Kelemen, E. A. & Mitev, A. (2016). Holisztikus szolgáltatásélmény- vendég-utazás és kölcsönös értékteremtés dimenziói az art-és romkocsmák példáján. *Marketing és menedzsment*, 50(3-4), 88-101.
- [10] Kerecsi, K. & Nagy, V. (2017). A rendészettudomány kritikai megközelítése. In Boda, J., Felkai, L. & Patyi, A. (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére.* (pp. 273-282.) Dialóg Campus.
- [11] Korinek, L. (2015). Rendszerváltozás a belügyben. *Belügyi Szemle*, 63(1), 5-33. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.1.1>
- [12] Salgó, L. (1994). *Az új típusú közbiztonság.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- [13] Sárosi, P. (2008). „Zéró -tolerancia” veszélyes illúziók a rend fenntartásáról. *Beszélő*, 13(3), 32-43.
- [14] Szabó, A. (1980). *Bűnözés-ember-társadalom.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- [15] Tóth, J. (1938). A rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban. Szent István nyomda. Eger.
- [16] Tóth, J. (2017). Közrendészeti magánbiztonság és magánrendészet közpénzből, *Belügyi Szemle*, 2017/5. szám, pp. 5-24. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.5.1>

Jogszabályi hivatkozások

- [1] 1999. évi LXIII. törvény a közterület-felügyeletről
- [2] 13/2001. (V. 14.) AB határozat IV. 1., 1.6.1 pont.
- [3] 2011. évi CLXV. törvény a polgárőrségről és a polgári tevékenység szabályairól

- [4] 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

Internetes hivatkozások

- [1] URL1: Általános közzétételi lista <https://www.erzsebetvaros.hu/page/altalanos-koezzeteteli-lista> (letöltve: 2022.02.22.)
- [2] URL2: Házak és építések <https://boklaszok.hu/2017/09/17/erzsebetvarosi-latnivalok/> (letöltve: 2022.05.08.)
- [3] URL3: Ki volt valójában Gozsdu Manó, akiről a leghíresebb belvárosi udvar a nevét kapta? <https://www.szeretlekmagyarorszag.hu/multunk/ki-volt-valojaban-gozsdu-mano-akirol-a-leghiresebb-belvarosi-udvar-a-nevet-kapta/> (letöltve: 2022.05.08.)
- [4] URL4: Kevesebb autó – tisztább levegő <http://www.xn--erzsbetvros-r7a3h.hu/nyilvanossag/forgalomcsillapitas-/kevesebb-auto--tisztabb-levego> (letöltve: 2022.05.08.)
- [5] URL5: Mi az az airbnb? <https://travellina.hu/mi-az-airbnb/> (letöltve: 2022.05.08.)
- [6] URL6: Ne hagyd, hogy nélküled döntsenek!. <http://7ker.hu/egyesulet/egyesulet/> (letöltve: 2022.05.08.)
- [7] URL7: Érvénytelen lett a bulinegyedről szóló népszavazás https://index.hu/belfold/2018/02/18/bulinegyed_nepszavazas_eredmeny/ (letöltve: 2022.05.08.)
- [8] URL8: Önkormányzati rendeletek <https://erzsebetvaros.hu/page/oenkormanyzati-jogszabalyok-es-rendeletek> letöltve: 2022.05.08.)
- [9] URL9: Amikor a korrupció emberéletekbe kerül <https://444.hu/2019/11/10/amikor-a-korrupcio-emberletekbe-kerul> (letöltve: 2022.05.09.)
- [10] URL10: Colectiv”, documentarul realizat cu contribuția investigațiilor Gazetei Sporturilor, propus la două secțiuni ale premiilor Oscar! Vezi trailerul din SUA <https://www.gsp.ro/gsp-special/media/colectiv-documentarul-realizat-cu-contributia-investigatiilor-gazetei-sporturilor-propus-la-doua-sectiuni-ale-premiilor-oscar-vezi-trailerul-din-sua-613192.html> (letöltve: 2022.05.09.)
- [11] URL11: Világszerte történtek már a bukarestihez hasonló tragédiák <https://maszol.ro/belfold/55358-vilagszerte-tortentek-mar-a-bukarestihez-hasonlo-tragediak> (letöltve: 2022.05.09.)
- [12] URL12: Rendet tettek <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/rendet-tettek> (letöltve: 2022.05.08.)
- [13] URL13: Egyesületek, <https://www.opsz.hu/egyesuletek> (letöltve: 2022.05.09.)
- [14] URL14: A jövőformáló rendészettudomány – Kari Nap online konferenciával. <https://rtk.uni-nke.hu/hirek/2020/11/23/a-jovoformalo-rendeszettudomany-kari-nap-online-konferenciaival> (Letöltés ideje: 2020.11.28.).

Magasvári Adrienn*: A pénzügyőri szolgálat utánpótlásának kihívásai

Absztrakt

A közszféra szervezetei – köztük a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) is – komoly kihívásokkal néznek szembe a toborzás és a munkaerő megtartása terén. Folyamatosan nő a megüresedő álláshelyek száma, viszont ezzel párhuzamosan csökken a közszféra, mint munkahely iránti érdeklődés, főleg a fiatalok, a Z generációhoz tartozók körében. Mindez a NAV-on belül a pénzügyőri szolgálat ellátását is nehezíti, a pénzügyőri hivatás is utánpótlás-problémákkal küzd. Ez a tanulmány ennek körülményeit igyekszik körbejárni.

Kulcsszavak: *tisztjelölt, pénzügyőri hivatás, Z generáció, utánpótlás*

Abstract

Public sector organizations – including the National Tax and Customs Administration (NAV) – face serious challenges in terms of recruitment and retention. The number of vacant positions is constantly increasing, but at the same time, interest in the public sector as a workplace is decreasing, especially among young people, members of Generation Z. All of this makes it difficult to provide the finance guard service within the NAV, and the finance guard profession also struggles with recruitment problems. This study tries to go around the circumstances of this.

Keywords: *officer candidates, finance guard profession, Generation Z, recruitment*

Bevezetés

A közszféra szervezeteinek – itthon és az OECD tagállamaiban egyaránt – évek óta jelentős fejtörést okoz, hogy hogyan tudnak megfelelő létszámban jól kvalifikált munkaerőt toborozni és hogyan lehet a munkatársak szervezeti elkötelezettségét hosszútávon fenntartani. Az utóbbi időszakban elsősorban a baby boom generáció nyugdíjba vonulása eredményezett jelentős fluktuációt (Linos & Riesch, 2020), de ezzel párhuzamosan a közszférabeli állások iránti érdeklődés is egyre inkább csökkent. A közszféra – elsősorban gyenge vonzereje miatt – kezd alulmaradni a munkaerőpiacon egyre kisebb létszámban jelen lévő gazdaságilag aktív, tehetséges munkaerőért folytatott küzdelemben (Bright & Graham, 2015; Hollósy-Vadász & Szabó, 2016; Hazafi, 2017; Hajnal, 2020). Csutorás (2016) azt is kiemeli, hogy leginkább a fiatal pályakezdőket nehéz a közszolgalati szervezetekhez vonzani. Tovább rontja a helyzetet, hogy az utóbbi években nemcsak a közigazgatási és rendészeti szervek vonzereje, hanem munkaerő-megtartó képessége is visszaesett. Nyilvánvalóan ezt a negatív tendenciát a kedvezőtlen demográfiai változások még tovább erősítik.

A közigazgatási és a rendészeti szakterületet sújtó munkaerőválsággal és az utánpótlás kihívásaival számos hazai szerző (Belényesi et al., 2018; Beregnyei, 2019; Christián, 2018; Christián & Erdős, 2020; Erdős et al., 2020; Hazafi, 2016; Kovács, 2019; Paksi-Petró, 2018; Paksi-Petró, 2019; Tegyei, 2019; Tózsér, 2019) is foglalkozik. A NAV egyik oldalról a munkaerőpiac részeként, másik oldalról pedig a Nemzeti Közszolgalati Egyetem

* Magasvári Adrienn, pénzügyőr alezredes, tanársegéd, Nemzeti Közszolgalati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3737-0246> magasvari.adrienn@uni-nke.hu

Rendészettudományi Karán (NKE RTK) folyó „pénzügyőri alapképzésben” résztvevő pénzügyőr tisztjelöltek leendő munkaadójaként szembesül az említett problémákkal. Hiszen a Z generációhoz tartozó fiatalok már a rendészeti felsőoktatás felvételi rendszerével (fizikai, egészségi és pszichikai alkalmassági vizsgálat), a rendészeti alapfelkészítés követelményeivel, illetve a tisztjelölti jogállás sajátos kritériumaival, valamint a leendő munkáltató elvárásaival is nehezen azonosulnak (Erdős et. al., 2019). Hosszú távú szervezeti elköteleződésük kialakítása, a tehetséges munkatársak, a kulcsmunkakörökben foglalkoztatottak megtartása pedig – a korábbi évek gyakorlatához képest – teljesen más motivációs eszközök alkalmazását igényli (Magasvári & Szabó, 2020; Hegedűs et al., 2021; Hegedűs & Fekete, 2018). A pályán tartást jelentősen nehezíti az elmúlt években bekövetkezett szervezeti- és jogállásváltozások okozta bizonytalanságérzet is.

A fentiekén túl a folyamatos létszámzárlatok és az évről évre csökkenő engedélyezett létszám sem könnyíti meg a NAV feladatellátását. A hatóság engedélyezett létszáma 2011-ben, a két jogelőd szervezet egyesítésekor, 23060 fő volt, amely az elmúlt évtizedben folyamatosan csökkent, 2021-re 20%-kal esett vissza. A fluktuáció mértéke 2021-ben 5% volt. A szervezetben dolgozók átlagéletkora 44-47 év és ez az adat akkor sem sokkal kedvezőbb, ha kizárólag a pénzügyőri munkakört betöltők esetében vizsgáljuk a korfát. A NAV foglalkoztatottjainak alig több mint 20%-a (3644 fő) tölt be jelenleg pénzügyőri munkakört. A pénzügyőrök között a fiatalok hányada némileg magasabb, mint a teljes foglalkoztatotti kör tekintetében, azonban a 42 év felettiek aránya az „egyenruhás” állomány esetében is közel 60%, amely a pénzügyőri munkakörök (pl. járőr, nyomozó) specialitásából adódóan közép- vagy hosszú távon szintén jelentős nehézségeket okozhat, hiszen az idősödő munkatársak várhatóan egyre nehezebben tudnak majd megfelelni a munkakörüik betöltéséhez szükséges alkalmassági (elsősorban egészségi és fizikai) követelményeknek.

A NAV egy elöregedő szervezet, amely az elvándorlás, a megüresedő státuszok elvonása, a létszámfelvételi zárlatok miatt folyamatosan munkaerőhiánnyal küzd. A munkatársak hosszabb távú megtartása a gyakori változások okozta bizonytalanság miatt nem könnyű, a fiatal pályakezdeők számára pedig az adó- és vámhatóság – más közigazgatási és rendészeti szervekhez hasonlóan – kevésbé vonzó. Mindez a pénzügyőri szolgálat ellátását is nehezíti, a pénzügyőri hivatás is utánpótlás problémákkal küzd, amelyre a megoldást a tiszt állomány körében elsősorban (jelenleg szinte kizárólagosan) a rendészeti felsőoktatásba felvételt nyert Z generációs tisztjelöltek jelentik. Az utánpótlás kihívásai azonban már a rendészeti felsőoktatásban is jelentkeznek.

A tisztjelölti szolgálati jogviszony

Az előbbi problémák felismerését igazolja, hogy a tisztképzést, a korábban az NKE RTK-n bevezetett tisztjelölti jogállást és az erre vonatkozó szabályozást az idei évben megreformálták. A tisztképzés rendszerének fejlesztésére egyértelműen a tiszt pályára vonzóvá tétele érdekében került sor.

A tisztjelölti jogállást a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (új Hszt.) XXVII. fejezete vezette be, az első tisztjelöltek (köztük a pénzügyőr tisztjelöltek is) a 2016-os tanév őszi félévében kezdhették meg tanulmányaikat. Ebben az időszakban a pénzügyőr tisztjelöltekkel kapcsolatos alapvető szabályokat is az új Hszt. tartalmazta. Az új Hszt. tisztjelöltekre vonatkozó rendelkezései szinte teljesen azonos tartalommal 2021. január 1-jétől átmenetileg kerültek a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvény (NAV Szj. tv.) szabályai közé. Az új Hszt.-vel azonos módon hatályba lépésekor a NAV Szj. tv. is önálló, a pénzügyőri jogviszonyhoz közelítő, de annak nem minősülő jogviszonyként határozta meg a tisztjelölti jogállást (Boda, 2018). A 2021-es szabályok szerint a tisztjelölti státusz

ösztöndíjszerződéssel jött létre, hidat képezett a hallgatói és a pénzügyőrök szolgálati jogviszonya között. Erdős (2018) ezt úgy fogalmazta meg, hogy mivel a tisztjelölti jogviszony magán viseli a hivatásos jogviszony (esetünkben a pénzügyőri státusz) egyes sajátosságait (pl. eskütételi kötelezettség, fegyver és egyenruha viselésének joga), tulajdonképpen egy quasi hivatásos (pénzügyőri) szolgálati jogviszonynak tekinthető. Korábban a tisztjelöltek a vele szerződést kötő adó- és vámhatóság személyi állományába tartoztak, de nem minősültek foglalkoztatottnak.

Ez az átmenetet képező jogállás 2022. január 1-jétől megváltozott, hiszen az egyes pénzügyi és gazdasági tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXV. törvénnyel új rendelkezések léptek hatályba a NAV Szj. tv.-ben. Ennek értelmében az eddig ösztöndíjszerződéssel létesített tisztjelölti jogviszony 2022. augusztus 1-jén – a törvény erejénél fogva – tisztjelölti szolgálati jogviszonnyá alakult át és jelentős változásokat vezetett be a tisztjelöltek jogai és kötelezettségei tekintetében [2021. évi CXXXV. törvény 24. § (1)].

A pénzügyőr tisztjelölt havonta a miniszter rendeletében meghatározottak szerinti illetményre jogosult, ami alapilletményből, tanulmányi díjból, valamint illetménypótlékból áll. Az alapilletmény legalább a garantált bérminimumnak megfelelő összeg. Az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyba történő kinevezését követően a tisztjelölt legalább 10 év időtartamban köteles a NAV-nál szolgálatot teljesíteni. A tisztjelölt a NAV tisztjelölti állományában, a hallgatói előmenetelének megfelelő tisztjelölti rendfokozati jelzéssel teljesít szolgálatot. A rendfokozatok a tiszthelyettesi állománycsoport rendfokozati jelzéseire igazodnak, viselésük azonban kizárólag a tanulmányok idejére szól. A tisztjelöltek szolgálatteljesítési helye a NKE RTK Rendvédelmi Tagozata (Boda, 2018; Szabó, 2018a), amely felelős a hivatásos, illetve pénzügyőri jogviszonyra történő felkészítés keretében a kiképzési és szocializációs feladatok végrehajtásáért (Borbély, 2019). A tisztjelöltek tanulmányaik első hat hónapjában rendészeti alapfelkészítésen vesznek részt, amelynek zárásaként, az első félév végén tisztjelölti vizsgát, majd esküt tesznek (Dzsupsin, 2021), amely tartalmában megegyezik a pénzügyőrök számára előírt eskü szövegével.

A pénzügyőr tisztjelöltek élete nem könnyű. A jogszabályi előírások szerint a jogviszonyuk lényegét a szolgálat adja. Ez az esetünkben elsősorban a tiszt pályára való felkészülést, a tanulmányi kötelezettségeik teljesítését, másodsorban a NAV Szj. tv. által előírt feladatok végrehajtását jelenti. A nehézségekkel való szembesülés, a stresszhelyzet már az egyetemi felvételi eljárás során is megjelenik. A felvételi eljárás részét képező alkalmassági vizsgálatok (egészségi, pszichikai és fizikai) közül a legnagyobb kihívást a fizikai állapotfelmérés jelenti a pályázók számára. Az elmúlt időszak számadatai szerint a jelentkező fiatalok harmada már az első alkalmassági teszten, a fizikai felmérésen meg sem jelenik (Erdős, 2019; Erdős et. al., 2019; Christián & Erdős, 2020).

A felvételt nyert tisztjelöltek számára a tényleges szocializáció a rendészeti alapfelkészítés első időszakának, egy öthetes alapkiképzésnek a teljesítésével kezdődik. Ez egy erősen szabályozott, zárt rendben végrehajtott felkészítési időszak, amely a rendészeti hivatások specialitásaival (egyenruha, fegyverviselés, szigorú alá- és fölérendeltségi viszonyok, parancsuralmi rendszer, alaki szabályok) való ismerkedést szolgálja. A tisztjelöltek ezt egy újabb megmérettetésnek érzik, amely vagy a képzés folytatását, a pályán maradást segíti, vagy ösztönzi a pálya minél gyorsabb elhagyását. Erdős 2019-ben, illetve Christián és Erdős 2020-ban vizsgálta a rendészeti alapkiképzés során leszerelő tisztjelöltek pályaelhagyásának okait. A kutatás rávilágított arra, hogy az utóbbi években a felvételt nyert tisztjelöltek nagyjából 11-16%-a még az alapfelkészítés során megdondolja magát és távozik az egyetemről. A pályaelhagyás leginkább az alacsony kötelezettségtűrésre (a tisztjelölti jogállás és/vagy a hivatás sajátosságaiból fakadó kötöttségek elutasítása), a pályatévésztésre (átgondolatlan, téves elképzelésekre épülő vagy elvárt mintakövetésből eredő döntés), a személyes túlvállalásra (saját fizikai, mentális teherbírás vagy tanulási képességek helytelen megítélése), egészségi problémákra (korábbi sérülés kiújulása vagy

időközben szerzett sérülés akadályozza a kiképzés teljesítését) vezethető vissza (Erdős, 2019; Christián & Erdős, 2020).

A tisztjelölt – fentiek mellett – hozzájárul életvitelének folyamatos ellenőrzéséhez (Szabó, 2018b), elfogadja a szigorú függelmi rendet, a magatartási követelményeket, amelyek egyes alapjogai érvényesítésében is korlátozhatják. És esküjében vállalja akár az életének- és a testi épségének kockáztatásával járó feladatok ellátását is (Magasvári, 2018a). Igazodva a pénzügyőri lét elvárásaihoz, a képzés további részében is elvárt az egyenruha-, illetve szabályozott feltételek szerint a fegyverviselés, a folyamatos fizikai felkészítések, felmérések, lökiképzések teljesítése, továbbá a rendészeti szocializációs foglalkozásokon való részvétel. Mindemellett a tisztjelölteknek fel kell készülniük arra is, hogy folyamatos időnyomásnak (szoros időbeosztás, sorakozó, létszámmellenőrzés, kötött órarend) lesznek kitéve, valamint köti őket a lojalitás kényszere (mindenképpen a NAV-ban kell dolgoznia, különben a tartozást vissza kell fizetni) is (Kovács, 2016; Borbély, 2019; Erdős et. al., 2019; Szabó, 2021).

Természetesen, a NAV-ot is terhelik bizonyos kötelezettségek. Egyrészt, a diploma megszerzését követően adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyban foglalkoztatja a tisztjelölteket, másrészt pedig a rendészeti képzés teljes időtartama alatt támogatja őket – az illetmény folyósítása mellett – tanszertámogatással, egyen- és sportruházat, kollégiumi férőhely biztosításával, az étkezéshez való hozzájárulással.

A tisztjelölti jogviszony tehát komoly vállalás, komoly elköteleződést feltételez, sok lemondással jár, a kihátrálás, a tanulmányok megszakítása vagy a későbbiekben a szolgálati viszonyról való idő előtti lemondás pedig súlyos következményeket vonhat maga után.

A tanulmányom következő részében – szekunder kutatásaim eredményeire alapozva – feltárom a Z generációhoz tartozók generációs mintázatát, amely segíthet megérteni a fiatalok munkához való viszonyát, munkáltató szervezettel kapcsolatos elvárásait, a fiatalok pénzügyőri hivatással való azonosulási képességét, hajlandóságát. A Z generáció szemszögéből történő megközelítést az indokolja, hogy a pénzügyőr tisztjelöltek ebbe a generációs makroközegbe tartoznak.

Generációs mintázat

A generáció kifejezést a szakirodalomban több oldalról közelítik meg. Egyesek a generáció fogalmát egyszerűen a hasonló korosztályba tartozók csoportjával azonosítják, míg mások szerint a generációt – Mannheim (1952) vizsgálataiból kiindulva – az ugyanazon korcsoporthoz való tartozáson túl az azonos társadalmi és történelmi események megélése is meghatározza (Meretei, 2017). A Z generációt vizsgáló kutatások gyakran ellentmondásosak, kevés a tényszerűen alátámasztott, empirikusan igazolt vizsgálati eredmény. Ennek a nemzedéknek a tagjai még nagyon fiatalok, így nem állnak rendelkezésünkre olyan adatok, amelyek igazolnák, hogy személyes érésükkel megőrzik-e majd a nekik tulajdonított generációs jegyeket (Csutorás, 2020). Mi több, ezt a generációt is egyének alkotják, akik sokszínűek, önálló személyiséggel, egyéni preferenciákkal és szemléletmóddal bírnak (Nemes, 2019), ez pedig árnyalhatja a levont következtetéseket. Ezen elvek mentén én is csak arra vállalkozom, hogy a generációs mintázatot bemutassam, de a túlzott általánosítást mindenképpen szeretném elkerülni.

A tisztjelöltek között nap mint nap tapasztaljuk, hogy az elmúlt években végbemenő gazdasági-társadalmi-informatikai változások az egyének életére is hatással vannak. A Z generáció tagjai már a világháló, az internet, a mobil applikációk, a mobiltelefonok, tabletek között és a közösségi média világában nőttek fel, intenzíven használják is ezeket az eszközöket, felületeket (Nádai & Garai, 2014; Konczosné, 2016). Ez erőteljesen befolyásolja a társas kapcsolataikat is, amelyet jellemzően az online térben alakítanak ki és élnek meg (Bittner et al., 2013). A technikai eszközök, online alkalmazások – gyakran együttes – használatának is köszönhetően a Z generációt nagyon erős multitasking készségek jellemzik (Smith, 2012), ugyanakkor a

koncentrációs képességük gyengébb (Cotet et. al., 2020; Konczosné, 2017). Az internetes játékok pozitív hatással vannak – elsősorban online – együttműködési képességük fejlődésére. Értelmi képességeik érettek, ezt azonban nem követi kellő gyorsasággal az érzelmi képességeik fejlődése, lélekben sokáig gyerekek maradnak (Tari, 2011; Galán, 2018).

A mostani fiatalok énközpontúak, erős a szabadság és a függetlenség iránti vágyuk. Ehhez kellő önbizalom és önbecsülés párosul, nem kételkednek a saját képességeikben, viszont kevésbé alázatosak (Nógrádi-Szabó & Neulinger, 2017; Bittner et al., 2013; Twenge et al., 2008; Hegedűs, 2015). Az egyéniség szerepének és az önmegvalósítási vágnak az erősödése azt eredményezi, hogy kevésbé akarnak megfelelni a társadalmi elvárásoknak (Sabaityté & Davidovičius; 2017) és egyre kevésbé toleránsak. A magánélet fogalma az ő megközelítésükben teljesen más értelmet nyer, hiszen életüket, társas kapcsolataikat megosztják a nyilvánossággal (Pál, 2013). Leginkább önmagukban bíznak, személyközi kapcsolataikban pedig általában a saját korcsoportjukhoz tartozók véleményére adnak (Lazányi & Baimakova, 2016; Tari, 2011; Törőcsik et al., 2014). A tekintélyről és a tiszteletről is másképp vélekednek, mint a korábbi generációk. Az ő szemükben nem a pozíció, nem az életkor alapozza meg a tiszteletet és a tekintélyt, szerintük azt ki kell érdemelni (Tegyey, 2018; Beregynei, 2019; Balázs, 2020; Törőcsik et. al., 2014).

A mai fiatalok azonban más preferenciákkal bírnak az iskola- vagy a pályaválasztás terén is. Nem úgy gondolnak a munkahelyre, a munkatársakkal és a vezetőkkel való kapcsolatra, nem ugyanazt tekintik jól működő szervezetnek, mint a korábbi generációk tagjai. Ezek a fiatalok nem élethosszig tartó foglalkoztatásra, nem „nyugdíjas állásra” vágnak. A munkahelyükre úgy tekintenek, akár egy használati tárgyra, ha megunták, ha már nem az elvárásaik szerint funkcionál, lecserélik. *„Többségük számára a munkahelyek cserélgetése már nem megbökentő, hanem természetes dolog [...] nem ragadnak le egy-egy foglalkoztatónál, nem aggódnak amiatt, hogy adott pillanatban nincs biztos fizetésük, állásuk”* (Beregynei, 2019, p. 108.). A Deloitte Millennial Survey 2020-as felmérésének eredménye szerint (Deloitte, 2020), amely több ezer Y generációs és Z generációs fiatal részvételével zajlott, a fiatalok lojalitása erősödött. Nagyobb azoknak a válaszadóknak az aránya, akik még legalább 5 évig a jelenlegi munkahelyükön kívánnak dolgozni, mint ahányan 2 éven belül váltanának. Ilyen eredményre először volt példa a felmérésben ide vonatkozó kérdés 2016-os szerepeltetése óta. Az, hogy a járvány miatti munkahely elvesztések befolyásolták-e ezt az eredményt, nem derült ki.

A PwC Magyarország is rendszeresen vizsgálja a középiskolában vagy felsőoktatási intézményben tanuló diákok és hallgatók körében a munkahelyválasztási preferenciákat. Az ebből született 2018-as eredmények azt mutatták, hogy a fiatalok olyan munkahelyen dolgoznak szívesen, ahol lehetőség van rugalmas munkavégzésre, megfelelő alapfizetést biztosítanak és jó a munkatársak közti együttműködés. A kutatási eredmények arra is rámutattak, hogy a leendő munkavállalók számára egyre fontosabb az a környezet, amely a munkahelyükön körülveszi őket (infrastruktúra, vezetők és munkatársak), a cafetéria és a távmunka lehetősége, valamint az őszinte és nyílt kommunikáció a vezetés részéről (PWC, 2018). A PwC 2021-ben is lefolytatta ezt a felmérést, közel 30000 válaszadó részvételével, de már 2020 óta a Z és Y generáció mellett a tapasztaltabb munkavállalókra és korcsoportokra is összpontosít. Az eredmények azonban korcsoportok szerinti bontásban is elérhetőek, amely alapján az látható, hogy az alapbér továbbra is a legfontosabb tényező.

A rugalmas munkarend és a kiszámítható időbeosztás szintén a lista élén szerepel. A fiatalabb munkavállalók még azt is elfogadják, hogy a rugalmasság alkalmanként túlterheléshez vezet, de ennek megfelelő kompenzálását is elvárják. A közvetlen munkatársakkal való kapcsolat és a vezetői stílus, hozzáállás szerepe is felértékelődött (PWC, 2021).

A Z generációhoz tartozókra jellemző „címke”, hogy valamennyi elkötelezettséget növelő tényező közül az egyik legfontosabbnak a munka és a magánélet közötti egyensúly megteremtését tartják, szívesen élnek az atipikus foglalkoztatási formák adta lehetőségekkel, mint rugalmas munkaidő, távmunka, kiszámítható időbeosztás (Beregnyei, 2019; Pregolato et al., 2017; Tari, 2011; Tari, 2017; Kissné András, 2013; Haeger & Lingham, 2014; Bencsik et al., 2016; Borbély et al., 2018; Krajcsák, 2018), ahogyan ezt az előbbi adatfelvételek eredményei is alátámasztják. Preferálják a csapatmunkát, ha a munkatársaik is hasonlóan együttműködőek, a vezetők pedig példamutatóak és folyamatos visszacsatolást adnak számukra (Bencsik et al., 2016).

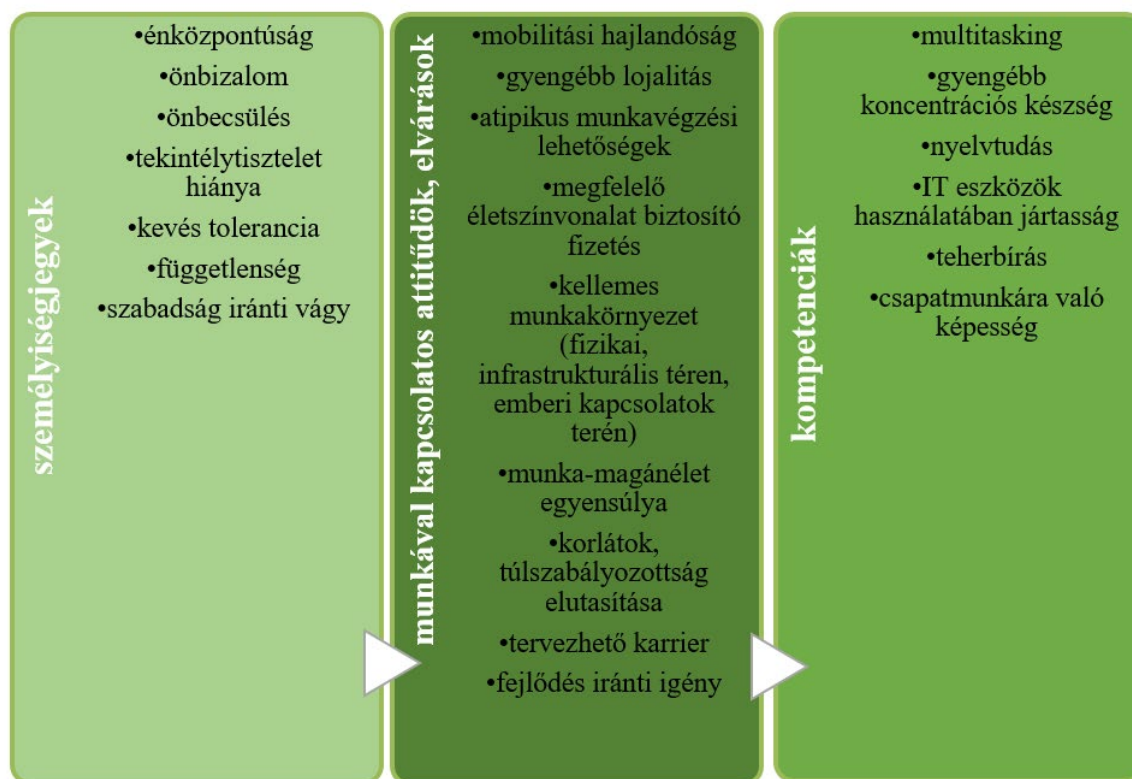
A példamutató vezetés mellett megfelelő megélhetést és életstílust biztosító bérezésre, tervezhető karrierre, érdekes és kihívást jelentő munkafeladatokra, kreatív munkakörnyezetre vágnak (Szabó-Szentgróti, et al., 2019; Magasvári, 2018b). Sok olyan kompetenciával is rendelkeznek (IT eszközök használata, nyelvtudás, multitasking képessége, siker- és eredményorientáltság), amelyekkel hatékony munkatársai lehetnek egy-egy szervezetnek (Erdős et al., 2020). Olyan fiatalokról beszélünk tehát, akiket munkabírásuk, technológiai tudásuk és nyelvi ismereteik kiváló munkaerővé tehetnek.

A Z generáció sajátosságaival a rendőrség, mint munkáltató szervezet szempontjából foglalkozik Kovács (2019). Nem reprezentatív vizsgálatában az előbbiekkal azonos megállapításokra jut a fizetés, a munka-magánélet összhangja, a vezetői hozzáállás terén. A kutatásban résztvevő fiatalok több mint háromnegyede azonban – visszavezethetően a szabadság iránti feltétlen vágyra és a korlátozások elutasítására – *„nem lenne rendőr, és valamivel kevesebb mint az egyharmaduk lenne csak büszke a rendőri mivoltára, és vállalna rendőri feladatokat”* (Kovács, 2019, p. 135.).

A késői Y és a korai Z generációhoz tartozó, korábban az NKE RTK NAV által támogatott szakirányainak egyikén diplomázott pénzügyőrök körében végzett kutatások (Magasvári & Szilágyi, 2019; Magasvári & Szabó, 2020) eredményei is segítenek abban, hogy jobban megismerjük a pénzügyőri pályát választó fiatalok hivatással, munkahellyel kapcsolatos elvárásait. A felmérések eredményei szerint elsősorban a munkaterheket kellene csökkenteni és ezzel biztosítható lenne a munkahelyi lét és a magánélet összhangjának megteremtése is, amely mind a munkaerő megnyerése, mind a megtartása tekintetében kulcskérdés. A NAV iránti elkötelezettséget erősítené, ha a vezetők munkatársakhoz való hozzáállása a támogató és odafigyelő attitűd felé mozdulna el.

A szervezetet és a pénzügyőri hivatást is vonzóbbá teheti, ha az illetményrendszer a kezdő pénzügyőrök számára is biztosítja a megfelelő egzisztencia kialakítását. Az előbbieket mellett olyan szervezeti intézkedéseket várnak el a munkaadótól, ami segíti az egyéni fejlődést, lehetőséget ad a tervezhető előmenetelre, jó munkakörülményeket nyújt, támogatja az atipikus munkavégzési formákat.

A Z generáció sajátosságai

Forrás: szakirodalmi források alapján saját szerkesztés

A következőkben azt vizsgálom, hogy a tisztjelölti szolgálati jogviszony, illetve a pénzügyőri szolgálat elvárásai mennyire harmonizálnak a tisztjelöltek generációs sajátosságaiból fakadó igényeivel. A vizsgálat során leginkább a munkával kapcsolatos attitűdökre, igényekre helyezem a hangsúlyt.

A tisztjelölti jogviszony és a pénzügyőri hivatás támasztotta elvárások vs. generációs sajátosságok

Ahogy arról korábban már szóltam, a pénzügyőr tisztjelölteket köti a lojalitás kényszere, hiszen a tisztjelölti szolgálati jogviszony létesítésének (ezáltal az egyetemi tanulmányok megkezdésének) feltétele annak vállalása, hogy a tisztjelölt a pénzügyőri kinevezését követően legalább 10 év időtartamban a NAV-nál teljesít szolgálatot. Ami pedig a hivatás gyakorlását illeti, a pénzügyőr szolgálatát élethivatásként teljesíti, ami tartós foglalkoztatásra való hajlandóságot és erős szervezet, hivatás iránti elkötelezettséget feltételez. Ezzel pedig kevésbé áll összhangban a fiatal generáció esetében jellemzőnek tartott gyengébb fokú lojalitás.

A pénzügyőr tisztjelölt havonta illetményre jogosult, ami alapilletményből, tanulmányi díjból, valamint illetménypótlékból áll. Az alapilletmény legalább a garantált bérminimumnak megfelelő összeg. A NAV illetményrendszerében a pályakezdő pénzügyőr tisztek bruttó fizetése (alapilletmény + munkaköri pótlék) a NAV Szj. tv. 5. számú melléklete és a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál rendszeresített pénzügyőri munkakörökről, a képesítési előírásokról, valamint a munkaköri pótlékról szóló 21/2020. (XII. 30.) PM rendelet 3. számú melléklete alapján – munkakörtől függően – 420.000,- és 500.000,- Ft között mozog. Az egyetemi képzés során, illetve a pályakezdőként kapott illetmény – meglátásom szerint – vonzóvá teszi a pénzügyőri

hivatást. A probléma inkább később jelentkezik, hiszen „garantált” illetményemelésre csupán a fizetési fokozatokban való előrehaladás vagy az időpótlék jelent alapot, először 8, illetve 10 év után. Ez pedig korai pályaelhagyáshoz vezethet.

A Z generáció igényei között igen előkelő helyen szerepel a tervezhető karrier, a rendészeti szocializáció folyamatában előmenetelre azonban csupán rendfokozatban van lehetőség. A NAV Szj. tv. általános indokolása szerint az új jogszabály megalkotásának alapvető céljai közé tartozott a korábbi „előmeneteli rendszer életpálya jellegének megtartása, vagyis a bizonyos fajta teraszú, előrelátható, reálisan elérhető előmenetel biztosítása” a pályán. Ezzel szemben azonban a pénzügyőri jogviszonyban előrelépésre – ugyanazon munkaköri feladatok ellátása esetén – kizárólag fizetési fokozatban nyílik alkalom (soron vagy soron kívül). Magasabb besorolású munkakörbe helyezésre kevés a mozgástér, szakértői vagy vezetői kinevezés esetén kerülhet rá sor, azonban ez – az érintett munkakörök korlátozott száma miatt – csak kivételes esetekben valósulhat meg. A címadományozást a megfelelő mértékű kötelező szolgálati idő hiánya akadályozhatja évekig. Az érdemeken alapuló előmenetel pedig nem tervezhető. Előbbieknek megfelelően – szemben a NAV. Szj. tv. általános indokolásában megfogalmazott elvekkkel – az előmenetel valójában igencsak korlátozott és ez nem áll összhangban a fiatal generáció előre látható, jól tervezhető karrier iránti igényével.

A tisztjelölti szolgálati jogviszony, illetve a későbbiekben az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony létrejötte szigorú feltételeket támaszt a magatartási követelmények betartása, egyes alapjogok szabad gyakorlása és az életvitel ellenőrzése, a megbízhatóság vizsgálata terén. A szervezeti hierarchia, az egyenruha és a fegyver viselése, az élet- és a testi épség megóvása pedig erőteljesen megköveteli a szabálykövetést, ami szintén nem harmonizál a fiatalokra jellemző korlátok, kötöttségek elutasításával.

A fiatalok által vágyott munkahelyi és magánélet összhangját jelentősen korlátozzák a NAV-ban a munkaidőre vonatkozó szabályok, a túlmunka, a készenlét, továbbá a kifogástalan életvitel követelményeinek való megfelelés, amelynek munkaidőn kívül is köteles eleget tenni a pénzügyőr. A jogszabály azonban az atipikus munkavégzés jegyében egyre több lehetőséget biztosít a rugalmas feladatellátásra (távmunka, home office, rugalmas munkarend, részmunkaidő). Az otthoni munkavégzés lehetősége már önmagában is vonzóbbá teheti a munkahelyet (Kardos et. al., 2020). Megkönnyíti a családi és munkahelyi életszerepek összeegyeztetését, kevesebb konfliktust okoz, és ennek köszönhetően erősíti a munkamotivációt és növeli a produktivitást, ami – valószínűleg – a munka rugalmas beosztásából és az autonómiából fakadhat (Hill et. al., 2003). A pénzügyőri munkakörök többsége esetében azonban a feladatok jellege nem teszi lehetővé az atipikus munkavégzés igénybe vételét.

A mobilitást a fiatalok esetében a könnyedén meghozott munkahelyváltással kapcsolatos döntés miatt emelik ki a szakirodalmi források, illetve a kutatási eredmények. Amennyiben ezt a pénzügyőri szolgálat viszonylatában vizsgáljuk, akkor az látható, hogy a szervezet színes, széles spektrumon mozgó hatásköri rendszere alkalmas lehet a változtatási igények kielégítésére, amennyiben ezek az igények a feladatrendszerrel és nem pedig az egységes szervezeti elvárásokkal, lehetőségekkel, szervezeti kultúrával vannak összefüggésben. A Z generáció változatos munkavégzés és mobilitás iránti igényét tehát érvényre juttathatja az adó- és vámhatóság szervezetében.

A fiatalok egyik fontos elvárása a munkával, munkahellyel kapcsolatban az, hogy tanulhassanak, fejlődhessenek. A pénzügyőri hivatásra jellemző speciális szakértelmet igénylő feladatok feltételezik a belső képzési kötelezettség teljesítését, de továbbképzésekre, tréningre, nyelvtudás fejlesztésére, saját elhatározásból történő tanulásra is lehetőséget ad a törvény, illetve adott feltételek esetén a tanulmányokat tanulmányi szerződés megkötésével is támogatja a munkáltató.

Amint az az előbbi összegzés alapján jól látható, a tisztjelöltek generációs sajátosságai, igényei és a NAV, mint munkáltató szervezet elvárásai több ponton összeütközésben állnak egymással. A fiatalok harmonikus hivatásgyakorlása érdekében az adó- és vámhatóságnak számos megoldandó feladata, felszámolandó problémája van. Elsősorban a tervezhető előmenetel, az elköteleződést (és ezzel együtt természetesen a teljesítményt) a mainál jelentősebb mértékben „díjazó” illetményrendszer, illetve a munkahelyi és a magánéletbeli szerepek összeegyeztethetősége terén lenne szükség mielőbbi és minőségi előrelépésre. Egyébként sem a toborzás, sem a megtartás terén nem érhet el a szervezet elismerésre méltó és hosszútávra hatással bíró eredményeket.

Irodalomjegyzék

- [1] Balázs B. (2020). Korszerű eszközök és módszerek a digitális nemzedék körében. *Opus et Educatio*, 7(1), 92-98. <https://doi.org/10.3311/ope.368>
- [2] Belényesi E., Kriskó E. & Pallai É. (2018). Jelentés a közigazgatási pályaorientációs képzéssel kapcsolatos igényfelmérés eredményeiről. In Csóka G. & Szakács G., *A közszolgálat emberierőforrás-gazdálkodási rendszerének fejlesztését szolgáló kutatások jelentései I.* (pp. 77-143.). Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- [3] Bencsik A., Horváth-Csikós G. & Juhász Tímea (2016). Y and Z generations at Workplace. *Journal of Competitiveness*, 6(3), 90-106.
- [4] Beregnyei J. (2019). A rendvédelmi szervek (rendőrség) végrehajtó állományának utánpótlása és a korosztályi jellemzők viszonya. *Belügyi Szemle*, 67(9), 97-120. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.9.6>
- [5] Bittner Z., Kehl D. & Szűcs K. (2013). *Az országos megkérdezés eredményei. Kutatási jelentés. Tudománykommunikáció a Z generációnak.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem
- [6] Boda J. (2018). A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar fejlesztésének tapasztalatai 2015–2018. *Belügyi Szemle*, 66(11), 15-21. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.11.2>
- [7] Borbély Zs. (2019). Az iskolarendszerű rendőrképzés napjainkban. In Zsámbokiné Ficskovszky Á., *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében* (pp. 38-50). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2019.1.2>
- [8] Borbély Zs., Fridrich A. C. & Tőzsér E. (2018). A XXI. század biztonsági kihívásai a szervezeti kultúrában: generációk a szervezetben. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 20, 97-102.
- [9] Bright, L. & Graham Jr., C. B. (2015).: Why Does Interest in Government Careers Decline among Public Affairs Graduate Students? *Journal of Public Affairs Education*, 21(4), 575-594. <https://doi.org/10.1080/15236803.2015.12002221>
- [10] Christján L. (2018). Rendészeti szervek. In Jakab A. & Fekete B., *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Forrás: <https://ijoten.hu/szocikk/rendeszeti-szervek> (letöltve: 2021. 10. 07.)
- [11] Christján L. & Erdős Á. (2020). Vészharang és jubileum? A rendészeti felsőoktatás kilátásai, a tisztjelöltek toborzásának és életpályára állításának nehézségei. *Belügyi Szemle*, 68(12), 11-42. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.12.1>
- [12] Cotet, G. B., Carutasu, N. L. & Chiscop, F. (2020). Industry 4.0 Diagnosis from an iMillennial educational perspective. *Education Sciences*, 10(21), 1-14. <https://doi.org/10.3390/educsci10010021>

- [13]Csutorás G. Á. (2016). Az Y generációs munkatársak megtartási lehetőségei a Központi Statisztikai Hivatalban. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 4(1), 92-107.
- [14]Csutorás G. Á. (2020). *Az Y generációs munkatársak megtartási lehetőségei a közigazgatási szerveknél*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Közigazgatástudományi Doktori Iskola.
- [15]Deloitte (2020). *A Deloitte 2020-as felmérése a millenniumi generációról*. Letöltés dátuma: 2022. 03. 14., forrás: <https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/emberieroforras/articles/millennial-survey.html>
- [16]Dzsupin O. (2021). Gondolatok a rendészeti felsőoktatásban megvalósuló rendőrségi követelményekről. *Magyar Rendészet*, 21(különszám), 89-99. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.1.ksz.6>
- [17]Erdős Á. (2018). Alkalom vagy tervszerűség? – A pénzügyőr tisztjelöltek pályára lépésének rövid vizsgálatáról. In Czene-Polgár V. & Zsámbokiné Ficskovszky Á., *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment. Tanulmánykötet* (pp. 115-130). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [18]Erdős Á. (2019). A rendészeti tisztté válás első nehézségei. *Új Pedagógiai Szemle*, 69(1-2), 76-99.
- [19]Erdős Á., Magasvári A. & Szabó A. (2019). Új generáció a rendészeti felsőoktatásban. In Gaál Gy. & Hautzinger Z., *Gondolatok a rendészettudományról. Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából* (pp. 89-102). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság.
- [20]Erdős Á., Magasvári A., Molnár K., Pócsi A., Szabó A. & Vas A. (2020). NAV Café – A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának utánpótlása, felkészítésük gyakorlati kérdései. *Magyar Rendészet*, 20(1), 149-177. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.10>
- [21]Galán A. (2018). *Digitális egyenlőtlenségek a debreceni fiatalok körében*. Doktori értekezés. Debrecen, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola.
- [22]Haeger, D. L. & Lingham, T. (2014). A trend toward Work-Life Fusion: A multi-generational shift in technology use at work. *Technological Forecasting & Social Change*, 89, 316-325. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2014.08.009>
- [23]Hajnal Gy. (2020). „A versenyképes közsolgálat személyzeti utánpótlásának stratégiai támogatása.” Esettanulmány egy magyar ESZA támogatással megvalósult projektről az „ESZA-támogatások előrehaladásának értékelése a közigazgatásban” (PAPA) tanulmány keretében. Luxemburg, Az Európai Unió Kiadóhivatala. Letöltés dátuma: 2022. 01. 04., forrás: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22691&langId=hu&>
- [24]Hazafi Z. (2016). A közigazgatás létszáma a személyzetpolitika szemszögéből. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 4(3), 92–105.
- [25]Hazafi Z. (2017): A stratégiai munkaerő-tervezés és a HRM-fejlesztés szerepe a versenyképes közsolgálat utánpótlásának biztosításában. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 5(2), 48-83.
- [26]Hegedűs H. (2015). XXI. századi kihívások. HR-megoldások a köz- és a versenyszférában. *Hadtudomány (Online)*, 25, 102-107.
- [27]Hegedűs J., Fibiné Babos B. & Szatmári A. (2021). A kompetenciafejlesztés lehetőségei a rendészetben. *Belügyi Szemle*, 69(8), 1469-1483. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.8.9>

- [28] Hegedűs J. & Fekete M. (2018). A rendészeti felsőoktatás megújulásának lehetőségei. In: Dobák I. & Hautzinger Z., *Szakmaiság, szerénység, szorgalom: Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére* (pp. 289-298). Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft.
- [29] Hill, E. J., Ferris, M. & Martinson, V. (2003). Does it matter where you work? A comparison of how three work venues (traditional office, virtual office and home office) influence aspects of work and personal/family life. *Journal of Vocational Behavior*, 63(2), 220-241. [https://doi.org/10.1016/S0001-8791\(03\)00042-3](https://doi.org/10.1016/S0001-8791(03)00042-3)
- [30] Hollósy-Vadász G. & Szabó Sz. (2016). Tehetségmenedzsment a közszolgálatban. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 4(2), 138-151.
- [31] Kardos R., Matuszka B., Sallay V. & Martos T. (2020). Az otthoni munkavégzés kapcsolata a pszichológiai alapszükségletekkel és a munkahelyi motivációval. *Alkalmazott Pszichológia*, 20(1), 83-99.
- [32] Kissné András K. (2013). *A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományának, valamint a versenyszféra motiváltságának összehasonlító elemzése*. Doktori értekezés. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola. <https://doi.org/10.17625/NKE.2014.002>
- [33] Konczosné Szombathelyi M. (2016). Generációk és infokommunikációs technológiák használata az európai kommunikációs szakemberek körében. In Lőrincz I., *Gondolkodási struktúrák és kreativitás* (pp. 81–89). Győr, SZE Apáczai Kar.
- [34] Konczosné Szombathelyi M. (2017). Munkahelyek, irodák, generációk és nemek: Hogyan alkalmazkodik a munkahelyek építészete a generációs és nemi elvárásokhoz? *Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat*, 7(1), 90-106. Letöltés dátuma: 2021. 12. 30., forrás: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/tntef/article/view/33810>
- [35] Kovács G. (2016). A Nemzeti Közszerológiai Egyetem alapképzésben végzett rendőrtisztekkel szemben támasztott követelmények változásai. *Pécsi Határőr Tudományok Közlemények*, 17, 259-264.
- [36] Kovács I. (2019). Egy valós kihívás: toborzás vezetői szemmel – Avagy hogyan tehet vonzóbbá a rendőri hivatás a pályaválasztás előtt álló Z generáció számára? *Rendőrségi Tanulmányok*, 2(2), 75–138.
- [37] Krajcsák Z. (2018). Az alkalmazotti elkötelezettség relatív fontossága a munka megváltozó világában. *Vezetéstudomány*, 49(2), 38-44. <https://doi.org/10.14267/veztud.2018.02.04>
- [38] Lazányi K. & Baimakova, K. (2016). Az alapvető érzelmi beállítottság és a társas támogatás kapcsolata – két felsőoktatási intézmény adatainak tükrében. In Csiszárík-Kocsir Á., *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században. VI. tanulmánykötet*. Budapest, Óbudai Egyetem. Letöltés dátuma: 2019. 06. 18., forrás: http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/18_Lazanyi-Kornelia.pdf
- [39] Linos, E. & Riesch N. (2020). Thick Red Tape and the Thin Blue Line: A Field Study on Reducing Administrative Burden in Police Recruitment. *Public Administration Review*, 80(1), 92-103. <https://doi.org/10.1111/puar.13115>
- [40] Magasvári A. & Szabó A. (2020). A Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkaerő-megtartó képességének vizsgálata egy speciális célcsoport körében. *Magyar Rendészet*, 19(2-3), 143-162. <https://doi.org/10.32577/mr.2019.2-3.8>
- [41] Magasvári A. & Szilágyi T. (2019). Z generációs pénzügyi nyomozók munkával kapcsolatos elvárásai. In Zsámbokiné Ficskovszky Á., *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a*

- bevételei hatóságok működésében (pp. 142-156). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2019.1.9>
- [42]Magasvári A. (2018a). A Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományának jogviszonyára vonatkozó általános szabályok. In Erdős Á., *Integrált pénzügyőri ismeretek I. Kezdő pénzügyőrök kézikönyve* (pp. 44-64). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [43]Magasvári A. (2018b). A Nemzeti Adó- és Vámhivatal szerepe, szervezete, feladatai, személyi állománya. In Erdős Á., *Integrált Pénzügyőri Ismeretek I. – Kezdő pénzügyőrök kézikönyve* (pp. 25-43). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám és Pénzügyőri Tagozata.
- [44]Mannheim, K. (1952). The Problem of Generations. In Kecskemeti, P., *Essays on the Sociology of Knowledge* (pp. 276-320). London, Routledge.
- [45]Meretei B. (2017). Generációs különbségek a munkahelyen. Szakirodalmi áttekintés. *Vezetéstudomány*, 48(10), 10-18. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2017.10.02>
- [46]Nádai J. & Garai A. (2014). Applications, smart phones and value assessment. Digital information in academic studies. *European Journal of Sustainable Development*, 3(3), 159-165. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2014.v3n3p159>
- [47]Nemes O. (2019). *Generációs mítoszok*. Budapest, HVG-Könyvek.
- [48]Nógrádi-Szabó Z. & Neulinger Á. (2017). Értékek és életmód generációs megközelítésben: a Z generáció. In Bányai E., Lányi B. & Töröcsik M., *Tüköröződés, társtudományok, trendek, fogyasztás* (pp. 115-121). Pécs, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar.
- [49]Paksi-Petró Cs. (2018). Utánpótlás-politikai kihívások a közigazgatásban. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 6(2), 106 -127.
- [50]Paksi-Petró Cs. (2019). Ki akar ma a magyar közigazgatásban dolgozni? In Budai B. B., *Ünnepi kötet a 65. éves Prof. Dr. Tózsza István tiszteletére* (pp. 160-168). Budapest, Panem Kiadó.
- [51]Pál E. (2013). *A Z generációról... Irodalmi áttekintés*. TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016 Tudománykommunikáció a Z generációnak. Pécs.
- [52]Pregolato, M., Bussin, M. H. R. & Schlechter, A. F. (2017). Total rewards that retain: A study of demographic preferences. *SA Journal of Human Resource Management*, 15, 1-10. <https://doi.org/10.4102/sajhrm.v15.804>
- [53]PWC (2018). *Az idejük feletti erősebb kontroll lehetőségét, magasabb fizetést és őszinte kommunikációt várnak el a jövő munkavállalói*. Letöltés dátuma: 2019. 01. 10., forrás: https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2018/evp_2018.html
- [54]PWC (2021). *Pénz, rugalmasság, jó fej főnök - így választanak munkahelyet a fiatalok*. Letöltés dátuma: 2022. 03. 14., forrás: https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2021/munkaeropiaci_preferencia_felmeres_2021.html
- [55]Sabaityté, J. & Davidovičius, S. (2017). Challenges and solutions of adopting public electronic services for the needs of Z generation. *International Journal of Learning and Change*, 9(1), 17-28.
- [56]Smith, E. E. (2012). The Digital Native Debate in Higher Education. A Comparative Analysis of Recent Literature. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 38(3), 1-18.
- [57]Szabó A. (2018a). A pénzügyőri képzésektől az adóigazgatási szakirányig. *Belügyi Szemle*, 66(11), 71-80. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.11.7>

- [58]Szabó A. (2018b). Sub pondere crescit palma, avagy a pénzügyőr tisztjelölt erőpróbája. In Dobák I. & Hautzinger Z., *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére* (pp. 599-612). Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- [59]Szabó A. (2021). A tisztjelölti jogállás sajátosságai. In Erdős Á., *Integrált pénzügyőri ismeretek 1.* (pp. 108-142). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [60]Szabó-Szentgróti G., Gelencsér M., Szabó-Szentgróti E. & Berke Sz. (2019). Generációs hatás a munkahelyi konfliktusokban. *Vezetéstudomány*, 50(4), 77-88. <https://doi.org/10.14267/veztud.2019.04.08>
- [61]Tari A. (2011). *Z generáció*. Budapest, Tericum Kiadó.
- [62]Tari A. (2017). *Bátor generációk. #SzorongokTebeVagyok. Klinikai pszichológiai és társadalomlélektani szempontok az Információs Korban*. Budapest, Tercium Kiadó.
- [63]Tegyey A. (2018): A „Z generáció” címke – Jogos félelmek vagy lehetőség a megújulásra? *Rendőrségi Tanulmányok*, 1(3), 81-97.
- [64]Tegyey A. (2019): Az egyes generációk motiválhatóságának kérdései. Marton Zs., Németh K. & Péter E., III. *Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia. Tanulmánykötet* (pp. 25-32). Nagykanizsa, Pannon Egyetem.
- [65]Törőcsik M., Szűcs K. & Kehl D. (2014). Generációs gondolkodás. A Z és az Y generáció életstílus csoportjai. *Marketing & Menedzsment*, 48(különszám), 3-15.
- [66]Tózsér E. (2020). Generációk és vezetői attitűd a rendőrség szervezetében. In Baráth N. E. & Pató V. L., *A haza szolgálatában. Konferenciakötet 2019.* (pp. 165-173). Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- [67]Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. & Campbell, K. W. (2008). Egos inflating over time: A cross-temporal meta-analysis of the narcissistic personality inventory. *Journal of Personality*, 76(4), 875-901. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00507.x>

Nagy Zoltán András*: A lezárások kriminogén veszélyei

Absztrakt

A Covid19 járvány miatt elrendelt karantén próbára tette a gazdasági, egészségügyi alrendszert, de az egész társadalmat is. A jogszabályok érvényesülése, a gazdaság, kereskedelem, logisztika, egészségügyi és oktatási rendszerek működésének a fenntartása, a növekvő munkanélküliség kezelése, a bezártságból eredő társadalmi konfliktusok megoldására tett kísérletek, más még fel nem tárt ok és körülmény a tapasztalatok sokaságát hozta. Ezeket a tapasztalatokat fel kell dolgozni, elemezni kell minden alrendszerben és ki kell alakítani azokat a gazdasági szükségintézkedéseket, a best practice megoldásokat, jogszabályokat, más protokollokat, szervezeti megoldásokat, amelyek alkalmazhatók, sőt alkalmazni kell a pandémia, a járványok, a bioterrorizmus, a háború, természeti katasztrófák vagy más társadalmat (az egész országot) súlyosan érintő konfliktusok idején. A kriminalitás terén részint a bezártságból eredő családi konfliktusok kiéleződése súlyos következményekkel járhat. Fontos feladat a távoli vagyontárgyak védelme. A megnövekedett számítógép, internet használatból a felhasználók felkészületlensége, gondatlansága miatti áldozattá válás számának a növekedése is valós veszély volt és maradt is. E tanulmány megpróbálja összegyűjteni és felhívni a figyelmet azon kriminogén kockázatokra, amelyek előre láthatók, modellezhetők.

Kulcsszavak: *Pandémia, karantén, bűnözés, internet*

Abstract

The quarantine ordered due to the Covid19 epidemic tested the economic and health subsystem, but also the entire society.

Enforcement of legislation, maintaining the operation of the economy, trade, logistics, health and education systems, dealing with rising unemployment, attempts to resolve social conflicts resulting from confinement, other undiscovered causes and circumstances brought about the multitude of experiences. These experiences must be processed, must be analyzed in each subsystem and the economic emergency measures, best practice solutions, legislation, other protocols, organizational solutions that can be applied and even applied in the event of a pandemic, epidemics, bioterrorism, war, natural disasters or another society (the entire country) must be developed during conflicts involving.

In terms of criminality, the escalation of family conflicts resulting from incarceration can have serious consequences. Protecting remote assets is an important task. The increase in the number of victims due to the unpreparedness and carelessness of users due to increased computer and Internet use was and remains a real danger.

This study tries to collect and draw attention to those criminogenic risks that can be foreseen and modeled.

Keywords: *Pandemic, quarantine, crime, internet*

* Dr. Nagy Zoltán András, egyetemi docens, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar, Bűnügyi, Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6888-9059>
nagy.zoltan.andras@uni-nke.hu

Bevezetés

Napjainkban megnövekedtek a társadalmakat fenyegető kockázatok, veszélyek, amelyeket a technika – technológia, tudomány fejlődése hoz felszínre, gonosz emberi érdekek és emberi gondatlanságok, az emberrel megszenvedett természeti katasztrófák idézhetnek elő. Bármilyen foka is van a katasztrófáknak, pandémiáknak, védekeznünk kell a képességeink határáig. A védekezés egyik lehetséges módja az egyének mozgásának korlátozása. A 2019-2021-es Covid-pandémia mutatta meg, hogy az emberek mozgásának korlátozása, amely egészen a „Maradj otthon!” parancsáig terjedt, milyen gazdasági-társadalmi-szociológiai sőt kriminogén problémát vetett fel. E felmerült, megtapasztalt problémákból gyűjtöttem ide egy csokorral, azért, hogy apró téglaként, segítsen az ilyen helyzetekre való proaktív felkészülést.

Anyag és módszer

A feldolgozás során a kriminogén kockázatokra, veszélyekre fókuszáltam, bár nyilvánvaló, hogy nem lehet kiragadni ezeket a szituációkat, jogsértéseket, bűncselekményeket abból – a már említett – gazdasági, társadalmi és szociológiai környezetből, amelyek „kitermelik” azokat. Nyilván más szerzők majdan bőséges tere szentelnek a háttér kidolgozására és a megteendő intézkedésekre. Relatíve több az internetes hivatkozás, amely a korlátozások feloldásának idejéhez való közelsége miatt a – sok esetben – a napi fejlemények, intézkedések megtételről tudósított. Már 2019 októberében új típusú vírusról, abban megbetegedett személyekről szóltak a hírek. Magyar katonasportolókat a kínai vuhani játékokról hazatérve, valamilyen új vírus okozta megbetegedésekkel vizsgálták novemberben (URL1, URL2).

A január 25-i Holdújév ünnepek után százezer számra érkeztek kínaiak Európába. Olaszországban 2019 szeptemberig 60 ezer körüli volt a vírus betegségben elhunytak száma. (Modi, Böhm, Ferraro, Stein & Seljak, 2021) Magyarországon márciusban kezdődtek a korlátozások. A Covid19 pandémia miatt elrendelt karantén, kihívások sorozatát jelentette szinte az egész világ számára, a társadalom szinte valamennyi alrendszerének, a gazdaság teljes vertikumának (az alapanyagellátástól a kereskedelemig), az igazgatási, oktatási tevékenység megújításának, a közigazgatás működésének, a kényszeredetten elszigetelt egyének életének.

Iparágak voltak kénytelenek tevékenységüket szüneteltetni, megszüntetni. A turizmus–vendéglátás, a kis-középvállalkozások, a közönség támogatásából működő kulturális intézmények, a fellépésekből élő előadóművészek szenvedték el a legnagyobb veszteségeket. A 2020. évi márciusi lezárásokat követően áprilisában mintegy 73 ezer fő veszítette el állását, közülük 54 ezer fő gazdaságilag inaktívvá és 19 ezer fő munkanélkülivé vált a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján (URL3)

A pandémia¹ idején felgyűlt tapasztalatokat fel kell dolgozni. Elemezni kell, az elrendelt korlátozások társadalmi – gazdasági következményeit, a megalkotott jogszabályok, a gyakorlati intézkedések hatékonyságát, az egyénekre, a közösségekre gyakorolt hatásokat, a rájuk leselkedő és megtapasztalt veszélyeket, kockázatokat, azok kivédésének, csökkentésének módjait, megoldásait, állami és szakmai szervek teendőit.

¹ Járványtani alapfogalmak: (semmelweis.hu. 2019)

Sporadikus – térben és időben elszórtan jelentkezik (pl.: Lyme-kór)

Endémiás - körülírt földrajzi területen tartósan és rendszeresen előfordul (pl.: malária a szub-szaharai Afrikában)

Járványos (epidémiás) - adott területen viszonylag rövid időn belül, nagyobb számban fordul elő (pl.: nyugat-afrikai Ebola-járvány, 2014-15)

Pandémiás - világrészekre vagy az egész Földre kiterjedő járvány (pl.: Spanyolnátha, 1918)

https://semmelweis.hu/nepegeszsegtan/files/2019/03/1819_II_AOKgy01_-Jarvanytan-bevezetes.pdf

[Letöltés ideje: 2022.04.06.]

Mindezek alapján a pandémia, a járványok, a természeti katasztrófák, a bio-terrorizmus (egy-egy pusztító vírus támadó célú elterjesztése), továbbá társadalmat (az egész országot) súlyosan érintő (pl. háborús, polgárháborús, 1956 novembere-decembere Magyarországon) konfliktusok, hosszabb ideig tartó egész országot átfogó tömegzavargás (pl. taxisblokád, 1990 októbere Magyarországon), különösen fegyveres lázadás idején a szükséges döntések gyorsan meghozhatók, a jogszabályok hatályba léptethetők, nincs sem szükség, sem idő a kísérletezgetésekre, mert a társadalmi és gazdasági folyamatok, veszélyek, kockázatok nagyobb része előre látható, modellezhető.

Ez a tanulmány igyekszik egybegyűjteni a társadalmat veszélyeztető cselekményeket, köztük azokat a tipikus bűncselekményeket, amelyek potenciális veszélyeket rejtenek. A téma feldolgozásának módszere az, hogy a visszaélések, veszélyek, kockázatok bemutatását a valós és a virtuális térre különválasztva és konkretizálva teszem meg.

A valóságos térben jelentkező lehetséges kockázatok, veszélyek

Figyelemfelkeltő az, hogy a 2019-2020-as pandémia idején megnövekedett az alkoholfogyasztás világszerte. (URL4) Ez a – kedvezőtlen folyamat – sajnos, szociológiai szempontból teljességgel érthető. Magyarországon emberek ezrei veszítették el munkájukat, jövedelmük lecsökkent, a betegség miatt valós félelem hatotta át a társadalom tagjait. A hozzátartozókért való aggodás miatt – amin nem segített, hogy a médiában óránként bementék a betegek, halottak számát – megnövekedett az alkoholfogyasztás.

Az alkohol és bűnözés oksági kapcsolata nem szorul bizonyításra. Különösen a szűk élettérbe, a hosszú-hosszú napok, hónapok monotonitásába kényszerített, a szülőktől, a nagyszülőktől való elzártságot megélt családokban, ahol a jövedelmek sok esetben csökkentek, továbbá az oktatás átalakítása miatt új technikai eszközök vásárlásába kellett a (a sokszor kevés) megtakarítást felhasználni, majd megtanulni ezen eszközök kezelését a gyermekkel – figyelembe véve a fenti, általános okokat is – ezek mind-mind komoly feszültség forrásai voltak.

A családon belüli erőszak

Nem véletlen az alkoholfogyasztás megnövekedését követően a családon belüli erőszakot említeni elsőként. 2019-ben 392, míg 2020-ban 650 olyan erőszakos bűncselekményt regisztráltak, amellyel családon belül történtek. (URL5) A családon belüli erőszak kriminogén folyamatát minden stációját a Büntető törvénykönyv szankcionálja. A folyamat jellemzően a felek vitájával, egymás sértegetésével, jelen és múltbéli vélt vagy valós hibáinak felhánytorgatásával kezdődik. Rendkívüli lélekromboló, ha mindez a gyerek előtt zajlik.

A veszekedés, vita kimondott olyan tényállítás, ami a sértett becsületét sérti és más személy előtt hangzott el akkor rágalmozás (Btk. 226.§), más jellegű sértegetéssel becsületsértés (Btk. 227.§) is (látensen) megvalósulhat. E magatartások magánindítványra büntetendők és magánvádas eljárásban kell a sértettnek bizonyítani az őt ért sérelmet. A látencia magas számának egyik oka büntetőeljárás szabályai.

A konfliktus a sértett rendszeres vagy tartós háborgatásába léphet át vagy akár a sértett életének, testi épségének fenyegetésével fokozódhat, amely a zaklatásnak (Btk. 222.§) minősíthető. Általában ez is a sértett határozott kívánságára, indítványára büntetendő, de élettárs, házastárs, volt házastárs esetében már közzéadás a bűncselekmény. A bezártság idején ez a sértetti kör a reális. A viták ismétlődése során megalázó és erőszakos cselekmények alakulhatnak ki, a veszekedés további forrása lehet a sértettől történő anyagi javak elvonása. Mindezek már kapcsolati erőszak (Btk. 212/A.§) is minősülhetnek.

Sajnálatosan ez a kriminogén folyamat testi sértés elkövetéséhez vezethet (Btk. 164.§) vagy akár emberölés (Btk. 160.§) tragédiájába torkollhat. A családon belüli erőszak kriminogén folyamatának megállításához – bár léteznek szabályok – de azok alkalmazása nem problémamentes és nem minden esetben vezetnek eredményre. Nyilvánvaló az, ha a családoknak a kijárási korlátozások, a megnehezült életkörülmények közepette kell élniük, az erőszakos cselekményekhez vezető viták, veszekedések nagyobb számmal fordulnak elő.

A sértett által kihívott rendőrjárőr megjelenése az adott pillanatban hatékony lehetőség, viszont kérdés, hogy ez a legjobb megoldás-e, hiszen egy újabb vita kiindulópontja lehet.

A távolságtartás lehetőségét, az anyavédelmi otthonokat még a szigorú lezárások idején is biztosítani szükséges.

Vagyon elleni visszaélések

Magánlaksértések, lopások

A pandémia gyors terjedése, a védelmi eszközök, a gyógyszerek, más eszközök hosszú hónapokon át tartó hiányát az emberek hiszékenységgel, naivitásával, valós félelmével lelketlen elkövetők visszaélve megkíséreltek embereket becsapni, őket meglopni.

Orvosnak vagy a ház, a lakás fertőtlenítését végzőknek kiadva igyekeztek bejutni másokhoz, különösen idős emberekhez, hogy aztán az ott lakókat értéktárgyaiktól megfosszák. Ismertté vált olyan eset is, amikor az elkövetők önkormányzati dolgozóknak kiadva magukat védőeszközök, vírus elleni „csodaszerek” átadása vagy lakások fertőtlenítésének színlelése címén kívántak a gyanútlan (idős) sértett házába bejutni. (URL6)

Ha az elkövetők megtévesztéssel történő bemenetelével befejeződött a cselekmény, akkor az magánlaksértés szabálysértésének (Sztv. 166.§) értékelhető. Ha az elkövető hivatalos személynek adja ki magát, magánlaksértés bűncselekményét valósítja meg (Btk. 221.§ (1) bekezdés).

Ha a lakásban fellelhető dolgokat is eltulajdonítottak, akkor az értékhatártól függetlenül lopás szabálysértésének vagy bűncselekményének minősülhet cselekményük (Sztv. 170.§, Btk. 370.§).

Visszaélések adományokkal

A pandémia idején a társadalmi összefogás sok szép példája is megmutatkozott. Állampolgárok maszkokat varrtak egymásnak, az önkormányzatok egyéni védőeszközöket juttattak lakosaiknak, önkormányzati aktivisták, civilek bevásároltak a jellemzően életkoruk folytán veszélyeztetetteknek, szomszédok főztek egymásnak, civil- és szakmai szervezetek gyümölcsöket, tisztálkodó eszközöket vittek kórházaknak, magánszemélyeknek, autókat adtak kölcsönbe a kórházaknak, ingyen utazhattak a kórházi dolgozók a tömegközlekedési járműveken, adományokat gyűjtöttek a rászorulóknak és más karitatív cselekmények bizonyították a lakosság segítőkészségét. Sajnos az adománygyűjtés nemes szándékával is visszaéltek a lelkiismeretlen elkövetők. A magyar Büntető törvénykönyv a csalás bűncselekményének egyik eseteként rendeli büntetni az adománygyűjtés színlelését (Btk. 373.§)

Távollevő vagyontárgyak elleni bűncselekmény

Az állampolgároknak lehet a lakóhelyétől távol ingatlana, nagyértékű vagyontárgyai. Nyaralók, borospincék, mezőgazdasági és egyéb földek, erdők, továbbá ingóként kisebb-nagyobb hajók horgonyoztak valamely tavi vagy folyami kikötőben, traktorok, más munkagépek álltak egy-egy bérelt helyen.

A pandémia miatti bezártság miatt e vagyontárgyak fizikai védelme is megnehezült, hiszen hónapokig nem volt mód a vagyontárgyak ellenőrzésére, felügyeletére. A rongálások, lopások tipikus szabálysértések, bűncselekmények lehetnek.

Feladatként jelentkezik a távollévő vagyontárgyak védelme az önkormányzatok, rendészeti szervek számára, bevonva a helyben lakó vagy az oda kiköltöző szomszédokat is.

Rémhírterjesztés

Magyarország Kormánya a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelettel hirdette ki a veszélyhelyzetet az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére.

A Büntető Törvénykönyv módosítása 2020. március 30-án lépett hatályba, amely a 337.§-ban meghatározott rémhírterjesztés tényállását toldotta meg egy minősített esettel: eszerint „(2) *Aki különleges jogrend idején nagy nyilvánosság előtt olyan valótlan tényt vagy való tényt oly módon elferdítve állít vagy hírszettel, amely alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa, bűntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

A Büntető Törvénykönyv módosított rendelkezésével szemben alkotmányjogi panaszt nyújtottak be, melyet az Alkotmánybíróság 15/2020 (VII.8.) sz. határozatában bírált el. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „a rémhírterjesztés csak szándékosan követhető el. Következésképpen az elkövetőnek tudatában kell lennie annak, hogy cselekményét különleges jogrend idején valósítja meg; hogy az általa állított tény valótlan, vagy a valós tényt jelentősen elferdítette, valamint annak is, hogy állításának közzlése (objektíve) alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa. Az elkövető szándékának pedig ki kell terjednie a fentiek szerinti tudatos közzlés nagy nyilvánosság előtti elkövetésére. Ha a tudattartama, illetve szándéka bármelyik elemre nem terjed ki, vagy ha az állítás objektíve nem alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa, a bűncselekmény a büntetőjog szabályai szerint nem valósul meg.” (ABH 46.pont) (URL7)

A rémhírterjesztéssel összevetve kell a véleménynyilvánítási szabadság határát megvonni. Úgy vélem, hogy ez utóbbit a pandémia és más veszélyhelyzetek idején korlátozni szükséges a védekezés eredményessége miatt.

Kábítószerrel, doppingszerekkel való kereskedés

A bezártság, a jövedelmek kiesése, a nyomasztó hangulat mind-mind okai lehetnek a tiltott szerek felé fordulásnak. A számítógépes hálózatok oldalain, nemcsak a felhasználók által jellemzően Surface-weben,² hanem a Tor-szervereken is, - amely a Darknet része³ - népszerűek a kábítószerrel összefüggő tartalmak. (Bartlet, 2015) A számítástechnikához közelebb álló fiatalok kérdéseikre keresnek válaszokat, osztanak meg a kábítószer-fogyasztással összefüggő tapasztalatokat. A felhasználókat érdeklí szinte minden a (készítéstől a jogi szabályozáson át a drog használatig) a kábítószer kapcsán.

A kábítószerrel, a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos Internetes web-oldalak az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- A kábítószerekről, doppingszerekről fajtáikról, fogyasztásukról, összetételükről, hatásmechanizmusokról, a jogi, ezen belül a büntetőjogi tilalomról, a fogyasztás megengedhetőségének stb. kérdéséről tipikusan a chat-szobákban, fórum-rovatokban, fájlcserelők chat-es opciójában.

² A kereső-motorok által kereshető, indexálható felület. Az átlag felhasználó ezt érhető el. Az Internet mindössze 4-5%-a.

³ Az Internet „sötét, alvilági oldala”.

- A kábítószer, doppinganyagok népszerűsítéséről (pl. elektronikus hirdetőtáblákon, chat-szobákban, fórum-rovatokban, vagy egyéb web-oldalon pl. cannabis.net, 420group.com),
- A kábítószer előállításának technológiájáról, a hozzá szükséges eszközökről, azok beszerzéséről stb. (pl. nepenthes.lycaenum.org/Drugs/THC/Smoke/dual.html),
- A kábítószer kereskedelemről, rendelésről web-oldalokon (pl. cannabisseeds.biz, worldwideseeds.com), vagy elektronikus levél (e-mail) útján, valamint az ún. chat-szobákban.

E webhelyek népszerűsége kiegyensúlyozatlan, megnehezül társadalmi – gazdasági válságok idején megnövekszik. (Sivadó, 2021) (URL8)

A Büntető Törvénykönyv kábítószerrel összefüggésben számtalan elkövetési magatartást rendel büntetni e körben: (Blaskó, Madai, Pallagi & Schubauer, 2021)

- kábítószer kereskedelem körében a forgalomba hozatal, kereskedés stb. (Btk. 176.§),
- kábítószer birtoklása körében előállítását, megszerzését, tartását, kábítószer transzitolást stb. (Btk. 178.§),
- a kábítószer előállításához szükséges anyagok, felszerelések megszerzése, transzitolása, forgalomba hozatala, mint kábítószer készítésének elősegítése (Btk. 182.§),
- a kábítószer-prekursorok megszerzése, forgalomba hozatala, mint kábítószer-prekuzorral visszaélés (Btk. 183.§),
- pszichoaktív anyagok forgalomba hozatala, kereskedése (Btk. 184.§),
- doppingszerrel visszaélés (Btk. 185.§),
- gyógyszer hamisítása (Btk. 185/A. §),
- egészségügyi termék hamisítása (Btk. 186.§),

Kriminogén veszélyek a virtuális térben

A köz- és felsőoktatásban a digitális oktatásra való átállást meggyorsította a pandémia. Különböző chat-, videóplatformokon tartották el az előadásokat, tanórákat, juttatták el az írásbeli feladatokat és ugyanígy történt a számonkérés írásban, szóban, előre meghatározott feladatok teljesítésével, azok visszaküldésével Interneten, többször postai úton. De a testnevelés órákat is előre felvett videóprogramokkal igyekeztek megtartani, de láttuk, hogy vasalódeszkán is lehet úszásra tanítani a fiatalokat. (URL9)

Érdekes volna e körben is a best practice összegyűjtésére, hiszen nemcsak az esetleges bezártság idején, hanem akár a valós térbeli órákkal kombinálva is lehetne realizálni. Nagyon rövid idő állt rendelkezésére a pedagógusoknak az oktatás átállítására. Több ezer új felhasználó csatlakozott az Internethez, illetve eddigi aktivitását új tevékenységekkel kellett, hogy kiegészítse, új applikációk, programok megismerése, alkalmazása vált szükségessé.

Bevezetőben két fontos megjegyzés:

Az Interneten át megvalósult oktatás még inkább felszínre hozta azokat a társadalmi – gazdasági – szociális különbségeket, amelyek a technikai eszközök megvásárlásában, az Internet elérésében jelen voltak, vannak és sajnos lesznek is előre nem látható ideig. A felhasználók a virtuális térben számtalan veszéllyel kell, hogy szembe nézzenek. A kockázatok forrása a felhasználók felkészületlensége, gondatlansága mellett, az elkövetők tudása. A támadások célpontjai az egyéni felhasználókon túl, a gyenge fizikai és logikai védelemmel rendelkező kis- és középvállalkozások, a kórházak, az oktatási intézmények és a kutatólaboratóriumok.

Nézzünk néhány tipikus támadást:

Wardriving, hacking

Míg a wardriving a wifi-hálózatba, a hacking a számítógépbe, számítógépes hálózatba történő jogosulatlan belépést jelent. A wardriving a népszerű wifi-szolgáltatások ellen irányul ez a támadásfajta. Az elkövető célja más felhasználók wifi-szolgáltatásának ingyenes használata. A wifi-hálózatok, akár számítógép- vagy mobil eszközökhöz kapcsolódik általában egyedi azonosítóval, jelszóval védettek. Több távközlési szolgáltató előfizetési opciójában meghatározott adatmennyiség igénybevételére jogosít a felhasználó előfizetése, amelyet a jogosulatlan felhasználó használ fel.

Wardriving, hacking esetében a számítógép, számítástechnikai rendszer biztonságának megtörésén túl az „elektronikus betörő” bármely bűncselekményt képes lesz elkövetni az adatok és programok ellen (adat- és programmanipulálás -, azok törlése, adatlopás, malware-ek (malicious software-k – kártékony, rosszindulatú programok) feltöltése, felülírása a webtartalomnak stb. (Carr, 2010)

A védett hálózathoz tartozó jelszavak megismerése történhet:

- a felhasználótól ellopott jelszóval, más azonosítóval,
- kódfeltörő programokkal (interneten több ilyen program elérhető),
- brute force módszerrel (a jelszavak erőltetésével, azokkal való próbálkozással),
- a felhasználó által kikapcsolt védelem kihatásával.

A hackinget a magyar Büntető Törvénykönyv is büntetni rendeli (Btk. 423.§ (1) bekezdés). A hackerek támadása irányulhat bármely felhasználó ellen a magánfelhasználóktól, a különböző intézményeken át a kritikus infrastruktúra valamely eleme ellen. Szükséges e számítógépeket, számítástechnikai rendszereket a megfelelő fizikai és logikai védelemmel ellátni, erre áldozni kell.

Phishing (adathalászat)

Az *adathalászat* megoldások rendkívül kifinomultak, szofisztikáltak, a social engineering (Mitnick & Simon, 2002; Bányász, Bóta & Csaba, 2019) legkülönfélébb impostori formái is színesítik adathalászat változatosságát. A felhasználó naivitását kihasználhatja az elkövető, mint udvarló, kérő, informatikus, szerelő, ügynök, aki a helyszínen, továbbá e-mailben, sms-ben, mobiltelehívással próbálja megszerezni a felhasználó belépési azonosítóit, jelszavát. Ennek megszerzése után lép a felhasználó profiljába vagy azon keresztül a számítógépes hálózatba.

Adathalászat módszer az is, amikor az elkövetők pénzügyi intézet, önkormányzat, más szolgáltató honlapját lemásolják, majd ennek a hamis oldalnak a linkjét elküldik az e-mailben a mit sem sejtő felhasználónak, akit arra kérnek, biztatnak, hogy lépjen be a csatolt linken, ahol meg kell adnia belépési adatait, amelynek megadása után a hívott oldalon egy hibaüzenet jelenik meg, miszerint „az oldal nem található”, „az oldal átépítés alatt” stb., de a felhasználó adatait már rögzítették.

Az ún. VoIP-csalás (más elnevezéssel vishing-csalás), azaz telefonos csalás is ismert adathalászat módszer. Az elkövetők telefonon hívták az ügyfelet (pl. bank-, illetve hitelkártyáját letiltották), és arra kérik az ügyfelet, hogy aktiválja kártyáját, rendezze a félreértést, akitől elkérnek személyes adatait, sőt kártyájuk adatait is. Ugyanez a módszer az ún. smishing esetében is. Ebben az esetben sms-ben „kérik” az adathalászok az ügyféli személyes adatokat, bankkártya adatokat. Az adathalászat sértettje bárki lehet. Viszont az az ún. ATP-támadásnak sokszor „bevezetője” egy adathalászat támadás, amely a belépési adatok megszerzését követően további, a számítógép, számítógépes hálózat elleni visszaélés várható.

A zsarolóvírusok

Napjaink legveszélyesebb támadása a zsarolóvírus (ransomware) alkalmazása. (Mezei & Nagy, 2017)

Több fajtája már ismert WannaCry, Petya, NotPetya, Jaff, CryptoLocker, de számíthatunk arra, hogy újabb és újabb formái születnek. Lényege abban van, hogy a felhasználó valamely weboldalról, P2P-programmal (torrenttel), e-mailhez csatolt tömörített vagy alkalmazásfájl (.exe, .com, .bat kiterjesztésű fájlok) kibontásával együtt a zsarolóvírust is telepíti a számítógépére, amely elérhetlenné teszi (letiltkosítja, lekódolja) a felhasználó fájljait, könyvtárát. A titkosítás feloldásáért cserébe – tipikusan – virtuális valutát követelnek. Jellemzően a gyengén védett szerverek a támadások célpontjai, így a kkv-k, kórházak, iskolák és más közintézmények. A kórházak számítógépeit a betegek személyi adatain túl azok kórelőzményeire vonatkozó információk miatt célpont, hiszen zen adatokra mind a diagnózis, mind a terápia során nagyon nagy szükség van. A zsarolóvírus-támadás minősítésére – ha nem is aggálymentesen – a zsarolás tényállása (Btk. 367.§) felhívható, mivel fenyegetés kilátásba helyezésével (bár az már bekövetkezett) pénz követelése történik, amely az elkövetőknek jogtalan haszon, a sértettnek jelent. A támadás elhárításának egyik fontos eszköze a felhasználók felelősségének fokozása, jelesül ismeretlen forrásból származó fájlokat ne nyissanak meg. Ugyanilyen fontos, hogy otthoni készülékeiket a munkahelyen ne használhassák, ami home office esetén az eszközökkel ellátás esetén nem könnyű, de nem megoldhatatlan feladat. Természetesen a – fentebb említett – a hálózatok fizikai és logikai védelme is alapkövetelmény.

A botnet-vírusok támadásra, zsarolásra

A másik rendkívül veszélyes malware-fajta a botnet-vírus (robot network rövidítéséből), amelyek letöltése a zsarolóvíruséhoz hasonlóan történhet. Ebben az esetben a sok tíz- vagy százezer felhasználó által letöltött vírus egy nagy hálózatba kapcsolja a számítógépeket. Az elkövető a sok-sok számítógéppel egyszerre kíván belépni a célzott szerverre, amely nem képes ennyi hívást fogadni, így megbénul a működése. Ezt nevezzük terheléses támadásnak, amelynek többféle formája van. (Goodmann, 2016) A terheléses támadással zsarolás is elkövethető, „terheléses támadást fogsz elszenvedni, ha nem fizetsz” – modern védelmi pénz. A terheléses támadás célpontja tipikusan kritikus infrastruktúra. Egyéni felhasználók ellen nem jellemző.

A clickjacking

A felhasználók túlzott kíváncsiságát, mondjuk ki butaságát használják ki a *clickjacking*-támadók (kattintásos csalók).⁴ Különlegesnek ígért videó-, más tartalom elérhetőségét kínálják megtekintésre. Viszont az odakattintó felhasználót meglepetés éri, mivel a felkínált tartalom nem elérhető, azt törölték stb. Ugyanakkor a felhasználó részletes profilja, posztolásai az elkövetők birtokába került. Jelenleg a kattintásos csalás akkor büntetendő, ha vagyoni kár keletkezik (Btk. 375.§). A virtuális visszaélések elterjedését a felhasználók felesleges feltöltései, dicsekvései is elősegítik. A sértetti önhiba (victim blaming) más bűncselekmények esetében is – sajnos – realitás.

A sértett nem érzékeli a támadásokat

Valós problémát jelent az, hogy az ellenük, sérelmükre elkövetett visszaéléseket, jogsértéseket nem is érzékelik. A felhasználók számítógépüket bekapcsolják és érzékelik, hogy az általa korábban létrehozott fájlok, könyvtárak a helyükön vannak, a videó-, vagy audiokommunikáció

⁴ Közösségi oldalon egy-egy látványos videó megjelenítéséért a videóra kattintást kérik, aztán egy üzenet „pl. a videó nem megjeleníthető” „a videót törölték, eltávolították” stb.

működik, zavartalanul beszélget az általa hívott személlyel, tud keresni a Surface-weben, az e-mailek írhatók, küldhetők és fogadhatók.

Viszont fájljait (pl. intim információit) már egy ismeretlen elkövető „ellopta” (lemásolta, törölte, felülírta stb.), azokat interneten közzétette, a számítógépén folyó kommunikációt lehallgatták, rögzítették, számítógépe része (zombigépként) már része lett egy botnetnek. A hálózatba kapcsolt számítógépe egy célzott szerveret támad vagy zsarol. Nincs tanú, web-kamera, legfeljebb a szolgáltató szervere rögzíti a támadó TC/IP számát. De, ha profi a támadó, akkor VPN-ről, proxy-szerverről támad, amely elleplezi a támadó számítógépének TCP/IP-számát. Sőt újabban az elkövető egy másik személye számítógépét használhatja fel „virtuális valuta bányászatára”. (Simon, 2019)

A valós térben érzékelhető, látható a támadás, a sértett sérülést szenved, vagyontárgyát ellopják, megrongálják. A bűncselekmény elkövetése idején zömében, a helyszínen „face to face” áll egymással szemben elkövető és sértett. A támadás céljából, motívumából végrehajtás eszközéből, módjából következtetni lehet az elkövetőre vagy a profilalkotáshoz nyújt hasznos információkat ezzel segítve az eredményes nyomozást. Gyakorta vannak tanúk, web-kamerafelvételek a valós térben. Számítógépeink, mobil eszközeink védelméről ugyanúgy kell gondoskodnunk, mint bármely más vagyontárgyunk védelméről. Alkalmaznunk azokat az ismert védelmi megoldásokat (tűzfal, jelszóváltoztatások, mobil eszközeink védelme) vagy programokat (vírus-, kémszoftverirtó), amelyek segítenek abban, hogy ne válhassunk visszaélések sértettjévé. A felhasználónak áldoznia kell arra, hogy számítógépe, mobil eszközei védelmét megteremthesse.

Összegzés

A pandémiákra és más korlátozások, lezárások alkalmazását igénylő veszélyhelyzetekre fel kell készülnünk. A megélt, megtapasztalt megoldásokat modellezni kell más hasonló helyzetekre, akár úgyis, hogy a veszélyhelyzetek változásához adekvát többféle terv előkészítése történjen. Nyilvánvaló, hogy nem egyszerű egy-egy ilyen veszélyhelyzeti terv készítése, nemcsak a veszélyhelyzetek sokfélesége miatt, sőt azok különböző, időben változó súlyossága miatt, hanem – leginkább azért – mert egyszerre szükséges adekvát gazdasági és kereskedelmi (ellátási) tevékenységre, a szociális segítségre, kórházi ellátásra, oktatásra fókuszálni, mindezek mellé jogszabályokat alkotni és rendvédelmi erőket rendelni.

Remélem, e néhány kockázat említésével hozzá tudok járulni ehhez a fontos feladathoz.

Irodalomjegyzék

Tanulmányok, könyvek:

- [1] Ambrus, I. (2021). Digitalizáció és büntetőjog. Wolters Kluwer. Budapest.
<https://doi.org/10.51783/ajt.2022.1.07>
- [2] Bartlet, J. (2015). The Darknet. Windmill Books, London
- [3] Bányász, P., Bóta, B., & Csaba, Z. (2015). A social engineering jelentette veszélyek napjainkban. In: Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.). Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. Budapest, pp 12-37.
<https://doi.org/10.37372/mrtvpt.2019.1.1>
- [4] Blaskó, B., Madai, S., Pallagi, A., Polt, P. & Schubauer, L. (2021). Büntetőjog. Különös rész I. Rejtjel Kiadó. Debrecen

- [5] Carr, J. (2010). Cyber Warfare. O'Reilly. pp 141-160.
- [6] Goodman, M. (2016). Future Crimes. Penguin Random House. pp 37-58.
- [7] Mezei K. & Nagy, Z. A. (2017). A zsarolóvírus és a botnet, mint napjaink két legveszélyesebb számítógépes vírusa. Pp 155-163. In: Gaál, Gy. & Hautzinger, Z. (szerk.) Szent Lászlótól a modernkori rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX. kötet. Pécs
- [8] Mezei, K. (2020). A kiberbűnözés aktuális kihívásai a büntetőjogban. L'Harmattan Kiadó. Budapest. <https://doi.org/10.51783/ajt.2021.4.06>
- [9] Miskolczi, B. & Szathmáry, Z. (2018). Büntetőjogi kérdések az információ korában. HVG-Orac. Budapest, pp146-165.
- [10]Mitnick, K. & Simon, W. (2002). A megtévesztés művészete. Perfect. Budapest
- [11]Modi, C., Böhm, V., Ferraro, S., Stein, G. & Seljak, U. (2021). Estimating COVID-19 mortality in Italy early in the COVID-19 pandemic. Nat Commun. 12(1):2729. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-22944-0>
- [12]Nagy, Z. A. (2009). Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad-Librum. Budapest
- [13]Senker, C. (2017). Cybercrime and the Darknet. Arcturus. London
- [14]Simon, B. (2019). A kriptovaluták és a kapcsolódó rendészeti kihívások. pp 169-188. In: Mezei, K. (szerk.) A bűnügyi tudományok és az informatika. PTE ÁJK – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont. Budapest-Pécs
- [15]Sivadó, M. (2021). A pandémia hatása a kábítószerrel kapcsolatos jelenségekre. Interdiszciplináris Drogszemle. 2(4) pp 95-106.
- [16]<https://drogkutato.hu/drogszemle/a-pandemia-hatasa-a-kabitoszerrel-kapcsolatos-jelensegekre/> Letöltés ideje: 2022.04.14.]

Internetes cikkek:

- [1] URL1 sz.n.: Katonai világljátékok https://hvg.hu/itthon/20200507_katonai_vilagjatekok_vuhan_koronavirus Letöltés ideje: 2022.09.10)
- [2] URL2 <https://m4sport.hu/triatlon/cikk/2020/04/07/toth-tamas-lehetett-az-első-koronavirusos-beteg-magyar-sportolo/>
- [3] Letöltés ideje: 2022.04.14.
- [4] URL3 KSH (2021) - <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/#/hu/document/mun2004> Letöltés ideje: 2022.04.14.
- [5] URL4 Pandémia és alkoholizmus (2020) - http://medicalonline.hu/haziorvostan/cikk/pandemia_es_alkoholizmus Letöltés ideje: 2022. 05. 20.
- [6] URL5 Szél Bernadett (2021) - https://hvg.hu/itthon/20210113_szel_bernadett_csaladon_beluli_szexualis_eroszak_orfk_belugyminiszterium Letöltés ideje: 2022. 04.14.
- [7] URL6 ZKNP (2020) - <http://www.zkn.hu/koronavirus-jarvannyal-kapcsolatos-csalasok-megelozese/> Letöltés ideje: 2022.04.14. és <https://hirvilag.hu/article/milliokat-kert-koronavirus-elleni-vakcinakert-egy-siofoki-csalo-4286655>

- [8] URL7 Magyar Közlöny (2020) -
<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6f3b8e942b9948a826c0e152c9d4652ae7c83a04/megtekintes> Letöltés ideje: 2022.04.14.
- [9] URL8
https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13242/HighlightsEDR2020_HU_Final_web.pdf
- [10]URL9 Tanács, G. (2020) <https://hu.euronews.com/2020/06/13/valoszerutlenfordulatot-vett-a-vasalodeszkas-tornatanar-ugye> Letöltés ideje: 2022.04.14.

Jogsabályok:

- [1] Btk - 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- [2] Sztv - 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

Pajor Andrea*: Válság-adó-válságadó

Absztrakt

A tanulmány célja annak körvonalazása, hogy milyen szerepe van az adóztatásnak a gazdasági válságok leküzdésében. Ehhez ismertetem - a vonatkozó szakirodalom feldolgozásával - a világgazdasági válságok során alkalmazott fiskális és monetáris eszközöket, illetve a világgazdasági válságok Magyarországra gyakorolt hatásával összefüggésben a hazai eszköztrendszert. Bemutatom a fiskális eszközök között megjelenő válságadót, levonva azt a következtetést, hogy az adó- és járulékpolitika szerepe a gazdasági válságok kezelésében is vitathatatlan.

Kulcsszavak: *válság, globális válság, fiskális eszközök, különadók*

Abstract

The purpose of the study is to outline the role of taxation in overcoming economic crises. To do this, I analyze - by processing the relevant literature - the fiscal and monetary instruments used during the global economic crises, and the domestic instrument system in connection with the impact of the global economic crises on Hungary. I present the crisis tax that appears among the fiscal instruments, drawing the conclusion that the role of tax and contribution policy in the management of economic crises is also indisputable.

Keywords: *válság, globális válság, fiskális eszközök, különadók*

Bevezetés

„A XXI. század a válságok évszázada. Sorsfordító korszakban élünk, ahol külön emberi kihívásokkal és külön jogi kihívásokkal kell szembenézni, és mindezeket szükséges visszacsatolni a gazdasági, pénzügyi alapokhoz, hiszen a válság kiváltó okai is ott gyökereznek.” (Lenkovics, 2017)

A válság fogalmának meghatározásához a Pallas Nagy Lexikonában írtak ma is megfelelő kiindulási alapot jelentenek. Eszerint a válság (krízis): *„a termelésnek, a forgalomnak és a fogyasztásnak zavaraitól keletkező gazdasági baj, amely mindig értékek megsemmisítését vonja maga után. ... A gazdasági élet különböző tevékenységeinek egymással helyes arányban kell lenniük; nevezetesen a termelésnek a fogyasztás mértékéhez és irányához kell alkalmazkodnia, a forgalomnak pedig a termelés és fogyasztás szolgálatában kell állania. Ha már most a gazdasági tevékenységek valamelyike nagyobb arányú működést fejt ki, mint amekkorára a többi ágnek szüksége van, vagy megfordítva nem képes a többiek szükségleteinek megfelelni, akkor ez az aránytalanság valamelyik gazdasági körben vagyoni veszteségeket okoz, s ez a válság. Okai szerint megkülönböztetik a termelési, a hitel-, a pénz-, a forgalmi és az üzérkedési válságokat. Elterjedésüket tekintve vannak helyi, országos és világválságok.”*

Korunkban a gazdasági válság alapvetően a gazdasági rendszer működésének hiányosságát, a gazdasági teljesítmény visszaesését jelenti. Jellemzője általában a magas munkanélküliség és a fogyasztás csökkenése. Az ilyen visszaesést nevezzük recesszióknak (Bartakovics, 2015).

* Pajor Andrea, mesteroktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4754-3654>, pajor.andrea@uni-nke.hu

A szakirodalom több szempontból csoportosítja a történelem folyamán eddig tapasztalt válságokat. Egy lehetséges csoportosításként választhatjuk az alábbi megközelítést:

- klasszikus gazdasági ciklusokra visszavezethető válságok, ahol a fellendülő szakaszban a gazdaság szereplői tőkét halmoznak fel termelésük bővítése érdekében, majd a telítődés után a visszaesés időszakában ugyanezen szereplők jelentős tőkevesztést szenvednek el, ezt követően a piac kitisztul, az egyensúly helyreáll, azaz kezdetét veszi egy új gazdasági ciklus,
- globális világválságok, melyek többet jelentenek, mint a klasszikus válság, korszakhatárként megfordítják a kapitalizmus addigi menetét,
- csomópont válság, mely a kapitalizmus addigi rendszerének teljes megfordítását jelenti, a működési rendszer újragondolását is magában foglalja (Csiszárík-Kocsir, 2011).

A globalizáció alapvetően a nagy földrajzi felfedezések óta létezik. A Nemzetközi Valutalap szerint a globalizációnak négy fő aspektusa különböztethető meg:

- a kereskedelmi tranzakciók nemzetközivé válása
- a nemzetközi beruházások és a nemzetközi tőkeáramlás
- nemzetközi migráció
- a tudás és az ismeretek nemzetközivé válása.

A technológiai, jogi és kulturális globalizációt rendszerint a gazdasági globalizáció előzi meg, vagyis a gazdasági globalizáció a globalizáció egyéb aspektusainak előfeltételeként szolgál (Giday-Árva, 2018).

A modern kor első súlyos világgazdasági válságát, az 1929-33-as válságot túltermelési válsággént említették a középiskolai tankönyveink. Milton Friedman, Nobel-díjas közgazdász viszont ezzel ellentétben az állította, hogy valójában a monetáris megszorításokat kapkodva alkalmazó állami beavatkozás okozta a nagy bajt. Először az 1920-as évek konjunktúrájának mesterséges továbbgerjesztésére alkalmaztak az államok felelőtlen monetáris expanziót (hiteltúlkínálat, alacsony kamatok), majd amikor a pénzkibocsátásnak és a reálgazdaság bővülésének elszakadása miatt 1929. október 29-én bekövetkezett a tőzsdekrach, akkor ellenkező irányú monetáris és fiskális szűkítésbe kezdtek. Ez összezsugorította a vásárlóerőt és ehhez képest már tényleg túltermelés állt elő a gazdaságban. Először a bankrendszer omlott össze 1931-ben, majd a válság továbbgyűrűzött a reálgazdaságra, aminek következtében 1932-ben már 30 millióra rúgott a munkanélküliek száma a világon.

A nagy gazdasági világválság lerombolta azokat az elképzeléseket, melyek szerint az üzleti ciklusok pusztán monetáris politikával kiküszöbölhetőek. John Maynard Keynes a monetáris politikával szemben az államháztartás-politikára helyezte a hangsúlyt. Megítélése szerint, ha a magánberuházások nem elegendőek, akkor az államháztartás-politikának kell a kormányzati kiadások révén a szükséges keresletet megteremtenie a piacon. Keynes a piacgazdaság anticiklikus vezényletét látta célszerűnek. Alapvetően a keresletkorlátozta gazdaság problémáira koncentrált, amelyet - megítélése szerint - a túlzott megtakarítások és a likviditási preferenciák okoztak. Ennek orvoslására szolgálhatnak az alábbi költségvetési lehetőségek:

- közmunkálatok finanszírozása a központi költségvetésből (oktatás, közegészségügy, társadalombiztosítás stb. területén)
- beszerzések magánvállalatoktól, támogatások magánvállalatok számára (főleg kutatás-fejlesztési tevékenység, oktatás, továbbképzés terén)
- a jövedelmek újraelosztása progresszív adóztatás révén.

A fiskális javaslatok mellett a monetáris politikát is aktivizálta a kamatlábak csökkentésével, a rendelkezésre álló hitelkeretek növelésével, hitelfelvételek ösztönzésével.

A II. világháború utáni helyreállítási időszak végeztével a legtöbb nyugati államban a keynes-i elképzeléseket alkalmazva indították be a gazdasági fellendülést. Az ún. „jóléti állam” vagy a „szociális piacgazdaság” egyszerre kísérte meg a foglalkoztatás jelentős kiterjesztését, valamint az általános gazdasági növekedés fokozását. Az eredmények egészen a 70-es évekig kimutathatóak, az általános jólét kiteljesedett, a gazdasági növekedés jobbára egyensúlyi feltételek között ment végbe.

Az 1960-as évek szárnyalása után jött a hidegzuhany: Nixon amerikai elnök bejelentette a bretton-woodszi rendszer alapját jelentő dollár-arany átváltás felfüggesztését. Az 1973-ban kirobbant „kőolajválság” általános recesszióhoz vezetett a világkereskedelemben és instabillá tette az addig jól funkcionáló nemzetközi monetáris és pénzügyi kapcsolatokat. A válság általános hatása miatt következhetett be, hogy a II. világháborút követő évtizedekben a világgazdasági szereplők – nemzetállamok, transznacionális vállalatok, nemzetközi intézmények – egységes, szerves rendszerbe fejlődtek. Az 1929-33. évi válságtól eltérően, ahol döntően egy „magországban”, az USA-ban kezdődtek a válságjelenségek, a 70-es évek „olajválsága” már kevésbé köthető egy vagy több országhoz, itt már egyértelműen a nemzetközi fejlettségi szakadék mélyülése vált közvetlen vagy közvetett okká. Ez még az akkori szocialista országokra is igaz, noha ideológiai okokból azt hangoztatták, hogy a válság oda nem gyűrűzik be.

Ez a válság jelezte először, hogy nem ciklikus, periodikus válságról van szó, hanem az egész világgazdaságot érintő szerkezeti és intézményi válságról. A keynes-i megoldások csökkenő hatékonysága abból fakadt, hogy a nemzeti és globális keretek közötti feszültségek kiéleződtek. A nemzeti megoldásra kidolgozott szabályozás nem vagy csak részlegesen volt képes döntően nemzetközi, globális egyenlőtlenségek kezelésére. Az elsődlegesen nemzeti egyensúlytalanságok kezelésére alapított nemzetközi intézmények nem voltak elég kompetensek. Alapvetően nem Keynes koncepciója vált sikertelenné, inkább a nemzetgazdaságok környezetének lényeges megváltozása miatt nem volt már megfelelő a keynes-i elvek alkalmazása.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy további lényeges változások mentek végbe a világgazdaságban az első globális válság óta:

- a technikai forradalom új hulláma (a humán erőforrás megerősödése, új ágazatok megjelenése a gazdaságban)
- új, dinamikus növekvő feltörekvő országok megjelenése a világpiacon (Brazília, Argentína, Mexikó, Chile)
- a neoliberális és monetarista paradigma győzelme (a „Washingtoni-konszenzus”¹, a nemzetközi áru- és tőkeforgalom további liberalizálása, a deregulációs liberális gazdaságpolitika nemzetközi terjedése)
- a globális hatások begyűrűzése a szocialista országok gazdaságába (kelet-nyugati kapcsolatok enyhülése, kiterjedése)
- a globalizációs folyamatok felgyorsulása (volt szocialista országok gyorsuló beintegrálódása a világgazdasági rendszerbe, a technikai és kommunikációs forradalom, a transznacionális vállalatok tevékenységének terjedése, neoliberális monetarista gazdaságpolitikák gyors terjedése).

¹ 1989 tavaszán fogalmazta meg John Williamson amerikai közgazdász azt a nevezetes 10 pontot, amely pár hónappal később „washingtoni konszenzus” néven vonult be a modernkori gazdasági elméletek fogalomtárába. A 10 pont lényegét három pontban is össze lehet foglalni:

- a) fegyelmezett költségvetési politikára van szükség;
- b) az állami újraelosztás mértéke legyen minél kisebb;
- c) az áru-, a pénz- és a tőkepiacokat liberalizálni és magánosítani kell, annak érdekében, hogy a feldolgozóipari export váljon a gazdasági növekedés motorjává.

Az előzőekben hevenyészve felsorolt változások révén a világgazdasági alkalmazkodás módszere is változott, ismét az állam fokozott szerepét hangsúlyozzák a közgazdászok.

A 2007-ben induló válság bekövetkeztekor történelmileg példátlan mértékű és minőségű globalizáció jellemezte a világot, ugyanakkor számos országra a menthetetlen lemaradás, leszakadás volt a jellemző. A válságot a teljes mértékben globálissá vált pénzügyi szektor indította el. A transznacionális pénzügyi intézmények – bankok, biztosítók, kockázatkezelők – teljes liberalizációja a hirtelen fellendülést, pénzbőséget, de a szunnyadó egyensúlytalanságot is globálissá tették (Blahó, 2017).

Kijelenthető, hogy a nemzetközi pénzügyi válságok kialakulásának veszélyét a globalizáció megsokszorozta. Az információs technika robbanásszerű fejlődése, a pénz- és tőkepiacok világszerte megvalósuló gyors liberalizációja, a pénzügyi innovációk elterjedése, a pénzügyi közvetítőrendszer fejlődése, a határon túlnyúló szolgáltatások elterjedése, a kockázatos tőkeműveletek bonyolítására, a spekulációra szakosodott, nagy tőkeerejű fedezeti alapok (hedging fundok) megjelenése, majd szerepük növekedése merőben új helyzetet teremtett. A tőke világméretben képes akadálytalanul, olcsón, szinte időigény nélkül és korlátlan nagyságrendben áramolni (Antal, 1999).

Simai Mihály szerint az összes piac tökéletlen és a bukás veszélyének van kitéve, de a pénzügyi piacok jóval hajlamosabbak az összeomlásra a többinél, mivel három különleges hiányosság sújtja őket:

- aszimmetrikus információ
- farka-viselkedés
- önbeteljesítő pánik.

A nem stabil pénzügyi folyamatok gyakran vezetnek az alábbi három válságtípus valamelyikéhez:

- pénzügyi válság - a kormány hirtelen elveszti képességét, hogy felszámolja a külföldi adósságot és újabb külföldi kölcsönökhöz folyamodik, melyek kötelezettségei újraütemezésére, vagy egyenesen fizetéképtelenségbe kényszerítik a kormányt
- árfolyamválság – a piaci szereplők hirtelen áthelyezik keresletüket hazai valutaállományból külföldi valutaeszközre, kimerítve ezzel a kötött árfolyamrendszerben működő központi bank árfolyamtartalékait
- bank-válság – a kereskedelmi bankok hirtelen elvesztik képességüket arra, hogy piaci ügyleteket bonyolítsanak (pl. letéti igazolás), vagy váratlan pénzvisszahívásokat teljesítsenek különböző letétekből, ezzel illikviddé és talán fizetéképtelenné válva.

Ami közös ezen válságok mindegyikében, az a rendszeren belüli túlzott előny felépítése és az elkerülhetetlen pénzügyi buborék kidurranása. Meglátása szerint a világgazdaság struktúrája jelentősen megváltozott a 20. század második felében. A szektorális eltolódások közül, melyek közvetlenül kapcsolódnak a válságokhoz, a legfontosabb változás a „pénzügyi mélyülés” volt, vagyis a pénzügyi szektor illetve a papírgazdaság hirtelen növekedése. Ez az a része a nemzeti vagy világgazdaságnak, ahol nincs anyagi termelés, és amelyet a pénz, értékpapírok, kötvények és más pénzügyi eszközök mozgása határoz meg. Az 1980-as évek óta háromszor gyorsabban nő a papírgazdaság, mint a „valós gazdaság” (ipar, mezőgazdaság, szolgáltatások, közlekedés, kommunikáció, kereskedelem). A papírgazdaság fejlődése hihetetlen növekedésre sarkallta a globális pénzügyi központokat, melyek értékpapír és árutőzsdék, illetve privát pénzügyi intézmények formájában koncentráálódtak.

A 2007-ben indult világválság keretében globális szinten egyszerre két válsággal kellett foglalkozni, egyrészt a pénzügyi szektorban, másrészt a reálgazdaságban. A világ országainak kormányai elsőként a rövid távú intézkedésekre koncentráltak a károk megfékezése érdekében. A gazdaságélénkítő intézkedések és az azonnali problémákat célzó pénzügyi kiegészítő

intézkedések sok okból prioritást élveztek. A veszteségek államosítása a költségvetésen keresztül nemzeti és nemzetközi szinten is széles körű gyakorlattá vált a felhalmozódott adósságok és a bankcsődök kezelésekor. A legtöbb kormánynak ehhez a módszerhez kellett folyamodnia, hogy elkerülje az egész bank- és pénzügyi szektor összeomlását illetve a munkanélküliség további növekedését.

A válság létrehozott illetve tovább súlyosbított különböző negatív hatásokat világszerte:

- munkanélküliség, a szegénység és az éhezés gyors növekedése
- a növekedés lelassulása, gazdasági összeszűkülés
- negatív hatások a kereskedelmi mérleget és fizetési egyenleget érintően
- a közvetlen külföldi beruházások csökkenése
- az árfolyamok jelentős és ingadozó mozgása
- a költségvetési hiány növekedése, az adóbevételek csökkenése és a fiskális politika mozgásterének beszűkülése
- a nemzetközi kereskedelem csökkenése
- a fejlődő országokba történő hazautalások csökkenése
- a turizmusból származó bevételek jelentős csökkenése
- a magántőke beáramlás visszafordulása
- korlátozott hitelhozáférés és kereskedelem-finanszírozás
- a pénzügyi szervezetekbe fektetett bizalom csökkenése
- a szociális háló és szociális szolgáltatások – egészségügy, oktatás – biztosítási igényének csökkenése
- ingatlanpiac összeomlása (Simai, 2010).

A válság 2008 októberében érte el Magyarországot, lefolyása lényegesen hosszabb és mélyrehatóbb volt, mint a környező országokban, amihez az alábbi tényezők járultak hozzá:

- az ország nyitott gazdasága
- a felhalmozott jelentős volumenű külső adósságállomány, a magas fizetési mérleg hiánya és a költségvetési deficit
- az államháztartási kiadások és az ország valós teljesítménye közötti összhang hiánya
- a kelet-közép-európai országoknál lényegesen alacsonyabb gazdasági növekedés
- a finanszírozhatóság erős függősége a külföldi befektetőktől, folyamatos kényszer a külföldi hitelezők felé a lejáró adósságok megújítására
- a folyamatosan romló versenyképesség és tőkevonzó képesség
- a lakosság eladósodottsága, a deviza alapú lakossági hitelek aggasztó súlya
- a Magyarországot jellemző gyenge munkamorál, korrupció, adóelkerülés, szürke- és feketegazdaság
- a pénzügyi intézményrendszer a nemzetközi pénzügyi hálózat részeként azonnal érintetté vált (Kristóf, 2016).

Amíg a legtöbb kelet-közép-európai ország a saját maga által felhalmozott tartalékokból finanszírozni tudta a kiadásait 2008-ban és 2009-ben is, addig Magyarországnak nem állt rendelkezésére más forrás csak a külső IMF-EU-WB 20 milliárd eurós segítsége (Miklós, 2013).

A hitel feltételeként Magyarország megszorító intézkedéseket vezetett be 2009-ben, melyek az adórendszert is érintették. 2010-től az új kormány a deficitcsökkentés új adópolitikai módozatait alkalmazta és a 2010 utáni időszakban végbement fiskális konszolidációs törekvések abból a szempontból is eredményesnek bizonyultak, hogy az ország 2013-ban kikerült az európai uniós túlzottdeficit-eljárás alól.

A tőkejövedelmeket terhelő adók 2006-2009 között érdemben nem változtak, 2010 után ezen a téren fordulópont következett be. Jellemzően egyes multinacionális nagyvállalatok által dominált, belföldi piacra szolgáltató ágazatok adóterhelése nőtt, a kis és középvállalati szektor adóterhelése csökkent. Ehhez járult hozzá a kisvállalkozásokat célzó kedvezményes két új adónem (KATA, KIVA) bevezetése, a társasági adó kulcsának csökkentése, a pénzügyi intézeteket és az energiaszektort egyaránt érintő adóterhek növelése. Ezek az intézkedések elsősorban az élők munkát és tőkét terhelő adókat csökkentették s nagymértékben növelték a fogyasztási, forgalmi típusú adókból származó államháztartási bevételeket. A hazai adócentralizációt jelentősen növelte a banki *különadók* – nemzetközi szintet meghaladó mértékű – bevezetése. A bankrendszeren kívül jelentős adóterhet kaptak a szolgáltató ágazatok vállalatai is. 2010-2011-ben ezek száma a bankadóval, a hitelintézeti különadóval, az ágazati különadókkal, a népegészségügyi termékadóval és a baleseti adóval előbb 9-re, majd 2012-ben a távközlési adóval 10-re bővültek. Végül 2013-ban az ágazati különadó kivezetésének, a közműadó, a biztosítási adó és a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetésének köszönhetően számuk 12-re emelkedett (Török, 2019).

Különadók kifejezés alatt általában azokat a fizetési kötelezettségeket értjük, amelyek kizárólag bizonyos szektorokat, iparágakat vagy tevékenységeket terhelnek. A különadók magyarországi előzményei a rendszerváltást követő stabilizációs programok több hullámához kapcsolódtak. Első alanyai a gyógyszeripari cégek voltak, amelyek az állammal kötött megállapodás alapján már 2003-tól teljesítettek extra befizetéseket. Második lépésben hozzájuk csatlakoztak a több száz milliárdos nyereséget kimutató bankok a 2005-2006-ban teljesített pótbefizetésekkel. Az energetikai szektorban a nyereségre kiszabott 8 %-os „Robin Hood-adó” 2009-ben 30 milliárd Ft többletbevételt jelentett az állami költségvetésnek (Voszka, 2011.)

Az előző bekezdésben említett szektorális különadók mind a szakzsargonban, mind a köznyelvben már „*válságadó*” -ként terjedtek el, hiszen legtöbbjük a 2007-2008-as világválság indukálta recesszió kiküszöbölése érdekében vezették be.

Válság idején bizonyos adók csökkentése, esetleg új adók kivetése addig nem adózók, vagy nem az adóerő-képességükhöz mérten adózók terhére (esetleg a kettő együttes alkalmazása), egyidejűleg a közkiadások ésszerűsítése, párhuzamos közszolgáltatási kapacitások leépítése a pénzügyi stabilitást és a gazdasági növekedést előre vivő fiskális politikai módszerek. A 2007-2008-as válság utáni időszakban viszont beigazolódott, hogy a fiskális politika önmagában nem képes a válságot leküzdeni, szükség van a jegybanki eszköztár kiszélesítésére, gazdasági növekedést serkentő célok és hozzá rendelt eszközök bevezetésére. Optimális eset, ha a fiskális politika és a monetáris politika összehangolt.

Magyarországon az adórendszer 2010-2013 között végrehajtott változásai keretében a válságadókkal lényegesen javult a tehermegosztás, az olyan célzott intézkedések pedig, mint például az online pénztárgép bevezetése, a közúti áruforgalom ellenőrző rendszer létrehozása és az online számlázás kialakítása, a gazdaság fehéritése irányába hatottak (Lentner, 2018).

Természetesen a bevezetett intézkedések nem lehettek teljesen függetlenek az Európai Bizottság 2012. évi növekedési jelentésében megfogalmazott 7 adópolitikai prioritástól:

- csökkenteni kell a foglalkoztatást terhelő adókat azokban az országokban, ahol különösen magasak és korlátozzák a munkahelyteremtést
- inkább az adóalap kiszélesítésével kell növelni az adóbevételeket, mint új adók bevezetésével avagy az adókulcsok növelésével
- csökkenteni kell a társasági adóban a hitelfelvétel előnyét a saját tőkével való finanszírozással szemben
- meg kell változtatni az ingatlanadózást, hogy megelőzzük a lakásszektor finanszírozási kockázatának megnövekedését

- olyan adórendszert kell bevezetni, ami növeli a magánszektor beruházásait és enyhíti a válság hatásait
- adóztatni kell a környezet- és egészségvédelmi szempontból káros gazdasági tevékenységet
- küzdeni kell az adócsalás ellen (Bozsik, 2014).

A válságból való kilábalást követően Magyarországon javultak a foglalkoztatottsági mutatók, az ingatlanárak növekedésnek indultak, újra működni kezdett a hitelezés (Kristóf Tamás, 2016).

A gazdaság növekedési pályára lépett. 2019-ben Magyarország vonatkozásában elmondható volt, hogy nyolcadik éve nem lépte túl a maastrichti kritériumok² közt megadott 3 %-os korlátot (Horváth et al, 2020).

Ha kitekintünk a világgazdaságra, mit tanult a világ a 2007-2008-as válságból, Simai Mihály 2018-as helyzetjelentését érdemes felidézni. Meglátása szerint folytatódott, sőt gyorsult a papírgazdaságban felhalmozott tőkék növekedése. 2010-ben a világvagyon körülbelül 60%-a összpontosult a papírgazdaságban, az évtized végére ez megközelíti a 70%-ot. A válság "utórezgésének" és az alkalmazott gazdaságpolitikák következményének tekinthetők a gazdasági növekedés és a világkereskedelem lelassulása, a befektetési lehetőségek romlása a reálgazdaságban, a pénz és tőkepiacok különböző zavarai, az euró zóna válsága, az olaj és több más nyersanyag árának csökkenése. Nőtt és sok országban példátlanul nagy lett az államok keretei közötti szakadék a vagyon és a jövedelem megoszlásában.

Nézete szerint megvan a lehetősége, hogy a viszonylag kedvező növekedési fázisban lévő államok csökkentsék társadalmi és gazdasági sebezhetőségüket, mérsékeljék a társadalmi egyenlőtlenségeket és megkezdjék olyan, hosszú idő óta lényegesnek tartott változások végrehajtását, mint az új tudományos és technikai vívmányokra épülő szerkezeti és szervezeti változások végrehajtása, a világgazdaság pénzügyi viszonyai stabilitásának növelése, a globális környezeti problémák és az új népvándorlás okainak és következményeinek kezelése, de ennek globális szintű valószínűsége kicsi.

A világlejlődés jelen szakaszára általában a korábbiakhoz képest is nagyobb bizonytalanság és sokféle, de egymástól nem független kockázati tényezők halmozódása jellemző. Megítélése szerint a legjelentősebb veszélyeket a világpolitikai viszonyok alakulása jelenti. A XXI. század második évtizedének utolsó éveiben a világpolitika vezető államainak viszonyát különböző jellegű és intenzitású feszültségek jellemzik. Központi jelentőségű mindenekelőtt az USA-Oroszország és Kína stratégiai háromszöge. A nemzetközi pénzügyi rendszer állapota, makro és mikroszintű zavarai és különösen a hatalmasra duzzadt eladósodás jelenti a második számú gazdasági kockázatot. Előkelő helyen szerepel az értékpapír piac összeomlásának veszélye. A világgazdaságban véget érni látszik azoknak a monetáris ösztönzőknek a hatása, amelyeket a nagy válság idején bevezettek, az alacsony kamatok és olcsó hitelek kora. Ugyanakkor a globális adósság állomány rendkívül magas (Simai, 2018).

A fenti helyzetelemzés 2018-ban íródott és azóta megjelent a Covid19 világjárvány, amely maga után vonta, illetve egyes országokban mélyítette a gazdaság válságát. Ez esetben a válság fő oka nem a pénzügyi szektorból vagy a reálgazdaságból érkezett, hanem a természetből, egy vírus formájában. Ugyanakkor a válságot nem maga a vírus, hanem az annak megfékezése érdekében hozott egészségügyi intézkedések, valamint társadalmi-gazdasági reakció váltotta ki (Horváth et al, 2020).

Magyarországon a Covid19 járvány okozta válság kitörése előtt a 2019-es központi költségvetés tervezése kapcsán rögzített főbb célok a biztonság megőrzése, a gazdasági növekedés

² Az éves költségvetési hiány nem haladhatja meg a GDP 3%-át

fenntartása, a családok támogatása és a teljes foglalkoztatás elérése volt. Az adó- és járulékpolitika a válság ideje alatt is érvényesítette a korábban kialakított alapvető szempontokat, prioritásokat.

A 2020-as év célkitűzései és intézkedései az év tavaszától a Covid19 járvány miatti válság hatásainak kezelését helyezték a fókuszba. A gazdaságvédelmi csomag kapcsán a Kormány három költségvetési alapot hozott létre: a Járvány Elleni Védekezési Alapot, a Gazdaságvédelmi Alapot, illetve az Európai Unióból Érkező Járvány Elleni Támogatások Alapot. A Járvány Elleni Védekezési Alap fedezte a járványügyi védekezéssel kapcsolatos többletkiadásokat, biztosította az egészségügyi ellátórendszer kapacitás-bővítéséhez, működtetéséhez szükséges forrásokat. Az alap feltöltésére 2020. május 1-jétől új források kerültek bevezetésre: a kiskereskedelmi adó és a pénzügyi szektor hozzájárulása. A gépjárműadónak az önkormányzatoktól a központi költségvetésbe átirányított része (40%) is az alap forrását képezte (Böröcz-Kiss, 2021).

Az első intézkedéscsomag (a 2020 áprilisában elfogadott kibővített Gazdaságvédelmi Akcióterv) adópolitikai hatásai közül kiemelhető a vállalkozások beszámolási, adóbefizetési terheinek könnyítése mellett a turizmus támogatása, az idegenforgalmi adó elengedése, valamint a szociális hozzájárulási adó csökkentésének előrehozatala 2020. július 1-re. A Covid19 járvány második hullámának kezelése érdekében a Kormány 2021 februárjában a Gazdaság-újraindítási Akciótervről döntött, majd 2021 márciusában további, a vészhelyzet ideje alatti gazdaságvédelmi intézkedéseket hozott, és adókedvezményeket biztosított a recesszióval leginkább érintett ágazatok számára. Új elemként az inflációs világgazdasági hatások mérséklése érdekében a Kormány időszakosan a benzinre és egyes kiemelt forgalmú élelmiszerekre hatósági árat vezetett be 2021 év végén.

Előzőek mellett az adóintézkedések közül kiemelhető:

- a) a célzott áfa-csökkentés a szálláshely szolgáltatásokra, az elvitelre történő vagy házhoz szállításra értékesített ételre és italra,
- b) a Széchenyi Pihenőkártyára történő utalások mentesítése a szociális hozzájárulási adó alól 2021. június 30-ig,
- c) 2021. január 1-től az új építésű ingatlanok értékesítési áfa-ja ismét 27%-ról 5%-ra csökkent,
- d) 2021. január 1-jétől a kkv-k és az egyéni vállalkozások iparűzési adójának mértéke felére csökkent,
- e) a KIVA adókulcsa 2021. január 1-től 12%-ról 11%-ra mérséklődött, majd 2022. január 1-től 10% lett (Petrányi et al, 2022).

Összegzés

Jelenleg, miközben éppen hogy kifelé tartunk a járvány okán bevezetett korlátozásokból, és csak alig térne magához a fogyasztási és beruházási kedv, az orosz-ukrán háborús konfliktus következményeként a vártnál még nagyobb problémává nőtte ki magát az infláció. A KPMG elemzése szerint az ellátási lánc zavarai a koronavírus idején is meghatározóak voltak, de most újfent komoly fenyegetéssé váltak. Többek között potenciális földgáz-, fém- és gabonahiány léphet fel (Rózsai, 2022). Az MNB 2022. júniusi inflációs jelentése szerint az infláció az őszi hónapokban tetőzhet, majd ezt követően lassan mérséklődik az árdinamika, átlagosan 11,0–12,6 százalék között alakulhat az idei évben (MNB, 2022).

Előzőek alapján láthatjuk, hogy napjainkban is az állam egyik legfontosabb funkciója a gazdaság stabilizációja, melynek súlyponti kérdése, hogy az állam mekkora eszközöket képes mozgósítani a válságok negatív hatásainak mérséklésére (Domokos-Pulay, 2020).

Ezeknek a problémáknak a megoldásában az adópolitikának nem kizárólagos, de rendkívül fontos szerepe van. A válságból való kilábalásban a fiskális politikának összpontosítani kell a költségvetési mozgáster újáépítésére, ami alapvetően a nemzeti adóbevételek növekedésén és a kiadások hatékonyságának javításán keresztül történhet. Az adózás, illetve szélesebb értelemben az adópolitika jelentős ösztönző szereppel bír, elsősorban az adózás befolyásolási funkciója révén. Ennek egyik eleme többek között az új típusú, illetve új adóalanyok körére kivetett adónemek használata (Pesuth, 2014). A válságkezelés eszközei azonban akkor eredményesek, ha nemcsak a válság túlélését szolgálják, hanem olyan irányú intézkedéseket is magukban foglalnak, amelyek a válságot követő időszakban képesek befolyásolni, elősegíteni a gazdasági növekedést.

Irodalomjegyzék:

- [1] A Pallas Nagy Lexikona. Letöltés dátuma: 2022. 06. 17. forrás: <https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/104/pc010463.html#5>
- [2] Antal, L. (1999). Nemzetközi pénzügyi válság és hazai gazdaságpolitikai dilemmák. *Külgazdaság*, XLIII. évf., 1999. szeptember pp.4-13.
- [3] Bartakovics, G. (2015) Válságok a globalizált nemzetközi pénzügyi rendszerben. *Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében*. Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem http://doktori.uni-sopron.hu/id/eprint/537/1/DISSZERT%C3%81CI%C3%93_Bartakovics%20G%C3%A1bor_2015.pdf
- [4] Blahó, A. (2012) Globális világgazdasági válság. A megoldások vitája. In: Régi dilemmák - új megoldások. Tomori Pál Főiskola, Kalocsa, pp. 15-32.
- [5] Bozsik, S. (2014) A magyar adórendszer nemzetközi összehasonlításban, különös tekintettel a gazdasági válságra adott válaszra. In: Karlovitz J, Kulturális és társadalmi sokszínűség a változó gazdasági környezetben. International Research Institute s.r.o., Komárno
- [6] Böröcz, I. & Kiss, E. (2021) A költségvetési politika Covid19 járvány alatti alakulása, különös tekintettel az ÁFA és az SZJA politikára. *ÁSZ elemzés* Letöltés dátuma: 2022. 07. 06., forrás: <https://www.aszHIRportal.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/E2110.pdf?ctid=1307>
- [7] Csiszárík-Kocsir, Á. (2011) A gazdasági-pénzügyi válság fogalmi értelmezése korcsoportonkénti és végzettség szerinti bontásban egy kutatás eredményeinek tükrében. In: *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században*. Budapest, Óbudai Egyetem http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/08_Csiszarik-Kocsir%20Agnes.pdf
- [8] Domokos, L. & Pulay, Gy. (2020) A válságkezelés értékelésének kritériumrendszere. In: Parragh B.-Kiss N., *Az ösztönző állam válságkezelése* pp. 65-88. Budapest, Ludovika Kiadó.
- [9] Giday, A. & Árva, L. (2018) A méretfüggő vállalati adózás. *Polgári Szemle* 2018. <https://doi.org/10.24307/psz.2018.0814>
- [10] Horváth, D., Molnár, D. & Regős, G. (2020) Gazdaság a koronavírus árnyékában. *Külgazdaság*, 64 (3-4). pp. 30-42. <https://doi.org/10.47630/kulg.2020.64.3-4.30>
- [11] Kristóf, T. (2016) Várható pénzügyi csődök, pénzügyi válságok In: Tóth Attiláné - Gubik A, *Magyarország 2015-ben és kitekintés 2050-re*. Tanulmánykötet Nováky Erzsébet 70. születésnapjára. pp. 207-215. Budapest, Arisztotelész Kiadó.
- [12] Lenkovics, B. (2017). Emberi és jogi kihívások. In: Kálmán J, *Állam-válság-pénzügyek*. pp. 179-192. Budapest, Gondolat Kiadó.

- [13] Lentner, Cs. (2018) Az adórendszer és a közpénzügyek egyes elméleti, jogszabályi és gyakorlati összefüggései. Új Magyar Közigazgatás, 11. évfolyam, Közpénzügyi Különszám, 2018. november, 11-18. o.
- [14] MNB (2022) Inflációs jelentés 2022. június. Letöltés dátuma: 2022. 07. 07., forrás: <https://www.mnb.hu/letoltes/hun-ir-digitalis-14.pdf>
- [15] Miklós, G. (2013) A magyar eladósodás és a válság hatásai. Köz-gazdaság, 8 (1). pp. 77-86.
- [16] Pesuth, T. (2014) Adópolitikai változások a válság után – a bankadók térnyerése. Köz – gazdaság, 2014/4 – Különszám az adópolitikáról pp. 145-157.
- [17] Petrányi, G., Solymár, Á., Vida, C. & Völgyesi, M. (2022) Az adóbevételek alakulására ható tényezők. ÁSZ elemzés. Letöltés dátuma: 2022. 07. 07., forrás: https://www.aszhirportal.hu/storage/files/files/elemzesek/2022/E2147_adobevetelek_alakulasa.pdf?ctid=1310
- [18] Rózsai, R. (2022) A KPMG globális gazdasági előrejelzése 2022. első félév. Letöltés dátuma: 2022. 07. 06., forrás: <https://home.kpmg/hu/hu/home/media/press-releases/2022/04/a-kpmg-globalis-gazdasagi-elorejelzese-2022-első-felev.html>
- [19] Simai, M. (2010) A jelenlegi világválság háttere, jellemzői és következményei, valamint a válság utáni időszakba való átmenet Délkelet-Európa – South-east Europe International Relations Quarterly Vol. 1. No. 3 (Autumn 2010/3 Ősz)
- [20] Simai, M. (2018) Mikor lesz a következő világgazdasági válság? Kihívások (226). MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világgazdasági Intézet, Budapest.
- [21] Török, L. (2019) Adócentralizáció változása a globális válság hatására: Magyarország és Ausztria összehasonlító elemzése 2002–2016 között. Köz-gazdaság, 14 (4). pp. 227-243. <https://doi.org/10.14267/RETP2019.04.16>
- [22] Voszka, É. (2011). Erős állam: a verseny feltétele vagy torzítója? Külgazdaság, LV. évf., 2011. május-június pp. 3-30.

Potoczki Zoltán*: Válságadók az orosz-ukrán konfliktus tükrében

Absztrakt

Válságok voltak, válságok lesznek. Az emberiség egész történetét válságok kísérik: éhínség, háborúk, járványok, gazdasági krízisek. A mai globális világban a válságok is globális szinten jelentkeznek, így kezelésük is globális szinten oldható meg. Így van ez az elmúlt 10 év gazdasági válságaival, köztük a jelenlegi orosz-ukrán konfliktus által generált gazdasági krízissel is. Jelen tanulmány az elmúlt évtized, ezen belül pedig az orosz-ukrán konfliktus keltette gazdasági válság magyar adóztatási szempontjait teszi vizsgálatá tárgyává.

Kulcsszavak: *adózás, válságadók, költségvetés, energianálság, orosz-ukrán konfliktus, globalizmus*

Abstract

There have been crises, there will be crises. The entire history of mankind is accompanied by crises: famine, wars, epidemics, economic crises. In today's global world, crises also occur on a global scale, so they could be managed only on a global scale. This is the case with the economic crises of the past 10 years, including the economic crisis generated by the current Russian-Ukrainian conflict. The present study examines the Hungarian taxation aspects of the last decade, and within that, the economic crisis caused by the Russian-Ukrainian conflict.

Keywords: *taxation, crisis taxes, budget, energy crisis, Russian-Ukrainian conflict, globalism*

Bevezetés

Az adó fogalmához az államháztartás rendszere felől közelítve megállapíthatjuk, hogy az adó a közpénzügyi újraelosztási rendszer legfontosabb eleme. Jogszabályon alapuló olyan fizetési kötelezettség, amely az adóalanyok tulajdoni korlátozásának segítségével, közvetlen ellenszolgáltatás nélkül, akár kényszerrel is behajtható, és az állam működésének fedezetét biztosítja törvényben meghatározott módon (Szilovics, 2014).

Adózásra az állam készlet, létezése az államhoz kapcsolódik. Az államnak feladatai vannak, amelyek teljesítése nem nélkülözhető, de sokba kerül. Ezt legnagyobb részben az adóbevételek fedezik. Az egyes adónemek aránya országonként más és más, ráadásul időben – az adott országon belül – is változik. Más a direkt (jövedelmi) adók és más az indirekt (fogyasztási) adók hatása. Nem mindegy, hogy az utóbbiak egységes vagy differenciált kulcsúak-e. Fontos, hogy az adóztatás növeli-e a jövedelmi polarizációt az adott társadalomban. Lényeges, hogy kik a teherviselői az adóztatásnak: azok, akikre kivetették, vagy másokat is terhel (Erdős, 2014). Minden adóügyi döntés végig gyűrűzik az egész gazdaságon – és ezzel összefüggésben – fontos hatást vált ki az érintett társadalomra.

Mindez hatványozottan igaz a válsághelyzetekben alkalmazott adókra, hiszen egy gazdasági krízis során a gazdasági élet szereplői, a társadalom egyes rétegei fokozott érzékenységgel vannak kitéve. A közelmúlt gazdasági válságait, annak hatásait felidézve megállapítható, hogy a válságok következtében a gazdasági teljesítmények jelentősen visszaesnek, tömegesen szűnnek

* dr. Potoczki Zoltán, pénzügyőr alezredes, mesteroktató, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendésztudományi Kar, Vám, -és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6959-6170>, Potoczki.Zoltan@uni-nke.hu

meg vállalkozások, csökken a foglalkoztatási ráta, felerősödnek a szociális feszültségek és többnyire ilyenkor megugrik a költségvetési hiány is (Pitti, 2010).

Jelen tanulmányban azt vizsgálom, hogy a globális válságok miként fejtették ki hatásukat Magyarországon. Milyen adózási-adóztatási megoldásokat talált hazánk gazdasági kormányzata? Milyen specialitásai vannak ezen megoldásoknak? Milyen hatásokat fejtettek, fejthetnek ki ezek a gazdaságra és a társadalomra? Írásomban ezekre a kutatási kérdésekre igyekszem válaszokat adni.

Gazdasági válságok az elmúlt bő egy évtizedben

A 2008-as gazdasági világválság idején megtapasztalhattuk, hogy az EU meghatározó tagállamainak intézkedései között egyidejűleg voltak gazdaságélénkítő, illetve költségvetési kiadásokat csökkentő elemek. A kormányzati kiadáscsökkentő intézkedések között jelent meg például az állami nagyberuházások leállítása, a közszférában foglalkoztatottak számának (bérének) csökkentése, a közszolgáltatások tartalmi szűkítése, a versenyszektornak nyújtott támogatások leépítése, s lényegében ugyanitt említendő a nyugdíjkorhatár emelésének kilátásba helyezése is. A kormányzati bevételnövelő intézkedések között a legkézzelfoghatóbb – bár nem minden ellentmondás nélkül – az adó- és járulék terhek emelése, a normatív szabályozástól eltérő speciális adók alkalmazása (pénzintézetek adója, energiaszolgáltatók különadó kötelezettsége), a mobilizálható állami vagyontárgyak piaci értékesítése és – korlátozott körben – újabb államkötvények kibocsátása volt (Pitti, 2010).

Az adópolitika jelentős ösztönző szereppel bír, elsősorban az adózás befolyásolási funkciója révén. Ennek egyik eleme lehet többek között új típusú, illetve új adóalanyok körére kivetett adónemek használata. A válság hatására a globális gazdaságpolitika egyik fő prioritása lett a banki szabályozás újragondolása, a nemzeti adópolitikai eszköztár bevett részévé vált a bankadó, mint az adóbevételek növelésének egyik lehetséges eszköze. Az alkalmazott banki különadó-típusok és azok felhasználása azonban nem egységes. A pénzügyi rendszer adóztatása során két szempont került előtérbe: a bankmentésre felhasznált közpénzek „visszaszerzése”, továbbá az, hogy a jövőbeli krízisek esetén a bankmentés ne okozzon költségvetési terhelést (Pesuth, 2014).

A válság következtében az állam stabilizációs és redisztribúciós funkciója jelentősen felértékelődött. A 2008-as pénzügyi válság során számos olyan kihívás merült fel, amelyre a globális és az európai bankszektor nem, nem megfelelően, vagy csak részben volt felkészülve. Számos bank nem, vagy csak állami segítséggel tudta túlélni azt az időszakot. A pénzügyi válság által okozott zavarok az európai kormányok fiskális beavatkozását eredményezték. A bankszektor esetében, a kormányok a következő dilemma elé kerültek: kiségitik a bankokat és elkerülik a bankcsődöt, ezáltal megvédve a lakosságot is, vagy hagyják csődbe menni a bankokat, ezáltal a lakosság elvesztené megtakarításainak jelentős részét (Pesuth, 2014).

Elmondható, hogy az Európai Unió gazdasági kormányzása a 2008-ban kitört globális gazdasági válság kezdete óta nagy léptékben fejlődött. A reformok hatására nőtt a Bizottság jelentősége abban a tekintetben, hogy számos új hatáskör került hozzá. Felértékelődött a szerepe a tagállami költségvetések elfogadásában, az adósságfékek létrehozatalában és a fiskális koordináció egyéb módozataiban (Végh, 2019).

A globális pénzügyi válságra az Európai Unió egyik legfontosabb válasza a bankunió volt. A bankunió fő elemei az egységes felügyelet, az egységes szanálási mechanizmus, az egységes betétvédelem, valamint az egységes szabálykönyv, de az egyes elemek csak fokozatosan kerülnek kialakításra. A bankunió kialakításának egyik döntő érve az volt, hogy a globális bankok a székhelyük szerinti országok GDP-jéhez viszonyítva túl nagyra nőttek, és egyértelművé vált, hogy az országok válság esetén képtelenek lennének megmenteni őket. Ennek megfelelően a

probléma kezelésére olyan felügyeleti és fiskális védőrendszer kell, amely alkalmas lehet a bankok megmentésére (Lentner, 2016).

A 2008-2009-es pénzügyi válság az európai pénzügyi csatornákon keresztül Magyarországon is érezhető nyomást fejtett ki. Ez a hatás kettős: a jelentős lakossági devizahitel-állomány a válság kirobbanása után a háztartások fogyasztásának szignifikáns csökkenését eredményezte, míg az általánossá váló üzleti bizalmatlanság a vállalati hitelezést korlátozta. A két jelenség keresztmetszetében a bankszektor állt (Atanaszov-Barczikay, 2017). Magyarországon is elkezdődött a fiskális szabályozás megerősítése és új pályára állítása. A korábban kihelyezett lakossági és vállalati devizahitelek halmozódó problémái, a csődbe kerülő kis- és középbankok számának emelkedése, a nagybankok hitelezési restriktiója és e tényezők által a mikro- és makroszinten megtapasztalható egyensúlytalansági problémák a változások igényét vetették fel (Lentner 2016).

A válság hatásainak kezelésére hazánkban „unortodox” döntések születtek, melyek hatására az adózást érintően is jelentős változások következtek be. A bankok és egyes pénzügyintézetek profitjára különadót vetettek ki. A bankadó miatt a banki hitelezés sokkal óvatosabb, ezért a hitelignnyel mindig együtt járó gazdasági növekedés – a bankadó kivezetéséig – kisebb mértékű volt. Válságadót vetettek ki – ugyancsak átmeneti időre szólóan – az energiaszektorra, a külföldi tulajdonban levő áruházláncokra és a távközlés területére (Siklós & Mladonyiczki, 2016). A válságadók jellemzően „kétélű fegyverek”. Egyfelől a központi költségvetés bevételeit növelik, amelyre nagy szükség van ilyen időkben, ugyanakkor az adókkal érintett szektorok a fejlesztést elhanyagolják, az ilyen jellegű adók rontják a direkttőke-import esélyeit és a beruházási hajlandóságot. Hasonló hatást váltott ki a tranzakciós illetékek bevezetése is, melyet a folyószámlákról történő átutalás és a folyószámlákról való készpénzfelvétel esetén kellett megfizetni. Az illetékfizetési kötelezettség fennmaradt a válságot követően is. Kihangsúlyozandó, hogy az államháztartás deficitje ily módon is csökkenthető, ugyanakkor rontja a bankok pénzügyi stabilitását (ha az illetéket nem sikerül áthárítaniuk a fogyasztókra), továbbá hitelezési hajlandóságukat és ezzel a gazdasági növekedés kilátásait (Erdős, 2014).

Összességében megállapítható, hogy az intézkedések vegyes eredményt hoztak a szűkebben vett költségvetés számára: a mérleg egyik serpenyőjében a költségvetésbe a bankoktól befolyó 2010-es 120 milliárd forint, 2011-es körülbelül 90 milliárd Ft szerepel. A mérleg másik serpenyőjében a növekvő kamatkülönbözlet (100 milliárd forint/év), az IMF-szakítás miatt megnövekedő finanszírozási költségek (a hitelkockázati (CDS) felár 2010 elejétől 2011 végéig 250 bázispontról 750 bázispontra emelkedett) és az alacsony hitelezési aktivitás szerepel. Az alacsony hitelezési aktivitás hatására Magyarország volt az elemzett időszakban Közép-Kelet Európa legalacsonyabb gazdasági növekedést felmutató országa. (Bozsik, 2012).

A Covid19 vírusjárvány miatt bevezetett kormányzati intézkedések, illetve a járványtól való félelem komoly gazdasági kihívások elé állították a világgazdaságot, így a magyar gazdaságot is. A gazdasági válságok nem jelentenek újdonságot a kutatók számára, de a jelenlegi válság, annak kialakulása és ezzel összefüggő hatása újszerű a gazdaságtörténetben, talán a háborús helyzethez hasonlítható leginkább. A legnagyobb kihívást a helyzet kezelése jelentette, hiszen a járványügyi veszélyhelyzet komoly gazdasági és társadalmi károkat okozott (Nagy, 2021).

A Covid19 járvány okozta gazdasági válság következtében hazánkban bevezetett rendkívüli jogrend azt eredményezte, hogy a rendeleti kormányzás keretében példátlan gyorsasággal születtek meg új jogszabályok, köztük a gazdasági károkat enyhíteni szándékozó különböző adózási, valamint új támogatási lehetőségeket tartalmazó rendelkezések is. A személyi jövedelemadó és járulékok vonatkozásában a turisztikai, vendéglátóipari, szórakoztatóipari, szerencsejáték, filmipari, előadóművész, rendezvényszervező és sportszolgáltatást nyújtó ágazatokban működő gazdasági egységekben – ideiglenes időtartamra – a foglalkoztatók mentesültek a munkavállaló után a munkabérral összefüggésben fizetendő közterhek

megfizetése alól, míg a munkavállaló munkabérért terhelő járulékok közül kizárólag a természetbeni egészségbiztosítási járulékfizetési kötelezettség állt fenn (47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet). Ideiglenesen mentesültek a szociális hozzájárulási adó és szakképzési hozzájárulás fizetési kötelezettség alól a jogszabályban meghatározott valamely tevékenységet (pl.: vendéglátás, szálláshely-szolgáltatás vagy műsor-összeállítás, műsorszolgáltatás) tényleges főtevékenységként végző személyek (61/2020. (III. 23.) Korm. rendelet). A bevezetett adóügyi intézkedések célja az volt, hogy a fenti szektorok vonatkozásában a foglalkoztatottság megmaradjon a járványügyi intézkedések ellenére is, de legalábbis az ne csökkenjen jelentős mértékben, helyrehozhatatlan károkat okozva ezen szektor szereplőinek, és ezzel – közvetve – a (központi és helyi) költségvetésnek. Az intézkedések egyik elemeként – a belföldi turizmus életben tartása céljából – a személyi jövedelemadó törvényben meghatározottaknál magasabb összegben határozta meg a Széchenyi Pihenő Kártya szálláshely, vendéglátás és szabadidő alszámláira béren kívüli juttatásként utalható összegek mértékét. A 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet kimondta továbbá, hogy nem terheli szociális hozzájárulási adó kötelezettség a Széchenyi Pihenő Kártyára utalt béren kívüli juttatásnak minősülő összeget. Mindezeket túl a járványhelyzettel összefüggésben szektorális különadók kerültek bevezetésre. A hitelintézetek 2020. december 10. napjáig, meghatározott ütemezésben és három egyenlő részletben kötelesek megfizetni az újonnan kivetett adót. Az adó alapja a törvény szerint megállapított 2020. adóévre vonatkozó adóalap 50 milliárd forintot meghaladó része. Mértéke 0.19% (108/2020. (IV. 14.) Korm. rendelet).

Mindemellett különadó került kivetésre bizonyos TEÁOR szám alá eső belföldi kiskereskedelmi tevékenységekre. Az adó alapja a rendelet hatálybelépésének a napjától a vészhelyzet megszűnésének napjáig terjedő időszak bármely napját magában foglaló teljes adóévi – különadó-köteles – nettó árbevétel. Az adó mértéke sávosan került meghatározásra (109/2020. (IV. 14.) Korm. rendelet).

A jelen kihívása: az orosz-ukrán háború

A piacok épphogy ébredezőben voltak a Covid19 világjárvány okozta krízis következményeiből, amikor újabb csapás érte a világot: 2022. február 24-én kirobbant az orosz-ukrán konfliktus. A háború következtében élelmiszeripari válság (gabonahiány) állt be – ezzel összefüggésben az éhínség elől a fejlődő országok felől – újabb migráns-hullám elindulása fenyegetett. Mindemellett az EU-orosz szankció-csörte hozadékaként megroppant Európa – és ezen belül leginkább néhány kelet-közép-európai ország, köztük hazánk – energiabiztonsága. Az orosz gáz- és kőolaj- kitermelésnek köszönhetően a piacokon energiaár-robbanás állt be. Hazánkban mindehhez még az is hozzájárult, hogy a lakosság „rezsicsökkentés” jogcímen 2013-ban „befagyasztott” – kvázi hatósági – áron jutott áramhoz és földgázhoz. Ehhez képest a piaci árak már az energiakrízis kirobbanása előtt is jóval meghaladták a magyar háztartások által érzékelt rezsiköltségeket, ezt követően pedig – a magyar kormány által részben kivezetett hatósági ár (rezsicsökkentés) eredményeként is – az áram, a földgáz és az üzemanyagok piaci ára a többszörösére nőtt. Jelen sorok írása közben, 2022. júliusában nem lehet megjósolni, hogy meddig tart az energiakrízis, nem tudni, mekkora árrobbanás várható az élelmiszer- és az energiapiacra, mindez mekkora inflációt, termelés kiesést vagy -visszaesést generál az adott tagállamokban, így hazánkban is (Balogh, 2021). Mindenesetre sokat mondó tény az, hogy az Európai Központi Bank 11 év után 2022. júliusában emelt először kamatot, ahogy az is, hogy a Magyar Nemzeti Bank az elmúlt hónapokban folyamatosan emelte a jegybanki alapkamatot és ezzel párhuzamosan egyre magasabb mértékre helyezi az inflációs prognózisát.¹ Mindebből következően hazánkban a gazdaság erőteljes lassulása várható, de nem zárható ki a recesszió

¹ A jegybanki alapkamat alakulásáról bővebben: https://www.mnb.hu/Jegybanki_alpakamat_alakulasa. Az MNB inflációs előrejelzésének alakulásáról bővebben: <https://www.mnb.hu/letoltes/honlapra-fanchart-hu-15.pdf>; <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/inflacios-jelentes/2022-06-30-inflacios-jelentes-2022-junius>

sem. Ennek okai részben a fentebb vázolt külső tényezőkre, részben pedig az alábbi belső tényezőkre vezethetők vissza. Egyfelől jelenleg nem érkeznek hazánkba – jogállamisági kritériumok teljesítéséhez kapcsolódó hiányosságok miatt - az EU-s pénzügyi források, holott nagy szükség lenne rájuk, másfelől pedig a 2021. és 2022. évekre jellemző túlzott mértékű költségvetési kiadások sem tették könnyűvé a központi költségvetés helyzetét. A válság hatásainak enyhítése céljából Magyarországon számos intézkedés² bevezetése vált szükségessé, ezek közül jelen tanulmány az adókat érintő változások bemutatására fókuszál.

A válsággal kapcsolatos egyik legfontosabb szabályanyag az extraprofit adókról szóló 197/2022. (VI. 4.) Korm. rendelet, amely tartalmazza a legfontosabb adóváltozásokat. Emellett kiemelt érdemel még a kisadózó vállalkozások tételes adójának, a KATA-nak a módosítása is, amely hatalmas visszhangot váltott ki a gazdasági élet szereplőiből. A fenti Kormányrendeletben megtalálhatjuk "az államháztartás egyensúlyát megőrző különadók" szabályait, úgy mint a légitársaságok hozzájárulásának nevezett különadót, a cégautóadó emelését, a gyógyszerforgalmazási törvény módosítását, az energiaellátók jövedelemadójának módosítását, az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvény szabályaitól való eltérés új szabályait, a népegészségügyi termékadó módosításait, a távközlési adó változtatását, a pénzügyi tranzakciós illeték módosítását, a biztosítási adóról szóló törvény változtatását, a jövedéki adóról szóló törvény módosítását, a kiskereskedelmi adó szabályainak változását, valamint a bányászati törvény eltérő szabályait. Érdemes mindemellett megemlíteni, hogy a meglévő különadó mellett extraprofitadót vetettek ki a bankok számára. A felsorolt adóváltozások közül a továbbiakban csupán néhány kerül kiemelésre, de mielőtt ezek elemzésébe fognánk, vessünk egy pillantást a külön adókból származó adóbevételek várható alakulására.

A különadó-bevételek várható alakulása 2022-ben és 2023-ban

	2022 előirányzat	2022-ben várt többletbevétel	2022-ben várható teljes összeg	2023-as előirányzat	2023-as növekmény a 2022-ben várható összeghez képest
tranzakciós illeték	232,5	50	282,5	323,5	41
pénzügyi szervezetek különadója	60,9	250	310,9	337,9	27
biztosítási adó	115,4	50	165,4	179,7	14,3
bányajáradék	38,8	130	168,8	240	71,2
energia ágazat befizetései	54,8	170	224,8	242,3	17,5
kiskereskedelmi különadó	76,3	60	136,3	172,7	36,4
telekom adó	53,3	40	93,3	96,4	3,1
légitársaságok különadója	0	30	30	30	0
gyógyszerforgalmazók	105,76	20	125	118,4	-7
reklámadó	0	15	15	15	0
Összesen	737,76	815	1552	1755,9	203,5

Forrás: Portfolio, 2022

² Ilyen intézkedések: a beruházások elhalasztása, kiadáscsökkentések, mint például a rezsicsökkentés részbeni kivezetése, adóemelések, adó-változtatások, átcsoportosítások (pl: KATA átalakítása) stb.

Amint az látható, a külön adókból származó többletbevétel 2022-ben várhatóan 815 milliárd forint összeget tesz ki. Ebből az összegből a legnagyobb bevétel – mintegy 250 milliárd forintnyi összeg – a pénzügyi szervezetek külön adójából jön majd össze.

Erre az összegre jön a tranzakciós illeték mértékének megemeléséből származó, mintegy 50 milliárd forintnyi bevétel. Tehát ezzel a kormányzati intézkedéssel a korábbi válság idején bevezetett és megmaradt tranzakciós díj további emelése következett be. Aggályos, hogy a tranzakciós illeték ilyen szintű emelése nem fogja-e korlátozni a készpénzhasználat visszaszorítására fordított eddigi kormányzati erőfeszítéseket, arról nem is szólva, hogy fennáll annak a veszélye, hogy a tranzakciós illeték – részben, vagy egészben – áthárításra kerül az ügyfelekre, ezzel is drágítva, visszavetve a banki szolgáltatásokat.

Jelentős többletbevételt hoz majd az energiaszektor különadója. A kőolajtermék-előállító a 2022. és a 2023. adóévre vonatkozóan különadó megfizetésére köteles. Az újfajta adó képlete a Brent és az orosz olaj árának különbözetén alapul. Az új, az energiaszektor, de lényegében leginkább a MOL Rt.-t érintő adó mértéke 25%. A MOL – a korábban megkötött orosz-magyar ásványolaj-szállítási szerződésnek köszönhetően – a világpiaci árhoz mérten olcsóbban jut hozzá a finomításhoz szükséges alapanyaghoz. Ennek az árkülönbözetnek/nyereségnek a kvázi negyedelésével komoly, mintegy 150-170 milliárd forintnyi többletbevétellel számolhat a költségvetés. Ennek egyik alapfeltétele természetesen az, hogy az orosz kőolajszállítmányok szerződészerűen megérkezzenek. Az EU-orosz kölcsönös szankciókivetések tükrében van némi kockázat ezen a területen.

A jövedéki adókulcsok emelése³ is várhatóan többletbevételeket hozhat. Az amúgy sem alacsony adókulcsokkal rendelkező jövedéki termékek után fizetendő adók mértéke egyfelől jelentősen emelkedik. Az adóemelés lényegében az összes jövedéki termékkört érinti, néhány kivétellel. A jövedéki adóbevételek várhatóan jelentős mértékben magasabbak lesznek a 2022-es évben előirányzott adóbevételekhez képest, annak ellenére, hogy bizonyos termékkörök esetén (leegyszerűsítve: 95-ös motorbenzin és gázolaj vásárlása esetén) hatósági árak bevezetésére került sor, ami ezen termékek vonatkozásában a jövedéki adókulcsok csökkentésével is járt. A 95-ös benzin és a gázolaj tekintetében hatósági árplafon bevezetése miatt a fent említett jövedéki termékek vonatkozásában azok piaci kiskereskedelmi ára és az árplafonnal terhelt kiskereskedelmi árak között literenként akár több száz forintos különbség is jelentkezik. Mindez tarthatatlan folyamatokhoz vezet. A jövedéki kiskereskedők jelentős része – a jövedéki adókulcsok néhány 10 forintos csökkentése dacára – nem tud rentábilisan működni, egy jelentős részük tönkre mehet, ami nemkívánatos események sorozatát indíthatja el, a kiskereskedelmi hálózat ritkulásához, illetve üzemanyag hiányhoz vezethet. Az irreálisan alacsony árak a lakosság túlzott mértékű fogyasztását eredményezik, ami nem kedvező az energiaválság közepette. A fenti folyamatok eredményeként (üzemanyag turizmus, túlzott lakossági fogyasztás) a 95-ös motorbenzin és a gázolaj magyarországi piacán elképesztő forgalomnövekedés állt be. 2022. év első hat hónapjában – az előző év első féléves adatbázisához mérten – a 95-ös motorbenzin esetén 46,7%-kal, a dízel esetén pedig 43,6%-kal nőtt ezen termékek fogyasztása (Portfolio, 2022). Mindez az érintett termékek jövedéki adójának csökkentése dacára is jövedéki adó és ÁFA bevétel-többletet eredményez.

A bányajáradék emelése szintén jelentős mértékű plusz bevételi forrásként ígérkezik, hiszen a várt többletbevétel eléri a 130 milliárd forint összeget 2022-ben. Emellett lényeges új kötelezettségeket is előír a bányászati tevékenységeket végző cégeknek a kormány. Ilyen például,

³ A jövedéki adóemelések alól kivételt képeznek az üzemanyagok adómértékei.

hogy idén és jövőre is a tavalyi mennyiséget kell kitermelni, és ha valaki nem teszi ezt, akkor büntetést kap, legalább a bányajáradékkal megegyező összegben.

A kiskereskedelemben is pótdóztatásra kerül sor⁴. Ez azt jelenti, hogy 2022-ben még nem emelkednek a sávos kiskereskedelmi különadó kulcsai, hanem az érintett cégeknek közel megduplázzák (80%-kal növelik) az adófizetési kötelezettségét. A 2023-ban kezdődő adóévben viszont már új adómértékeket kell alkalmazni a kormány döntése értelmében, a 4 sávos különadó esetében a 3 legfelső sáv adókulcsa emelkedik. A sávos kiskereskedelmi adó alsó két kulcsa változatlan marad (0% és 0,1%) és a két felső kulcs emelkedik (a 0,4%-os 1%-ra és a 2,7%-os 4,1%-ra).⁵ Ez az adóemelés – mivel várhatóan beépül a termékek árába – tovább fogja drágítani például az élelmiszer árakat, amelyek – az energiaárakkal együtt – beláthatatlan mértékű inflációt fognak generálni. Kérdéses, hogy néhány tízmilliárd forintnyi adóbevétel-növekedés megér-e annyit, hogy az amúgy is magas inflációt tovább emelő, azt gerjesztő hatású intézkedést vezessenek be.

A légiszektort sújtó különadónak a földi kiszolgálást végző cég lesz az adó alanya, amely viszont a gyakorlatban ezt tovább fogja hárítani a légitársaságokra, akik majd az utasokra. A szabályok – az adó mértékét tekintve - különbséget tesznek a célállomások között (például 10 eurónak megfelelő plusz összeg lesz az EU-ba történő utazás, de a tengerentúli út 25 euróval drágulhat emiatt). A Covid19 járvány óta veszteséges légiszektor megadóztatása nem szerencsés, ráadásul várhatóan az adóemelés összege megjelenik majd a repülőjegyek árában és a repüléshez kapcsolódó díjak összegében.

A kormány az idei évtől pótdót vezet be a biztosítási szektor számára is és ennek az adóalapja más, mint a meglévő biztosítási adóé. Részben ugyanarra vetíti a kormány, ami után a már létező biztosítási adót is fizetik a biztosítók: a casco, a vagyon- és felelősségbiztosítások, valamint a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítások aktuálisan keletkező díjbevétele. Ez azonban kiegészül az életbiztosításokkal. Nem a meglévő biztosítási adó megemeléséről van szó tehát, hanem egy olyan új, sávos "pótdóról", ami az életbiztosításokat érinti.

A KATA szabályainak 2022. szeptember 1-jétől hatályba lépő módosításai ellen számos foglalkozási ág képviselője fejezte ki tiltakozását, ugyanis a kisadózó vállalkozók többségének ezek után más, sokkal kevésbé kedvezményes adózási formára kell váltaniuk. A kisadózók tételes adójáról szóló 2012. évi CXLVII. törvény célja az volt, hogy egyszerű és átlátható, könnyen kezelhető adózási formát biztosítson a kisvállalkozók, egyéni vállalkozók számára.⁶

A jelenlegi válság magában hordozza annak lehetőségét, hogy a szürke- és a feketegazdasági szektor élénkülni fog, ideértve a rejtett foglalkoztatást. Lentner (2022) szerint nem szerencsés, hogy egy olyan adónem lett megbolygatva, amelyet éppen ennek a csökkentésére hoztak létre. A szürkegazdaság visszaszorításába rengeteg erő fektetettek az elmúlt bő évtizedben. A költségvetési fegyelmet megteremtették és a GDP 14-20 százalékára szorították vissza a szürkegazdaságot. Mindezt alapvetően jó törvényekkel és megfelelő ellenőrzésekkel sikerült

⁴ A kiskereskedelmi adóról szóló 2020. évi XLV. törvény (a továbbiakban: Kiskeradó tv.) szerinti adóköteles tevékenységet végző adóalanyok 2022. november 30-ig egyszeri, a 2021. évben kezdődő adóévre – több, a 2021. évben kezdődő adóév esetén a 2021. évben kezdődő utolsó adóéve – kiskereskedelmi adójának az adóéve naptári napjai alapján 365 napra számított (évesített) összege 80 százalékkal azonos összegű kiskereskedelmi pótdót kell megállapítania, megfizetnie és – az állami adóhatóság által rendszeresített nyomtatványon – bevallania.

⁵ A 2022-es évre vonatkozóan pótdót vet ki a kormány: az eredeti idén fizetendő adóteher még 80%-át kell befizetniük az alanyoknak, valamint 2022-ben ugyan nem emelkednek a sávos adónem kulcsai, viszont 2023-ban igen, az új adómértékek közül pedig az mindenképp meglepetés, hogy az adóalap 500 millió forintot meghaladó, de 30 milliárd forintot meg nem haladó része után 0,15 százalék lesz az adómérték a jelenleg 0,1%-ról, vagyis a legkisebb, különadóval terhelt cégeknek 50%-kal nőhet az adóterhük 2023-ban.

⁶ Az adó mértéke, amely minden egyéb adót és járulékot kivált, havi 50, illetve 75 ezer forint volt, mellékállásúaknál 25 ezer forint, az éves bevételi értékhatár pedig eredetileg 6 millió forint volt. Az utóbbi folyamatosan emelkedett, 2018-tól már 12 millió forintra. Az adó mértéke azonban nem változott.

elérni. A KATA szabályainak rapid megváltoztatása bizonyos területeken nagymértékben a szürkegazdaságba, illetve a feketefoglalkoztatásba fogja terelni az embereket. Épp ezért nem biztos, hogy a KATA- módosítás megérte költségvetési szempontból, mivel az állami bevételek érdemben nem nőnek majd. Könnyen lehet, hogy a szigorítás miatt vissza fognak jönni a számla nélküli kifizetések és a hasonló, a feketepiacra jellemző ügyletek (Domokos, 2022). A fentiekre tekintettel szerencsésebb lett volna a törvénymódosítást inkább a KATA adómértékének emelése, és/vagy sávossá alakítása irányába elvinni, nem eltérve a törvény eredeti koncepciójától és küldetésétől.

Összegzés

A mostani kiigazítás mértéke vélhetően elég lesz arra, hogy egyensúlyba hozza a büdzsét, de ez csak abban az esetben igaz, ha a kormány rendezi a vitás ügyeit az Európai Unióval és megállapodás születik arról, hogy a már betervezett EU-s pénzek valóban meg is érkeznek Magyarországra.

A különadók gazdaságra gyakorolt hatásával kapcsolatban a kormány bízik benne, hogy az általa csak extraprofit-elvonásnak minősített különadók nem változtatnak majd a cégek üzleti tervein, és nem fognak áremelkedéshez vezetni, azonban féltő, hogy ez nem minden esetben lesz így. Elég arra utalni, hogy például a légi közlekedésben nemhogy extraprofit nincs, hanem a mai napig nem állt még vissza a működés a koronavírus-járvány előtti szintre. Fontos kiemelni, hogy bár a különadókat a kormány két évre jelentette be, az elmúlt évek tapasztalata az, hogy az ilyen intézkedések gyakran nemcsak átmeneti jelleggel maradnak meg. Az extrán fizetendő terhekkel kapcsolatban kiemelés érdemel, hogy az összeg legnagyobb része (körülbelül harmada) a bankokra nehezedik, akik érvényesíteni tudják az új adót az árazásukban. Mindemellett féltő, hogy az extra adókkal sújtott cégek úgy érzékelik, a magyarországi profitkilátásaik csökkennek, és ez hatással lehet a jövőbeli hazai piacon betöltött szerepük mértékére is. Ha ma különadót vetnek ki egy ágazat nyereségére, akkor arra kell számítaniuk, mindez máskor is megismétlődhet, ezért kevésbé fektetnek be az érintett ágazatba. Lehet, hogy éppen ezen ágazatok fejlődése lenne fontos a jövedelmek gyarapítása, új munkahelyek teremtése szempontjából. Ezen, illetve más szolgáltató ágazatokat sújtó különadók bevezetése nálunk a 2010-es évek elején kezdődött és most újra elterjedni látszó gyakorlata gazdasági bizonytalanságot teremthet, amivel fékezheti a beruházásokat ezeken a területeken (Soós, 2022).

A különadók egyik alternatívája lehet az a megoldás, hogy az adott állam takarékosabban gazdálkodik: tartalékokat képez, „félretesz” rosszabb időkre. Amennyiben ezt évről-évre, következetesen teszi, akkor válság idején nem, vagy csak kisebb mértékben kell válságadókat bevezetnie.

Fentebbi gondolatmenettel összefüggésben a válságadók kivetésének szükségszerűségét csökkenthetné, ha Magyarország csatlakozna a nemzetközi adóügyi megállapodás részeseként a „globális minimum adót” alkalmazó országokhoz. A nemzetközi minimumadó a társasági adók vonatkozásában az évtizedek óta tartó, lefelé irányuló versenyt⁷ hivatott megakadályozni. Magyarországon időnként elszáll a költségvetés és megpróbálnak különadókkal stabilizálni, holott lehet, hogy nem is volna – vagy legalábbis nem akkora mértékű – költségvetési hiány, amit be kéne foltozni, ha lenne egy tisztességes mértékű társasági adórata. Ráadásul a különadók idővel állandósulnak és beépülnek az adórendszerbe, ami zűrössé, áttekinthetlenné, egyúttal igazságtalanná és szelektívvé teszi a költségvetést. A versenyképességet többféleképpen is lehet értelmezni. A globális minimumadó bevezetésével a relatív adóelőnyünk is fennmaradna. Míg „Nyugaton” harminc százalék vagy akár azt meghaladó a társasági nyereségadó, addig

⁷ A lefelé tartó versenyképesség alacsony adókkal kívánja idevonzani a külföldi működő tőkét, de a kevés beszedett adó miatt nincs elég pénz a kiadási oldalon a humán tőke, a technológia fejlesztésére, ami alacsony hozzáadott értékű gyárakhoz, összeszerelő üzemekhez vezet, és így nem zárkóznak fel soha a bérek.

Magyarországon így is csak effektív tizenöt lenne. Ráadásul egyetlen tagállam sem tudna ezen adókulcs alá licitálva adóoptimalizálásra játszani az egységesített társaságiadó-rendszer miatt, ha pedig valamelyik ország mégis így tenne, akkor a hiányzó adót az anyavállalat országának jogában állna begyűjteni (Czoboly, 2021).

Stabil költségvetési bevételi forrásként jelentkezhethetne a digitális multinacionális cégek (Facebook, Google, Apple, Microsoft) – nemzetközi megállapodásban foglalt módon történő – egységes megadóztatásának lehetősége. A globális digitális szolgáltatók nyereségük arányában ugyanis jóval kevesebb adót fizetnek, mint a hagyományos gazdaság szereplői, illetve nem biztos, hogy abban az országban adóznak, ahol hozzáadott értéket teremtenek. Annak érdekében, hogy a globális digitális szolgáltatást nyújtó vállalkozások adóelkerülési lehetőségei csökkenjenek, nemzetközi szintű egyeztetés indult az OECD-kezdeményezésére. A kezdeményezés értelmében a nagy technológiai cégek a tevékenységük szerinti országban is adóznának, nemcsak azokban az „adóparadicsomokban”, ahol a jelenlegi gyakorlat szerint kimutatják eredményeiket.

Az elmúlt bő évtized tapasztalatai azt mutatják, hogy egy-egy gazdasági válság számos intézkedést generál: költségvetési átcsoportosításokat, restriktív, jegybanki intézkedéseket és persze fontos válságkezelési elem az adórendszer „újragondolása” is. Ilyenkor születhetnek teljesen új adók, vagy épp meglévő adók hatályát kiterjeszthetik más adótárgyakra is. Jöhetnek adókulcs változtatások (emelések), létrehozhatnak új, vagy átalakíthatnak már meglévő adósávokat. Arra is van példa, hogy egy, már korábbi válság idején megalkotott külön adó oly mértékben beválik, hogy valamilyen szinten megmarad „békeidőben” is, aztán egy újabb válság idején megemelik a korábban ideiglenesnek szánt, majd végül állandósult adó kulcsait (pl. bankadó). A jelenlegi, energiaválságot kezelő adóváltoztatások egyik specifikuma, hogy miközben az energiaszektor egyes elemeit (pl. MOL), vagy épp az energiatermékeket is magában foglaló jövedéki termékeket általánosan megadóztatják, illetve megemelik az adókulcsokat, addig ezzel párhuzamosan a fogyasztókat leginkább érintő egyes, speciális jövedéki termékek (pl. 95-ös benzín, gázolaj) vonatkozásában adócsökkentést hajtanak végre, igazodva ezzel az érintett termékkörökre bevezetett ár-stophoz. Arra, hogy melyik intézkedés válik be, melyik nem, és melyek lesznek azok, amelyek korrekcióra szorulnak majd idő elteltével, a felhalmozott gyakorlati tudás birtokában derül fény. Egy biztos: a fajsúlyosabb adóügyi intézkedések nyomot hagynak az érintett gazdaságban és társadalomban egyaránt.

Irodalomjegyzék

- [1] Atanaszov D. & Barczikay T. (2017). A 2008-as pénzügyi válság hatása a magyarországi kereskedelmi bankok mérlegadatainak tükrében. *Közgazdaság: tudományos füzetek*, 12(3), 5-20.
- [2] Balogh A. (2021). Mi okoz inflációt? – A jegybanki politikák és az infláció kapcsolata. *Hitelintézési Szemle*, 20(4), 146-158.
- [3] Bozsik S. (2012). A magyar kormány bankokra vonatkozó törvényeinek és rendeleteinek gazdasági hatásai. *Gazdaságtudományi Közlemények*, 6(1), 21-37.
- [4] Erdős T. (2014). Az adózás, a hatékonyság és a gazdasági növekedés kapcsolatának néhány elméleti problémája. *Közgazdasági Szemle*, 1-76.
- [5] Domokos L. (2022). Lentner Csaba: válság előtt nem kellett volna szigorítani a katát (interjú). Letöltés dátuma: 2022. 07. 22., forrás: <https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/kata-ado-szigoritas-valsag-kormany-szurke-feketegazdasag.756488.html>
- [6] Lentner Cs. (2016). A gazdasági válság hatása a globális, uniós és hazai szabályozási környezetre. In Auer Á. & Papp T., *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban. Interdiszciplináris és összehasonlító elemzés* (pp. 45-85). Budapest, NKE.

- [7] Nagy Z. (2021). Fiskális és monetáris eszközök a járványügyi veszélyhelyzet gazdasági hatásainak mérséklésére. In Nagy Z. & Horváth A., *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei* (pp. 174-191). Budapest, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet. https://doi.org/10.47079/2021.nzha.kulon.4_7
- [8] Pesuth T. (2014). Adópolitikai változások a válság után – A bankadók térnyerése. *Közgazdaság: tudományos füzetek*, 9(4), 145-157.
- [9] Pitti Z. (2010). A gazdasági válság és az EU közteljesítési gyakorlatának változása. *Statisztikai Szemle*, 88(10-11), 1046-1062.
- [10] Portfolio (2022). *Kijött az adat: Elképesztő forgalmat generált a 480 forintos hatósági üzemanyagár*. Letöltés dátuma: 2022. 07. 14., forrás: <https://www.portfolio.hu/uzlet/20220714/kijott-az-adat-elkepeszto-forgalmat-generalt-a-480-forintos-hatosagi-uzemanyag-556325>
- [11] Siklós M. & Mladonyiczki B. (2016). A különadók szerepe az adózásban. *Gazdaság és Pénzügy*, 3(4), 273-304.
- [12] Soós K. A. (2022). *A különadó évekre visszavetheti Magyarország fejlődését, a bérekre és a munkahelyekre is hatása lehet*. Letöltés dátuma: 2022. 06. 02., forrás: <https://www.portfolio.hu/krtk/20220602/krtk-a-kulonado-evekre-visszavethi-magyarorszag-fejlodeset-a-berekre-es-a-munkahelyekre-is-hatasa-lehet-547969>
- [13] Szilovics Cs. (2016). *Adójogi ismeretek*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- [14] Teski N. & Pulay Gy. (2021). Rábírhatók-e a globális digitális szolgáltatók a méltányos közteljesítésre? *Pénzügyi Szemle*, 66(1), 7-23. http://doi.org/10.35551/PSZ_2021_k_1_1
- [15] Végh M. Z. (2019). A 2008-as válság hozadékai az EU számára: gazdaságpolitikai koordinációból gazdasági kormányzás. *Európai Tükör*, 22(2), 7-25. <https://doi.org/10.32559/et.2019.2.1>

Jogforrások

- [1] 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet a koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről
- [2] 61/2020. (III. 23.) Korm. rendelet a koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről szóló 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet közterhekkkel kapcsolatos részletszabályairól és egyes új intézkedésekről
- [3] a Bizottság C (2020) 2146. számú határozata a 2020-as COVID-19-járvány hatásaival szembeni fellépéshez szükséges áruk behozatalivám- és hozzáadottértékadó-mentességéről
- [4] a 108/2020. (IV. 14.) Korm. rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv végrehajtása érdekében a Járványügyi Alap feltöltését szolgáló hitelintézeteket terhelő adóról
- [5] 109/2020. (IV. 14.) Korm. rendelet A Gazdaságvédelmi Akcióterv végrehajtása érdekében a Járványügyi Alap feltöltését szolgáló kiskereskedelmi adóról
- [6] A Kormány 197/2022. (VI. 4.) Korm. rendelete az extraprofit adókról
- [7] a 2012. évi CXLVII. törvény a kisadózó vállalkozások tételes adójáról és a kisvállalati adóról

Suba László*: Egy kommunikációs csatorna reneszánsza: Az újra „feltalált” telefon

Absztrakt

A telefont mint kommunikációs eszközt napjainkban – az online kommunikáció térhódítása miatt – egyre ritkábban használjuk. Ezt a folyamatot lassította a Covid19 világjárvány, aminek következtében a közvetlen emberi kommunikáció egy része az online térbe, másik része a telefonkagylókba szorult vissza. A szerző ennek kapcsán arra törekszik tanulmányában, hogy röviden összefoglalja a telefonbeszélgetés kommunikációs ismérveit, elsősorban a telefon közigazgatási és rendészeti közlésfolyamatban játszott szerepére fókuszálva.

Kulcsszavak: *beszéd, kommunikáció, közigazgatás, rendészet, telefon*

Abstract

The telephone as a means of communication is used less and less these days – due to the rise of online communication. This process was slowed down by the Covid19 pandemic, as a result of which a part of direct human communication was relegated to the online space and another part to telephone receivers. In this regard, the author endeavors in his study to briefly summarize the communication characteristics of a telephone conversation, focusing primarily on the role played by the telephone in the communication process of public administration and law enforcement.

Keywords: *communication, law enforcement, public administration, speech, telephone*

Bevezetés

Bell 1876-ban szabadalmaztatott találmánya, a telefon a XXI. századra az internet térhódítása miatt háttérbe szorult mint kommunikációs csatorna. Tizennégy éves fiam, amikor a telefonos kommunikáció csökkenéséről beszélek, értetlenül fogadja ezt a megállapításomat. Azután szép lassan, percek alatt elcsitul a kommunikációs zaj: kiderül, hogy számára a *telefon* magától értetődően az *okostelefont* jelenti – amin pedig éppen hogy *leginkább internetezni lehet, nem pedig beszélgetni!* A tanulság: rögtön a bevezetésben tisztáznom kell, hogy írásom a *telefonbeszélgetés* kommunikációs sajátosságairól fog szólni. Az apropót pedig az adja, hogy a világon az elmúlt két évben végigsöprő pandémia ismét fontossá tette számunkra a telefonálást. A távmedicina, a távmunka vagy éppen a szeretteinkkel, ismerőseinkkel való, személyes találkozást helyettesítő kapcsolattartás (az online kommunikációra fordított idő mellett) megnövelte a telefonálásra fordított időt is. A Covid19 nélkül töltött 2019-es évhez képest 2020-ban már 110,9%-kal, 2021-ben pedig az előző évi megnövekedett időtartamhoz képest is 108,3%-kal több percet fordítottunk mobiltelefonos beszélgetésre. A 2019-es növekedés az előző évhez viszonyítva – vagyis a járvány előtti utolsó évben – ezeknél az értékeknél alacsonyabb, mindössze 104,8% volt. (KSH, 2022) Egy 2021-es kutatás adatai szerint az állami hatóságok hivatalos kommunikációs csatornáit közül a megkérdezett személyek mindössze 12%-a válaszolt úgy, hogy ő legtöbbször

*Dr. Suba László, pénzügyőr alezredes, tanársegéd Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6251-4654>, suba.laszlo@uni-nke.hu

a telefont használja ügyintézésre (ugyanilyen arányban preferálták a megkérdezettek a személyes ügyfélszolgálatot is). (Suba, 2022) Az alábbiakban a telefonbeszélgetés általános kommunikációs sajátosságából kiindulva elsősorban a közigazgatási és rendészeti vonatkozásokat vizsgálom.

A telefonbeszélgetés kommunikációs sajátosságai

A *közvetlen emberi kommunikáció* során a kommunikáció tartalmán, vagyis az „üzeneten”, a mondanivalón kívül (ezt nevezzük verbális csatornának) a partnereket sok más jelzés is útbaigazítja, amelyek kiegészítik, pontosítják a másik fél közlendőjét, a tulajdonképpeni mondanivalót. A nem verbális eszközök közé tartozik a mimika, a tekintet, a gesztikuláció, a testtartás, a térközszabályozás és a vokális csatorna. S mindezekén túl nagyon értékes információkat hordoznak a statikus kommunikatív jellemzők vagy más néven kulturális szignálok: a test fizikai adottságai, a megjelenés (hajviselet, testmódosítások stb.), az öltözet, a használati tárgyak, a szűkebb környezet stb. (Molnár, 2001) Miután a kommunikációs jelek leggazdagabb tárházát vonultatja fel egyszerre, a közvetlen emberi kommunikáció talán méltán nevezhető a kommunikáció „királynőjének”.

Más a helyzet a *telefonbeszélgetéssel*. A tartalom, a verbális csatorna természetesen itt is megvan, de a fentebb felsorolt számos kiegészítő információ helyett csak egyre hagyatkozhatunk: a vokalitásra. Éppen ezért a telefonos kommunikációban a vokalitásnak, vagyis a beszédhang jellemzőinek (hangnem, hanghordozás, hangerő stb.) felbecsülhetetlenül nagy szerepük van. Míg az egymást látó beszélgetőpartnerek hagyatkozhatnak a többi, jórészt látás, kisebb részben érintés útján észlelhető nem verbális jelre, a telefonáló ember csupán a másik fél hangjának tulajdonságaiból tud következtetéseket levonni. „Ennek a csatornának kell tehát magára vállalnia valamennyi nem verbális információ továbbítását.” (Molnár, 2001) A telefon feltalálása után száz évvel már megállapíthatta az akkori kutató, hogy „a telefonálás mesterséges jellegét a mai ember mind kevésbé érzi. Könnyebben és többször folyik telefonon át érzelmetli, személyes kommunikáció. Míg régebben az érzelemszegény információcsere volt a telefonbeszélgetések jellemzője, ma ez megváltozott.”¹ (Buda, 1975)

A kommunikáció tartalma

A szóbeli kommunikációt, a beszélést az átadásra szánt gondolat megtervezése előzi meg. El kell döntenünk, hogy mit fogunk mondani, vagyis részben válogatnunk kell a gondolataink közül, és meg kell határoznunk azok egyfajta sorrendjét is. Mindezzel szinte párhuzamosan zajlik a nyelvi kódolás, vagyis az a folyamat, amely révén a gondolatok nyelvi formát, nyelvi kifejezést öltenek. (Gósy, 2014) Ha közvetlenül (szemtől szemben) beszélünk valakivel, általában biztosan és pontosan tudjuk, hogy kivel váltunk szót, látjuk, hogy esetleg megzavartuk-e valamiben, észre vesszük, ha fáradt, ideges vagy éppen nagyon jókedvű, és a megjelenéséből is sok következtetést vonhatunk le. Ha telefonon váltunk szót, nem tudhatjuk, hogy milyen tevékenység közben zavarjuk az illetőt, ezért mindenképpen tudakozódnunk kell arról, hogy elfogadható helyzetben és időben zavarjuk-e a hívott felet. (Komor, 2008) Az ügyfélszolgálat ez alól nyilván kivétel, hiszen ha a megadott számot a megadott időben hívjuk, természetesen olyan személy veszi föl a telefont, aki azért van éppen akkor és ott, hogy a mi ügyünket (is) intézze. Ez a sajátos helyzet – kellő önmérséklet esetén – arra indítja a hívó felet, hogy mondandóját röviden, tömören adja elő. A beszélgetőtárs empátikus volta persze ösztönzőleg hathat a

¹ Elgondolkodtató, hogy vajon a telefonon vagy akár a rádión keresztül észlelt emberi beszédet mióta érezzük természetes jelenségnek. Nyilvánvaló, hogy az emberiség történetében előforduló első megszólalástól kezdve szükséges valamennyi idő ahhoz, hogy egy mesterséges hangot szinte teljesen ugyanolyan természetesnek érezzünk, mint a természet hangjait. A harangzúgás vagy akár a vonat távolról hallott robogása, vagy a mozdony kürtje már-már ugyanolyan természetes lehet, mint a madárdal vagy a vízcsobogás, hiszen a harangzúgáshoz egy évezredünk, a vonat hangjához több mint másfél évszázadunk volt hozzácsokolni. Részletesebben lásd erről az emberi beszéd vonatkozásában Gervain Judit tanulmányát (Gervain, 2017).

beszédesebb partnerre, mint annak idején Szilágyi János Halló, itt vagyok című betelefonálás rádióműsorában. Szilágyi csak sokára értette meg a tíz évet megélt műsora sikerét: „Ráéreztek arra, hogy egyenlő társa vagyok a betelefonálónak, ezért igazi beszélgetések folytak.” (Göbölös N., 2016)

A telefonon folytatott kommunikáció egyik legfontosabb problémaköre – különösen a közigazgatásban, rendészetben, de az üzleti szféra sok területén, így például a pénzügyi szektorban is – a *szóban tett jognyilatkozatok* joghatása. Jelenlévők közötti kommunikáció esetén sok esetben fültanúja van az elhangzottaknak. Példa erre a vámhatáron tett szóbeli vámárnyilatkozat vagy a közúti ellenőrzés során a rendőr és az állampolgár párbeszéde. A telefon kizárja a külvilágot, ezen a csatornán valóban csak a két fél hallja egymást.² Nem véletlen, hogy a gazdálkodók pénzügyi kommunikációjának egy részét (az adóbevallás benyújtását, az éves mérleg nyilvánosságra hozatalát, a cégnyilvántartásban szereplést stb.) előíró jogszabályok meghatározzák a közlés tartalmát és legtöbbször a formáját, illetve a kommunikáció eszközét is. „Dominál az írásos közlés. Adóbevallást nem lehet például telefonon tenni, és a papíralapút fokozatosan felváltja az elektronikus adatszolgáltatás.” (Borgulya, 2010) A telefonon tett, joghatás előidézésére alkalmas nyilatkozatot tehát valamilyen módon rögzíteni kell. Ez vagy technikai megoldással támogatott (a telefonos ügyfélszolgálat a teljes beszélgetést rögzíti), vagy visszavezetődik hagyományos, papír alapú vagy elektronikus irattá. E szolgáltatást a jogszabály már széles ügykörre hozzáférhetővé teszi (például a 1818 kormányzati ügyfélvonal, amely telefonos kapcsolaton túl írásos chatkapcsolatot is biztosít). Ma már hozzáférhető az a technológia, amelynél az ügyféllel egy számítógép beszélget („chatbot”). (Kiss, 2020)

A telefonos kommunikáció egyik hátránya lehet bizonyos esetekben, hogy nem tudjuk azonosítani a beszélgetőpartnert, hiszen nem látjuk, illetve nem tudjuk visszahívni. Példa lehet erre az az eset, amikor a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) nevében telefonáló elkövető az ügyfélnek valótlannal azt állította, hogy túlfizetése van az adóhivatalnál, de azt csak a nevének és a bankszámlaadatának a megadása után tudják átutalni. (Sántha, 2019) Másik példa szintén az adóhatósághoz kapcsolódva: Az ügyfél három napon át minden reggel próbálta elérni az ügyében eljáró adóellenőrt, de a megadott telefonszámon a telefont nem vették fel. Ez úgy történhetett meg, hogy a NAV által használt telefonok minden hívásnál más (generált, vagyis nem létező, nem visszahívható) számot küldtek a hívott félnek, továbbá a hivatal belső telefonja nem tárolta azt a telefonszámot, amiről a hívás érkezett. Az ügyfél minden alkalommal reggel 8 órakor hívta az adóellenőrt, aki azért nem vette fel a telefont, mert nem tartózkodott az irodában, és a biztonsági telefonos rendszer miatt nem tudta, ki kereste őt, így visszahívni sem tudta az ügyvezető igazgatót. (Herczeg, Hamar, 2019)

A vokális csatorna

A hang tükrözi a beszélő belső feszültségét, izgalmát, a hanghordozás változása valamilyen külső behatásra jó indikátorként jelzi a hatás természetét. Különösen a beszélő szorongását, belső feszültségét jelzi a hangszínezet megváltozása. Mahl és munkatársai kutatásainak eredménye a Mahl-féle skála, amely tízféle zavarjel előfordulását méri: a szó hibás kimondását, a verbális elvétést (elszólást), a túl hosszú szünetet, a hibás szórendet, egyes szavak ismétlését, a dadogást, a befejezetlenül hagyott mondatot stb. Mahl a beszédzavar indexének (Speech Disturbance Ratio) nevezte a zavarjelek és a vizsgált beszédben elhangzott szavak számának hányadosát; igen kiterjedt validációs vizsgálatok igazolták, hogy ez az index a belső feszültség jelzője. (Buda, 1986) Napjainkban ezeknek az indikátoroknak a vizsgálata már mesterséges intelligencia segítségével is lehetséges. „Az üzleti szférában ma már megszokott felhasználói élmény fogalmához (user experience) hasonlóan a közigazgatásban az állampolgári élmény (citizen experience) fogalma

² Nyilván megvan a technikai lehetőség a kihangosításra is, de nem ez a tipikus helyzet.

kezd elterjedni. [...] Az online adatok, vagy éppen az állampolgárok telefonhívásaiból készített hangelemzés, segítenek megérteni a lakosság véleményét, érzéseit, azt, hogy mit szeretnének, kezdve a közvetlen környezettől a városi és az állami szintig.” (Racskó, 2020) Az emberi beszédhang fontos szerepet tölt be a beszélőről alkotott benyomás kialakulásában. A beszédnek a közlő részéről informatív (nem tudatos közlői, „énbemutató”) szerepe van. Ennek eredményeként a hallgatóban sajátos benyomások alakulnak ki a beszélőről. Más tudományterületek kutatói már számos beszédkommunikációs helyzetre vonatkozóan kimutatták a holdudvarhatást és a beszélővel kapcsolatos attitűdök működését. (Gocsál, 2021) A beszéd kapcsán a holdudvarhatás lényege nagyon tömören összefoglalható: „Ha ugyanis a hang kellemetlen, ellenszenves egyénre utal, a hallgató nem figyel rá szívesen. Ebből következik, hogy nem is nagyon – vagy csak fenntartással, ellenérzéssel – fogadja el, amit a hang tulajdonosa mond.” (Wacha, 1999) Alapvető különbségek hallhatóak különböző korosztályba tartozó beszélők megszólalásaiban, ami az artikuláció természetes velejáróit: a hallható légzést, a köhögést, a nyelvcsettintést és a hallható nyelést illeti; a nevetés pedig fiataloknál gyakoribb, mint időseknél. (Bóna, 2015)

Ami a beszéd vokális jellemzőinek hallgató általi befogadását illeti, az ember képes még a telefonon keresztül érkező sávkorlátozott (400–3700 Hz) akusztikus jelből is a vonal túloldalán levő személy érzelmi állapotának meghatározására. Természetesen a vizuális nem verbális jelek, a gesztikuláció, a mimikai jelek hiánya gyakran vezet téves emocionális értékeléshez. (Tüske et al., 2007) A félautomatikus beszélőazonosítás módszertana kiforrott, bevált módszernek mondható, melyet számos európai országban alkalmaznak, azonban több hátránnyal is rendelkezik. A biometrikus személyazonosítás az ember biológiai, vagy viselkedésbeli tulajdonságait használja fel, abból kiindulva, hogy az egyén biometriai adatai, jellemzői egyediek, minden más személytől különböznek; ilyen fiziológiai jellemző a beszédhang is, amely a vokális traktus egyedisége következtében alkalmas biometriai alkalmazásra. (Fejes, 2014) De nem csupán a beszédet, hanem már magát a hívó felet is fölismerhetjük biometrikus azonosítás segítségével. Új-Zéland és Ausztrália adóhatósága az ügyfélszolgálat telefonos megkeresésekor hangfelismerést alkalmaz, így azonosítják be az ügyfelet. Dél-Afrikában az adóigazgatási jogszabály rendelkezik az arc-, hang-, ujjlenyomat- és retinafelismerés alkalmazásáról. (Szlifka, 2021)

Sajátos telefonbeszélgetés: az ügyfélszolgálati kommunikáció

A főntebb kifejtett megállapítások érvényesek minden telefonbeszélgetésre, akár magán-, hivatalos vagy üzleti diskurzusról van szó. Ide kívánkozik még néhány gondolat a hivatalos telefonos kommunikáció egy sajátos típusáról, az ügyfélszolgálattal folytatott beszélgetésről. Ami a telefonos kommunikáció „lelkét”, az ügyfélszolgálati munkatársat illeti: „a telefonos munkában több éves gyakorlattal rendelkező kollégák egyik elvitathatatlanul nagy előnye éppen abban rejlik, hogy a vokális csatornán érkező, legtöbbször a verbális közlés valóságtartalmára vonatkozó háttérinformációk felismerésében lényegesen jobbak.” (Csomós, Molnár, 2013) Ha fogalmazhatunk úgy, hogy az ügyfélszolgálati munkatárs, az adóellenőr, a határátlépéskor velünk kapcsolatba kerülő pénzügyőr stb. „a hivatal arca”, akkor nyugodtan mondhatjuk, hogy a telefonos ügyintéző pedig „a hivatal hangja”. Egyáltalán nem mindegy, hogy mennyire határozott, higgadt, segítőkész és informatív – s hogy e tulajdonságai hogyan tükröződnek vokális kommunikációjában. Még hatványozottabban igaz ez a megállapítás egy nagyon speciális ügyfélszolgálat, a 112-es segélyhívó működésére. „Valljuk, hogy egy segélyhívó rendszernek nem lehet más célja, mint a lakossági igények minél magasabb színvonalú kielégítése. Ez a leghatékonyabban szolgáltatói attitűddel valósítható meg. A hívásfogadó központok szolgáltató jellege és az ott dolgozó szakemberek kompetenciái között szoros összefüggés van.” (Csomós, Molnár, 2016) E kompetenciák fejlesztésének kitűnő alapja az operátorok pszichológiai és kommunikációs tréningjeihez készült, nagyon részletes tananyag. (Csomós, Molnár, 2013) Úgy

gondolom, felkészítésük során tudatosítani kell az ügyfélszolgálati ügyintézőkben azt az egyik legfontosabb gondolatot, amelyet a tréner így fogalmaz meg: „Ami az ügyintéző számára talán a sok századik hasonló eset, az neki [tudniillik az ügyfélnek – a szerk.] az első és egyetlen, ott és akkor a legfontosabb.” (Csomós, Molnár, 2013) Jó alkalmat teremthet az empátia kifejezésére egy gyakori telefonos ügyfélszolgálati szituáció. A telefonos ügyfélszolgálati ügyintézők munkájuk során (mind az üzleti, mind a közsférában) alkalmaznak előre megírt szövegeket (ezek általában az adatvédelemre, az ügyfél jogaira, kötelezettségeire vonatkozó figyelmeztetések), amelyeket felolvasnak az ügyfélnek. „A felolvasás során a beszélő, ellentétben a spontán, kötetlen beszéddel, azt jelzi, hogy szó szerint közli a hallgatóval a korábban papírra vetett gondolatokat, és esetleg hanggal is kifejezi, hogy a szöveg nem az ő alkotása.” (Wacha, 1999) A probléma éppen ez: *felolvassák*, és ez a legtöbb esetben hallható is! Egy ilyen (ügyfélként folytatott) telefonbeszélgetés után fogalmazódott meg bennem az az érzés, hogy az efféle gépies „kántálásnak” az az üzenete, hogy nem vagyok fontos az adott szervezet számára; pedig az ügyfélnek jogos elvárása az, hogy úgy érezze: itt ő a legfontosabb! (Suba, 2022)

Összegzés

A közvetlen emberi kommunikációt a közigazgatás és a rendészet számos területén egyre inkább fölváltja az online térben való információcsere. Ezek a korszerű megoldások gyorsabbá, egyszerűbbé teszik az ügyintézést. Ezzel párhuzamosan látható a telefonos kommunikáció csökkenése is, azonban a Covid19 világjárvány hatásaként némileg újra előtérbe került a telefonbeszélgetés mint kommunikációs csatorna. E rövid tanulmányban arra tettem kísérletet, hogy ennek az „elfeledett” eszköznek a kommunikációs sajátosságait elemezzem – hangsúlyozva azt, hogy a közlés tartalmán kívül egyedül a vokalizáció segítheti a beszélgetőtársak kölcsönös megértését.

Irodalomjegyzék

- [1] Bóna, J. (2015). Nonverbális hangjelenségek fiatalok és idősek spontán beszédében. In Gósy M. (szerk.), *Beszédkutató 2015* (pp. 106–119.). Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratórium
- [2] Borgulya, Á. (2010). A vállalati kommunikáció az alkalmazott nyelvészet szemszögéből. *Modern Nyelvoktatás*, 16. (2–3.), pp.: 3–24.
- [3] Buda, B. (1986): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. 3. kiad. Budapest, Animula Kiadó
- [4] Buda, B. (1975): *Pszichés hatás és pszichoterápia telefonon át*. Kézirat. A budapesti Éjjel-nappali Lelki Elsősegélynyújtó Telefonszolgálat (ÉLET) szakembergárdájának belső továbbképzésén tartott előadás nyomán, 1973. Letöltés dátuma: 2022. 05. 26., forrás: <https://docplayer.hu/159919-Psziches-hatas-es-pszichoterapia-telefonon-at.html>
- [5] Csomós, I.; Molnár, K. (2013). *Pszichológiai és kommunikációs alapismeretek. Jegyzet a 112-es segélyhívó operátorai és szupervízorai számára*. Miskolc, Miskolci Rendészeti Szakközépiskola
- [6] Csomós, I.; Molnár, K. (2016). A 112-es segélyhívó magyarországi bevezetése I. *Belügyi Szemle*, 64. (3.), (pp. 95–110.). <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.3.6>
- [7] Fejes, A. (2014). Beszélőazonosítás, hangbiometria rendvédelmi alkalmazása. *Nemzetbiztonsági Szemle (online)*, 2. (2.), pp.: 93–110.
- [8] Gervain, J. (2017). Miért különleges a beszéd? A beszéd mint kitüntetett hanginger a hatékony idegi kódolás elmélete szerint. In Szécsényi T., Németh T. E. (szerk.), *Stratégiák és struktúrák – Tanulmányok Kenesei István 70. születésnapjára* (pp. 13–20.). Szeged, JATEPress
- [9] Gocsál, Á. (2021). A beszéd egyedi hangzásának szerepe a tanár-diák kapcsolatban: Kutatási irányok, fejlesztési lehetőségek. In Karlovitz J. T. (szerk.), *Szakmódszertani és pedagógiai*

- tanulmányok a világhírvény idején* (pp. 325–332.). Komárno, Szlovákia, International Research Institute s.r.o.
- [10] Gósy, M. (2014). A beszédtervezés tükröződése a spontán beszédben. In Laczkó K., Tátrai Sz. (szerk.), *Nyelvészet tanulmányok* (pp. 67–86.). Budapest, ELTE Eötvös József Collegium
- [11] Göbolyös N., L. (2016. 05. 06.). „*Van itt valaki, aki azt mondja, amit gondol*”. Letöltés dátuma: 2022. 05. 26., forrás: Népszava.hu: <https://nepszava.hu/1093202-van-itt-valaki-aki-azt-mondja-amit-gondol>
- [12] Herczeg, M.; Hamar, F. (2019). Az elektronikus kapcsolattartás hatása az adóellenőrzés folyamatára. In Vágány J. (szerk.), *Tebetségek a tudomány láthatárán* (pp. 33–47.). Budapest, Budapesti Gazdasági Egyetem Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar
- [13] Kiss, P. J. (2020). Ügyfélkapcsolati forma választásának egyes szempontjai elektronikus ügyintézésnél. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 8. (1.), pp.: 22–35. <https://doi.org/10.32575/ppb.2020.1.2>
- [14] Komor, L. (2008). *Szervezeti kommunikáció*. Gödöllő, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Társadalomtudományi Intézet
- [15] Központi Statisztikai Hivatal (KSH). (2022. 06. 14.). *Mobil-előfizetések és hívások száma, mobil adatforgalom negyedévente*. Letöltés dátuma: 2022. 06. 27., forrás: KSH: https://www.ksh.hu/stadat_files/ikt/hu/ikt0032.html
- [16] Molnár, K. (2001). *Kommunikáció a rendvédelmi munkában*. Budapest, Rendőrtiszti Főiskola – Rejtjel Kiadó
- [17] Racskó, P. (2020): *Korszerű adatelemző algoritmusok alkalmazása a közigazgatásban*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet
- [18] Sántha, F. (2019). A telefonon, illetve a telemarketing útján elkövetett csalások jellemző vonásai. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, XXXVII. (2.), pp.: 253–270.
- [19] Suba, L. (2022): *A kommunikáció szerepe az adó- és vámhatóságnál*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola
- [20] Szlifka, G. (2021). Okos adózás, okos adóigazgatás – Minden ami okos, de mit is jelent pontosan? In Csaba Z., Zsámbokiné Ficskovszky Á. (szerk.), „*Tebetség, szorgalom, hivatás*” (pp. 181–194.). Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. <https://doi.org/10.37372/mrtvpt.2021.1.12>
- [21] Tüske, Z. et al. (2007). Érzelmek automatikus felismerése a beszéd akusztikus jellemzői alapján. In Gósy, M. (szerk.), *Beszédkutató 2007* (pp. 151–161.). Budapest, Magyar Tudományos Akadémia
- [22] Wacha, I. (1999). *A szöveg és hangzása*. Budapest, Magyar Rádió Rt.

Szabó Andrea*: Rendvédelmi szervből központi hivatal – elemzés a jogszabályok tükrében

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy ismertessen egy folyamatot, amely során egy egykori rendvédelmi szerv státusa, egy másik közigazgatási szervvel történt integrációt követően megváltozott. És nem csak a kormányzati igazgatásban meglévő státusa, hanem a foglalkoztatottak jogviszonya is átalakult.

Az új jogviszony – adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony – kiemelte a hivatásos állományt a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény, a kormánytisztviselőket pedig a közszolgálati tisztviselőkről szóló törvény személyi hatálya alól.

A kutatás során vizsgáltam a szerteágazó jogszabályi háttérrel és áttekintettem a rendelkezésre álló hazai releváns szakirodalmat.

A kutatás eredményeként egy világos és áttekinthető képet kapunk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal aktuális állapotáról és helyéről a kormányzati igazgatás szerteágazó rendszerében.

Kulcsszavak: *hivatásos szolgálati jogviszony, adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony, kormányzati igazgatás, rendvédelmi feladat, Nemzeti Adó- és Vámhivatal*

Abstract

The aim of this paper is to describe a process whereby the status of a former law enforcement agency has changed following its integration with another public administration organization. And not only has its status in the government administration changed but also the legal status of its employees.

The new legal status - that of tax and customs officer - removed professional staff from the scope of the law on the service status of the professional staff of law enforcement agencies, and government officials from the scope of the law on civil servants.

Throughout the course, of this research, I examined the diverse legislative background and reviewed the available relevant domestic literature.

The research has resulted in a clear and transparent picture of the current status and position of the National Tax and Customs Administration (hereinafter: NTCA) in this complex system of government administration.

Keywords: *professional civil service, tax and customs civil service, government administration, law enforcement function, National Tax and Customs Administration*

* Dr. Szabó Andrea, PhD., pénzügyőr ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK, Vám- és Pénzügyőri Tanszék; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8224-4089>, szabo.andrea@uni-nke.hu

Bevezetés

A kormányzat integrációval kapcsolatos célkitűzéseit a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: NAV tv.) preambulumból, valamint a jogszabály miniszteri indoklásából ismerhettük meg, amelyek szerint az összevonásnak szervezetrányítási és – főként – gazdaságossági indokai voltak. A két szervezet összevonásától a központi költségvetés előirányzatainak hatékonyabb és gazdaságosabb teljesítését, valamint az államháztartási érdekek hatékonyabb érvényesítését várta a kormányzat.

A két hatóság munkáját egy minőségileg új és hatékonyabb dimenzióba kívánta átemelni a jogalkotó, mely a költségvetési bevételeket az eddiginél nagyobb összegben szedi be, költséghatékonyabb módon. További célkitűzés volt az egységes és egyszerűbb eljárási formák bevezetése, ezzel is csökkentve a vállalkozások és a háztartások adminisztratív terheit. A NAV létrehozása tekintetében – a hatékonyabb és a minőségileg új szervezet alapjainak megteremtése mellett – fontos célkitűzés volt a rendészeti jelleg és a hivatásos szolgálati jogviszony megőrzése is (Magasvári, 2015).

A két szerv egyesítését elrendelő kormányhatározat (1147/2020) egyben kormánybiztost nevezett ki az integráció előkészítésének érdekében (Szabó, 2012).

Az összevonás előkészítésére rendkívül rövid idő – kevesebb, mint fél év – állt rendelkezésre, annak ellenére, hogy a szervek alaptevékenységükben, működési folyamataikban igen eltérő képet mutattak. Ezen specialitások első lépésként csak a legszükségesebb mértékű, elsősorban funkcionális területen megvalósuló összevonásokat tették lehetővé 2011. január elsejével, ide értve pl. a jogi, gazdasági feladatokat.

Az új szerv – a VP-hez hasonlóan – háromszintű¹ belső tagozódással és három szakmai ággal – adóügyi, vám- és pénzügyőri, bűnügyi – kezdte meg működését, amely szakmai ágak a központi hivatal szintjétől egészen az alsó fokú szervekig leképeződnek (Magasvári, 2021c).

Az integráció első fázisában a szakmai szervek összevonása a megyei (alsó fokú) és a regionális (középfokú) szinteken nem történt meg, tehát a vámszakmai szervek különállása az adószakmai szervektől megmaradt. A NAV felsőfokú szerve a Központi Hivatal lett, amelyet az elnök hét elnökhelyettes útján irányít.

2015 őszén újabb jogalkotási folyamat kezdődött, amely nem csak a státusztörvényt, hanem az anyagi és eljárási jogszabályokat, miniszteri rendeleteket, szervezeti dokumentumokat és nem utolsósorban az alapító okiratot, szervezeti és működési szabályzatokat, valamint ügyrendeket is érintette (Balaska, 2015). A kormányhivatalból 2016. január 1-től központi hivatal lett, de a fegyveres rendvédelmi feladatok ellátása továbbra is a hatóság feladatkörében maradt (Szabó, 2016).

A NAV tv. – az 1. §-ban – államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat ellátó, a Kormány eredeti jogalkotói hatáskörében kiadott rendeletében kijelölt miniszter által irányított, központi hivatalként működő központi költségvetési szervként nevesíti a megújult szervezetet. Ennek megfelelően a NAV központi hivatalként működik tovább, úgy, hogy a rendvédelmi feladatait is ellátja, így a törvény ilyen irányú módosításával (2015: CXCI. tv.) létrejött a törvény által létrehozott központi hivatal kategóriája, amely fegyveres rendvédelmi feladatokat lát el, és amely felett az irányítást miniszter gyakorolja.

¹ Az APEH 2010. októberétől működött háromszintű szervként.

A NAV – mint központi hivatal – fegyveres rendvédelmi feladatai

A szervezet ilyen jellegű feladataira, mind a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (továbbiakban: Kit.), mind pedig a NAV tv. tartalmaz utalásokat, azáltal, hogy a Kit. 36. § (1) bekezdése alapján „A központi hivatal törvény vagy kormányrendelet által létrehozott, miniszter irányítása alatt álló különös hatáskörű központi kormányzati igazgatási szerv.” A 37. § (1) bekezdése szerint pedig „Törvénnyel központi hivatal akkor hozható létre, ha a központi hivatal rendvédelmi feladatokat lát el.”

A NAV tv. pedig megerősíti, hogy a NAV – mint központi hivatal – államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellátó központi költségvetési szerv.

A NAV törvény 35. §-a szolgál útmutatóként a szervezet által ellátandó rendvédelmi feladatok katalógusáról, így ide kell sorolni a határon végzett feladatokat, a bűnüldözési, bűnmegelőzési, felderítési és nyomozási, a vám- és jövedéki ellenőrzési, a mélységi ellenőrzési, az őrzésvédelmi, a hatósági, a végrehajtási eljárási feladatokat, valamint e tevékenységek irányítását, felügyeletét és ellenőrzését is.

A NAV tv. 13. § (7) bekezdése szerint a testület végzi a nyomozóhatósági jogkörébe utalt bűncselekmények megelőzését, felderítését és nyomozását, (Vankó, 2017; Aszalós, 2020), illetve a pénzmosás elleni hatósági tevékenység ellátásával kapcsolatos feladatokat, majd ezt a tevékenységet a törvény a 35. §-ban – ahogyan arra az előbbiekben utaltam – rendvédelmi tevékenységként is nevesíti.

A rendészettel foglalkozó szakirodalomban (Balla, 2014) számtalan vélekedés alakult ki arra nézve, hogy a bűnüldözés a rendészet részét képezi-e, itt kell megemlíteni Christián László gondolatát, amely alapján, „Egyesek szerint a nyomozás a rendészeti igazgatás részének tekinthető. Mások a közbiztonság fenntartása, valamint a bűnüldözés dichotómiáját akként oldják föl, hogy a nyomozást az igazságszolgáltatás egyik elemeként, a büntetőper előkészítő szakaszaként tartják számon.” (Christián, 2011, p. 120.) A szerző véleménye megegyezik fenti gondolattal, miszerint a folyamatban lévő, még be nem fejezett cselekmények elkövetésének felderítését, megakadályozását szolgáló tevékenység, bűnügyi rendészeti tevékenység.

A NAV bűnügyi ága által felderített és vizsgált bűncselekményeknek nincs közvetlen kihatásuk a közrendre és nincs közük az állampolgárok – szó szoros értelmében vett – biztonságérzetéhez sem. Ezek a cselekmények zömében az állami költségvetést károsítják, általában magánszemély sértettjük sincs, így a lakosság tudomást sem szerez arról, hogy ezek a jogsértő magatartások ténylegesen mekkora kárt okoznak az országnak.

A NAV tv. 13. §-a kifejezetten nevesíti a „rendészeti és igazgatási” feladatokat (Pajor, 2021), amelyek: a szabálysértések felderítése és elbírálása, a személyi védelmek teljesítése, anyagi javak és előállított, őrizetbe vett, valamint letartóztatott személyek őrzése és kísérése, a mélységi ellenőrzési feladatok megvalósítása, valamint a határátkelőhelyek üzemeltetése.

A jogszabály által a NAV hatáskörébe utalt és kifejezetten „rendvédelmi” jellegűnek titulált feladatokkal kapcsolatos intézkedési jogosultságok a NAV tv. 36. §-ban kerültek tételesen felsorolásra, melyeket megismerve az tapasztalható, hogy ezek nagy része a vám- és jövedéki jogszabályok előírásának betartására irányul.

A felsorolásból világosan kifejezésre jut, hogy az ott nevesített hatósági eljárások célja azon állami (pénzügyi) érdek biztosítására irányul, hogy a költségvetést megillető adók, díjak befizetésre kerüljenek, annak teljesítése alól ne lehessen kibújni.

Ha rendészettudományi szempontból vizsgáljuk, úgy vélem, ezt a tevékenységet a rendészeti funkciók (Finszter, 2008) közül az őrködéshez lehetne sorolni.

Amíg azonban a rendőrség a közterület rendjét sértő és veszélyeztető magatartások kapcsán végzi őrködési, jelenléti feladatát, addig a pénzügyőrök e tevékenységüket az állami adóbevételek biztosítása érdekében teszik.

Mindezen túlmenően arról is érdemes szólni, hogy például a járőrtevékenység vagy a mélységi ellenőrzés kapcsán – áttételesen – a pénzügyőrök munkája is hatással lehet egy-egy terület közbiztonságára, amikor az egyenruhás járőrök közterületi jelenléte eredményezheti az illegális árucikkek árusításának visszaszorulását vagy csökkentheti a nem kívánatos személyek jelenlétét.

Amennyiben a pénzügyőröket jogszerűen végzett tevékenységükben bárki akadályozza, úgy a tetteges erőszak leküzdésére, megtörésére jogosultak kényszerítő eszközt használni, azaz a pénzügyőröket is felruházta a jogalkotó a legitim fizikai erőszak alkalmazásának monopóliumával (Erdős, 2022a).

A feladatrendszer alapját 4 fő feladattípus képezi:

1. Az illegális tevékenységek megelőzését és felderítését célzó ellenőrzési feladatok, melyek a kereskedelmi és a személyforgalom tekintetében egyaránt jelentkeznek. Azok az általános ellenőrzési feladatok tartoznak ide, amelyeket a határokon és a belső területeken (közutak mentén, közterületeken, piacokon, zöldhatáros területeken) kezdeményeznek a pénzügyőrök. Fő jellemzője, hogy az ellenőrzés nem konkrét árura, vagy tevékenységre irányul. Az intézkedések bevezetése pillanatában az ellenőrzést végző még nem tudja, hogy talál-e valamit az ellenőrzés során, és ha igen, akkor mi lesz az, illetve milyen kategóriájú jogsértéssel találkozik. E körbe sorolhatóak továbbá – speciális esetként – a társhatóságokkal közösen végrehajtott ellenőrzések is, amikor az adott társhatóság egy konkrét termékkörrel vagy szolgáltatással kapcsolatosan vizsgálódik, a vámhatóság pedig általános ellenőrzést végez.
2. Az illegális tevékenységek megelőzését és felderítését célzó ellenőrzési feladatok eredményeként keletkező eljárási feladatok, melyek szakterületi hovatartozását a felderítés tárgyát képező áru jellege határozza meg.
3. Az egyes szakterületeket érintő jogszabályokban meghatározott hatósági felügyelethez köthető ellenőrzési feladatok, melyek elsősorban a regisztrált gazdálkodókkal kapcsolatosan jelentkeznek. Ezek a feladatok a vám- és pénzügyőri szakterületre jellemzőek, melyek alapját elsősorban a meghatározott tevékenységi engedélyekkel rendelkező, regisztrált gazdálkodók köre adja. Ilyen ellenőrzés például a vámszakterület vonatkozásában az utólagos ellenőrzés, továbbá a fémkereskedelmi telephelyek ellenőrzése.
4. A legális forgalom keretében szállított árukkal kapcsolatos eljárási feladatok. Ezek az eljárások a legális forgalmat érintő adminisztrációs feladatokhoz, a vám-, adó- és egyéb díj- és járulék kiszabásokhoz és bevételezésekhez kapcsolódó feladatok (Szabó, 2013; Erdős, 2021b).

Az évtized végére változás állt be a rendészeti feladatok egységes koordinációjában, amelyet a rendészeti koncepció megalkotása tett lehetővé. Az új koncepció kialakítását indokolta, hogy a járőrtevékenység vizsgálata során a NAV Bevetési Igazgatósága, valamint a megyei (fővárosi) adó- és vámigazgatóságok járőr tevékenységében párhuzamosságokat, koordinációs hiányosságokat figyeltek meg. Emellett a szervezeti egységek elnevezései, a járőrök szolgálat szervezése, technikai felszereltsége és a használatban lévő szolgálati gépjárművek egyaránt rendkívül változatos képet mutattak. Ehhez kapcsolódott, hogy az idősödő járőrállomány a bizonytalan jövőkép és előmeneteli lehetőségek korlátozottsága miatt kevésbé volt motivált (Erdős et al., 2020). A rendészeti koncepció arra irányult, hogy a szervezetben rendelkezésre álló erőforrásokat koncentráltan, feladatait tekintve járőrellenőrzésre specializáltan alkalmazza, és létrehozson egy magas színvonalon és hatékonyan működni képes

országosan jelen lévő szervezeti egységet, amelynek alapját a NAV Bevetési Igazgatósága adta (Bakai et al., 2021).

A rendvédelmi szervtől a központi hivatalig – jogszabályok tükrében

Az integrációt megelőzően a VP-t a Ksztv. egyértelműen a rendvédelmi szervek közt sorolta fel, a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (régi Hszt.) szintén rendvédelmi szervként, sőt fegyveres szervként nevesítette, a szervezeti törvény (2004:XIX. tv.) pedig fegyveres rendvédelmi, államigazgatási szervként azonosította a szervezetet.

Az integrációt követően, az újonnan létrejött adó- és vámhatóságot, a Ksztv.-ben már nem találjuk a rendvédelmi szervek közt, hiszen a NAV, a NAV tv. szerint, kormányhivatalként kezdte meg a működését, mégpedig olyan kormányhivatalként, amely fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellát. Ebben az időszakban az egyetlen ilyen különös típusú kormányhivatal a NAV volt. A régi Hszt. esetében azzal a megoldással találkozunk, hogy a rendvédelmi szervek közül kiemeli a jogalkotó, de a fegyveres szervek halmazában benne maradt. Ezt természetesen indokolta a NAV hivatásos állományú tagjának egyenruha- és fegyverviselési jogosultsága, továbbá az intézkedési és szolgálati fellépési jogai és kötelezettségei, valamint az általa alkalmazható kényszerítő eszközök sora.

2016. január elsején újra megváltozott a NAV jogállása, amely a NAV tv. alapján, államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat ellátó központi hivatalként működő központi költségvetési szerv lett. A Ksztv. lekövette ezt a változást és a jogalkotó a központi hivatalnál megjeleníti azt a speciális szervet, amely fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellát. Az új Hszt. viszont a NAV esetében is a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek terminológiát alkalmazza. Az új fogalom használatát az indokolhatja, hogy részben vagy egészében olyan új szervek jöttek létre, amelyek feladataik alapján csak részben tekinthetők rendvédelmi szervnek (Bogár, 2021; Christián, 2022). Finszter (2018) szerint ezzel a megfogalmazással az új. Hszt. „feloldotta a rendészet és rendvédelem kettősségét” (Finszter, 2018, p. 38.)

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. CXXX. törvény (továbbiakban: NAV Szj. tv.), amely ugyan a szervezet jogállásán nem változtatott, a NAV foglalkoztatottjainak jogállását azonban teljesen új alapokra helyezte és azt is kijelenthetjük, hogy befejezte a 2011-ben megkezdett integrációt a szervezet és a személyi állomány szintjén is. Az új státustörvény egyértelműen és egységesen megkülönbözteti a NAV teljes állományát a közszféra egyéb jogállási normáitól, és le is választja a NAV foglalkoztatottakat ezekről a háttérjogszabályokról, elvégezve ezzel a NAV jogelőd szervezeteinek maradéktalan, a szervezeti és funkcionális összeolvadáson túli integrációját (Magasvári, 2021a; Magasvári 2021b; Erdős, 2021a; Szilvássy, 2021).

Ennek megfelelően 2021. január elsejétől az új Hszt. már nem tartalmaz rendelkezéseket – kivéve a XXIX. Fejezet, a Magyar Rendvédelmi Karra vonatkozó szabályok – a NAV hivatásos állományú tagjaira vonatkozóan, hiszen nincs már ilyen jogállású foglalkoztatott a NAV-ban.

A Ksztv. helyett pedig a Kit.-ben kell keresnünk a központi hivatalokra vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket (Kovács, 2018; Hazafi és Ludányi, 2021), amelynek szövege nem változott a korábbi szabályozáshoz képest.

Dátum	Ksztv./Kit	Hszt./új Hszt.	VP tv./NAV tv./NAV Szj. tv.
2010. december 31.	rendvédelmi szerv	rendvédelmi szerv és fegyveres szerv	fegyveres rendvédelmi, államigazgatási szerv
2011. január 1.	A kormányhivatal különös típusa az államigazgatási feladatok mellett fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellátó kormányhivatal.	fegyveres szerv	államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellátó kormányhivatal
2016. január 1.	Törvényben központi hivatal akkor hozható létre, ha a központi hivatal fegyveres rendvédelmi feladatokat lát el.	rendvédelmi feladatokat ellátó szerv (rendvédelmi szerv)	államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat ellátó (...)
2021. január 1.	Törvénnyel központi hivatal akkor hozható létre, ha a központi hivatal rendvédelmi feladatokat lát el.	-	központi hivatalként működő központi költségvetési szerv

1. számú táblázat Jogszabályi változások 2010-2021

Forrás: szerző saját szerkesztése

Összegzés

Elmondható, hogy a NAV szervezetén belül továbbra is jelen vannak a korábbi vám- és pénzügyőri feladatok, és a rendészeti feladatok végrehajtása meghatározott szervezeti egységek (igazgatóságok járőrosztályai, Bevetési Igazgatóság, Bűnügyi Főigazgatóság nyomozati és felderítő szervei) kötelezettsége.

A rendészeti ellenőrzés definíciója is felállítható a korábban leírtakból, azaz

- egy nem hatósági felügyelethez kötődő ellenőrzés,
- amely általában a határátkelőhelyeken és az ország mélyégi területein (zöldhatáron, közutak mentén, közterületeken, piacokon) valósul meg,
- amely általános, valamennyi jogellenes cselekményt magában foglaló szempontrendszerre figyelemmel kerül végrehajtásra,
- amely célja a jogszabályokban rögzített jogi tárgyak védelme,
- befejezését követően, annak eredményeként megindításra kerülnek az egyes vám- és pénzügyőri szakterületek, illetve társhatóságok hatáskörébe tartozó eljárási cselekmények (szabálysértési-, büntető-, jövedéki-, közigazgatási eljárás).

Megfogalmazható az az észrevétel is, hogy a NAV különböző szakterületei közt a rendészet egyfajta igen sajátos helyet foglal el, ugyanis amíg más szakterületek alapvető tevékenységét, a szakterületi feladatokat, jogosultságokat és kötelezettségeket, eljárási szabályokat, egy nevében is hozzárendelt jogszabály (adó, vám, jövedék) rögzíti, addig vám- és pénzügyőri rendészeti szabályozás nincs, kivéve a NAV tv. általános jellegű feladat-meghatározásait.

A rendészet és a rendvédelem kapcsán kialakult teoretikus vita a mai napig nem zárult le a rendésztudomány képviselői között, s továbbra is érezhető egy terminológiai zavar (Balla, 2020). E szakterminológiai kettősség egyik legszemléletesebb megnyilvánulása a NAV-ot érintő jogi szabályozásban érhető tetten. Erdős (2021a) is éppen a NAV kapcsán jegyzi meg, miszerint *„a rendészet és rendvédelem kifejezések alkalmazása körül kialakult bitvita talán csak teoretikus jelentőségűnek tűnhet, azonban a terminológiai fordulatok következtelen alkalmazása azonnal praktikus problémaként jelenik meg, amint a szervezetek működését, vagy az állományt érintő jogok és kötelezettségek rendszerét befolyásoló jogalkotói döntés meghozatalára kerül sor”* (Erdős, 2021a, p. 35.). A jogalkotó ugyanis azzal együtt, hogy különleges kötelezettségeket terhel a rendvédelmi feladatokat ellátó szervekre, bizonyos körülmények között előnyben is részesíti őket. A természetbeni vagy pénzügyi természetű juttatások egy része (pl. kedvezményes nyugdíj, fegyverpénz, különleges pótlékok) legmélyebb lényegük szerint annak a különleges feladatellátásnak – nevezzük: szolgálatnak – az elismerésére szolgál, amelyet a közrend és közbiztonság fenntartásáért felelős szervek felelős tagjai végeznek. Nota bene, a jogalkotó ezen döntéseivel mindenkor a feladatok jellegének specialitását húzza alá és nem az adott szerv sajátosságainak tulajdonít jelentőséget. Ezt igazolja, hogy a tűzoltók és rendőrök közös nevezők mentén részesülnek ezekben a juttatásokban, holott a rendőri és a katasztrófavédelmi intézmények sok tekintetben markánsan eltérnek egymástól. A hivatásos állomány feladatellátásának társadalmi jelentősége és a szolgálat jellege azonban mind a két esetben azonos.

A rendészet közfeladata a közrend, közbiztonság fenntartása. S miként minden más közigazgatási ágazatnak, úgy ennek is megvan a maga speciális eszközrendszere, nevezetesen: (1) rendészeti intézkedések, (2) a legitim erőszak-monopólium és (3) titkos eszközök alkalmazása (Balla, 2017). A NAV pénzügyőrei szolgálatteljesítésük során szintén jogosultak különleges rendészeti intézkedések gyakorlására, a legitim fizikai erőszak, és meghatározott körben titkos eszközök alkalmazására is. Az állami adó- és vámhatóság esetén módos elvitathatatlanul része a rendészeti szervek rendszerének, s bizonyos értelemben önálló szakigazgatási ágát képezi a rendészetnek (Erdős, 2022b). Mindezekből okszerűen következik, hogy a NAV pénzügyőreinek tevékenysége mögött ugyanolyan mérvű társadalmi érdek húzódik meg, mint más fegyveres rendészeti szervek esetében, amelyeket a jogalkotó rendvédelmi szervként nevesít.

A NAV jogállásának sokéves változásai egyértelműen felhívják a figyelmet arra, hogy a rendészet és rendvédelem szakterminusok konstellációjában a leginkább szerencsés megoldás az lenne, ha a rendészetet az igazgatási ág és az intézmények jellegének, míg a rendvédelmet elsősorban a feladat sajátosságainak leíró kifejezésként használnánk. Hasonlóképp konkludál Erdős (2021b), aki szerint arra *„a rendvédelem kifejezés elsősorban az egyes rendészeti szervek speciális tevékenységi körének (differentia specifica) leírásaként, jelzőjeként alkalmazható”* (Erdős, 2021b, p. 34.).

Ahogy azt már korábban megállapítottuk, a NAV feladatrendszere összetett, az adminisztratív intézkedésektől az ellenőrzéseken át a bünyügyi/rendvédelmi jellegű feladatokig terjed. Mivel az általános jellegűnek tekinthető kormányzati igazgatásról szóló jogszabály a NAV-ot nem sorolja a rendvédelmi szervek közé, így indokolható, hogy a speciálisnak tekinthető új Hszt. és a NAV tv. sem használja ezt a terminológiát. Annak ellenére, hogy az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyban álló pénzügyőri munkakört betöltő foglalkoztatottaknak – hasonlóan a hivatásos szolgálati jogviszonyban állókhoz – fegyver és kényszerítő eszköz használatához kapcsolódó többletkötelezettsége van. 2021. január elsejétől az ilyen munkakört betöltők létszáma is behatárolható, kb. 3600 fő, amely a NAV foglalkoztatottak létszámának kb. 1/5-öd része. A tényleges fegyveres jellegű szolgálatot el nem látó pénzügyőri állomány esetében a fegyver- és kényszerítő eszköz viselési, valamint intézkedési kötelezettség megszűnt, azonban az állomány pénzügyőr státuszának egyes elemeit (egyenruha és rendfokozat megtartása, rendfokozatban előmenetel) megtarthatta.

Irodalomjegyzék

- [1] Aszalós A (szerk.) (2020). Pénzügyi nyomozók 1999-2019. Budapest, Nemzeti Adó- és Vámhivatal
- [2] Bakai K. P. et al. (2021). Nemzeti Adó- és Vámhivatal: a vám-, jövedéki-, bűnügyi és rendészeti feladatok krónikája. In.: Christián L. et al. (szerk.) A rendszerváltás hatása a rendészetre. (pp. 193-222.) Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó
- [3] Balaska A. (2015). Operatív bizottság jött létre a NAV átalakításával összefüggő feladatokra. Pénzügyőr. 15(11)
- [4] Balla Z. (2014). A rendészet unortodox jellegű megközelítése. In.: Gaál Gy. – Hautzinger Z. (szerk.) Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV. kötet (pp. 101-109.) Pécs
- [5] Balla Z. (2017). A rendészet alapjai és egyes ágazatai. Budapest, Dialóg Campus Kiadó
- [6] Balla Z. (2020). Ockham borotvája és a rendészet. Magyar Rendészet, 20(3), 15—26. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.1>
- [7] Bognár L. (2021). Közzolgálati jog II. A rendvédelmi szervek szolgálati joga. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet
- [8] Christián L. (2011). A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft.
- [9] Christián L. (2022). Komplementer rendészet. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó
- [10] Erdős Á. (2021a). A rendészeti igazgatás alapjai. In. Erdős Á. (szerk.) Integrált pénzügyőri ismeretek 1. (pp. 13-35). Budapest, MRTT VPT
- [11] Erdős Á. (2021b). Pénzügyőri szolgálati ismeretek 2.0. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata
- [12] Erdős Á. (2022a). Lebilincselő helyzet: a pénzügyőri erőszak alkalmazásának szakmai és jogi dilemmái. Magyar Rendészet, 22(1) 37-48. <https://doi.org/10.32577/mr.2022.1.2>
- [13] Erdős Á. (2022b). A pénzügyi rendészet intézkedési joga. Budapest, Ludovika Kiadó
- [14] Erdős Á. et al. (2020). NAV Café. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának utánpótlása, felkészítésük gyakorlati kérdései. Magyar Rendészet, 20(1), 170-171. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.10>
- [15] Finszter G. (2008) A rendészeti szervek működésének jogi alapjai. Budapest, RTF Alkotmányjogi és Közigazgatási Jogi Tanszék
- [16] Finszter G. (2018) Rendészettan. Budapest, Dialóg Campus Kiadó
- [17] Hazafi Z. – Ludányi D. (szerk.) (2021). Kommentár a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvényhez. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- [18] Kovács É. (2018). A magyar közigazgatás szervezeti és hatásköri rendszere. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem
- [19] Magasvári A. (2015). Különböző jogállású szervek integrációja. In: Szabó Sz. – Szakács G. Közzolgálati HR-, menedzsment. Budapest, NKE Szolgáltató Kft.
- [20] Magasvári A. (2021a). Egy új jogviszony „születése” – az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony vizsgálata. In.: Csaba Z. – Zsámbokiné Ficskovszky Á. (szerk.) Tehetség, szorgalom, hivatás. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata (pp. 69-86) <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2012.1.5>

- [21]Magasvári A. (2021b). A Nemzeti Adó- és Vámhivatal pénzügyőreinek jogviszonyára vonatkozó általános szabályok. In.: Erdős Á. (szerk.) Integrált pénzügyőri ismeretek I. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. (pp. 59-82)
- [22]Magasvári A. (2021c) A Nemzeti Adó- és Vámhivatal szerepe, szervezete, feladatai, személyi állománya. In.: Erdős Á. (szerk.) Integrált pénzügyőri ismeretek I. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata (pp. 36-58)
- [23]Pajor A. (2020). Az EKÁER-ellenőrzések rendészeti jellege. Magyar Rendészet. 20(1) <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.7>
- [24]Szabó A. (2012) Kormányhivatal – rendészet? Magyar Rendészet. 12(4) (pp. 147-153)
- [25]Szabó A. (2013).Rendészeti kontroll a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál. Magyar Rendészet. 13(2) (pp. 95-102)
- [26]Szabó A. (2016). Egy új „státusú” központi hivatal rendvédelmi feladatai. In.: Deák J. et al. (szerk.) A toll sokszor erősebb, mint a kard. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. (pp. 200-210)
- [27]Szilvássy Gy. (2021). Gondolatok a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló új törvény és az alapjogi korlátozások kapcsolatáról. In.: Czene-Polgár V. et al. (szerk.) Tradíció, tudomány, minőség – 30 éves a Vám-és Pénzügyőri Tanszék. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. (pp. 105-116) <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2021.2.5>
- [28]Takács A. (2013). A közigazgatás feladatai. In: Temesi I. (szerk.) A közigazgatás funkciói és működése. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- [29]Vankó L. (2017). Az adózás kriminalizálása és annak aktualitásai. In.: Domokos A. (szerk.) A költségvetés büntetőjogi védelme. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. (pp. 73-81)

Jogszabályok:

- [1] 2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról
- [2] 2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról
- [3] 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról
- [4] 2015. évi CXCI. törvény az egyes törvényeknek a Nemzeti Adó- és Vámhivatal átalakításával, valamint a költségvetési tervezéssel és gazdálkodással kapcsolatos módosításáról
- [5] 2018. évi CXXV. törvény a kormányzati igazgatásról
- [6] 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról
- [7] 2004. évi XIX. törvény a Vám- és Pénzügyőrségről
- [8] 2020. évi CXXX. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról
- [9] A pénzügyminiszter 25/2020. (XII. 30.) PM utasítása a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Szervezeti és Működési Szabályzatáról

- [10]A Kormány 1147/2010. (VII. 7.) Korm. Határozata az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal és a Vám- és Pénzügyőrség egyesítését előkészítő kormánybiztos kinevezéséről és feladatairól
- [11]485/2015. (XII. 29.) Korm. rendelet a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szerveinek hatásköréről és illetékességéről

Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes*: A járványok elleni védekezésben használt leggyakoribb védőeszközök tarifális besorolása, különös tekintettel a Covid19-re

Absztrakt

A nemzetközi áruforgalomban alkalmazott vámtarifa kódok kereskedelemben betöltött szerepe igen sokrétű és szerteágazó. Az egyes áruk vámtarifaszámainak meghatározása meglehetősen bonyolult feladat, amely sok esetben okoz gondot azok számára, akik nem rendelkeznek megfelelő ismerettel az alkalmazás részletes szabályaival kapcsolatban. Az elmúlt években felmerülő, a világkereskedelmet is érintő válsághelyzetek során rendre felmerülnek olyan problémák, amelyek a vámtarifaszámok (vtsz.) helytelen meghatározásából következnek. Az egyik ilyen „helyzet” a Covid járvánnyal függ össze, amikor a védekezésben használt különféle eszközök és felszerelések vámkezelése során vált kiemelt fontosságúvá azok pontos kódjának ismerete, tekintettel arra, hogy azok a kereskedelmi könnyítések, mentességek, vámtételcsökkentések és egyéb kedvezmények, amelyekkel az egyes országok kormányai, valamint az Európai Unió is a védekezés hatékonyságának elősegítése érdekében alkalmaztak, többségében a vámtarifaszámokhoz rögzítetten kerültek meghatározásra.

Kulcsszavak: *Harmonizált Áruleíró és Kódrendszer, Kombinált Nomenklatúra, vámtarifa, áruosztályozás, Covid19*

Abstract

The role of the customs tariff codes used in international trade is very diverse. Determining the customs tariff codes of individual goods is a rather complicated task, which in many cases causes problems for those who do not have adequate knowledge of the detailed rules of the application. In the crisis situations that have arisen in the recent years, which have also affected the world trade, problems have arisen as a result of incorrect tariff classifications. One of these "situations" relates to the Covid epidemic, when the exact tariff codes of the various items and equipment used in defence became a priority in customs clearance, given that the trade facilitations, exemptions, tariff reductions and other benefits that governments and the European Union have applied to promote the effectiveness of defence are mostly defined with tariff codes.

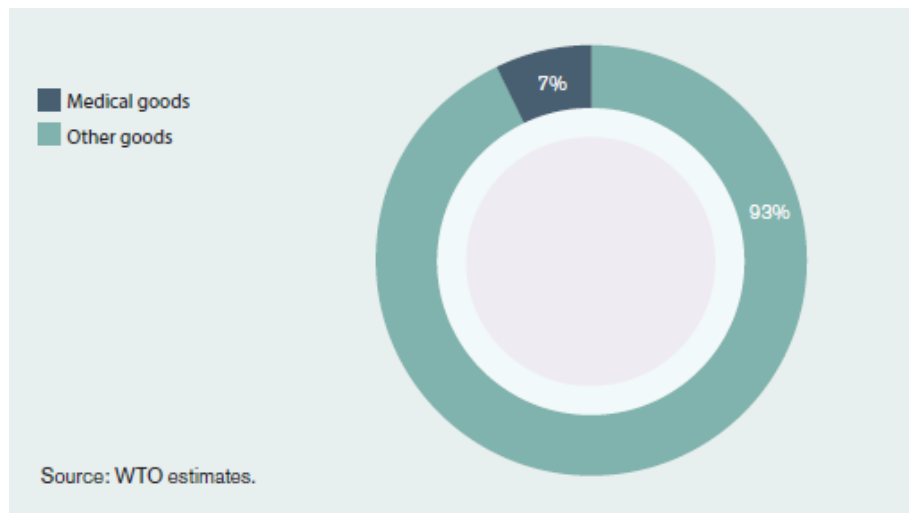
Keywords: *Harmonized Commodity Description and Code System, Combined Nomenclature, customs tariff, classification of goods, Covid19*

Bevezetés

A Covid19 vírus súlyosan érintette a világgazdaságot, beleértve a kereskedelmet is. Terjedésének megfékezésére a világgazdaságok különféle védőintézkedéseket vezettek be, amelyek végül az árukínálat drámai csökkenéséhez vezettek és a „világjárvány-specifikus áruk” iránti keresletben hatalmas mértékű növekedést idéztek elő. A vírus a pánik, a félelem és a bizonytalanság légkörét váltotta ki, valamint arra készítette a nemzeteket, hogy orvosi felszereléseket halmozzanak fel és különféle exporttilalmakat, korlátozásokat léptessenek életbe, amelyek megingatták a

* Zsámbokiné dr. Ficskovszky Ágnes, pénzügyőr alezredes, mesteroktató, NKE RTK, Vám- és Pénzügyőri Tanszék; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5560-0079>; zsambokine.ficskovszky.agnes@uni-nke.hu

világkereskedelem alapjait (Anveshai and Sharma, 2020). Bizonyos árucikkek nemzetközi kereskedelmi forgalma jelentősen megnőtt, és ezt támasztja alá az is, hogy a Vámigazgatások Világszervezete (WCO) adatai szerint, 2020-ra a behozatali és kiviteli árunyilatkozatok száma világszerte elérte az 500 milliót (Lee at al., 2021). Ezen belül a gyógyászati cikkek részaránya a világkereskedelemben a 2019-es 5,3 százalékról 2020-ra 7 százalékra növekedett, amelyet az alábbi ábra is szemléltet (WTO, 2021).

Forrás: WTO, World Trade Statistical Review 2021.

A globális tranzakciók növekedésével és a forgalmazott termékek diverzifikálódásával a sokféle termékkör kategorizálására vonatkozó árubesorolási rendszer – azaz a Harmonizált Áruleíró és Kódrendszer (HR)¹ – kulcsfontosságúvá vált (Lee at al., 2021).

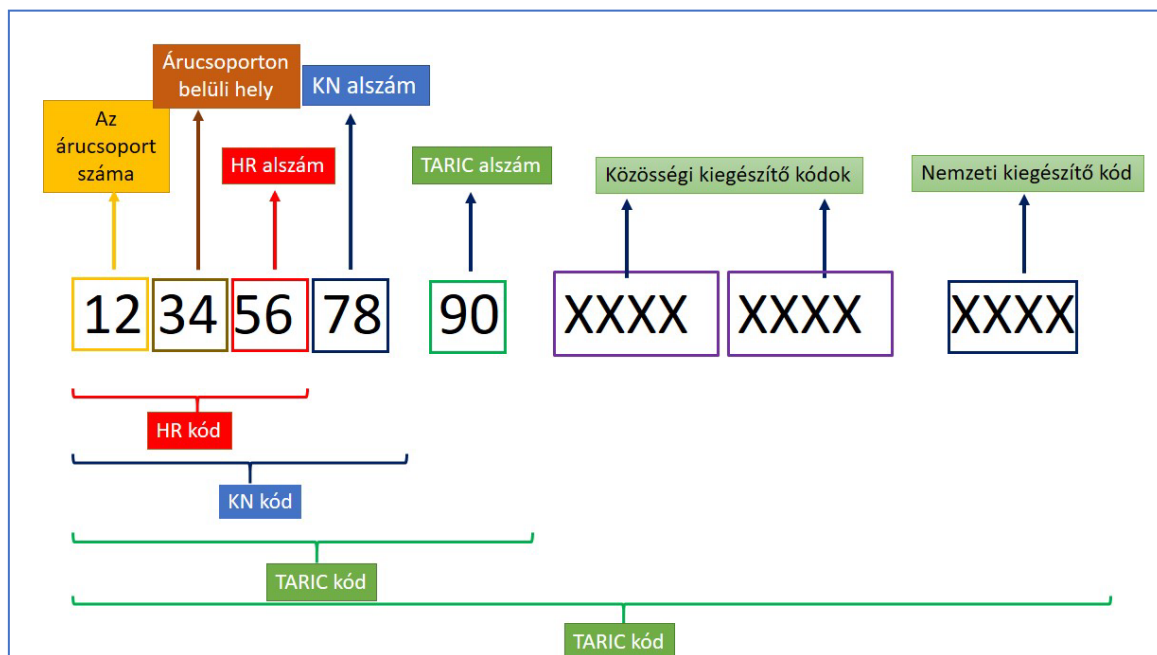
A HR Nómenklatúra egy olyan nemzetközi árubesorolási rendszer, amelyet több mint 200 országban és gazdasági régióban alkalmaznak és a világkereskedelem több mint 98 százalékában a vámtarifa számjegyeit használják az áruk besorolása során (Weerth, 2008). Az egyes kódok jelentése, és az azokhoz tartozó áruk beazonosítása során így egy egységes nemzetközi nyelvként jellemezhető.

Az Európai Unió vámtarifája, az ún. Kombinált Nómenklatúra (KN)² is a HR Nómenklatúrára épül azzal, hogy KN-ben található kódok 8 számjegyűek, amelyek a 6 számjegyű HR kódok további részletezését jelentik. Ezen felül az unió elektronikus vámtarifája, a TARIC³ rendszer, további 2 számjeggyel, valamint ún. kiegészítő kódokkal is bővítheti a számjegyek sorát.

¹ Az összehangolt Áruleíró és Kódrendszerről Brüsszelben, 1983. évi június hó 14. napján megkötött nemzetközi egyezmény. (Harmonized commodity description and coding system)

² A Tanács 1987. július 23-i 2658/87/EGK rendelete a vám- és a statisztikai nómenklatúráról, valamint a Közös Vámtarifáról HL L 256. 1987.9.7.

³ TARIC = "TARif Intégré de la Communauté" francia nyelvű kifejezésből képzett mozaikszó. A TARIC rendszer minden tagállami nyelven elérhető az alábbi linken: https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/taric_consultation.jsp

A TARIC kódok általános felépítésének ábrája. (Zsámbokiné Ficskovszky, 2022)

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) és a WCO közösen közzétett egy referenciadokumentumot, amely felsorolja a Covid19 világjárvány miatt nagy mennyiségben forgalmazott orvosi berendezések HR szintű besorolását.⁴ Tekintettel arra, hogy az Európai Unió vámtarifája a Kombinált Nomenklatúra is ezekre a kódokra épül, ezért nagy segítséget jelentett a gazdálkodóknak az említett lista megjelenése.

Az Unióban is több olyan intézkedés született, amelyekkel a védekezésben használt eszközökkel való ellátottságot igyekeztek biztosítani a tagállamok számára. Elsőként 2020. április 3-án hagyta jóvá a Bizottság az EU-tagállamok és az Egyesült Királyság azon kérelmét, hogy ideiglenes vám- és áfa-kedvezményt adjanak az importált gyógyászati termékekre és védőfelszerelésekre a koronavírus-járvány elleni küzdelem érdekében. A határozat visszamenőleges hatállyal 2020. január 30-án lépett hatályba és azóta már többször meghosszabbították, legutóbb a Bizottság (EU) 2021/2313 határozatával.

Ehhez kapcsolódóan a Bizottság kidolgozott egy tájékoztató jellegű listát, amely a WCO listáján alapul. Ez az indikatív lista iránymutatásul szolgál a tagállamok számára, de nem kimerítő, és mérlegelési jogkört hagy a tagállamoknak arra, hogy sajátos nemzeti szükségleteik szerint járjanak el. A lista az alábbi linken érhető el: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2022-01/EU%20Indicative%20List%20Decision%20Covid19-C2020_491%20-%202011%20Jan%202022%20.pdf

A járványok terjedése elleni védekezés során számos vegyi anyag, felszerelés, műszer vagy berendezés használatos, azonban e cikk terjedelmi korlátai miatt ezek mindegyikének részletes ismertetésére nincs lehetőség. Ennek okán a tanulmány elsősorban a mindennapokban leggyakrabban használt árukra fókuszál. Ilyenek például az arcot védő maszkok és pajzsok, a fertőtlenítőszeres, az orvosi kesztyűk és a ruházat takarására szolgáló védőeszközök, a lélegeztető gépek és légzőkészülékek, valamint a vírus kimutatására szolgáló tesztek és a

⁴ Legutóbbi módosítás: World Customs Organization. (2022. január 15.) *HS classification reference for Covid 19 medical supplies* HS 2022 Edition. http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/nomenclature/covid_19/hs-classification-reference_edition-3_en.pdf?la=en

megelőzésben kiemelt jelentőségű oltóanyagok. Ezen áruk tarifális besorolásával kapcsolatos fontosabb tudnivalók találhatóak meg az alábbiakban.

Arcvédő maszkok

A különféle típusú maszkok, például a légzésvédelemre szolgáló, egyszer használatos eldobható típusok, vagy a sebészeti maszkok, nagyon elterjedt árucikké váltak a Covid19 válság idején, különös tekintettel a bizonyos időkeretekben megjelenő hiányokra. Behozataluk/exportjuk nyomom követése világszerte szakpolitikai prioritássá vált annak érdekében, hogy optimalizálják a rendelkezésre állást az egészségügyi intézményekben olyan környezetben, ahol a kínálat nagyon korlátozott lehet. Ezért ezeknek a termékeknek a megfelelő tarifális besorolása kiemelten fontossá vált (Perotta at al.,2020).

Az arcvédő maszkok alapvetően anyaguk szerint sorolandók be a vámtarifába. Gyártásuk szerint leggyakrabban két fő anyag típus fordul elő, az ún. nem szőtt textíliából és a papírból készültek. Fontos kiemelni, hogy az egészségügyi maszkok anyaga elsősorban speciális, ún. nem szőtt szövetből készül. A különféle anyagok és gyártási módok részletes elemzésére a tanulmány keretein belül nincs mód, főképpen az alapvető besorolási szempontokat tekintjük át az alábbiakban.

Mely árucsoportok és mely vámtarifaszámok jönnek tehát szóba a maszkok besorolása során?

48. árucsoport

Azok, akik a járvány kitörésekor maszkok import/exportjával vagy kereskedelmi forgalmazásával kezdtek foglalkozni és korábban ezzel a termékkörrel nem találkoztak, nagy eséllyel eshettek abba a hibába, hogy azokat látszólagos anyaguk szerint sorolták a vámtarifába. A papírnak tűnő anyag azonban legtöbb esetben valójában nem papírból készül, hanem speciális szövetből. A 48. árucsoportba azonban csak azok a termékek sorolhatók be, amelyek lényeges jellegüket tekintve papírnak minősülő anyagból készülnek. Az árucsoporton belül a sebészeti, orvosi vagy higiéniai termékeket a 4818 vámtarifaszámon belül találhatjuk. E vámtarifaszám alá tartoznak azok az egészségügyi, kórházi vagy higiéniai cikkek, amelyek papírpépből, papírból, cellulózvattából vagy cellulózsál szövetekből készülnek⁵. A vámtarifaszámon belüli alszámok az alábbiakban látható módon attól függően választandók ki, hogy milyen kiserelésben találhatók.

Termékkör	TARIC kód
...egészségügyi vagy kórházi cikk,... . papíripari rostanyagból, papírból, cellulózvattából vagy cellulózsálból álló szövetekből	
Sebészeti, orvosi vagy higiéniai célú termékek, kiskereskedelembe nem szokásos kiserelésben	4818901000
Más	4818909000

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

A maszkokon kívül ide tartoznak az egyéb, olyan egészségügyben használt árucikkek is, amelyek az előbb említett papírnak minősülő anyagokból készülnek, és amelyek szintén elterjedtek a

⁵ Lásd: HR magyarázat 4818 vámtarifaszámhoz tartozó magyarázó rendelkezések.

védekezésben történő használatra szolgáló termékek körében. Ilyenek például a különféle lepedők, takaróanyagok, köpenyek, kötények stb. Ezekről a későbbiekben még lesz szó.

6.3. árucsoport

A textilanyagból készült maszkoknak számos variációja létezik. A Covid-19 vírus elleni védelemben főként az egyes szintetikus szálakból előállított nemszőtt kelmék jelentenek fontos textilanyagokat, akár az egészségügyi védőruházatok, akár az arcvédő maszkok tekintetében. A nemszőtt kelme irányított vagy véletlenszerűen elhelyezkedő (kuszált) – vágott vagy folytonos – szálakból kialakított lapszerű termék, amelyben az egyes szálakat különböző módon kialakított kapcsolatok (kémiai, mechanikai, hőkezeléses, illetve esetleg oldószeres) szilárdítanak (Kutasi, 2020).

A maszkok gyártásában leginkább alkalmazott anyagok közé tartoznak a nem szőtt szálal anyagok. Ezeket az anyagokat a XX. század eleje óta használják személyi védőfelszerelések (PPE⁶) gyártásához. A legelterjedtebb maszkoknak három fő rétege van, amelyek a következőket foglalják magukban:

- I.) fonott PP⁷ szövet,
- II.) olvadákfúvott PP közbenső réteg és
- III.) az (I.) réteghez hasonló, fonott PP szövettel ellátott külső réteg (O’Dowd at al.,2020).

A maszk elnevezéssel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy azok alapvetően két csoportba sorolhatók, egyéni védőeszközök vagy orvostechikai eszközöknek minősülhetnek és ennek megfelelően más-más követelményeknek kell megfelelniük (OGYÉI, 2020). Ezek különbségéről azért szükséges említést tenni, mert a 6307 vámtarifaszám TARIC alszámaiban is különbség jelentkezik a maszkok típusait illetően.

Termékkör		TARIC kód
Textil - arcvédő maszk		
Az EN149 szabvány szerinti szűrő félálarc (FFP); más maszk, amely megfelel a maszkokra mint részecskeszűrő légzésvédő eszközökre vonatkozó hasonló szabványnak	Nem szőtt textília	Az EN149 szabvány szerinti FFP2 és FFP3 szűrő félálarc és hasonló maszk
		Az EN149 szabvány szerinti FFP2 és FFP3 szűrő félálarc: 6307909311 Más: 6307909319
	Más	Más: 6307909320 6307909390

⁶ Personal Protective Equipment

⁷ Polipropilén

Más	Nem szőtt textília	Az EN14683 szabvány szerinti sebészeti maszk; más maszk, amely megfelel a sebészeti maszkokra vonatkozó hasonló szabványnak	Az EN14683 szabvány szerinti sebészeti maszk: 6307909511
			Más: 6307909519
		Más: 6307909520	
	Más	Kézi készítésű: 6307909591	
		Más: 6307909595	

Forrás: Taric rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

Amint látható a Nomenklatúrában is megtalálható az „FFP”⁸ kifejezés. Az FFP megnevezésű légzésvédő álarcok az orrot és a száját fedik el. Az FFP rövidítés után számjegyek szerepelnek, amelyek többek között arra utalnak, hogy a levegőben jelenlévő részecskéket milyen méretig képesek kiszűrni. (Kutasi, 2020). Áruosztályozási szempontból is fontos tehát, hogy az a maszk, amelynek pontos TARIC kódját meg szeretnénk állapítani, a vonatkozó szabványoknak és jogszabályi előírásoknak megfelel-e és azok alapján melyik típusba tartozik.

Az alábbi táblázatban összefoglalást találhatunk az egyes jelölések általános jellemzőivel kapcsolatban.

Name or Respirator class EU-OSHA ^a	Fit-test ^b	Splash protection ^c	Type of protection	Filter performance ^d	Inward leakage ^e	Equivalent classes ^f	Notes
Medical mask	Not needed	Type IIR	Droplets	Variable	Variable	NA	Loose-fitting; not protective for Inhalation
FFP1	Needed	Type IIR	Droplets and airborne particles	≥ 80%	< 22%	NA	Expiration valve version available ^g
FFP2	Needed	Type IIR	Droplets and airborne particles	≥ 94%	< 8%	N95/P95/R95	Expiration valve version available ^g
FFP3	Needed	Type IIR	Droplets and airborne particles	≥ 99%	< 2%	N100/N99/P100/P99/R100/R99	Expiration valve version available ^g
Elastomeric respirator	Needed	Provided	Droplets and airborne particles	Interchangeable filters	Interchangeable filters	NA	Re-usable; expensive; half or full face
PAPR	Usually not needed	Provided	Droplets and airborne particles	Interchangeable filters	Interchangeable filters	NA	Powered; re-usable; expensive; hood or loose-fitting; extended working hours
SAR	Needed	Provided	External uncontaminated source of breathing air	External uncontaminated source of breathing air	External uncontaminated source of breathing air	NA	Powered; re-usable; expensive; continuous or on demand flow; self-contained or airline source of breathing air

The table provides a summary of the main characteristics of medical masks and respirators. Data were retrieved from ECDC and OSHA documents. [10,11]

^a The common name of the device or the respirator class, according to EU-OSHA classification, is reported.

^b A fit test with an indicator aerosol should be performed before first use of a model/size. If the test is positive, the respirator is leaking, and another model or size must be chosen.

^c Protection from body fluid splashes. If the device is not certified as splash-proof, a separate hood should be used for this purpose.

^d Filter performance measures the reduction in concentration of specific test aerosols passing through the filter. It is calculated at specific standard conditions that can vary according to national regulations. Minimal variations can occur among equivalent classes around the world.

^e Inward leakage measures the amount (%) of a specific aerosol allowed to enter the device in a test chamber.

^f Respirators performance characteristics are tested at national regulatory standard conditions. These standards have similarities around the world; thus recommendations usually refer to a specific class and its foreign equivalent models. Examples of FFP2 equivalents: N95 (United States), KN95 (China), P2 (Australia/New Zealand), DS (Japan), Korea 1st class (Korea).

^g The presence of an expiratory valve results in a more comfortable breathing, offering less resistance to exhalation. The valve also reduces goggles fogging. Valved respirators are usually not certified as splash-proof.

EU-OSHA: European Agency for Safety and Health at Work; FFP: Filtering facepiece; NA: not available; N-: tested with NaCl filter loading; R-: tested with dioctylphthalate filter loading; P-: tested with diacetylthiolate at maximum filter degradation; PAPR: Powered Air-purifying respirator; SAR: Atmosphere-sampling respirator

Forrás: Ippolito at al.,2020

⁸ Az FFP rövidítés jelentése: „filtering face piece”

Szót kell ejteni továbbá a mindennapi használatban elterjedt ún. „hagyományos” textil maszkokról is. Ezek a legváltozatosabb textilanyagokból, sokszor házilag varrt eszközök. Áruosztályozási szempontból ezek a maszkok is a 6307 vtsz. alá tartoznak, de természetesen ezeknél is feltétel, hogy a vámtarifa XI. áruosztályban meghatározott előírásainak megfeleljenek, azaz textilnek minősülő anyagból készüljenek. Ezek a maszkok többnyire hagyományos, szőtt textíliákból például pamutvászonból készülnek, így a fentiekben látható TARIC alszámok alá tartoznak. Besorolásuk az előállítási módtól függ. A kézzel készült ilyen maszkok, a 6307909591 alá, míg az egyéb módon előállítottak a 6307909595 TARIC kód alá tartoznak.

90. árucsoport

Lényeges továbbá megvizsgálni ezen árucikkek besorolása során, hogy rendelkeznek-e cserélhető szűrővel vagy nem. A 6307 vámtarifaszám alá kizárólag olyan maszkok sorolhatók be, amelyek cserélhető szűrővel vagy mechanikus alkatrészekkel nem rendelkeznek. Az egyszerű kilégzőszelepekkel ellátott maszkok nem minősülnek ilyennek, tehát ezek továbbra is e vtsz. alá tartoznak, azonban azokat, amelyekben ilyen részek vannak, a 9020 vámtarifaszám alá kell osztályozni. Erre találhatunk utalást a 9020 vtsz. szövegében, valamint a HR magyarázat (NAV 4002/2019. sz. tájékoztató) is ezt erősíti meg az alábbiak szerint:

„A következő árukat nem lehet e vtsz. alá tartozó légzőkészüléknek vagy gázálarcnak tekinteni:

(a) Por, szag, stb. elleni védőmaszkok, cserélhető szűrők nélkül, amelyek több rétegű "nem szőtt" fátyolszerű textíliából" állnak, aktívszénrel kezelve is vagy mesterséges szálakból készült középső réteggel is, és betegápoló nővérek, operációt végző sebészek, stb. által használt textilálarcok (6307 vtsz.);”

A pontos TARIC alszám meghatározásakor a cserélhető szűrős maszkokat, a 9020009099 kód alá kell besorolni.

Arcvédő pajzsok és szemüvegek

Az egészségügyi szakemberek esetében különösen fontos, az olyan védőeszközök használata, amely nem csak az orrot és száját, hanem az egész arcot illetve a szemeket érő behatások ellen is védelmet nyújtanak. Ennek érdekében elsősorban arcvédő pajzsokat és szemüvegeket alkalmaznak. Ezek az eszközök szintén, a már korábban említett egyéni védőeszközök kategóriájába sorolandók. A fertőzött betegek testnedveiből származó cseppek belélegezés útján bekerülhetnek a szervezetbe és fokozott veszélyt jelenthetnek azzal is, hogy lerakódnak a bőrre illetve a száj, az orr, vagy a szem nyálkahártyájára. Az arcvédő pajzsok gátat képeznek az cseppfertőzések és a testnedvek akut kilökődése elől, és gyakran használják a védőszemüveg alternatívájaként, mivel az arc nagyobb területére nyújtanak védelmet (de Oliveira e Silva et al.,2021).

Az arcvédő pajzsokat tarifálisan el kell határolni a szemüvegektől. Áruosztályozási szempontból igen lényeges a különbség, hiszen míg a pajzsokat leggyakrabban anyaguk szerint a 39. árucsoportba, műanyagáruként kell osztályozni, addig a szemüvegeket az optikai műszereket is tartalmazó 90. árucsoportban találhatjuk. A szemüvegek és a szem védelmére használatos egyéb eszközök, alapvetően a 9004 vtsz. alá tartoznak a Kombinált Nomenklatúrában. Ezek olyan áruk, amelyeket *a szem elé helyezve általában látási hibák javítására, vagy a szemnek por, füst, gáz, stb. vagy erős fény elleni védelmére használnak.* (HR magyarázat). Az elhatárolás során elsődleges szempont, hogy a szemüvegek nem az egész arcot takarják, hanem kifejezetten a szem védelmét szolgálják. A 9004 vámtarifaszámhoz kapcsolódó HR magyarázat megfogalmazása szerint: *„E vtsz. alá csak azok szemüvegek, stb. tartoznak, amelyeket a szem fedésére tervezték, nem tartoznak ide az arc legnagyobb részének befedésére vagy védelmére készített cikkek”.* Alszámok szempontjából nem túl bonyolult a részletezés, attól függően kell besorolni a védőszemüvegeket, hogy milyen anyagból készülnek,

azaz ha műanyagból állítják elő a 9004901000 TARIC kódot kell alkalmazni, ha más anyagból, akkor a 9004909000 alá tartoznak.

Termékkör	TARIC kód
Szemüveg, védőszemüveg és hasonló, látásjavító, védő- vagy más szemüveg	
Műanyag lencsével	9004901000
Más	9004909000

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

A pajzsok célja tehát nem csak a szem, hanem az egész arc védelme, így ezek nem oszthatók a 9004 vámtarifaszám alá. Ezek az arcvédők általában egy átlátszó, hőformázott polimer lapból állnak, amelyet rugalmas pánttal vagy fröccsöntéssel gyártott polimer kerettel rögzítenek (Shokrani at al.,2020). A műanyagból készült árucikkek néhány kivételtől eltekintve, a 39. árucsoportba tartoznak a vámtarifában, így a műanyag alapanyagú arcvédőket is ide kell besorolni. Az arcvédő pajzsok védőeszközként való használatának jelentőségét mutatja, hogy 2021-ben önálló alszámot hoztak létre az árucsoporton belül, így ezek ma a 3926906000 TARIC kód alá tartoznak.

Termékkör	TARIC kód
Műanyagból készült más áruk és a 3901–3914 vtsz. alá tartozó más anyagokból készült áruk	
Arcvédő pajzs / arcvédő rostély	3926906000

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

Lélegeztető gépek és készülékek

A tarifális besorolás során különbséget kell tenni a légzés könnyítésének elősegítésére alkalmazott vagy az azt biztosító készülékek és azok között, amelyek a légzésben nem vesznek részt, csak a levegő minőségét javítják azáltal, hogy kiszűrik a szennyező anyagokat. Míg előbbiek elsősorban a 9019 vtsz. alá tartoznak, addig az utóbbiak – amennyiben nem, a korábban már említett egyszerű maszkokhoz sorolandók – általában a 9020 vtsz. alá osztályozandók.

A HR magyarázat alapján a 9019 vtsz. alá tartoznak az alábbi készülékek:

„(A) A manuálisan végzett mesterséges lélegeztetés helyett használt készülékek, pl. mechanikus készülékek, amelyek úgy működnek, hogy nyomást gyakorolnak a páciens mellkasára, vagy rezgő mozgást végeznek, vagy kényszerítő belégzést végeznek, stb.

(B) Oxigénterápiai készülékek. Ezek oxigén, illetőleg oxigén és széndioxid keveréknek álarcon keresztültörtető belélegeztetésével, vagy a páciens ágyára rögzített átlátszó műanyagátorból álló lélegeztető kamrába történő oxigén betáplálásával működnek.

(C) A "vastüdő"-ként ismert készülékek és hasonlóké. Ezek lényegében a következőkből állnak:

(1) Fém-, fa- vagy üvegfonalból készült, a páciens testének elhelyezésére (a fej kívül marad) szolgáló, vagy kisebb, csak a mellett befedő átlátszó műanyag kamrából.

(2) Levegőszivattyú rendszert magába foglaló független egységből és egy kényszer-lélegeztetőből, amely gépi vagy kézi működtetésű lehet.

(3) Vastag légmentesen záródó cső, amely a kamrához köti a lélegeztetőt.”

A légzést támogató eszközök közül mind az invazív, mind a nem invazív⁹ lélegeztetésre alkalmas készülékeket is ide soroljuk, azonban eltérő alszámok alá kell azokat besorolni, az alábbi táblázatban látható módon.

Termékkör	TARIC kód
Ózon-, oxigén-, aerosolterápiai készülék, mesterséges lélegeztető vagy más gyógyászati légzőkészülék	
Gépi (mechanikus) lélegeztető készülék, invazív lélegeztetésre alkalmas.	9019201000
Gépi (mechanikus) lélegeztető készülék, nem invazív.	9019202000
Más, beleértve az alkatrészt és tartozékot is.	9019209000

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

A cserélhető szűrőegységgel ellátott maszkok osztályozásáról az előzőekben már szó esett. Ezeket, valamint a nem egészségügyi célra szolgáló légzőkészülékeket tehát a 9020 vtsz. alá kell besorolni. Meg kell említeni, hogy a maszkokat és az arcvédő pajzsokat is kombinálhatják szűrőegységekkel illetve légzőkészülékekkel, ilyen esetekben is az előzőekben meghatározott módon, a 9019 vagy a 9020 vtsz-ot kell alkalmazni.

Védekezésben használt ruházati cikkek és kiegészítők

A járvány elleni küzdelemben és az egészségügyi intézményekben dolgozóknak az arcon alkalmazott eszközökön túl számos egyéb védőeszközt is alkalmazniuk kell. Ilyenek a testet védő különféle kötények, overálok vagy egyéb ruházati cikkek, valamint a fejen és lábon alkalmazott védőfelszerelések is. Ezek áruosztályozása során rendkívül sokféle szempontot és kritériumot kell mérlegelni, ezért különösen hasznos útmutatást ad a már említett, WCO illetve az Európai Unió által kiadott összefoglaló táblázatok áttekintése. Az alábbiakban a főbb termékkörök rövid összefoglalását tekintjük át.

Védőruhák: a viselőjét a potenciálisan fertőző anyagokkal szemben védő, valamint a környezetet a viselő által terjesztett, potenciálisan fertőző anyagokkal szemben védő ruhadarabok (a Bizottság (EU) 2020/491 sz. határozata). A védőeszközként alkalmazott ruhadarabok besorolása során elsősorban azt kell figyelembe venni, hogy milyen anyagból készültek. Ennek megfelelően általában az alábbi öt árucsoport kerülhet szóba:

1. műanyagárúk 39. árucsoport

⁹ Invazív lélegeztetés az, amikor a testhatáron belül elhelyezett eszközön, tracheosztómás kanülön, vagy endotracheális tubuson át végzik a lélegeztetést, noninvazív pedig, amikor a testhatáron kívüli (légutakba nem hatoló) eszközzel (pl. orr- szájmaszk) végzik. (EMMI, 2017).

2. gumiból készült áruk 40. árucsoport
3. papírból vagy cellulózszövedékből előállított áruk 48. árucsoport
4. kötött-hurkolt textilanyagból készült áruk 61. árucsoport
5. egyéb textilanyagból készült áruk 62. árucsoport

Az anyag meghatározásán felül a ruhadarabok és kiegészítők típusát is figyelembe kell venni. Az alábbi táblázat ezeket a leggyakoribb árucikkeket és azok TARIC kódját foglalja össze, a WCO által kiadott tájékoztatóban foglaltak is figyelembe véve.

Termékkör	TARIC kód
Ruházati cikkek	
Műanyag fóliából, textillel megerősített műanyagból vagy textil hátlapú műanyagból készült uniszex védőruházat.	3926200000
Uniszex védőruházat gumilemezből, textil erősítésű gumiból vagy textil hátú gumiból. (A textil csak megerősítés, a gumi adja a termék lényeges jellegét)	4015900000
Papírból vagy cellulózból készült ruházati cikkek és ruházati kiegészítők, mint például az eldobható papírból készült kórházi köpenyek, papírcipőhuzatok stb.	4818500000
Nemezről vagy nem szőtt anyagból készült védőruházat impregnálva, bevonva, beborítva vagy laminálva is (5602 ¹⁰ vagy 5603 ¹¹ vámtarifaszám alá tartozó szövetek).	Az 5602 vtsz. alá tartozó szövetekből: 6210101000
	Az 5603 vtsz. alá tartozó szövetekből:
	Egyszer használatos köpeny, amelyet a betegek vagy a sebészek viselnek a sebészeti beavatkozások során 6210109200
	Más: 6210109800
Férfi védőruházat műanyaggal impregnált, bevont, borított vagy laminált textilből, vagy	6210400000

¹⁰ 5602 vtsz.: Nemez, impregnált, bevont, beborított vagy rétegelt is

¹¹ 5603 vtsz.: Nem szőtt textil, impregnált, bevont, beborított vagy rétegelt is

gumírozott textilszövetből (az 5906 ¹² vagy az 5907 ¹³ vtsz. alá tartozó szövetekből)	
Női védőruházat műanyaggal impregnált, bevont, borított vagy laminált textilből, vagy gumírozott textilszövetből (az 5906 vagy az 5907 vtsz. alá tartozó szövetekből)	6210500000

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

A textil ruházati cikkeknel fontos megemlíteni, hogy azok, amelyek nem a táblázatban említett „különleges” anyagokból készülnek, a ruhadarab fajtája szerint megfelelő vámtarifaszám alá sorolandók be a 61. vagy 62. árucsoportban.

Termékkör		TARIC kód	
Ruházati kiegészítők			
Kesztyűk			
Műanyag kesztyű		3926200000	
Gumikesztyűk		Gyógyászati, sebészeti, fogászati vagy állatorvosi célokra: 4015120000	
		Egyéb gumikesztyű: 4015190000	
Textil kesztyű			
Kötött vagy hurkolt	Műanyaggal vagy gumival impregnált, bevont, beborított vagy rétegelt	Ötujjas kesztyű	laminált szintetikus szálból: 6116102011
			laminált más szálból: 6116102019
			nem laminált: 6116102091
		Nem ötujjas kesztyű	laminált szintetikus szálból: 6116108011
			laminált más szálból: 6116108019
			nem laminált: 6116108091

¹² Gumizott textilszövet

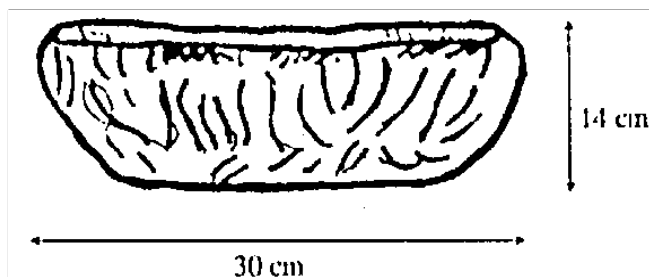
¹³ Más módon impregnált, bevont vagy beborított textilszövet

	Nem műanyaggal vagy gumival impregnált, bevont, beborított vagy rétegelt	Gyapjúból vagy finom állati szőrből: 6116910000
		Pamutból: 6116920000
		Szintetikus szálból: 6116930000
		Más textilanyagból: 6116990000
Nem kötött vagy hurkolt textilanyagból		6216000000
Eldobható cipővédők/huzatok		
Műanyagból		3926200000
Gumiból		4016999790
Cellulózból/papírból		Sebészeti, orvosi vagy higiéniai célú termékek, <u>kiskereskedelemben nem szokásos kiszerezésben</u> : 4818901000
		Más: 4818909000
Nem szőtt textilből		6307909820
Hajvédők/hajhálók		
Eldobható hajhálók bármilyen anyagból		6505009090

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

A lábbeli védők osztályozása kapcsán meg kell említeni, hogy csak az ún. illesztett talppal nem rendelkező és ténylegesen lábbeliként nem használatos áruk tartoznak fentebb említett árukörbe, amelyeket kizárólag a cipők feletti viseléshez terveztek. Ilyen árucikkekre találhatunk példát az alábbi áruosztályozási rendelkezésben is.

3. **Védő borítás**, amely egyetlen ovális, nem szőtt szövetdarabból készül úgy, hogy a külső szélét gumival beszegik. Ez a termék nyújtható boríték formájú, amelyet a lábbeli felett lehet viselni.

Elfogadva 1986-ban

Forrás: NAV 4002/2019. sz. tájékoztató

Azok az egészségügyben használt egyéb lábbelik (pl.: bakancsok, klumpák, papucsok stb.), amelyek a felsőrészhez ragasztott, varrott vagy másképpen ráerősített vagy ráillesztett külső talppal rendelkeznek, a 64. árucsoportba tartoznak.¹⁴

Fertőtlenítő és kézmosó szerek

Az egészségügyi ellátással összefüggő fertőzések zöme kontaktmódon terjed, azaz a beteget ellátó személyzet keze viszi át a kórokozókat egyik betegről a másikra (OEK, 2010). Emellett a felületfertőtlenítés is kiemelten fontos a járványok megelőzése szempontjából. A humán koronavírusok szobahőmérsékleten akár 9 napig is fertőzőképesek maradhatnak élettelen felületeken. 30°C vagy annál magasabb hőmérsékleten a perzisztencia időtartama ennél rövidebb (Kampf at al.,2020).

Fontos kiemelni, hogy a fertőtlenítés egy közbenső folyamat a tisztítás és a sterilizálás között. A fertőtlenítés célja, hogy megakadályozza a fertőzést az élettelen tárgyak mikrobiális szennyeződésének olyan alacsonyra csökkentésével, amely már nem veszélyes szintű (Rutala and Cole, 1984). Ez azért is lényeges, mert áruosztályozási szempontból különbséget kell tenni az kézmosó- és tisztítószer (amelyek másodlagosan rendelkezhetnek fertőtlenítő hatással is), valamint a fertőtlenítőszer között.

A HR magyarázat megfogalmazása szerint „A fertőtlenítők olyan anyagok, amelyek megsemmisítik vagy véglegesen életképtelenné teszik a nemkívánatos, rendszerint élettelen tárgyakon levő baktériumokat, vírusokat vagy más mikro-organizmusokat”. Egyúttal azt is kijelenti, hogy „a Nomenklatúra más vtsz-a alatt megnevezett olyan termékek, amelyeknek fertőtlenítő, rovarölő, stb. tulajdonságai másodlagosak”.

A fertőtlenítő szerekhez alapvetően ún. biocid hatóanyagokat használnak, mint például a hidrogén-peroxid, alkoholok, nátrium-hipoklorit vagy benzalkónium-klorid. (Kampf at al.,2020). Az alkoholt és a fehérítőszeret, azaz a nátrium-hipokloritot, megfelelő töménységben alkalmazva elfogadható fertőtlenítőnek deklarálja a WHO is (WHO, 2014). Ezek azonban tarifális szempontból sokszor nem minősülnek a 3808 vtsz. alá tartozó fertőtlenítő szernek. A biocid termékek olyan egy vagy több hatóanyagon alapuló vegyi anyagok, „amelynek rendeltetése, hogy károsító szervezeteket a tisztán fizikai vagy mechanikai ráhatáson kívüli bármely módon elpusztítson, elriasszon, ártalmatlanná tegyen, hatásuk kifejtésében megakadályozzon vagy azokkal szemben

¹⁴ Lásd: 64. árucsoporthoz tartozó megjegyzések 1. a) pontját.

más gátló hatást fejtse ki? (528/2012/EU rendelet). Ezek előállítására, engedélyezése és forgalmazása vagy felhasználása szigorú uniós és nemzeti szabályozás alá esik.¹⁵

Ahhoz, hogy fertőtlenítőszerként osztályozzunk egy árucikket szükséges tehát megvizsgálni azt, hogy egyrészt nincs-e máshol a Nomenklatúrában megnevezve, másrészt azt, hogy fertőtlenítő hatása-e az elsődleges használati cél és nem a tisztítószerként, szappanként stb. való alkalmazása. E szempontoknak megfelelően, az alábbi termékkategóriák és az azokhoz tartozó TARIC kódok emelhetők ki.

Termékkör	TARIC kód		
Alkoholos oldatok			
Nem denaturált etil-alkohol legalább 80 térfogatszázalék alkoholtartalommal	Az Európai Unió működéséről szóló szerződés I. függelékében felsorolt mezőgazdasági termékekből előállított áruk: 2207100020		
	Más: 2207100090		
Etil-alkohol és más szesz denaturálva, bármilyen alkoholtartalommal	Az Európai Unió működéséről szóló szerződés I. függelékében felsorolt mezőgazdasági termékekből előállított áruk: 2207200030		
	Más: 2207200090		
Nem denaturált etil-alkohol, kevesebb mint 80 térfogatszázalék alkoholtartalommal	Legfeljebb 2 literes kiszerelésben ¹⁶	Az Európai Unió működéséről szóló szerződés I. függelékében felsorolt mezőgazdasági termékekből előállított áruk: 2208909110	
		Más: 2208909190	
	Több mint 2 literes kiszerelésben	Az Európai Unió működéséről szóló szerződés I. függelékében felsorolt mezőgazdasági termékekből előállított áruk	Az Európai Unió működéséről szóló szerződés I. mellékletében felsorolt mezőgazdasági termékekből előállított etil-alkohol, kivéve az EN 15376 szabvány szerint mérve 0,3 tömegszázaléknál nagyobb víztartalmú termékeket: 2208909911
		Más	Más: 2208909919
	Más	2208909990	

¹⁵ Lásd: A biocid termékek forgalmazásáról és felhasználásáról szóló 528/2012/EU rendelet (2012. május 22.) valamint a biocid termékek engedélyezésének és forgalomba hozatalának egyes szabályairól szóló 316/2013. (VIII. 28.) Korm. rendelet.

¹⁶ A csomagoló tartályban lévő folyadék mennyiségét kell figyelembe venni és nem a tartály őrartalmát. Lásd: KN magyarázat 22. árucsoport általános megjegyzések első bekezdése.

Kézmosó szappan (nem fertőtlenítőszernek minősülő)	
Szappan, és szerves felületaktív termékek és készítmények rúd, kocka vagy más öntött vagy darabolt formában és szappannal vagy tisztítószerrel impregnált, bevont vagy borított papír, vatta, nemez és nem szőtt textília	Toalett (egészségügyi) célra (beleértve a gyógyanyaggal átitatott termékeket is): 3401110000
	Más célra: 3401190000
Szappan más formában (nem az előzőekben említett rúd, kocka stb.)	Pehely, lap, granulátum vagy por alakban: 3401201000
	Más: 34012090
Bőr (testfelület) mosására szolgáló szerves felületaktív termékek és készítmények folyadék vagy krém formájában és a kiskereskedelemben szokásos módon kiszerezve, szappantartalommal is	3401300000
Szerves felületaktív anyagok és azokon alapuló mosó és tisztítókészítmények (az előzőekben felsoroltak kivételével) ¹⁷	Anionos szerves felületaktív anyagok, a kiskereskedelemben szokásos módon kiszerezve is: 340231
	Más szerves felületaktív anyagok, a kiskereskedelemben szokásos módon kiszerezve is: 340241
	Készítmények a kiskereskedelemben szokásos módon kiszerezve: 340250
	Más: 340290
Fertőtlenítőszer	
Kvaterner ammóniumsó alapúak	3808941000
Halogénezettvegyület-alapúak	Triklorocianursav és az ebből gyártott készítmények, nemzetközi szabadneven (INN), „symclosene” behozatalára: 3808942020

¹⁷ A túl sokszintű alszamos bontás miatt csak HR alszámig kerültek feltüntetésre a táblázatban.

	Bróm-klór-5,5-dimetil-imidazolidin-2,4-dion (CAS RN 32718-18-6), amely a következőket tartalmazza: - 1,3-Diklór-5,5-dimetil-imidazolidin-2,4-dion (CAS RN 118-52-5), - 1,3-Dibróm-5,5-dimetil-imidazolidin-2,4-dion (CAS RN 77-48-5), - 1-Bróm,3-klór-5,5-dimetil-imidazolidin-2,4-dion (CAS RN 16079-88-2), és/vagy - 1-Klór,3-bróm-5,5-dimetil-imidazolidin-2,4-dion (CAS RN 126-06-7) tartalmaz: 3808942030
	Más: 3808942090
Más	150-es vagy annál nagyobb GWP-vel rendelkező HFC-ket tartalmazó technikai aeroszolok: 3808949010
	Más: 3808949090

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

A fertőtlenítőszeres alapanyagaként és hatóanyagaként számos vegyületet alkalmazhatnak. Amennyiben ezek nem a 3808 vtsz. alatt meghatározott készítmény vagy nem a kiskereskedelmi forgalom számára kiszerelt formában vannak, összetételük alapján osztályozandók. (Pl.: Hidrogén-peroxid, karbamiddal szilárdítva is: 2847000000)

Vakcinák és tesztek

A fertőzések terjedésének megakadályozásában mindig fontos szerepet tölt be a kimutatáshoz szükséges különféle diagnosztikai tesztek és a hatékony oltóanyagok kifejlesztése. Tekintettel arra, hogy a járványok elleni védekezés során használt tesztek és vakcinák nem csak a Covid19, hanem más vírusok terjedésének megakadályozásában is kiemelt fontossággal bírnak, így nemzetközi kereskedelmük volumene sem fog várhatóan csökkenni. Ezért is fontos ezek pontos tarifális besorolásának ismerete. A Kombinált Nomenklatúrában a vakcinák és a 30., míg a diagnosztikai reagensek a 38. árucsoportba tartoznak.

A vakcinák olyan termékek, amelyek „Immunválaszt és immunológiai memóriát létrehozó és ezáltal a különböző fertőző betegségek elleni védetség (immunitás) kialakítására szolgáló, biztonságos és hatékony oltóanyag. A védetséget általában a fertőzések számának csökkenésével fejezik ki, de van olyan értékelés is, amelyben a kialakuló betegség súlyosságát vagy a bekövetkező halálesetek számát (mortalitás) veszik figyelembe.”(HR Magyarázat)

A diagnosztikai reagensek alatt a HR magyarázat meghatározása szerint olyan árucikat értünk, amelyek „vagy hordozóra rögzítettek vagy készítmény formájúak és egynél több alkotórészt tartalmaznak. Állhatnak például több egyszerű reagens keverékéből vagy egyetlen, víztől eltérő oldószerben oldott hatóanyagból. Lehetnek még (hordozóként használt) papír, műanyag vagy más anyag formájában, melyet átíttak vagy bevontak egy vagy több diagnosztikai vagy laboratóriumi reagenssel, mint például a lakmusz, pH- vagy póluskereső papír vagy az előre bevont immundiagnosztikai lemez. Az idetartozó reagenseket készlet formájában is kiszerelhetik, amely számos alkotórészből állhat, még akkor is, ha ezek közül egy vagy több kémiai meg határozott, a 28. vagy 29. Árucsoportba tartozó tiszta vegyület, a 3204 vtsz. alá sorolható szintetikus színezék, vagy bármilyen más olyan anyag, amelyet önmagában más vtsz. alá kellene besorolni. Az idetartozó elkészített diagnosztikai reagensek funkciójukban hasonlóak lehetnek a betegen alkalmazott diagnosztikai reagensekhez (3006 30 alszám), azaz a különbséggel, hogy ezeket inkább in vitro (élő szervezeten kívül), mint in vivo (élő szervezetben) alkalmazzák.”

A vakcinák és tesztek besorolása az elmúlt években módosult. Az alábbi táblázat a jelenlegi, 2022. január 1-től hatályos TARIC kódokat foglalja össze, kitérve nem csak a Covid-hoz kapcsolódó termékekre.

Termékkör	TARIC kód
Vakcinák embergyógyászati célra	
SARS-koronavírusok elleni vakcinák (SARS-CoV fajok)	3002411000
Más	3002419000
Diagnosztikai reagensek (Hordozóra felvitt diagnosztikai vagy laboratóriumi reagensek, elkészített diagnosztikai vagy laboratóriumi reagensek hordozón is, készlet formájában kiszerveve is)	
Maláriához	3822110000
Zika-vírushoz és az Aedes nembe tartozó szúnyogok által terjesztett más betegségekhez	3822120000
Vércsoport meghatározáshoz	3822130000
Más	SARS-CoV vírusfajok: 3822190010
	Más: 3822190090
Tampon és vírusszállító közeg készlet	
Tartalma: - egy fiola, amely táptalajt tartalmaz a vírushinta fenntartásához, - egy vattapálcika a hinta összegyűjtéséhez	3821000000

Forrás: TARIC rendszer adatai alapján készült saját szerkesztés

Összegzés

A cikkben bemutatott árukörökön kívül természetesen még számtalan gyógyászati, vegyi, technikai és higiéniai árucikk tarifális besorolását kell ismernie annak, aki ilyen termékek kereskedelmével vagy beszerzésével foglalkozik. A teljes áruválogatás bemutatására ugyan e rövid tanulmány keretében nem kerülhetett sor, azonban segítséget nyújthat a leggyakrabban alkalmazott eszközök tarifális besorolásának eldöntésében. Fontos kiemelni, hogy a vámtarifa jelentősége nem merül ki pusztán a fizetendő vámok mértékének megállapításában, hanem az adóterhek megállapításában, a forgalmazáshoz illetve az import vagy export tevékenységhez kapcsolódó engedélyezési eljárásokban is jelentőséggel bírhat. Emiatt tehát érdemes minden esetben tájékozódni ezen áruk vámtarifába történő besorolásának részletes szabályairól.

Irodalomjegyzék

- [1.] Anveshai, A., and Sharma, A. (2020). Covid-19 and the Global Trade: Export Bans and the Limits of International Trade Laws. *International Journal of Law Management & Humanities. Volume 3 Issue 6.* 2020. pp. 964-974. <http://doi.org/10.1732/IJLMH.25295>
- [2.] de Oliveira e Silva, A.C., Nogueira, W. P., Gir, E., de Almeida, S. A., de Lima Barroso, B.I., and Freire, M. E. M., (2021). Limiting factors of face shield use for health professionals during the COVID-19 pandemic. *Work, volume 70., issue 2.,* pp. 355-363. <https://doi.org/10.3233/wor-210542>
- [3.] Emberi Erőforrások Minisztériuma – Egészségügyért Felelős Államtitkárság Egészségügyi Szakmai Kollégium. (2017). Egészségügyi szakmai irányelv – A gyermekek invazív és noninvazív otthoni lélegeztetéséről. <https://doi.org/10.1556/650.2017.30808>
- [4.] Ippolito, M., Vitale, F., Accurso, G., Iozzo, P., Gregoretti, C., Giarratano A., and Cortegiani A. (2020). Medical masks and Respirators for the Protection of Healthcare Workers from SARS-CoV-2 and other viruses. *Pulmonology Journal, Volume 26, Issue 4,* pp. 204-212. <https://doi.org/10.1016/j.pulmoe.2020.04.009>
- [5.] Kampf, G., Todt, D., Pfaender, S., and Steinmann, E. (2020). Persistence of coronaviruses on inanimate surfaces and their inactivation with biocidal agents. *Journal of Hospital Infection, Volume 104., Issue 3.,* pp. 246-251. <https://doi.org/10.1016/j.jhin.2020.01.022>
- [6.] Kutasi, Cs. (2020). A COVID–19 koronavírus elleni védelem textiles szemmel. *Magyar Kémikusok Lapja*, 75. évfolyam, 5. szám, 168-170.
- [7.] Lee, E., Kim, S., Kim, S., Park, S., Cha, M., Jung, S., Yang, S., Choi, Y., Ji, S., Song, M. and Kim, H. (2021. november.). *Classification of Goods Using Text Descriptions With Sentences Retrieval.* <https://doi.org/10.48550/ARXIV.2111.01663>
- [8.] O’Dowd, K., Nair, K. M., Forouzandeh, P., Mathew, S., Grant, J., Moran, R., Bartlett, J., Bird, J., and Pillai, S.C. (2020). Face Masks and Respirators in the Fight Against the COVID-19 Pandemic: A Review of Current Materials, Advances and Future Perspectives. *Materials*, volume 13., issue 15. pp. 1-27. <https://doi.org/10.3390/ma13153363>
- [9.] Országos Epidemiológiai Központ. (2010). Módszertani levél a kézhigiéne gyakorlata az egészségügyi és szociális szolgáltatásokban. *Épinfo 17. évfolyam 2. különszám.* 1-29. oldal
- [10.] Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet (OGYÉI). (2020.03.16.) *Összefoglaló az arc/szájmaszk gyártók illetve forgalmazók számára.* Letöltés ideje: 2022. június 20. Forrás: https://ogvei.gov.hu/osszefoglalo_az_arcszajmaszk_gyartok_illetve_forgalmazok_szamara_20200316
- [11.] Perrotta, D., Checchi, E., Torti, F., Cerasa, A., and Novau: X. A. (2020.12.02.) *Addressing Price and Weight heterogeneity and Extreme Outliers in Surveillance Data.* European Commission Joint Research Centre. Letöltés ideje:2022.05.31. Forrás: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/63493fca-2d3a-11eb-b27b-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=41957&WT.ria_f=5702&WT.ria_ev=search
- [12.] Rutala, W. A., and Cole, E. C., (1984). Antiseptics and disinfectants - - safe and effective? *Infection Control, Volume 5., Issue 5.,* pp. 215-218. <https://doi.org/10.1017/s0195941700060136>
- [13.] Shokrani, A., G. Loukaides, E., Elias, E., and J.G. Lunt, A. (2020). Exploration of alternative supply chains and distributed manufacturing in response to COVID-19; a case

- study of medical face shields. *Materials and Design*. Volume 192., pp. 1-3.
<https://doi.org/10.1016/j.matdes.2020.108749>
- [14.] Weerth, C. (2008). Structure of Customs Tariffs Worldwide and in the European Community. *Global Trade and Customs Journal*, 2008. Volume 3 Issue 6., pp. 221-225.
<https://doi.org/10.54648/gtcj2008030>
- [15.] World Customs Organization. (2022. január 15.) *HS classification reference for Covid 19 medical supplies HS 2022 Edition*. Forrás: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/nomenclature/covid_19/hs-classification-reference-edition-3_en.pdf?la=en
- [16.] World Health Organization. (2014). *Infection prevention and control of epidemic- and pandemic-prone acute respiratory infections in health care*. Geneva, WHO.
- [17.] World Trade Organization. (2021). *World Trade Statistical Review 2021*. Letöltés dátuma: 2022.07.02. Forrás: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf
- [18.] Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (2022). Az áruosztályozás jelentősége az ellenőrzések során. In: Pajor, A. and Szabó, A. (szerk.) *Az adó- és vámhatósági ellenőrzések komplex rendszere*. (pp. 313-330). Budapest, Wolters Kluwer. <https://doi.org/10.55413/9789635940554>
- [19.] Az Európai Parlament és a Tanács 528/2012/EU rendelete (2012. május 22.) a biocid termékek forgalmazásáról és felhasználásáról.
- [20.] A Tanács 1987. július 23-i 2658/87/EGK rendelete a vám- és a statisztikai nomenklatúráról, valamint a Közös Vámtarifáról HL L 256. 1987.9.7.
- [21.] A Bizottság (EU) 2021/2313 határozata (2021. december 22.) a 2022-ben a Covid19-járvány hatásaival szembeni fellépéshez szükséges áruk behozatali vám- és hozzáadottértékadó-mentességéről. HL L 464
- [22.] A Bizottság (EU) 2020/491 Határozata (2020. április 3.) a 2020-as COVID-19-járvány hatásaival szembeni fellépéshez szükséges áruk behozatali vám- és hozzáadottértékadó-mentességéről.
- [23.] A Nemzeti Adó- és Vámhivatal által kiadott 4002/2019. tájékoztatás a Harmonizált Áruleíró és Kódrendszer Magyarozatáról és az Áruosztályozási Véleményekről.